

ಕೃಷ್ಣಮಾನ

সম্পাদক
নগেন তালুকদার
৩৫শ সংখ্যা
১৯৮১ শক

এই সংখ্যাত আছে

প্ৰবন্ধ

অধ্যাপক প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামী—১, অনিলকুমাৰ শৰ্ম্মা—৬,
মায়াশ্ৰী বৰকটকী—১১, অধ্যাপক মহেন্দ্ৰ বৰা—৩৩, ঘন গগৈ
—৪৭, অধ্যাপক নৱকান্ত বৰুৱা—৫১, জ্যোতিপদ চৌধুৰী—
৬৭, অধ্যাপক কমলেন্দুদেৱ ক্ৰোৰী—৭১

গল্প

ছাইদুল ইছলাম—১৭, নিত্যানন্দ তামুলী—৪০, শচীন বৰুৱা—
৫৫, কৃষ্ণানন্দ দাস—৬২

কবিতা

* ইন্দ্ৰপ্ৰসাদ হাজৰিকা, অধ্যাপক দিলীপ বৰুৱা, অপূৰ্ব শৰ্ম্মা,
বনাশ, *শ্ৰীশীলকুমাৰ গগৈ, *বিজন লাল চৌধুৰী, মিহিৰ কান্তি
দেৱ, প্ৰীতি কাকতী

ন পুথিৰ সমালোচনা:

সম্পাদকীয়

*Shield me, O Lord, from icy wind,
Nor let sirocco burn my brow,
But grant I keep my garden green,
My chickens safe and safe my cow,
Because from time-spent dam and sire
Womb-new and weak I followed Thee
To bring bread out of meager earth
And swelling fruit from a bleak fig-tree,
Because all good and evil due
In love and silence I sustain—
The lowing kine, the pauper'd fields,
The quickening of my womb again.*

Yehuda Karni

আধুনিক ইংৰাজী উপন্যাস

অধ্যাপক প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামী

বিষয়টো যেনে জটিল তেনেকৈ তাৰ পৰিগৰো বহল। ইংৰাজী সাহিত্য বুলিলে ইংলেণ্ড, স্কটলেণ্ড, আইৰলেণ্ড, আমেৰিকা আদি দেশত সৃষ্টি পোৱা ৰচনাৰো উল্লেখ কৰা যুগুত। আনহাতে এই বেলেগ বেলেগ দেশৰ সুকীয়া জাতীয় চৈতন্য আৰু সুকীয়া অভিজ্ঞতাৰ নিৰ্দেশত ৰচনাবোৰৰ মাজত এটি প্ৰভেদো লক্ষ্য কৰিব পাৰি। তাৰ উপৰি ইংৰাজী ভাষা ইমান সজীৱ যে এই ভাষাত অলেখ কিতাপ ওলায়ে আছে। সেই-বিলাকৰ বহুত সময়ত সংবাদ ৰখাও সম্ভৱ নহয়। দ্বিতীয়তে, কিতাপৰ মূল্যাক্ষন লগে লগে কৰা প্ৰায়ে অসম্ভৱ, কিছুমান দিন পাৰ হৈ গলেহে, কিতাপ এখন দুনাই পঢ়িব পাৰিলেহে, তাৰ সাৰ্থকতা সাময়িক নে যুগমীয়া আন্দাজ কৰিব পাৰি। শিক্ষাৰ প্ৰসাৰৰ লগে লগে পুথি-ৰচনা এটি ব্যৱসায়ো হৈ পৰিছে, আৰু একোজন টেণ্ডৰ লিখকে কেইামান কোশল বা ফৰ্মুলা প্ৰয়োগ কৰি একেটা আখ্যানকে ঘূৰাই পকাই কেইবা-

খনো কিতাপত উলিয়াই দিয়া দেখিবলৈ পোৱা যায়। আকৰ্ষণীয় ঠাঁচ আৰু আকৰ্ষণীয় আখ্যান থাকিলে কিতাপৰ বিক্ৰী সৰহ হয়, তাৰ প্ৰচাৰ বেচি হয়, পিচত ভাৱ হয় সঁচাকৈয়ে যেন সি ভাল কিতাপ।

বৰ্তমান যুগৰ বহুতো উপন্যাস এই শ্ৰেণীৰ ব্যৱসায়ী উৎপাদন। ডিটেক্টিভ উপন্যাসবোৰকে চাওক, কি তাৰ জনপ্ৰিয়তা। গ্ৰেহেম গ্ৰীণৰ দৰে উপন্যাসিকেও জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিবলৈকেই নে নিজৰ সুকীয়া দৰ্শন প্ৰতিফলিত কৰিবলৈকে বিষয়বস্তু বাচি নৈছে বে-আইনী আৰু অসামাজিক কাৰ্য্য কেতবোৰ। “ডি পাৱাৰ এণ্ড ডি গ্লোৰি” উপন্যাসত ধৰ্ম্ম আৰু অধৰ্ম্মৰ দ্বন্দ্ব বৰ্ণনা কৰা হৈছে, কিন্তু গোটেইখন ওপৰে ওপৰে চালে বে-আইনী কাৰ্য্য লৈ ৰচিত সন্তীয়া ৰচনা যেন লাগে। এনে উপন্যাসত পোৱা আধাবলিয়া নাইবা আকোৰগোজা চৰিত্ৰই সোঁৱৰায় যোৱা শতিকাৰ ডগৈয়েফ্-স্কিক। বস্তুতঃ আধুনিক উপন্যাসৰ এক উল্লেখযোগ্য

শ্ৰেণীত এনে অ-সাধাৰণ চৰিত্ৰ আৰু সেইবোৰৰ বিশ্লেষণৰ যি চানেকি দেখা যায় তাত উঠয়েভঙ্কি আৰু মনোবিজ্ঞানী ফ্ৰাইটৰ প্ৰভাৱ অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি।

আধুনিক উপন্যাস বিশ্লেষণমূলক। ইয়াত বাস্তৱৰ সমল ইমান বহুলকৈ আৰু ধৈৰ্য্যশীলভাৱে বৰ্ণনা কৰা হয় আৰু চেতন আৰু অৱচেতন মনৰ ক্ৰিয়া প্ৰতিক্ৰিয়া ইমানকৈ দেখুওৱা হয় যে তাৰ বাবে যথেষ্ট অধ্যয়নৰ প্ৰয়োজন। ব্যক্তিক সমাজ আৰু বৃহত্তৰ মানৱগোষ্ঠীৰ অংশ হিচাবে দেখুৱাই সেই ব্যক্তিৰ মনৰ যি বিশ্লেষণ কৰা হয় সেই প্ৰক্ৰিয়াত যথেষ্ট অধ্যয়ন আৰু ধৈৰ্য্য নেদেখুৱালে নচলে। চৰিত্ৰপ্ৰধান উপন্যাস এইছ জি-ৱেলছে উনবিংশ শতিকাৰ বস্তু বুলি তাত্ছিল কৰিছিল; ৱেলছে গাইণ্ডটীয়া চৰিত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰি বচা উপন্যাসহে অদৰ্কাৰী বুলিছিল। সমাজৰ ধৰ্ম্মীয়, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক সমস্যাবোৰে চেপি মোহাৰি গঢ় দিয়া চৰিত্ৰ তেওঁ আওকাণ কৰা নাছিল। ৱেলছে উপন্যাসত প্ৰচাৰৰ আহি দাঙি ধৰে। আমেৰিকাৰ লিখক হেনৰি জেইমছে আনহাতে জীৱন আৰু সংজ্ঞাৰ সঁহাৰিত চকু দিলে। মানুহৰ সংজ্ঞা চলিয়ে থাকে। মই মুখত যি কওঁ বা কাৰ্য্যত যি কৰোঁ তাৰ আঁৰত অন ধৰণৰ নোকোৱা কথা বা অপ্ৰকাশিত ইচ্ছাৰ প্ৰৱাহ চলিয়ে আছে। এষাৰ কথা কওঁতে দহশাৰী কথাই উকমুকনি লগায়, এশাৰী কথা কওঁতে আনশাৰী আগবাঢ়ি আহে। এই সংজ্ঞাৰ ক্ৰিয়া কৰ্ম্মীয় লিখক উঠয়েভঙ্কিয়ে লক্ষ্য কৰিছিল যেন লাগে; এই ক্ৰিয়া এক মতবাদ হিচাবে প্ৰথমে ডাৰথি ৰিচাৰ্ডচনে ১৯১৫ চনত প্ৰচাৰ কৰে। তাৰ পিচত জেইমছ জইছ আৰু ক্ৰাঞ্চৰ মাৰ্চেল প্ৰুফ্ট আদি লিখকে এই “সংজ্ঞাৰ প্ৰৱাহ” আহি লৈ উপন্যাসক এক নতুন গঢ় দিবলৈ চেষ্টা কৰে। আধুনিক ইংৰাজী উপন্যাসৰ কথা কওঁতে ভাৰ্জিনিয়া উলফ নাইবা জেইমছ জইছৰ কথা নকলে নহয়।

এই নতুন ধৰণে লিখিবৰ কাৰণে জইছ আদি লিখকে ভাষাৰ লগতো পৰীক্ষা চলায়। এওঁৰ প্ৰভাৱ আমেৰিকাৰ ফ'ক্নাৰ আদি লিখকৰো স্পষ্ট। বাক্যৰ স্বাভাৱিক গাঁথনি ভাঙি মোহাৰি পেলোৱা, বাতাব কাকতৰ হেডলাইনৰ প্ৰয়োগ, নাটকীয় নিৰ্দেশ আৰু কথোপকথনৰ ব্যৱহাৰ, ন-কৈ তৈয়াৰী শব্দৰ প্ৰয়োগ,

আদি বহুতো কৌশল এই ঠাঁচত লক্ষ্য কৰিব পাৰি। জইছে ‘ইউলিছিছ’ কিতাপখন প্ৰকাশ কৰে ১৯২২চনত। উপন্যাসখনত তিনিজন চৰিত্ৰই দিন এটাত কি কৰে কি চিন্তে তাৰে বিশ্লেষণ আছে। গ্ৰীক বীৰ ইউলিছিছৰ কাহিনীত যিদৰে ইউলিছিছ, পেনিলোপি আৰু টেলিমেকাছ এই তিনি ঘাই চৰিত্ৰ আছে, সেইদৰে ইয়াতো সমান্তৰালভাৱে লিওপোল্ড ব্লুম, তেওঁৰ বৈশীয়েক মলি, আৰু ষ্টিফেন ডিডেলাছ। ব্লুম বৰ্তমান শতিকাৰ প্ৰতিনিধিমূলক লোক। এওঁক লাগে সন্তান যাতে তেওঁ তাৰ ওপৰত নিজৰ আশা-ভবসা খাপিব পাৰে। আনহাতে একে সময়তে এই শতিকাৰ পুনীৰ দৰে ওপঙি থকা শিল্পী ডিডেলাছক লাগে একপিতৃ যিজন তেওঁক দিব উদগণি আৰু মানৱ সমাজৰ লগত যোগসূত্ৰ। দুয়ো নিঃসঙ্গ। ব্লুমৰ ল’ৰা সন্তান কভিব কেঁচুৱাতে মৃত্যু হৈছে আৰু ডিডেলাছে পৰিতাপ কৰিছে নিজৰ পৰিয়াল আৰু পৈত্ৰিক ৰোমান কথলিক ধৰ্ম্ম। কিতাপখন প্ৰকাণ্ড আৰু তাত সৰুসুৰা আখ্যানো আছে বহুতো। উপন্যাসখনৰ শেহৰ ফালে আছে সংজ্ঞাৰ প্ৰৱাহ কৌশলৰ বিখ্যাত চানেকি এক দীঘলীয়া “মনোলোগ” এই অকলশৰীয়া চিন্তাত মলি ব্লুমৰ মনলৈ আহিছে তেওঁৰ গিৰিয়েকৰ কথা, প্ৰেমিকৰ কথা, সন্তানৰ কথা, নিজৰ যৌন অভিজ্ঞতা, সাংসাৰিক জীৱন, কিদৰে তেওঁ মানি ললে এই আটাইবিলাক। এই চিন্তা স্ফুৰিত কৰি দেখুওৱা নাই, চিন্তাই গঢ় লৈ থাকোঁতে যেনে অনুভৱ হয় তাৰ আভাস দিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে।

কিতাপখন এসময়ত অশ্লীল বুলি আক্ৰমণ কৰা হৈছিল আৰু ই যে অতি টান ৰচনা এনে বদনাম ইয়াৰ এতিয়াও আছে। কিন্তু কিতাপখনৰ প্ৰভাৱ যোৱা ত্ৰিশ বছৰে বহুতো বিয়পিলে। এইখিনিতে এটা কথা উল্লেখ কৰা যুগুত যে মনৰ ক্ৰিয়া লগে লগে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰি, পিচতহে ভাবি ভাবি মনে কেনেদৰে ক্ৰিয়া কৰিছিল বা কৰে তাৰ সোঁৱৰণ বৰ্ণনা কৰিব পাৰি। এনে সোঁৱৰণকে লৈ মাৰ্চেল প্ৰুফ্টৰ ‘অতীতৰ সোঁৱৰণ’ নামে বিৰাট উপন্যাস গঢ়ি উঠিছিল। মনৰ ক্ৰিয়াৰ উপলব্ধি হয় নিজৰ উপলব্ধিৰ পৰা। সেই কাৰণেই বহুতো সময়ত আধুনিক উপন্যাসিকে

উপন্যাস লিখে নে আন্তর্জাতিক লিখে ধৰিবলৈ টান। অন্ততঃ আন্তর্জাতিকীৰণৰ যি কৌশল বা টেকনিক সি আধুনিক উপন্যাসক বিশেষকৈ প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে। এই কথাৰ প্ৰমাণ সংজ্ঞাৰ প্ৰৱাহ কৌশল অনুসৰণ কৰা-সকলৰ বচনাততো পাইয়েই, আন লিখকৰ বচনাতো লক্ষ্য কৰিব পাৰি। ৱেলছৰ খনিজ অঞ্চলৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য আৰু নৰনাৰীৰ সবল জীৱনধাৰাৰ লুপ্তি বৰ্ণনা কৰি ৰচা অনুপম উপন্যাস, ৱিচাৰ্ড লিৱিনৰ 'হাও গ্ৰীণ ৱজ মাই ডেলি।' এইখনত মাৰ্চেল প্ৰুষ্টৰ উপন্যাসখনত পোৱা দৰে ঘাই চৰিত্ৰই নিজৰ মুখেৰে অভিজ্ঞতাবোৰ বিশ্লেষণ আৰু বৰ্ণনা কৰি গৈছে। এনে উপন্যাসত বহুত সময়ত সাধাৰণ অৰ্থত বুজা ঘটনা বা কাৰ্য্য নিচেই কম থাকিব পাৰে; ননৰ ভিতৰত চলা ক্ৰিয়াৰ এদিনৰ বিশ্লেষণেৰেই 'মিচিজ ডেলোৱেৰ' দৰে উপন্যাসৰ পাত ভৰি উঠিছে। এইখনৰ ৰচয়িতা ভাৰ্জিনিয়া উলফ। এওঁৰ ঠাঁচত জইছৰ দৰে অভিনৱতা বা দুৰ্বোধ্যতা অৱশ্যে দেখা নাযায় আৰু এওঁৰ চৰিত্ৰও বেচি সজীৱ যেন বোধ হয়। জইছৰ উপন্যাসৰ পটভূমি ডাবলিন, এওঁৰ হ'ল লণ্ডন চহৰ। মিচিজ ডেলোৱেৰেই যেতিয়া বগুটীট নাইবা হাইড পাৰ্কৰ মাজেৰে খোজ দিয়ে তেতিয়া ঘাই চৰিত্ৰৰ মনৰ ক্ৰিয়াৰ লগে লগে আন আন চৰিত্ৰৰ মনৰ ক্ৰিয়া আৰু অনুভৱৰ জৰিয়তে গোটেই লণ্ডন চহৰত এটি সামগ্ৰিক আভাস লাভ কৰিব পাৰি। উলফৰ ঠাঁচও মনোমোহা। ভি এছ প্ৰিচেছেটে এক প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰিছিল যে আধুনিক উপন্যাস বিশ্লেষণ-শীল আৰু কাব্যিক। উলফ, জইছ, লিৱিন আদি লিখকৰ ৰচনাত যি অনুভূতিৰ তীক্ষ্ণতা আৰু সেই তীক্ষ্ণতা যি সূক্ষ্মভাৱে, আবেগ-সঞ্চাৰীভাৱে, বৰ্ণনা কৰা হয়, তাৰ পৰা সেই ৰচনা যে কাব্যিক গুণতো চহকী এনে ভাৱ সততে মনলৈ আহে।

এইখিনি আধুনিক ইংৰাজী উপন্যাসৰ এটি ঘাই সঁত্ৰৰ আভাস। এই সঁত্ৰৰ পৰম্পৰা, অন্ততঃ চৰিত্ৰৰ অন্তৰ্ভাৱ আৰু তাৰ বিশ্লেষণ, কিছু পৰিমাণে জোচেফ কনৱাডৰ 'লৰ্ড জিম' আদি উপন্যাসতো লক্ষ্য কৰা গৈছিল। ইয়াকে মাথোন বৰ্তমান যুগত এক সূক্ষ্ম সাহিত্যিক মতবাদ হিচাবে প্ৰচাৰ কৰা হৈছে। এতিয়া

ইংৰাজী উপন্যাসৰ আন দুই এটি খুটিৰ কথা উল্লেখ কৰোঁ। গুৰিতে উল্লেখ কৰি আহিছোঁ যে এইছ জি ৱেলছে উপন্যাসত প্ৰচাৰৰ আহি দাঙি ধৰিছিল। আজিৰ যুগ ব্যক্তি আৰু সমষ্টিৰ সংঘাতৰ যুগ, এই সংঘাত মনোবিজ্ঞানীৰ চকুৰে চাব পাৰি, এই সংঘাত আকৌ সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভঙ্গীৰ পৰাও চাব পাৰি। ৰাজনৈতিক দৃষ্টিভঙ্গী জৰ্জ অৱৱেল আদি লিখকৰ ৰচনাৰ বৈশিষ্ট্য। এসময়ত ভাৰ্জিনিয়া উলফে এনে দৃষ্টিভঙ্গী গৰিহণা দিছিল, কিয়নো এই দৃষ্টিভঙ্গীৰ লিখকসকলে হেনো সংসাৰখন স্থিৰ হৈ সামগ্ৰিকভাৱে নাচায়, চায় ওপৰৰ পৰা, নাইবা তলৰ পৰা, নাইবা একালৰ পৰা। এই কাৰণেই হেনো এওঁলোকে চৰিত্ৰ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰে। দ্বিতীয়তে, যিখন সমাজত গঢ় লৈছে, যিখনত আশ্ৰয় লভিছে, সেইখনৰেনো কেনেকৈ বদনাম কৰা? ... সি যি নহওক, ভাবি চালে সকলো ভাল উপন্যাসতে লিখকৰ সূক্ষ্ম দৃষ্টিভঙ্গী নাইবা প্ৰচাৰৰ ভাব ফুটি ওলায়। মাথোন এই প্ৰচাৰৰ সাৰ্থকতা সাময়িক হলে কিতাপখনৰো সাৰ্থকতা সাময়িক হয় পাৰে। জৰ্জ অৱৱেলে 'নাইনটিন এইটি ফোৰ'ত দেখুৱাইছে মানুহৰ মন নিয়ন্ত্ৰিত কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে কমিউনিষ্ট ৰাষ্ট্ৰত মানৱ চৰিত্ৰই কি ৰূপ লবগৈ পাৰে তাৰ ভয়াবহ চিত্ৰ। সেইদৰে গ্ৰেহেম গ্ৰীণে 'ডি পাৱাৰ এণ্ড ডি গ্লোৰিত' দেখুৱাইছে এক কমিউনিষ্ট ৰাষ্ট্ৰত ৰাষ্ট্ৰশক্তিয়ে কিদৰে পাদুৰী এজনক খেদি ফুৰিছে। পাদুৰী নিজে দুৰ্বল চৰিত্ৰৰ, কিন্তু তেওঁ কঢ়িয়াইছে ভগৱানৰ নাম, তেওঁ দৃষ্টি কৰিছে ভবিষ্যতলৈ, আনহাতে 'অসৎ' ৰাষ্ট্ৰশক্তিয়ে তেওঁক ধ্বংস কৰিবলৈ, ভগৱানৰ নাম নিৰ্মূল কৰিবলৈ, চোপাশে পেলাইছে জাল। অল্ডু ছ হাৰ্ভলিৰ 'ব্ৰেইভ নিউ ৱাৰ্ল্ড'তো ভবিষ্যৎ জগতখনে বিজ্ঞানৰ প্ৰভাৱত কেনে ৰূপ লব পাৰে তাৰে কাৰ্পনিক আভাস।

মনোবিশ্লেষণৰ প্ৰভাৱ আৰু সামাজিক দায়িত্ববোধে বহুতো লিখকক সমাজৰ বিভিন্ন লুটি ধৈৰ্য্যশীলভাৱে চাবলৈ শিকাইছে। এওঁলোকে যিমান দূৰ পাৰে নিজৰ মতবাদ স্পষ্টকৈ হেঁচি নিদি বিষয়বস্তুৰ জৰিয়তে নাইবা চৰিত্ৰৰ মানসিক প্ৰতিফলনৰ দ্বাৰা তেওঁলোকৰ

দৃষ্টিভঙ্গী দাঙি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। আধুনিক উপন্যাসৰ এইটোৱে ঘাই বৈশিষ্ট্য। বচনা-কৌশলত নৈৰ্ব্যঞ্জিকতা আধুনিক উপন্যাসকাৰে মানি চলিবলৈ যতন কৰে। একেবাৰে নিস্বার্থভাৱে কোনো লিখকেই লিখিব নোৱাৰে। চমাৰচেটম'-সৰ দৰে পুৰঠ উপন্যাসিকে মন্তব্য কৰিছিল যে “আৰ্টিৰ সাৰ্থকতা হৈছে তাৰ প্ৰভাৱত। সৌন্দৰ্য্যত নহয়, সৎ কাৰ্য্যতহে।” সেই কাৰণে উপন্যাসৰ প্ৰভাৱ সমাজত কি দৰে পৰে এই কথা গহীন লিখকে আওকাণ নকৰে। ৰাজনৈতিক মতবাদ প্ৰচাৰ নকৰি, যদি কোনোবাই মানবিকতা ধৰ্ম্মত জোৰ দিয়ে, সিও প্ৰচাৰ নহয় নে ?

সি যি নহওক, বাস্তৱবাদৰ ভাল চানেকি অৰ্থাৎ কোনো বিশেষ মতবাদ প্ৰতিপন্থা কৰিবলৈ চেষ্টা নকৰাকৈ সমাজৰ ছবি বিষয়ধৰ্ম্মীকৈ বৰ্ণনা কৰা বুলি জইছ কেৰিৰ বিশেষ স্মৃতি। এওঁৰ বিষয়বস্তুৰ পৰিসৰো বহল আৰু এওঁ চৰিত্ৰৰ মাজত নিজক যিদৰে জাহ দিয়ে সি ডেনিয়েল ডিফোৰ ৰচনা মনলৈ আনে। এওঁৰ ৰচনাতো আগেয়ে উল্লেখ কৰি অহা আত্মজীৱনীৰ কৌশল স্পষ্ট। মিষ্টাৰ জনছন মানে উপন্যাসত এক দুৰ্ভাগীয়া আফ্ৰিকা দেশীয় কেৰাণীৰ ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া এনেদৰে বিশ্লেষণ কৰা হৈছে যে পঢ়ি গলে পাঠক নিজে সেই চৰিত্ৰৰ সৈতে অভিনু হৈ পৰে। জইছ কেৰিৰ এখন উল্লেখযোগ্য উপন্যাস ‘ডি হৰ্ছেজ মাউথ’। ইয়াত দেখুওৱা হৈছে এক অভঃ উদগু শিল্পীৰ জীৱন। কাহিনীটোৰ পটভূমিত আছে প্ৰটেষ্টাণ্ট ধৰ্ম্মৰ এটি সংকেত। এই সংকেতেই হেনো ইংৰাজ জাতিৰ জাতীয় স্মৰ। শিল্পীজনো হৈছে ইংৰাজ লোকৰ প্ৰতিনিধি। কেৰিৰ দৰে বিষয়ধৰ্ম্মীতাৰ চানেকি দেখুওৱা আন এজন নতুন লিখক হৈছে হেনৰি গ্ৰীণ। এওঁৰ উপন্যাসত গভীৰতা নাই, নিচেই ঠেক পৰিসৰত অভিজ্ঞতা লৈ এওঁৰ ৰচনা আৰু সেই ৰচনাৰ হৈশিষ্ট্য হ’ল তাৰ ঠাঁচ। ঘাইকৈ কথোপকথনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিয়ে তেওঁৰ উপন্যাস গঢ়ি উঠিছে। বাস্তৱবাদৰ এজন পৈণত চানেকি অৱশ্যে চমাৰচেট ম’ম। এওঁৰ বয়স এতিয়া চাৰিকুৰিৰ ওপৰ। ‘কেইক্ছ এণ্ড এইল’ আদি উপন্যাসত এওঁ যি চৰিত্ৰ সৃষ্টিৰ আৰ্হি দেখুৱাইছে

তাৰ বিজনি কম। এওঁৰ ‘ডি বেজৰছ এজ’ উপন্যাসত ভাৰতীয় দৰ্শনেও ঠাই পাইছে। এই উপন্যাসবিলাক যিমানেই পুৰঠ নহওক, তাৰ আখ্যান যিমানেই আকৰ্ষণীয় নহওক, তাত গভীৰতাৰ অভাৱ বোধ কৰা যায়। টমাছ হাডি নাইবা জোচেফ কনৰাডৰ উপন্যাসত যি এক গভীৰতা আছে, যি এক দাৰ্শনিক দৃষ্টিভঙ্গী আছে তাৰ চানেকি বৰ্তমান যুগৰ ইংৰাজী উপন্যাসত দুৰ্লভ। হয়তো ভাৰতীয় মনোবৃত্তিৰ কাৰণে, হয়তো বহল মানৱীয় সাৰ্থকতা পাওঁ বুলিয়ে, কনৰাড, টমাছ মান নাইবা ডষ্টয়েভস্কিৰ উপন্যাসে আমাক যি এটি উপলব্ধি দিয়ে সেই উপলব্ধি এই উপন্যাসবিলাকত নাপাওঁ যেন লাগে।

সামৰণিত ইংৰাজী উপন্যাসৰ বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে অলপ কোৱা যাওক। ইংৰাজী সমাজ আগৰদৰে চিজিলকৈ ভাগ হৈ থকা নাই, আগৰ সমাজৰ সীমা-বিলাক উৱলি গৈছে, অথচ ইংৰাজ লিখকে উপন্যাস ৰচিলে সাধাৰণতে আখ্যানটো পৰিপাটিকৈ সজাই লয়, সমাজৰ কোনো এটি স্তৰ বা কেইজনমান লোকৰ পাৰস্পৰিক সম্পৰ্কৰ ওপৰত উপন্যাসৰ বিষয়বস্তু নিৰ্ভৰ কৰে। আনহাতে আমেৰিকান উপন্যাসৰ আখ্যানত এনে সীমাবদ্ধতা পোৱা নাযায়। তাত ব্যক্তিগত কথাৰ পৰা সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিকলৈ, সমাজৰ ওপৰ স্তৰৰ পৰা নিম্নস্তৰলৈ, অনেক সময়ত বহুতো বেচিজিল সামগ্ৰী সোমাই পৰে। মুঠৰ ওপৰত, সাধাৰণ আমেৰিকান উপন্যাসৰ পটভূমিত তাৰ সমাজৰ বিস্তৃতিৰ আভাস স্পষ্ট। ছমাৰচেট ম’মৰ উপন্যাসত এমুটি নৰ-নাৰীৰ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া প্ৰতিক্ৰিয়া বিতোপনকৈ দেখুওৱা হয়, আনহাতে ফ’ক্ণাৰ নাইবা মাৰকোৱণ্ডৰ উপন্যাসত চৰিত্ৰবিলাকৰ সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক পটভূমিৰো আভাস থাকে। এই কাৰণে সেই উপন্যাসৰ সাৰ্থকতা সবহ যেন লাগে। তেনে উপন্যাসত যেন সবহকৈ উপলব্ধি কৰিব পাৰি, তাৰ যেন ব্যঞ্জনা বেচি। অৱশ্যে কব পাৰি, যেনেকৈ ঔপন্যাসিক এলিজাবেথ বাৱেনে কৈছে, যে সাধাৰণ পাঠকতকৈ লিখক বেচি চিন্তাশীল আৰু অনুভূতিপৰায়ণ। সেই কাৰণে তেওঁক মতবাদ, চিন্তা, ব্যক্তি, ধৰ্ম্ম, স্থান আদিয়ে জপতিয়াই

ধৰিব পাৰে। এইবিলাকৰ প্ৰভাৱ তেওঁ আওকাণ কৰিব নোৱাৰিব পাৰে। তেনে অৱস্থাত চৰিত্ৰৰ নৈৰ্ব্যক্তিক বিশ্লেষণ তেওঁৰ দ্বাৰা সম্ভৱ নহব পাৰে। ঔপন্যাসিকে ব্যক্তিক প্ৰকৃততে যেনেকৈ পোৱা যায়, তেনেদৰেই লব লাগে, তেওঁ যে সমাজৰ অদ্ৰ, নাইবা কোনো মতবাদৰ দ্বাৰা চালিত, এনে ভাব আছিলেই মস্তিষ্ক। সমাজৰ মুখাৰ আঁৰত লুকাই থকা ব্যক্তিকেই ঔপন্যাসিকৰ বিষয়বস্তু। ••এইবিলাক তথ্যৰ কথা। আজিৰ জগতত তথ্য বহুতো আৰু সেইবিলাকে কেতিয়াবা সমালোচকক বিব্ৰত কৰি তোলে।

তথ্যৰ ৰাজ্যৰ পৰা অলপ তললৈ নামিলে দেখিবলৈ পাত্ৰ ইংৰাজী উপন্যাসৰ বিষয়বস্তুৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি নোপোৱা নহয়। সকলো বচনাত আধুনিক বাস্তৱবাদী নাইবা মনোবিশ্লেষণৰ সাধাৰণ প্ৰভাৱ থাকিলেও, বুৰঞ্জীমূলক নাইবা বিজ্ঞানমূলক ৰচনাৰ উৰ্দ্ধগতি বৰ্ত্তমান যুগৰ লক্ষণীয় বিষয়। আজিৰ লিখক অধ্যয়নশীল। তেওঁলোকে বুৰঞ্জীমূলক নাইবা বৈজ্ঞানিক তথ্য আওকাণ নকৰে। বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাসৰ ঘাই প্ৰেৰণা ঊনবিংশ শতিকাৰ ৱল্টাৰ স্কট। বৰ্ত্তমান যুগত ৰবাৰ্ট গেইভছে প্ৰাচীন ৰোমান যুগৰ তথ্য-পাতি সংগ্ৰহ কৰি 'আই-ক্ল'ডি-য়াছ' আদি গহীন উপন্যাস লিখি উলিয়াব পাৰিছে। অতীত এক যুগৰ সামাজিক ছবি দাঙি ধৰি সেই যুগত বাস কৰা নৰনাৰীৰ ভাব-চিন্তা মনত লগাকৈ বৰ্ণনা কৰা কম কথা নহয়। ৰবাৰ্ট গেইভছৰ বুৰঞ্জীজ্ঞান

ৱল্টাৰ স্কটৰ বুৰঞ্জীৰ জ্ঞানতকৈ বহুতো বেচি। সেইদৰে ম'ৰিছ কলিছৰ 'শ্ৰী ৱজ এ কুইন' এক উল্লেখযোগ্য বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস। কলিছ আছিল ব্ৰহ্মদেশৰ আই-চি-এছ অফিচাৰ। পিচে ৰাজকাৰ্য্যতকৈ তাৰ স্থানীয় বুৰঞ্জীতহে এওঁৰ আগ্ৰহ উপজিল। তাৰ ফলস্বৰূপে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ "আইনাৰ কাৰেং বুৰঞ্জী" নামে কিতাপ এখনৰ আলমত তেওঁ 'শ্ৰী ৱজ এ কুইন' ৰচি উলিয়ায়। উপন্যাসখনত সেই যুগৰ ভাব-চিন্তাৰ বঢ়িয়া চিত্ৰ আছে। সেইদৰে জন মাষ্টাৰছে 'ডি নাইট ৰাণাৰ্ছ অব বেঙ্গল'ত চিপাহী বিদ্ৰোহৰ মনোমোহা কাহিনী গাঁথি উলিয়াইছে।

আধুনিক উপন্যাসকাৰে এইদৰে স্ব-সমাজ এৰি আন সমাজ, স্বদেশ এৰি আন দেশ, বৰ্ত্তমান এৰি অতীত বা ভবিষ্যতত বিষয়বস্তু সংগ্ৰহ কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। এই যত্নত যথেষ্ট অধ্যয়ন আৰু কল্পনা-শক্তিৰ পৰিচয়ো ফুটি ওলাইছে। এইছ-জি-ৱেলছ নাইবা অ'লডাছ হাৰ্জলিৰ দৰে যিসকলে বিজ্ঞানৰ তথ্য লৈ উপন্যাস লিখিছে সেইসকলেও এইদৰে অধ্যয়ন আৰু কল্পনাৰ পৰিচয় দিয়ে। এওঁলোকে বিজ্ঞানৰ সম্ভাৱনা লৈ ৰচনা কৰিবলগীয়া হয় কাৰণে চায় ভবিষ্যতলৈ। বৰ্ত্তমান সময়ৰ বিজ্ঞানমূলক কাহিনী এক হিচাবে জনপ্ৰিয়তাৰ সামগ্ৰী, ডিটেক্টিভ উপন্যাসৰ দৰে সিও সাধাৰণ পাঠকৰ মনোৰঞ্জনৰ খোৰাক হিচাবেহে বিক্ৰী হব লাগিছে।

১৯১৭ চনৰ আগৰ জাৰতন্ত্ৰৰ অধীনত পুঁজিপতি আৰু জমিদাৰ শ্ৰেণীৰ দ্বাৰা শোষিত, নিৰ্বেপষিত বিশ কোটি নিৰীহ ৰুছ জনসাধাৰণে কেনেকৈ মহান অক্টোবৰ সমাজতান্ত্ৰিক বিপ্লৱৰ তেজেৰে পোন প্ৰথমে পৃথিৱীৰ মুকুত সমাজতন্ত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে, কেনেকৈ এটা অসুচিস্থিত, দুৰদৰ্শী পৰিকল্পনাৰ সমাজতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থা প্ৰণালীৰ যোগেদি দেশৰ সৰ্ব্বাঙ্গীন উন্নতি সাধন কৰিলে আৰু দ্বিতীয় মহাসমৰৰ প্ৰলয়কাৰী ধ্বংসলীলাৰ অন্ত পৰাৰ পিচত সৰ্বশান্ত ছোভিয়েট জনসাধাৰণে কেনেকৈ নাস্তাজ্যবাদী প্ৰতিক্ৰিয়াৰ হেজাৰ প্ৰতিবন্ধক আৰু ষড়যন্ত্ৰ ব্যৰ্থ কৰিও সমাজতন্ত্ৰক সুদৃঢ় ভেটীত প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে—এই সকলো কথা জনসাধাৰণৰ বাবে যেন একো একোটি গাঁথৰ। পূৰ্বৰ সমাজ ব্যৱস্থাই কেৱল পুঁজিপতিৰ নিৰ্যাতনকে আকোৱালি লৈ সাধাৰণ প্ৰজাৰ স্বজনশীল প্ৰতিভা বিকাশৰ পথত হেজাৰ স্বৰূপ হোৱাত দেশৰ উৎপাদন শক্তিৰ অৱনতিহে ঘটছিল। অক্টোবৰ বিপ্লৱৰ লগে লগে এই সমাজ ব্যৱস্থাৰ পতন হোৱাত ছোভিয়েট ৰাষ্ট্ৰত উৎপাদন শক্তি সমূহৰ বিকাশৰ পথ তেনেই সুগম হৈ পৰে। দেশৰ নতুন সমাজ ব্যৱস্থাই দৃঢ় ভিত্তিত গঢ়ি উঠিল। ছোভিয়েট যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ এই সমাজতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাৰ শ্ৰেষ্ঠতাৰ মূলতে আছে দেশৰ অৰ্থনৈতিক বিকাশ। ছোভিয়েট সমাজতন্ত্ৰ গঢ়ি উঠিছিল সমাজতান্ত্ৰিক অৰ্থনীতি গঠনৰ ভিত্তিত ; দেশখনক কল-কাৰখানাৰে পৰিপূৰ্ণ এক বিশাল শিল্প-প্ৰধান শক্তিলৈ ৰূপান্তৰিত কৰাই আছিল ছোভিয়েট উন্নয়ন পৰিকল্পনাৰ বিষয়বস্তু। অৱশ্যে কেৱল শিল্পোন্নতিয়েই ছোভিয়েট যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ মূল কাৰণ নহয় ; সমবায় কৃষি পদ্ধতিয়েও ইয়াত যথেষ্ট অৱদান যোগাইছিল। গতিকে অৰ্থনৈতিক অগ্ৰগতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ গৈ আমি প্ৰধানকৈ কৃষি আৰু শিল্প—এই দুয়োটা বস্তুকে ফাঁহিয়াই চাব লাগিব।

ছোভিয়েট যুক্তৰাষ্ট্ৰ এখন বিশাল শিল্পপ্ৰধান দেশ। ৪০ বছৰীয়া ছোভিয়েট শাসনত গোটেই দেশ আধুনিক কল-কাৰখানা আৰু যন্ত্ৰপাতিৰ প্ৰতিষ্ঠানেৰে উপচি পৰে। শিল্প উৎপাদনত ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ স্থান ইউৰোপত প্ৰথম আৰু পৃথিৱীত দ্বিতীয়।

কোনো এখন দেশৰ স্বাধীনতাৰ মূল্য আৰু জীৱিকা-নিৰ্বাহৰ মান দেশৰ জাতীয় আয়ৰ ওপৰত পৰিপূৰ্ণভাৱে নিৰ্ভৰ কৰে। ছোভিয়েট চৰকাৰে ইয়ালৈ লক্ষ্য ৰাখিয়েই দেশৰ জাতীয় আয় বৃদ্ধি কৰাত উষ্ণিৰি লাগে। বিপ্লৱোত্তৰ কালত ৰুছীয়াত অপৰিসীম প্ৰাকৃতিক আৰু মানবীয় শক্তিৰ সম্পদ থকা সত্বেও শিল্প উৎপাদন আৰু মানুহমূৰি উপাৰ্জনৰ ক্ষেত্ৰত ৰুছীয়াৰ স্থান উল্লেখ কৰিবলগীয়া বিধৰ নাছিল। দেশৰ প্ৰায়বোৰ ব্যৱহাৰ্য সামগ্ৰীয়েই বিদেশৰ পৰা আমদানি কৰিব লগাত পৰিছিল। তাৰ পিচত দ্বিতীয় মহাসমৰৰ ধ্বংসলীলাই ছোভিয়েট অৰ্থনীতিৰ বাৰুকৈয়ে ক্ষতিসাধন কৰিলে। দেশৰ হেজাৰ হেজাৰ খনি, হেজাৰ হেজাৰ কৃষিপাম ধূলিসাং হৈ যায়। সৰ্বমুঠ ৬৭,৯০০ কোটি ৰুবলৰ

অৰ্থনৈতিক বিকাশৰ পথত ছোভিয়েট ৰুছীয়া

অনিল কুমাৰ শৰ্মা
তৃতীয় বাৰ্ষিক কলা

সম্পত্তি ধ্বংস হয়। পৃথিৱীৰ যি কোনো বুৰ্জোৱা ৰাষ্ট্ৰই ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ দৰে ক্ষতি স্বীকাৰ কৰিব লগা হোৱা হলে সেই দেশ বিশেষকৈ অৰ্থনৈতিক বিষয়ত বহুতো বছৰলৈ সুৰ দাঙি উঠিব নোৱাৰিলে-হেঁতেন। কিন্তু ছোভিয়েট ৰাষ্ট্ৰত সি হবলৈ নেপালে। সমাজতান্ত্ৰিক বিপ্লৱে দেশৰ অন্তৰ্নিহিত উৎপাদন শক্তিসমূহক জগাই তুলিলে। কোটি কোটি ছোভিয়েট বনুৱাই সমাজতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থা প্ৰণালীৰ যোগেদি ছোভিয়েট ৰাষ্ট্ৰক বিশ্বৰ এটা অন্যতম শিল্প-শক্তি হিচাবে গঢ়ি তুলিলে।

অহা পোন্ধৰ বছৰৰ ভিতৰত ছোভিয়েট ৰুছীয়াই শিল্পগঠনত বহুদূৰ আগবাঢ়ি যাব আৰু অনেক ক্ষেত্ৰত

আমেৰিকাৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰকো চেৰ পেলাবলৈ সমৰ্থ হ'ব। অৱশ্যে এইখিনি সময়ৰ ভিতৰত মাৰ্কিণ যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শিল্পোদ্যোগেও যথেষ্ট প্ৰসাৰ লাভ কৰিব। কিন্তু অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে কৃষি, শিল্প, বাণিজ্য সকলো বিষয়তে ক্ৰমগতিৰে উৎপাদন বৃদ্ধি হোৱালৈ চাই পৃথিৱীৰ কোনো দেশেই ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ লগত সমানে ফেৰ নাৰিব নোৱাৰে।

যোৱা তিনি বছৰৰ ভিতৰত ছোভিয়েট ৰুছীয়াত চৰকাৰৰ দ্বাৰা পৰিচালিত ২৪০০টা শিল্পকেন্দ্ৰ গঢ়ি উঠে। তাৰ ভিতৰত কুইবিশ্বেত জলবিদ্যুৎ কেন্দ্ৰ উল্লেখযোগ্য। বৰ্তমানে ৰুছীয়াত ৪০০টা জলবিদ্যুৎ আৰু তাপবিদ্যুৎ কেন্দ্ৰৰ কাম ক্ৰমগতিৰে আগবাঢ়িব লাগিছে। এই ৪০০ কেন্দ্ৰ গঢ়ি উঠিবলৈ আঠোটা পানামা খাল খন্দাৰ সমান মাটি আৰু শ্ৰমৰ প্ৰয়োজন হ'ব। ১৯৫৮ চনত ২৩১,০০০ নিযুত কিলোৱাট বিদ্যুৎ শক্তি উৎপাদন কৰা হ'ব আৰু ১৯৭০ চনত প্ৰতি চেকেণ্ডত উৎপাদন ২৮৫৪০৪ কিলোৱাটলৈ বৃদ্ধি পাব। এই প্ৰতি চেকেণ্ডৰ উৎপাদনে ৩০০ ঘৰ থকা সৰু চহৰ এখনত দুমাহলৈ বা ২০ বৰ্গমিটাৰৰ কোঠালী এটাত আঠ বছৰৰ কাৰণে শক্তিৰ যোগান ধৰিব পাৰিব।

মহান অক্টোবৰ বিপ্লৱৰো বছৰছৰ পূৰ্বেই কমবেড লেনিনে বিদ্যুৎ শক্তিয়ে কাৰিকৰী আৰু শিল্পবিদ্যা আৰু শ্ৰমউৎপাদিকা শক্তিৰ কি আমূল পৰিবৰ্তন ঘটাব পাৰে সেই বিষয়ে ছোভিয়েট বাসীক সোঁৱৰাই দিছিল। বনুৱা আৰু কৃষক শ্ৰেণীৰ হাতলৈ দেশৰ ক্ষমতা অহাৰ লগে লগে বিদ্যুৎ উৎপাদনত অধিক মনোযোগ দিয়া হয়। বিদ্যুৎ উৎপাদনৰ বৃদ্ধিৰ লগে লগে ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ লাখ লাখ শোষিত নিৰ্হেপষিত বনুৱাই হাড়ভঙা কঠোৰ পৰিশ্ৰমৰ পৰা সকাহ পায়। ১৯১৮ চনত লেনিনে “ৰুছীয়াত বিদ্যুৎ সঞ্চাৰণ পৰিকল্পনা” বা “গোয়েলৰো” (Goelro) নামে দীৰ্ঘকালীন দহ-বছৰীয়া যোজনা আৰম্ভ কৰে। জনসাধাৰণৰ অপ্ৰাণ চেপ্টা আৰু পৰিশ্ৰমৰ ফলত ভোলখভ, চিৰ আৰু নিয়ে-পাৰ নামে তিনিটা বিদ্যুৎ শক্তিৰ কেন্দ্ৰ প্ৰতিষ্ঠা হয়। ৰুছীয়াৰ ট্ৰেলিনগ্ৰেড আৰু কুইবিশ্বেত বিদ্যুৎ কেন্দ্ৰ পৃথিৱীৰ সৰ্ববৃহৎ। কুইবিশ্বেত কেন্দ্ৰৰ পৰিসৰ

প্ৰথম পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনা কালত নিৰ্মিত নেপ্ৰোজেচ বিদ্যুৎ কেন্দ্ৰতকৈ তিনিগুণ ডাঙৰ। অহা কেইবছৰ-মানৰ ভিতৰত ৰুছীয়াত বছৰি ১৫০ বিলিয়ন কিলোৱাট বিদ্যুৎ শক্তি উৎপাদন কৰিব। এই উৎপাদন ইংলণ্ড আৰু ফ্ৰান্সৰ ১৯৫৬ চনৰ উৎপাদনৰ সমান। বৰ্তমান বিদ্যুৎ উৎপাদনত ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ স্থান ইউৰোপত প্ৰথম আৰু পৃথিৱীত দ্বিতীয়।

কমিউনিষ্ট দলৰ দ্বাদশ কংগ্ৰেছত দেশত বিদ্যুৎ শক্তিৰ উৎপাদন বৃদ্ধি কৰি সমগ্ৰ দেশজুৰি নতুন শিল্প জাগৰণৰ সূচনা কৰাৰ পৰিকল্পনা হাতত লোৱা হয়। এই পৰিকল্পনা মতে ছোভিয়েট ৰুছীয়াত Single Power Grid ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল দেশৰ সকলো বিদ্যুৎশক্তিকেন্দ্ৰৰ একত্ৰীকৰণ। ভিন ভিন কেন্দ্ৰৰ পৰা শক্তিবিতৰণ নকৰি এক নিৰ্দিষ্ট ঠাইৰ পৰা বিদ্যুৎ শক্তি ভিন ভিন ঠাইলৈ—কল-কাৰখানা, সমবায় প্ৰতিষ্ঠান আদিত সৰবৰাহ কৰাই ইয়াৰ উদ্দেশ্য। ইয়াৰ ফলত বিদ্যুৎশক্তিৰ মূল্য হ্রাস পাব আৰু বিদ্যুৎশক্তিৰ অভাৱত অচল হৈ থকা অঞ্চললৈকো শক্তি সৰবৰাহ কৰিব পৰা যাব।

ৰুছীয়াৰ চুপ্ৰিম ছোভিয়েটৰ ৪০ বছৰীয়া জয়ন্তী সন্মিলনত কমবেড ক্ৰুশ্বেভে কয় যে অহা পোন্ধৰ বছৰৰ ভিতৰত ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ শিল্প উৎপাদন তলত দিয়ামতে বৃদ্ধি পাব : লো—২৫০ৰ পৰা ৩০০ মিলিয়ন টনলৈ, অপৰিশোধিত লো ২৫ৰ পৰা ৪৫ মিলিয়ন টনলৈ, তীখা ১০০ৰ পৰা ১২০ মিলিয়ন টনলৈ, কয়লা ৬৫০ৰ পৰা ৭৫০ মিলিয়ন টনলৈ, পেট্ৰলিয়াম ৩৫০ৰ পৰা ৪০০ মিলিয়ন টনলৈ, গেচ ২৭০,০০০ৰ পৰা ৩২০,০০০ মিলিয়ন কিউবিক মিটাৰলৈ, বিদ্যুৎশক্তি ৮০০,০০০ৰ পৰা ৯০০,০০০ মিলিয়ন কিলোৱাটলৈ, চিমেন্ট ৯০ৰ পৰা ১১০ মিলিয়ন টনলৈ, চেনী ৯ৰ পৰা ১০ মিলিয়ন টনলৈ আৰু জোতা ৬০০ৰ পৰা ৭০০ মিলিয়ন জোৰলৈ। কয়লা উৎপাদনত ৰুছীয়াৰ স্থান পৃথিৱীৰ ভিতৰত দ্বিতীয়। ১৯৫৭ চনত ৰুছীয়াৰ কয়লা উৎপাদন ৪৬২ মিলিয়ন টন; ই এটা বিশেষ কেন্দ্ৰত ৮ মাহৰ কাৰণে তাপৰ যোগান ধৰিব পাৰিব। ১৯৫৮ চনত এই উৎপাদন ২৬.৭ মিলিয়ন টন বৃদ্ধি পায় আৰু ১৯৭০ চনত

৬৩০-৭০০ মিলিয়ন টনলৈ বৃদ্ধি পাব। ১৯৫৭ চনত বয়লা উৎপাদন ১৯৫৬ চনতকৈ ৩৩ মিলিয়ন টন বৃদ্ধি পাইছিল।

১৯৫৭ চনত ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ লো উৎপাদন ৮৪ মিলিয়ন টন। বৰ্তমান ৰুছীয়াত প্ৰতি চেকেণ্ডত ০.২৪ টন লো উৎপন্ন হয়। ১৯৬০ চনত ছোভিয়েট ইউনিয়নে ব্ৰিটেন, ফ্ৰান্স আৰু পশ্চিম জাৰ্মেনীৰ লো আৰু তীখা উৎপাদনৰ সমষ্টিৰ শতকৰা ৫০ ভাগ বেছি উৎপাদন কৰিব। ১৯৭০ চনত ছোভিয়েট ৰুছীয়াই ১৯৫৭ চনৰ উৎপাদনৰ তিনিগুণ লোৰ যোগান কৰিব। তীখা পেট্ৰোলিয়াম উৎপাদনতো ৰুছীয়া পিচ পৰি থকা নাই। ১৯৭০ চনলৈ প্ৰতি চেকেণ্ডত ৩.৫ টন তীখা উৎপাদন কৰিব আৰু পেট্ৰোলিয়াম ১৯৫৮ চনত শতকৰা ১৪ হিচাবে বৃদ্ধি পায়। যোৱা কইবছৰমানৰ ভিতৰত ভূতত্ত্ববিদসকলৰ যত্নত ছোভিয়েট ৰুছীয়াত অসংখ্য খনি আৰু বিদ্যুৎ কেন্দ্ৰ গঢ়ি উঠিছে। অলপতে দেশৰ সোঁমাজতে এটা বিৰাট লোৰ খনি আৱিষ্কাৰ হৈছে। দেশৰ পূবফালেও কুস্তানাই অঞ্চলৰ চাকোলোভস্কোচৰাবাই নামে ঠাইত নতুন লোৰ খনি আৱিষ্কাৰ হৈছে।

৪ৰ্থ আৰু ৫ম পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনাৰ সফলতাৰ পিচত ছোভিয়েট ইউনিয়নে যুদ্ধৰ আগৰ শিল্প উৎপাদনৰ মান বহুত পৰিমাণে চেৰাই যায়। ১৯৪৫ চনৰ পৰা ১৯৫৬ চনলৈ যুদ্ধৰ পিচৰ এই দহ বছৰৰ শিল্প উৎপাদন ১৯৪০ চনৰ শিল্প উৎপাদনতকৈ ৩.৫ গুণ বেছি আছিল। ৰুছীয়াত শিল্প উৎপাদন ১৯১৩ চনতকৈ ১৯৫৭ চনত ৩৩ গুণ বৃদ্ধি পায়। আনহাতে তাৰ তুলনাত মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰত ৪.১ গুণ বৃদ্ধি পায়। পৃথিৱীৰ সৰ্বমুঠ শিল্প উৎপাদনত ৰুছীয়াৰ অংশ শতকৰা ২০ ভাগ। ১৯১৭ চনত এই অংশ আছিল শতকৰা ২ বা ৩ ভাগ।

শিল্পোন্নতিৰ পিনে অধিক মনোনিবেশ কৰাৰ ফলত ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ কৃষি উৎপাদন, শিল্পউৎপাদন চহৰৰ লোকসংখ্যা বৃদ্ধিৰ তুলনাত বহুত পিচ পৰি আছে। ১৯৪০ চনৰ পৰা ১৯৫২ চনলৈ ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ শিল্পউৎপাদন শতকৰা ১৩০ ভাগ বৃদ্ধি পাইছে আৰু এই সময়ৰ ভিতৰত কৃষি উৎপাদন মাত্ৰ শতকৰা ১০

ভাগ বাঢ়িছে। সেই কাৰণে ছোভিয়েট চৰকাৰে ৬ষ্ঠ পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনা কালত (১৯৫৬-৬১) কৃষি উৎপাদন বৃদ্ধি কৰিবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছে। ১৯৫৬ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত বহা কমিউনিষ্ট পাৰ্টিৰ দ্বাদশ বংগ্ৰেছত ১৯৬০ চনত ১৮০ মিলিয়ন টন অধিক খাদ্যশস্য উৎপাদন কৰিবলৈ স্থিৰ কৰা হয়। এই পৰিকল্পনা ফলৱতী কৰিবলৈ দেশৰ প্ৰায়বোৰ সমবায় প্ৰতিষ্ঠানক প্ৰতি হেকটাৰ মাটিত ২৪ পৰা ৫ টনলৈ অধিক শস্য উৎপাদন কৰিবলৈ ইন্দিত দিয়া হয়। বৰ্তমান ছোভিয়েট ৰুছীয়াত প্ৰতি হেকটাৰ মাটিত ১ টন শস্য উৎপন্ন হয়। দ্বিতীয়তে, সমবায় প্ৰতিষ্ঠানত অপব্যয়ৰ মাত্ৰা যথেষ্ট পৰিমাণে হ্রাস কৰিবলৈ দিহা কৰা হয়। আগতে প্ৰতিখন সমবায় প্ৰতিষ্ঠানত শতকৰা ২৫ ভাগ অপব্যয় হৈছিল। তৃতীয়তে, গোমনধানৰ খেতি বৃদ্ধি কৰা হব। ১৯৫৩ চনত গোমনধানৰ খেতি ৩৫ লাখ হেকটাৰ মাটিত কৰা হৈছিল। ১৯৬০ চনত ইয়াৰ খেতি ২৮০ লাখ হেকটাৰলৈ বৃদ্ধি পায়।

বিপ্লৱোত্তৰ ৰুছীয়াত ৩০ হেক্টৰ জমিদাৰৰ অধীনত ৭০ নিযুত ডেচিয়াটিন (১ ডেচিয়াটিন=১.০৯ হেকটাৰ) মাটি আছিল আৰু ১০.৫ নিযুত দুখীয়া খেতিয়ক মাত্ৰ ৭৫ নিযুত ডেচিয়াটিন মাটিৰ গৰাকী আছিল। প্ৰতিজন খেতিয়কৰ ভাগত গড়ে ৭ ডেচিয়াটিন আৰু প্ৰতিজন জমিদাৰৰ ভাগত ২৩৩ ডেচিয়াটিনকৈ পৰিছিল। ইয়াৰ উপৰিও ৩০ বছৰৰ আগৰ ৰুছীয়াৰ ২ কোটি ৫০ লাখ খেতিয়কৰ বেছিভাগেই বৈজ্ঞানিক প্ৰণালীৰে খেতি কৰাৰ সন্মুখীন কৰাৰ পৰা বঞ্চিত হৈছিল। এই ২৫ নিযুত সৰুসুৰা কৃষি উৎপাদনকাৰী পৰিয়ালৰ ঠাইত ছোভিয়েট ৰুছীয়াত আজি ডাঙৰ ডাঙৰ কৃষি সমবায় প্ৰতিষ্ঠান গঢ়ি উঠিছে। নবগঠিত চুপ্ৰিম-ছোভিয়েটৰ প্ৰথম অধিবেশনত সমবায় প্ৰতিষ্ঠান সমূহৰ পুনৰ্গঠনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হয়। এই প্ৰতিষ্ঠানবোৰ জীয়াই ৰাখিবলৈ যথেষ্ট আধুনিক সাজসজ্জাৰ আৱশ্যক। প্ৰথম অৱস্থাত এই সমবায় প্ৰতিষ্ঠানবোৰ আৰ্থিক বিষয়ত তেনেই নিশকটীয়া আছিল। আহিলাপাতিৰ অভাৱত অনেক সময়ত এই প্ৰতিষ্ঠানবোৰ অচল হৈ আছিল। জাতীয় প্ৰতিষ্ঠানেও আৰ্থিক

দুৰাৱস্থা হেতুকে সমৰায় প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ প্ৰয়োজনীয় সকলো আহিলা পাতিব যোগান ধৰিব নোৱাৰিছিল। বৰ্তমানো দীৰ্ঘকালীন কমিউনিষ্ট শাসনত থাকি সমৰায় প্ৰতিষ্ঠানবোৰৰ আৰ্থিক অৱস্থা আগতকৈ বহুগুণে উন্নত হৈছে। ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ সমৰায় প্ৰতিষ্ঠানবোৰ আধুনিকতম বৈজ্ঞানিক সা-সৰঞ্জামেৰে সমৃদ্ধ। ১৯১৩ চনৰ তুলনাত সকলো ধৰণৰ শস্যৰ আবাদী মাটি শতকৰা ৫০ ভাগৰো বেছি বাঢ়িছে। যেহে উৎপাদনৰ মাটি প্ৰায় শতকৰা ১০০ ভাগ বৃদ্ধি পাইছে। আবাদী মাটিৰ পৰিসৰৰ লগে লগে কৃষিৰ কাৰ্যক্ষমতা আৰু ফচলৰ উৎপাদনো বাঢ়ি গৈছে। কেইটিমান বস্ত্ৰৰ ক্ষেত্ৰত ছোভিয়েট ৰুছীয়াই ইতিমধ্যে আমেৰিকাৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ উৎপাদনক চেৰাই গৈছে। প্ৰত্যেক কৃষিজ-বস্ত্ৰৰে উৎপাদন ৰুছীয়াত দ্ৰুত গতিৰে বৰ্দ্ধিত হব লাগিছে। ছোভিয়েট ৰুছীয়াই যুক্তৰাষ্ট্ৰতকৈ ২ গুণ যেহে, ৩ গুণ বীটপালেঙ আৰু ২'৫ গুণ উল উৎপন্ন কৰে।

কিন্তু ৰুছীয়াৰ কৃষি উন্নতিৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ প্ৰমাণ হ'ল দেশৰ অবিভাজ্য পুঁজিৰ পুনৰ্গঠন। অবিভাজ্য পুঁজিৰ অৰ্থ হৈছে দেশৰ ভাগ কৰিব নোৱাৰা সম্পদৰাজি, যেনে—জলসিঞ্চন, ট্ৰেন্সপ'ৰ্ট, লাইব্ৰেৰী, স্কুলঘৰ ইত্যাদি। এই সমৰায় প্ৰতিষ্ঠানৰ বছৰেকীয়া আয় ১৯৫৬ চনত ১০০,০০০ নিযুত ৰুবললৈ বৃদ্ধি পায়। ৰুছীয়াৰ অধিক সংখ্যক সমৰায় প্ৰতিষ্ঠান উদ্ভব কৰেচাচব স্তাভবোপোল অঞ্চলতে আছে। এই ঠাইত ১৮০ টা ডাঙৰ প্ৰতিষ্ঠান আছে। প্ৰতিটো প্ৰতিষ্ঠান ২৯,৫০০ হেকটাৰ মাটি, ২৪,৫০০ গৰুম'হ আৰু ৩০,০০০ কুকুৰাৰে সমৃদ্ধ। ইয়াৰ উপৰিও প্ৰতিটো প্ৰতিষ্ঠানত ২০টাকৈ অট'মবাইল আছে। কিছুমান প্ৰতিষ্ঠানৰ নিজৰ বিদ্যুৎশক্তি কেন্দ্ৰও আছে। পঞ্চম পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনা কালত কৃষিৰো যথেষ্ট উন্নতি হয়। এই কালত শস্য শতকৰা ৩১ ভাগ, মগুহ শতকৰা ৩০ ভাগ, গাখীৰ শতকৰা ২২ ভাগ বৃদ্ধি হয়। এই সময়ত সমৰায় প্ৰতিষ্ঠানৰ বছৰেকীয়া আয় শতকৰা ৫০ ভাগ বাঢ়ি যায়।

ছোভিয়েট চৰকাৰে ৩০ নিযুত হেকটাৰ পতিত মাটি পুনৰুদ্ধাৰ কৰিবলৈ ১৯৫৪ চনত এটা পৰিকল্পনা

হাতত লয়। কাজাখ, চাইবেৰিয়া আৰু দেশৰ বহু অঞ্চল ইমানদিনে পতিত মাটি হিচাবে পৰি আছিল। ১৯৫৪ চনত ছোভিয়েট কমিউনিষ্ট পাৰ্টি আৰু চৰকাৰৰ আহ্বান অনুসৰি ৩৫০,০০০ ছোভিয়েট ডেকা-গাভৰুৱে পতিত মাটি পুনৰুদ্ধাৰৰ বাবে আগবাঢ়ি আহিছিল। চাইবেৰিয়াৰ বাৰমাহে বৰফ আৰু কুঁৱলীৰে আবৃত হৈ থকা অঞ্চলত আজি শই শই কৃষি পাম গঢ়ি উঠিছে। যোৱা তিনিবছৰৰ ভিতৰত ৰুছীয়াত সৰ্বমুঠ ৩৫'৫ নিযুত পতিত মাটি উদ্ধাৰ কৰা হয়।

এইদৰে শিল্প, কৃষি, বাণিজ্য আদি সকলো বিষয়তে ৪০ বছৰীয়া কমিউনিষ্ট শাসনত ছোভিয়েট ৰুছীয়াই অশেষ উন্নতি লাভ কৰিছে। এই দ্ৰুত অগ্ৰগতিৰ মূল কাৰণ ক'ত? পৃথিৱীৰ ভিন্ ভিন্ অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক বিশেষজ্ঞই এই বিষয়ে ভিন্ ভিন্ মত প্ৰকাশ কৰে। বিখ্যাত ছোভিয়েট অৰ্থনীতিজ্ঞ এম, বাৰানানোভে ইয়াৰ দুটা প্ৰধান কাৰণ নিৰ্ণয় কৰিছে। তেখেতৰ মতে উৎপাদনৰ সহজ-সৰল সমাজতান্ত্ৰিক পদ্ধতিয়েই ইয়াৰ ঘাই কাৰণ। পুঁজিপতিৰ একচেতীয়া শোষণৰ অন্ত পৰাৰ লগে লগে দেশৰ উৎপাদনৰ সকলো খলী ফেক্টৰী, কলকাৰখানা জনসাধাৰণৰ হাতলৈ যায়। শ্ৰম ছোভিয়েটবাসীৰ মানত দৈন-দিন জীৱনৰ অপৰিহাৰ্য অঙ্গ। ব্যক্তিগত স্বাৰ্থৰ প্ৰতি আওকাণ কৰি সকলোৱে সমূহীয়া স্বাৰ্থলৈ লক্ষ্য ৰাখি কাম কৰাৰ ফলত দেশৰ শ্ৰম উৎপাদিকা শক্তি আগতকৈ বহুগুণে বাঢ়ি গৈছে। শ্ৰমিক জীৱনৰ প্ৰত্যেক ক্ষেত্ৰতে এটা সামাজিক অনুপ্ৰেৰণাৰ আদান-প্ৰদানৰ ফলত ছোভিয়েট বাসীসকলে গাইগুটীয়া হিচাবে নিজকে কল্পনা কৰিব নোৱাৰা হৈ পৰিছে। ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ জনসাধাৰণে পুঁজিবাদী দেশসমূহৰ নিবনুৱা সমস্যা, প্ৰতিহীনতা, ধৰ্মঘট, সমৃদ্ধিৰ অপব্যয়ৰ ভু নোপোৱাকৈ পূৰ্ণ মানসিক আৰু শাৰীৰিক স্বস্থতাৰে নিজৰ, সমাজৰ আৰু দেশৰ কল্যাণৰ হকে শ্ৰম কৰে। ইয়াৰ ফলত ৰুছীয়াত শ্ৰম উৎপাদিকা শক্তি বৃদ্ধি পাইছে। পৃথিৱীৰ কোনো দেশৰেই শ্ৰম উৎপাদিকা ইমান দ্ৰুত গতিৰে আগবাঢ়িব পৰা নাই। শিল্প বিষয়ত উৎপাদিকা শক্তি ছোভিয়েট ৰুছীয়াত ১৯১৩ চনতকৈ

১৯৫৭ চনত ৯'৬ গুণ বৃদ্ধি পায় আৰু তাৰ তুলনাত আমেৰিকাৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰত ২'২ গুণ আৰু ইংলণ্ড আৰু ক্ৰান্তত ক্ৰমে ১'৪ গুণ আৰু ১'৩ গুণ বৃদ্ধি পায়। তদুপৰি নিবনুৱা সমস্যাৰ পৰা ছোভিয়েটবাসী সম্পূৰ্ণ মুক্ত। শিক্ষা সাং হোৱাৰ লগে লগে প্ৰত্যেক ডেকা-গাভৰুক চাকৰি দিবলৈ চৰকাৰ বাধ্য।

দ্বিতীয় কাৰণ হ'ল দেশৰ সৰ্ব্বগ্ৰহণীয়, দূৰদৰ্শী আৰু সৃষ্টিস্থিত পৰিকল্পনা। পৰিকল্পনা ব্যৱস্থাই ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ অৰ্থনৈতিক অগ্ৰগতিৰ লগে লগে দেশৰ সৰ্ব্বাঙ্গীন উন্নতি সাধন কৰিছে। দেশৰ কেঁচামালৰ উৎপাদনৰ সক্ষমতা অনুসৰি এই বহুমুখী পৰিকল্পনা গঢ় দিয়া হৈছে। প্ৰাকৃতিক আৰু মানবীয় শক্তিৰ সম্পদ উদ্ধাৰ কৰি এই যোজনাতে খটোৱা হৈছে। ৪০ বছৰীয়া দীৰ্ঘকালীন এটা পৰিকল্পনাই উৎপাদন হ্রাস বা অৱনতিৰ সন্মুখীন নোহোৱাকৈ ছোভিয়েট ৰুছীয়াক ক্ৰান্তগতিৰে আগুৱাই নিছে। অৱশ্যে সমাজ-তন্ত্ৰৰ বিৰুদ্ধবাদীসকলে এই মত মানি লবলৈ অস্বীকাৰ কৰিছে। বাৰ্গচন, গাৰচেনক্ৰন, গ্ৰচমেন আৰু আন আন আমেৰিকান অৰ্থনীতিজ্ঞসকলৰ মতে জাতীয় আয়ৰ পৰা ব্যয়ৰ পৰিসৰ হ্রাসেই ছোভিয়েট অগ্ৰগতিৰ ঘাই কাৰণ। চিৰাকিউচ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক হেৰি চোৱাৰ্টচৰ মতে ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ অৰ্থনৈতিক উন্নতিৰ কাৰণে ব্যয় কৰা মূলধন জনসাধাৰণৰ জীৱিকা নিৰ্বাহৰ মান হ্রাস কৰাৰ ফলত পোৱা হয়। শিল্পপানুতিৰ লগে লগে জনসাধাৰণৰ জীৱিকানিৰ্বাহৰ মান হ্রাস কৰাত বাজে দেশৰ অৰ্থনৈতিক অগ্ৰগতিৰ কোনো পথ নেথাকে। কিন্তু পৃথিৱীৰ বেছিভাগ বিশেষজ্ঞই এই মতৰ বিৰোধিতা কৰি আহিছে। তদুপৰি ৰুছীয়াত নানুহমুৰি ব্যয় বৃদ্ধি পোৱাত জনসাধাৰণৰ জীৱিকা-নিৰ্বাহৰ মানো দিনকদিনে বাঢ়ি যাব লাগিছে।

জাতীয় আয়ৰ চাৰিভাগৰ তিনিভাগ জনসাধাৰণৰ

হিতাৰ্থে ব্যয় কৰা হয়। বাকী এভাগ উৎপাদন বৃদ্ধি, মূলধন গঠন আদি কামত লগোৱা হয়। আন কিছুমান অৰ্থনৈতিক বিশেষজ্ঞই মত প্ৰকাশ কৰে যে ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ অৰ্থনৈতিক অগ্ৰগতিৰ মূলতে আছে দেশৰ সুবিশাল আয়তন, অজস্ৰ কেঁচামাল, লোকসংখ্যা আৰু অপৰিসীম চাহিদা। ব্লুগেট আৰু কেমাৰাব নামে দুজন অৰ্থনীতিজ্ঞই কয় যে ৪০ বছৰৰ কমিউনিষ্ট শাসনত ছোভিয়েট ৰুছীয়াই যি উন্নতি কৰিছে সি পুঁজিবাদ শাসনৰ অধীনতো অসম্ভৱ নহয়। ছোভিয়েট ৰাষ্ট্ৰত আজি যি পৰিমাণে উৎপাদন বৃদ্ধি হৈছে সেই বৃদ্ধি ১৮৮৮ চনৰ পৰা ১৯১৩ চনলৈ এই ২৫ বছৰৰ ভিতৰতে সম্ভৱপৰ আছিল। কিন্তু উক্ত ২৫ বছৰ ভিতৰত দেশৰ শিল্পউৎপাদন ৪ৰ পৰা ৬ গুণলৈ বৃদ্ধি পায়; আনহাতে শান্তিকালত ছোভিয়েট শাসনত এই বৃদ্ধিৰ হাৰ আগতকৈ ৭ গুণ বাঢ়ি যায়। ইয়াৰ পিচত ছোভিয়েট ৰুছীয়াৰ আয়তন, সম্পদ বা প্ৰাকৃতিক অৱস্থাবে কোনো লেখতলবলগীয়া পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই। লোকসংখ্যাও উৎপাদনৰ তুলনাত খুব কম অনুপাতে বাঢ়িছে। এইদৰে সকলো কথা কঁহিয়াই চালে দেখা যাব যে সমাজতন্ত্ৰৰ দূৰদৰ্শী ব্যৱস্থা প্ৰণালী-য়েই শোষণ নিঃশেষ কৰি, দেশৰ অৰ্থনৈতিক সমস্যা আৰু সঙ্কটবোৰ নষিমূৰ কৰি, নিবনুৱা সমস্যা দূৰীভূত কৰি, দৰিদ্ৰতাক দেশৰ পৰা নিঃচিহ্ন কৰি এক সৃষ্টিস্থিত পৰিকল্পনাৰ যোগেদি উৎপাদন শক্তিগমূহৰ পূৰ্ণবিকাশৰ আৰু দেশৰ অপৰিসীম প্ৰাকৃতিক সম্পদবাজি জনসাধাৰণৰ কল্যাণৰ হকে প্ৰস্তুত ৰাখিবৰ বাবে অকুবন্ত স্বেযোগ-সুবিধাৰ সৃষ্টি কৰিছে। উৎপাদনৰ এই সনাজতাত্মিক ব্যৱস্থাপ্ৰণালীৰ ফলতেই ছোভিয়েট ৰুছীয়াই আজি অৰ্থনৈতিক অগ্ৰগতিৰ পথত দোপতদোপে আগুৱাই নিবুৰ একক আৰু অপ্ৰতিদ্বন্দী হিচাবে স্থিতি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

It is in and through symbols that man consciously or unconsciously lives; works and has his being কাল হৈল কৈছিল “What is man himself but a symbol of God. Arthur Symons ৰ মতে “Symbolism began with the first words uttered by the first man as he name every living thing ; precisely what symbolism in literature really in a form of expression at the best but approximate, essential but arbitrary until it has obtained the force of a convention for an unseen reality apprehended by the consciousness”—সেয়ে সংকেত কি বা সাংকেতিকতা কি সেই বিষয়ে বহুল ব্যাখ্যাৰ নিষ্প্রয়োজন। পৃথিৱীৰ সকলো সমৃদ্ধ ভাষাৰ সাহিত্যতে বহুকালৰ পৰাই সংকেতৰ ব্যৱহাৰ চলি আহিছে। তাৰ ভিতৰত সংস্কৃত আৰু গ্ৰীক সাহিত্যই এই বিষয়ত বেছি উন্নত। সেই বুলি পূৰ্ণাঙ্গ সাংকেতিক সাহিত্য পুৰণি পৃথিৱীত সৃষ্টি হোৱা নাছিল।

সাধাৰণতে সকলোবিলাক সমস্যাপ্ৰধান সাহিত্যতে কম-বেছি পৰিমাণে সাংকেতিকতা বা symbolism ৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। এই সংকেতবোৰ আকৌ দুই ধৰণৰ। Typical symbol আৰু Suggestive symbol Typical symbol বিলাক টাইপ চবিত্ৰৰ মাজেদি পৰিস্ফুট হৈ উঠে। উদাহৰণ স্বৰূপে শ্বেক্সপীয়েৰৰ হেমলেট এটা typical symbol কাৰণ হেমলেট পৃথিৱীৰ সেইদল ভাৱ প্ৰৱণ মানুহৰ প্ৰতিভা, যিসকলৰ জীৱন

বাস্তৱৰ কঠোৰ আঘাতত ব্যৰ্থতালৈ ৰূপান্তৰিত হয়। কিন্তু Suggestive symbol বিলাকহে প্ৰকৃত সংকেত বা Pure symbol। কিয়নো এইবিলাকৰ মাজেদি অন্য এটা দিশৰ প্ৰতি সদায়েই ইঙ্গিত কৰা হয়—অৰ্থাৎ এই ‘চিম্বল’ বিলাকৰ নিজা অন্তৰ্নিহিত অৰ্থ আছে।

নাটকত সাংকেতিকতাৰ ব্যৱহাৰ সৰ্বদে এলিজাবেথ ড্ৰুই লিখিছে— “There are always two ways in which human experience can be represented in art ; the way of realism and the way of symbolism. In drama this means that it can be presented directly in actual figures of flesh and blood or it can be suggested obliquely by the creation of significant images”—সাংকেতিক নাটকৰ মেলাত ফৰাচী সাহিত্যই চহকী যদিও নবৰেব সাহিত্যিক ইব্চেন আৰু ভাৰতৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ নাটক-বোৰতো সংকেতৰ ব্যৱহাৰ বহুল পৰিমাণে দেখা যায়।

ইব্চেনৰ প্ৰায়বিলাক নাটকেই সেই সময়ৰ নবৰেব সামাজিক আৰু সাংসাধিক জীৱনৰ বিশেষকৈ বিবাহ পদ্ধতিৰ তীব্ৰ নিন্দাৰে পৰিপূৰ্ণ। বিশেষকৈ Love’s Comedy আৰু A doll’s house পৰিপূৰ্ণভাৱে এই শ্ৰেণীৰ নাটক। তাৰ উপৰিও The wild Duck, The master builder, Rosmersholm, Hedda Gabler আদিতো সেই স্তৰৰ বেষণ মাজে মাজে পোৱা যায়।

A Doll’s House ইব্চেনৰ শ্ৰেষ্ঠ সৃষ্টিসমূহৰ মাজত এক অনন্য সৃষ্টি। ইয়াত ‘টিপিকেল’ আৰু

প্ৰাক্‌শ্ৰেণীৰ নাটক

ইব্চেন আৰু ৰবীন্দ্ৰনাথ

মায়াশ্ৰী বৰকটকী
দ্বিতীয় বাৰ্ষিক কলা

'চাগেচাৰ্চিভ' দুয়ো ধৰণৰে সঙ্কেত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। নাটকৰ ঘটনামতে নোৰা এগৰাকী বিবাহিতা মহিলা। কিন্তু তেওঁ প্ৰত্যেকটো বিষয়তে স্বামী হেলমাৰৰ অধীন। নোৰাৰ সংসাৰখনত নিজা মতামত বা স্বাধীনতাৰ কোনো মূল্যই নাই। কিন্তু স্বামী, পুত্ৰ-কন্যাৰে সজ্জিত সংসাৰে নোৰাৰ আহত অভিমানক সাহসনা দিব নোৱাৰিলে। নোৰা ওলাই আহিল ঘৰৰ পৰা—যাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল অজানাতলৈ। কেৱল যাবৰ সময়ত নোৰাই ঘৰৰ দুৱাৰখন বাহিৰৰ পৰা বন্ধ কৰি গ'ল। এইখিনিতে নাটকখন শেষ হৈছে। ইয়াত নোৰা এটা 'টাইপ' চৰিত্ৰ, কাৰণ নোৰা নাৰীসকলৰ স্বাধীনতা প্ৰয়াসী সত্ত্বাটোৰ প্ৰতিনিধি। নোৰা সেয়ে এটা টাইপ চিঞ্চল, আকৌ দুৱাৰখন বন্ধ কৰা শব্দটোও এটা টাইপ চিঞ্চল—যিহেতু ই স্ত্ৰী স্বাধীনতা বজ্জিত এটা ঘৰৰ, যিটো এগৰাকী নাৰীৰ পক্ষে বন্ধকাৰৰ তুল্য—তাৰে পৰিচায়ক। আনহাতে 'এ ডলচ হাউচ' ত চাগেচাৰ্চিভ চিঞ্চলৰ ব্যৱহাৰ সম্পৰ্কে উদাহৰণ দিবলৈ গৈ এজন লিখকে ইয়াৰ ট্ৰেনটোলা নামৰ নৃত্যটোলৈ আঙুলিয়াই দেখুৱাইছে। ট্ৰেনটোলা প্ৰকৃততে দক্ষিণ য়ুৰোপৰ এবিধ ডাঙৰ মকৰাৰ নাম। আগতে এই ধৰণৰ মকৰাই কামুৰিলে tarantism অৰ্থাৎ Dancing mania হয় বুলি কোৱা হৈছিল। এই নৃত্যটো ঘূৰি ঘূৰি নচা হয়। সেয়ে এই নৃত্যটোৱে নোৰাৰ মনৰ ভাবনা-চিন্তাবোৰৰ ইঙ্গিত দিয়ে। আনফালে ইয়ে নোৰাৰ ভৱিষ্যতে এক অনিশ্চয়তাৰে পূৰ্ণ ভাগ্যচক্ৰৰ ঘূৰ্ণমান পোঁতত উটি যোৱাৰ সঙ্কেত দিছে।

ইব্চেনৰ আন এখন Rosmersholm নাটকত সকলোতকৈ বহস্যাবৃত বস্তুটো হৈছে Parson Rosmes ৰ ডুইং কামৰ কাষৰ Foot bridge খন। কিয়নো নাটকৰ কোনো অংশতেই এবাবো এই 'ফুটব্ৰীজ' খন পৰিদৃশ্যমান হোৱা নাই। অথচ প্ৰত্যেক মুহূৰ্ত্ততে এই ফুটব্ৰীজ খনৰ অস্তিত্ব ক্ষণে ক্ষণে মনত পৰি থাকে। এই 'ফুটব্ৰীজ' খন যিমানদূৰ সত্ত্বৰ—মৃত্যুৰ প্ৰতীক। মৃত্যুৰ দৰেই ই বহস্যৰ ঘন কুঁৱলিৰে আবৃত অথবা মৃত্যুৰ দৰে স্থিৰ, আৰু নিশ্চিত। নাটকৰ শেষত Rosmer এ পত্নীৰে সৈতে এই

ফুটব্ৰীজ খনৰ পৰাই জপিয়াই পৰি মৃত্যুক আবৰি লয়। এই ঘটনাৰ দ্বাৰা ফুটব্ৰীজ খন যে মৃত্যুৰেই প্ৰতীক তাৰেই ইঙ্গিত আমি পাওঁ।

The Wild Duck নামৰ নাটকখনতো সঙ্কেতৰ যথেষ্ট ব্যৱহাৰ দেখা যায়। প্ৰকৃতপক্ষে নাটকত উল্লেখিত হোৱা ৱাইল্ড ডাক টোৱেই একাডলৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ। ধনী আৰু কুই ৱালেৰে ব্যৱসায় সংক্ৰান্ত বিষয়ত চক্ৰান্ত কৰি একডেলক জেললৈ যাবলৈ বাধ্য কৰালে। জেলৰ পৰা উভটি অহাৰ পিচত একডেলে পাহৰি পেলালে তেওঁ পূৰ্বৰ জীৱনস্মৃতি। সমাজৰ পৰা আঁতৰি গৈ তেওঁ অদ্ভুত-ভাৱে জী ব'ল। আনফালে ৱাইল্ড ডাকটোও ৱালেৰ গুলীত আহত হৈ একডেলৰ কৃত্ৰিম Garret ৰ ভিতৰত জীয়াই ব'ল—তাৰ সহজ বন্য জীৱনযাত্ৰা পাহৰি—এক অদ্ভুত ৰূপে। এই ক্ষেত্ৰত ৱাইল্ড ডাকটো বুঢ়া একডেলৰ জীৱনৰ চাগেচাৰ্চিভ চিঞ্চল। কিন্তু হেইলমাৰ ৱালেৰ দ্বাৰা আহত হ'ল অন্য এক ধৰণে। ৱালেই তেওঁৰ পত্নী গিনাক উপভোগ কৰি তেওঁক গতাই থৈ গ'ল। সেয়েহে ৱাইল্ড ডাকটোৰ ভিতৰত হেইলমাৰবো জীৱনৰ প্ৰতিবিশ্ব দেখা যায়। ইব্চেনে নিজেই নাটকখনৰ এঠাইত Gregers ৰ হতুৱাই Hialmer ক কোৱাইছে you have much of the wild duck in you Hialmer উত্তৰত Hialmer কৈছে—yes ; Mr. Warle's wingbroken victim.

ইব্চেনৰ বাকীবোৰ নাটকতো সঙ্কেতৰ ব্যৱহাৰ আছে। কিন্তু এইবোৰ তেখেতৰ পৰিণত বয়সৰ লিখা বাবে বহু সময়ত এই নাটকবোৰৰ সন্মৰ্থ বিচাৰি উলিওৱা টান হৈ পৰে। ইব্চেনৰ নাটকবোৰৰ বিষয়ে এডমাণ্ড যোশীয়ে কৈছে—“ৰাতিৰ পিচত ৰাতি দলে দলে মানুহে ইব্চেনৰ নাটকৰ অভিনয় দেখিছে—ঘূৰি অহাৰ সময়ত তেওঁলোক উদ্বেজনাৰ অধীৰ হৈ উঠিছে—ইব্চেনৰ অতিআধুনিক মতবাদ সৱন্ধে উগ্ৰ আলোচনাৰে মুখৰিত হৈ উঠিছে বাজপথ।”

ইব্চেনক এৰি ৰবীন্দ্ৰনাথৰ নাটকসমূহৰ আলোচনা কৰিলে দেখা যাব যে, ইব্চেনৰ ঠিক বিপৰীতে ৰবীন্দ্ৰ-

নাথৰ প্ৰায় সকলোবোৰ নাটকেই পূৰ্ণাঙ্গ সাক্ষেতিক নাটক আৰু এই সকলোবোৰতে type symbol তকৈ suggestive symbol ৰ ব্যৱহাৰ বেছি। ববীজনাথেই বোধকৰো ভাৰতৰ সৰ্বপ্ৰথম পূৰ্ণাঙ্গ সাক্ষেতিক নাট্যকাৰ। ববীজনাথৰ এই নাটবোৰত ভাৰৰ প্ৰাধান্য দেখা যায়, আৰু দেখা যায় অতিবাস্তৱতাৰ প্ৰকাশ। ছন্দৰ যাদু স্পৰ্শেৰে লিখাৰ ভঙ্গীৰে এই নাটকবিলাকৰ কথাবোৰ গদ্য নহৈ কাব্যধৰ্মী হৈ পৰিছে। তথাপিও এই নাটকবোৰে নিজ বক্তব্য প্ৰকাশ কৰে ভাব আৰু ভাষাৰ মাজেদি—সেয়ে ববীজনাথৰ নাটকবোৰ অকল সুন্দৰেই নহয়—অপূৰ্ব।

‘ৰাজা’, ‘ডাকঘৰ’ আৰু ‘বক্তকৰবী’—ববীজনাথৰ এই তিনিখন সাক্ষেতিক নাটকৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিলে ববীজনাথৰ নাটকত সঙ্কেতৰ ব্যৱহাৰৰ বিষয়ে যথেষ্ট আভাস পোৱা যাব। ‘ৰাজা’ এখন পূৰ্ণাঙ্গ সাক্ষেতিক নাটক। ইয়াত এজন ৰজা আছে। তেওঁ কিন্তু সাধাৰণৰ চকুৰ অদৃশ্য। বাণী—সুন্দৰী শ্ৰেষ্ঠা সুন্দৰনাৰ সৈতে তেওঁৰ সাক্ষাত হয় একাৰ গৃহৰ এটা কক্ষত। সেই ঘৰ আকৌ পৃথিৱীৰ কক্ষৰ ঠিক মধ্যবিন্দুত অৱস্থিত। কিন্তু বাণীয়ে বিচাৰে বাহিৰৰ পোহৰত ৰজাক চাবলৈ। আন্ধাৰ তেওঁ নিবিচাৰে। আনফালে দাসী সুব্ৰহ্মাই ৰজাক আন্ধাৰতে দেখে। তেওঁ ৰজাক চিনি পাইছে। ৰজাই সুন্দৰনাৰ আকাংক্ষা পূৰ্ণ কৰিবলৈ কলে যে বসন্ত পূৰ্ণিমাৰ দিনা ৰাতি প্ৰাসাদ শিখৰত থিয় হৈ বসন্ত উৎসৱত মত্ত হাজাৰ হাজাৰ মানুহৰ মাজত বাণীয়ে যেন ৰজাক বিচাৰি উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰে। যথা সময়ত প্ৰাসাদ উদ্যানত সন্বেত হ’ল দেশ-বিদেশৰ ৰজাসকল। আহিল অতুলনীয় সৌন্দৰ্য্যৰ অধিকাৰী সুবৰ্ণ—নকল ৰজাৰ বেশত। সকলোৱে তেওঁক ৰজা বুলি স্বীকাৰ কৰি ললে। কিন্তু কাঞ্চীৰাজ আৰু ঠাকুৰ্দাঁৰ চকুত তেওঁ ষুলি মাৰিব নোৱাৰিলে। কাঞ্চীৰাজে সুবৰ্ণক হাতৰ তলুৱালৈ আনি ললে—সুন্দৰনাক লাভ কৰাৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধিৰ অৰ্থে। আৰু ঠাকুৰ্দাঁই কলে—“ভিক্ষুকেৰ কৰ্ম নয় ৰাজাকে চেনা।” আজ যে লোকটা গা ভৰা গয়না পৰে ৰাস্তাৰ দুইধাৰেৰ লোকৰ দুই চক্ষুৰ কাছে ভিক্ষে

চেয়ে বেড়িয়েছে তেঁৱা লোভীবা তাকেই ৰাজা বলে ঠাউৰে বসে আছিস্।”—কিন্তু সুন্দৰনাইও প্ৰকৃত ৰজাক চিনিব নোৱাৰি সুবৰ্ণৰ ৰূপত জ্ঞানশূন্য হৈ তেওঁকেই বৰি ললে। কিন্তু কাঞ্চীৰাজৰ চক্ৰান্তত যেতিয়া উদ্যানত জুই জ্বলি উঠিল—বাণীয়ে আত্মৰক্ষাৰ অৰ্থে সুবৰ্ণৰ শৰণাপন্ন হ’ল—সেই মুহূৰ্ত্তত সুবৰ্ণ বাধা হ’ল নিজৰ প্ৰকৃত পৰিচয় দিবলৈ—স্বীকাৰ কৰিলে যে তেওঁ প্ৰকৃত ৰজা নহয়। লাজ আৰু অপমানত শ্ৰিয়মানা বাণীক প্ৰকৃত ৰজাই উদ্ধাৰ কৰি একাৰ কোঠালৈ লৈ আহিল। কিন্তু সুন্দৰনাই ৰজাৰ ভয়ঙ্কৰ আৰু কদাকাৰ ৰূপ সহ্য কৰিব নোৱাৰিলে। ৰজাৰ কাষৰ পৰা তেওঁ গুচি গ’ল পিতৃগৃহলৈ—অভিমানভৰা মন লৈ—কিয়নো সুন্দৰনা যাবলৈ ওলোৱাতো ৰজাই কোনো বকমৰেই বাধা জনোৱা নাছিল। কিন্তু পিতৃগৃহত সুন্দৰনাই পালে অপমান—পালে দাসীৰ স্থান। কাঞ্চীৰাজ আৰু অন্যান্য ৰজাসকলে এই সুযোগ নেবিলে—সকলোৱে একেলগে সুন্দৰনাৰ পিতৃ কান্যাচুব্জৰাজক পৰাজিত কৰিলে। এইবাৰ স্থিৰ হ’ল স্বয়ম্বৰ সভাত যাৰে গলাত সুন্দৰনাই নালা দিব তেৱেঁই পাব সুন্দৰীশ্ৰেষ্ঠা বাণীক। কিন্তু সুন্দৰনাৰ অন্তৰৰ পৰা ৰূপ আৰু মোহৰ তৃষ্ণা আঁতৰি গৈছিল। আকুল হৈ সুন্দৰনাই মৃত্যুক আদৰি লবলৈ প্ৰস্তুত হ’ল। এনে সময়তে ঠাকুৰ্দাঁই খবৰ আনিলে ৰজা আহিছে। কাঞ্চীৰাজে ৰজাক আহ্বান কৰিলে যুদ্ধক্ষেত্ৰলৈ। কাঞ্চীৰাজৰ সাহসত আন ৰজাসকলো আগবাঢ়িল। কিন্তু পিচত শুনা গ’ল এই যুঁজত বীৰৰ দৰে যুঁজিছিল অকল কাঞ্চীৰাজে—সেয়ে বাকী ৰজাবোৰে পালে বিচাৰকৰ কাষত শাস্তি আৰু কাঞ্চীৰাজে পালে অতুল সন্মান। সুন্দৰনাই ঠাকুৰ্দাঁৰ কাষত খবৰ পালে সুন্দৰনাক উদ্ধাৰ কৰিয়ে গুচি গৈছে ৰজা। অভিমানত আহতা সুন্দৰনাক এইবাৰ ঠাকুৰ্দাঁই প্ৰবোধ দিলে। পিচত দেখা যায় ৰজাৰ লগত মিলিত হবলৈ সুন্দৰনা, ঠাকুৰ্দাঁ, সুব্ৰহ্মনা আৰু কাঞ্চীৰাজ আগ বাঢ়িছে একেটা বাস্তাবে। নাটকৰ শেষ দৃশ্যত ৰজাৰ সৈতে সুন্দৰনাৰ মিলন হৈছে আৰু সুন্দৰণক ৰজাই আহ্বান কৰিছে নাহিবৰ ভগ্নতলৈ আহিবলৈ।

এই নাটকখনত ববীজ্ঞনাথে অধ্যাত্মিক অনুভূতিক সঙ্কেতৰ মাজেৰে ৰূপায়িত কৰিছে। এই পৃথিৱীখন এখন ৰাজ্য। ইয়াৰ শাসনকৰ্তা ঈশ্বৰ বিৰাট অসীম। সেয়ে মানুহৰ সীমিত দৃষ্টিৰ সমুখত তেওঁ ভীষণ আৰু কদাকাৰ। তেওঁ অদৃশ্য বাবে বহুতে তেওঁক বিশ্বাস নকৰে। কিন্তু তেওঁ প্ৰত্যেক ঠাইতে বিদ্যমান। বিপদৰ সময়ত তেওঁ ঠিক ঠাইত সদায় উপস্থিত হয়। আনফালে সূদৰ্শনা মানুহৰ প্ৰতীক। ঈশ্বৰৰ শ্ৰেষ্ঠ সৃষ্টি মানুহে বিচাৰে বুদ্ধি আৰু বিবেচনাৰে ঈশ্বৰক পোহৰৰ মাজত পাবলৈ য'ত তেওঁ পশুপক্ষী দেখে, গছবন দেখে, শিলমাটি দেখে। কিন্তু সূদৰ্শনাই বজাক চিনিব নোৱাৰিলে—সেই পোহৰৰ মাজত। মানুহৰ স্বাভাৱিক প্ৰকৃতিৰেই সুবৰ্ণৰ মৃন্ময় সৌন্দৰ্য্যত তেওঁৰ দৃষ্টি ৰৈ গ'ল। মানুহৰো দৃষ্টিয়ে মৃন্ময় সৌন্দৰ্য্যকৈ প্ৰকৃত সৌন্দৰ্য্য বুলি আকোঁৱালি ধৰে। এই ক্ষেত্ৰত সুবৰ্ণ মৃন্ময়, পাথিৰ সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰতীক। ভক্তিৰ মাজেদি ঈশ্বৰক পোৱা যায়—সূদৰ্শনায়ে সকলো অভিমান বিসৰ্জন দি হৃদয়ৰ মাজত বজাক বিচৰাত বজাৰ সৈতে মিলিত হৈছিল। সুবৰ্ণৰ চৰিত্ৰ এই ভক্তি বসবেই প্ৰতীক। সূদৰ্শনাই যেতিয়া বজাক চিনিব পৰা নাছিল সুবৰ্ণমাই তেতিয়া সামান্য দাসী হৈয়ো বজাক চিনিব আৰু বজাৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ বুজিব পাৰিছিল। আনফালে ঠাকুৰ্দাঁৰ চৰিত্ৰটোত জ্ঞান আৰু ভক্তিৰ সমন্বয় ৰাচিছে। এই চৰিত্ৰটো ববীজ্ঞনাথৰ অভূত সৃষ্টি। ঠাকুৰ্দাঁ সদায় সৰু লৰা-ছোৱালীৰ মাজতে থাকে, গান গাই কুৰে পথে পথে। বজাৰ দুৱাৰত চিৰকাল ঠাকুৰ্দাঁই কাম কৰি আহিছে—কিন্তু কেতিয়াও পুৰস্কাৰ পোৱা নাই, তাৰ বাবে ঠাকুৰ্দাঁ দুখিত নহয়। বৰঞ্চ বজাৰ অন্তিমত অবিশ্বাসী নাগৰিকসকলক তেওঁ উপদেশ দিয়ে হাঁকাৰ কৰি নুকুৰি প্ৰকৃত বজাক বিচাৰি উলিয়াবলৈ। পিচত দেখা যায় ঠাকুৰ্দাঁ বজাৰ সেনাপতিসকলৰ এজন হৈছে। ঈশ্বৰৰ ৰাজ্যত ঠাকুৰ্দাঁৰ দৰে বৈবাগীসকলেই আগ ঠাই পোৱা উচিত। ঠাকুৰ্দাঁৰ চৰিত্ৰ প্ৰজ্ঞাজ্ঞানৰ প্ৰতীক। কাঞ্চীৰ বজা আকৌ ষোৰ নাস্তিক কিন্তু অসীম সাহসী। সেয়ে তেওঁ সাহসৰ উপযুক্ত পুৰস্কাৰ পাইছে ঈশ্বৰৰ কাষত। ইমান দিনে বজাক নিজৰ ইন্দ্ৰিয়ৰে অনুভৱ কৰিব

পৰা নাছিল বাবেই তেওঁ ঈশ্বৰক বিশ্বাস নকৰিছিল। কিন্তু এবাৰ পৰিচয় পোৱাৰ লগে লগে তেওঁৰ ধাৰণা সলনি হ'ল আৰু সেয়ে সহজেই ঈশ্বৰক তেওঁ পাব পাৰিলে।

'ডাকঘৰ' ববীজ্ঞনাথৰ আন এখন সাংকেতিক নাটক। ইয়াত অমল নামৰ সৰু লৰা এটাৰ কাহিনী বৰ্ণোৱা হৈছে। অমল ৰংগু—অমলৰ অভিভাৱক মাধৱ দত্তই কবিৰাজৰ মতানুসৰি অমলক শুবলৈ দিয়ে ৰুদ্ৰ এটা কোঠাত, খাবলৈ দিয়ে নানা ৰকমৰ ঔষধ। কিন্তু অমলে বিচাৰে মুক্ত বায়ুৰ সোণালী ব'দত ঘূৰি ফুৰিবলৈ—একাৰেকা জুৰিব পানীৰ মাজে মাজে ক'বলৈ গুচি যাবলৈ—অথবা চোতালত বহি থাকিবলৈ য'ত কেৰ্কেটুৱাই টুক টুকৈ দুই হাতেৰে খুদকন তুলি খায়। ঠাকুৰ্দাঁই অমলক দেশ-বিদেশৰ সাধু কয়। অমলে সখি পাতে শ্যামলী নদীৰ পাৰৰ পাঁচমুড়া গাঁৱৰ দৈৱালৰ লগত, প্ৰহৰে প্ৰহৰে ষণ্টা বজোৱা প্ৰহৰীৰ লগত, মালিনীৰ ছোৱালী সুধাৰ লগত আৰু সৰু সৰু লৰাৰ লগত। প্ৰহৰীৰ পৰা অমলে শুনে বাটৰ কাষত এটা নতুন ডাকঘৰ সজা হৈছে—বজাৰ ডাকঘৰ। বজা ৰৰ দয়ালু—সৰু সৰু লৰা-ছোৱালীলৈ বজাই চিঠি দিয়ে। অমলে বাটেদি যোৱা নোড়লক মাতি আনি অনুৰোধ কৰে বজাক অমললৈ চিঠি দিবলৈ কবলৈ। পিচত দেখা যায়—অমলৰ অস্থখ টান হৈ আহে আৰু নোড়লে অমলক এখন বগা কাগজ দি উপহাস কৰি কয় যে বজা আহিব ধৰাৰ কথা লিখা আছে। ঠাকুৰ্দাঁই কিন্তু অমলক কয় যে সঁচাই বজাই অমলক চাবলৈ আহিব লগতে ৰাজবৈদ্যকো আনিব। এনেতে ৰাজবৈদ্য সোমাই আহে আৰু চাৰিও কাষৰ খিৰিকীবোৰ খুলি দি অমলক কয় যে মাজৰাতি ৰজা আহিব। মাধৱে অমলক উপদেশ দিয়ে ৰজা আহিলে অমলে যেন ধন-সম্পত্তি খুজি লয়, কিন্তু অমলে বিচাৰে “ডাক হ'ব কবা” হ'বলৈ—দেশে দেশে চিঠি বিলাই ফুৰিবলৈ। শেষত অমলৰ টোপনি আহে আৰু সুধাই ফুল লৈ সোমাই আহি সকলোকে অনুৰোধ কৰে অমল শুই উঠিলে কবলৈ যে “সুধাই তোমাক পাহৰা নাই”।

এইখিনিতে “ডাকঘৰ” শেষ হৈছে। এই নাটকৰ নায়ক অমল—শিশুৰ নিঃপাপ সূদৰ চৰিত্ৰৰ প্ৰতীক :

দিগন্তৰ মায়া বিচাৰি আকুল হোৱা মানৱ প্ৰাণৰ ব্যাকুলতাৰ প্ৰতীক। ববীজ্ৰনাথে নিজে এই বিষয়ে লিখিছে— “অমলে বিচাৰে “ডাক হৰ্ কবা” হ’বলৈ, ঈশ্বৰৰ বাৰ্তা লৈ পৃথিৱীৰ সকলো ঠাইলৈকে সেই বাৰ্তাৰ বাণী কঢ়িয়াই নিবলৈ বিচাৰে অমলে। কিন্তু মাধৱ দত্ত সংসাৰী মানৱ দলৰ প্ৰতিভূ। তেওঁ বিচাৰে পাৰ্থিব সম্পদ।’ নিঃসন্দেহে এই নাটকতো বজা শব্দেৰে ঈশ্বৰকেই বুজোৱা হৈছে। বাজবৈদ্য নৃত্যৰ প্ৰতীক। স্নাৰ চৰিত্ৰ সাধাৰণ আৰু সহজ। স্নাই অমলক নেপাহৰে। বুলি কৈ—অমল প্ৰেমৰ স্মৃতিতেই জীয়াই থাকিব এই কথাৰে ইঙ্গিত দিছে। কিন্তু এই নাটকতো এজন ঠাকুৰ্দা আছে যদিও তেওঁ কোনো প্ৰতীক নহয় যেন লাগে। ঠাকুৰ্দা যেন বঙালী শিশুৰ জীৱনৰ “গল্প দাদু” অথবা অসমীয়া নাটিলবাবিলাকৰ ককাদেউতালনহে।

“বজ্জকববী” ববীজ্ৰনাথৰ আন এটা অপূৰ্ব সৃষ্টি। বজ্জকববীতো এজন বজা আছে। কিন্তু সেই বজাজনক কোনেও নেদেখে। স্নদক্ষ কাৰিকৰসকলে নিৰ্মাণ কৰা অদ্ভুত এখন জালৰ সিপাৰে তেওঁ থাকে। ঠাই-খনৰ নাম যক্ষপুৰী, কিয়নো এই ঠাইৰ তলত বিবাট এক সোণৰ খনি লুকাই আছে। মহাবজাৰ তলতে আছে ক্ৰমে চৰ্দাৰসকল। মোড়লসকল আৰু পোদাইকৰ-সকল—যাৰ পৰিচয় গণিতৰ এক, দুই বা তিনি আৰু যিবিলাকে বাস কৰে ক, খ বা গ পাবাত। মুঠতে ব্যক্তি সত্ত্বা বুলি কোনো বস্তু যিবিলাকৰ নাই। আৰু আছে এজন গোসাঁইজী। “তেওঁ নাম গ্ৰহণ কৰে ভগৱানৰ কিন্তু অনু গ্ৰহণ কৰে চৰ্দাৰৰ”। তাৰোপৰি আছে প্ৰোপাগাণ্ডা আৰু পাবলিচিটি—আছে ধ্বজপূজাৰ ছুটি আৰু চোবাংচোৱাৰ দল। কিন্তু সকলোতকৈ আচৰিত কথা যে আচৰিতভাৱে এই পৰিবেশলৈ আহি পৰিছে এজনী ছোৱালী—নন্দিনী—প্ৰাণ আৰু প্ৰাচুৰ্য্যৰে ভৰপূৰ। নন্দিনীয়ে যক্ষপুৰীৰ স্ৰষ্টাৰ আৰু যান্ত্ৰিক জীৱনত আউল লগাই ফুৰে। এয়ে বজ্জকববীৰ মূল চৰিত্ৰবিলাকৰ পৰিচয়। কিন্তু বজ্জকববীৰ বিশদ ব্যাখ্যা কৰিবলৈ গ’লে বহুতো কথাই ক’ব লগা হ’ব।

কিয়নো বজ্জকববীৰ বৰ্ণনাটোতকৈ ইয়াৰ চৰিত্ৰবিলাকৰ কথাবোৰৰ মাজেদিহে নাটকৰ প্ৰকৃত বজ্জব্য পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে। নাটকখনৰ প্ৰত্যেক শাৰী বাক্যৰে নিজস্ব ব্যাখ্যা আছে। সেয়ে বিশদ ব্যাখ্যালৈ নগৈ ওপৰে ওপৰে বজ্জকববীৰ মূল বজ্জব্যৰ বিষয়ে আৰু ‘বজ্জকববী’ত সঙ্কেতৰ ব্যৱহাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ’ব। বজ্জকববীৰ মাজেৰে সেই সময়ৰ ভাৰতৰ শাসন ব্যৱস্থাৰ প্ৰতি বজ্জক্ৰান্তি কৰা হৈছে বুলি বহুতেই মত প্ৰকাশ কৰে। অকল ভাৰতৰে নহয়, গোটেই পৃথিৱী-বেই বাষ্ট্ৰশাসন ব্যৱস্থাৰ প্ৰতি ইয়াত বিজ্ৰপ কৰা হৈছে বুলিও বহুতে ধাৰণা। সেই দৃষ্টিকোণৰ পৰা চাবলৈ ‘গ’লে—বজ্জকববীৰ চৰিত্ৰবিলাকৰ বেলেগ ব্যাখ্যা বিচাৰি পোৱা যাব। কিন্তু মূলতে এই নাটকখনত আজিৰ যান্ত্ৰিক সভ্যতাৰ বিকৃত ৰূপটোকহে ৰূপায়িত কৰা হৈছে। যান্ত্ৰিক সভ্যতাই মানুহক আনি দিছে অৰ্থ সম্পদ। তালৰ পিচত তাল সোণ—সেই সোণৰ চুড়াত বহি মানৱে কিন্তু পাহৰি পেলাইছে নিজস্ব সত্ত্বা। ববীজ্ৰনাথে এঠাইত বিশ্বৰ মুখেৰে কোৱাইছে “গাঁয়ে ছিলুম মানুহ। এখানে হয়েছি দশ পচিশেৰ ছক। বুকেৰ উপৰ দিয়ে জুয়োখেল চলছে।” মানুহৰ ননত আকাশৰ, সোণালী ব’দৰ, কেঁচা ঘাঁহৰ আস্থানে কোনো বং সানিব নোৱাৰে। সোণৰ তালৰ নিচাত মানুহ পপলা। সেয়ে মানুহে হেৰুৱাই পেলাইছে প্ৰাণশক্তি। নিজীৱ, ক্লাস্ত হৈ পৰিছে মানুহ। গোকুল, ফাঙলালে আদি যক্ষপুৰীৰ খোদাইকৰসকল এই নিজীৱ সত্ত্বাহীন মানৱদলৰ প্ৰতিভূ। কিন্তু নন্দিনী প্ৰাণশক্তিত উচলল। সেয়ে নন্দিনী স্নন্দবো। নন্দিনীয়ে যক্ষপুৰীৰ সকলোৰে প্ৰাণহীন ননত চঞ্চলতা আনে। নন্দিনীৰ কাণৰ দুল বজ্জকববী ফুল কেইপাহ সকলোৱে বিচাৰে। আনকি জালৰ ভিতৰৰ বজাৰো প্ৰাণত জাগিছে স্পন্দন। এই বজ্জকববী ফুল নন্দিনীক আনি দিয়ে কিশোৰে কামৰ পৰা পলাই গৈ। তাকে বজ্জকববীৰ গছ মাত্ৰ এজোপা—বহুত কষ্ট কৰি তাৰ ফুল আনিব লাগে। ইয়াত বজ্জকববী স্বাৰ্থীনতা আৰু সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰতীক আৰু নন্দিনী প্ৰাণশক্তি আৰু উচলতাৰ প্ৰতীক। যক্ষপুৰীৰ সকলোৱেই বজ্জকববীৰ বাবে নন্দিনীয়ে পিদ্ধি ফুৰা বজ্জ-

কববী কুলৰ দুপাহমান বিচাবে—অৰ্থাৎ যশ্ৰুগৰ নামৰ হ'লেও মানুহে বিচাবে প্ৰাণশক্তি আৰু স্বাধীনতা। কিশোৰ কৈশোৰ কালৰ প্ৰতীক।

আনহাতে যক্ষপুৰীৰ বজা মকব্বাজ আজিৰ যান্ত্ৰিক সভ্যতাৰ আৰু বনতন্ত্ৰৰ প্ৰতীক। তেওঁৰ বিপুল শক্তি। তেওঁ নিষ্ঠুৰ আৰু কঠোৰ, পৃথিৱীৰ সকলো ঐশ্বৰ্য্যকে কাঢ়ি আনিবলৈ তেওঁৰ মাঙত এক অদ্ভুত লোভনুপতা আছে। এঠাইত তেওঁ নিচেই কৈছে “সৃষ্টিকৰ্তাৰ চাতুৰী আমি ভাঙি। বিশ্বৰ মৰ্ণস্থলে যা লুকোনো আছে তা ছিনিয়ে নিতে চাই।” তেওঁৰ হাতৰ ওপৰত বহি থাকে “বাজপাখী” অৰ্থাৎ চিলনী। চিলনী চিকাৰী চবাই। সেয়েহে ভীষণ দৰ্শন এই চবাইৰ লগত নিষ্ঠুৰ কলকাৰ বজাৰ এটা সামঞ্জস্য আছে।

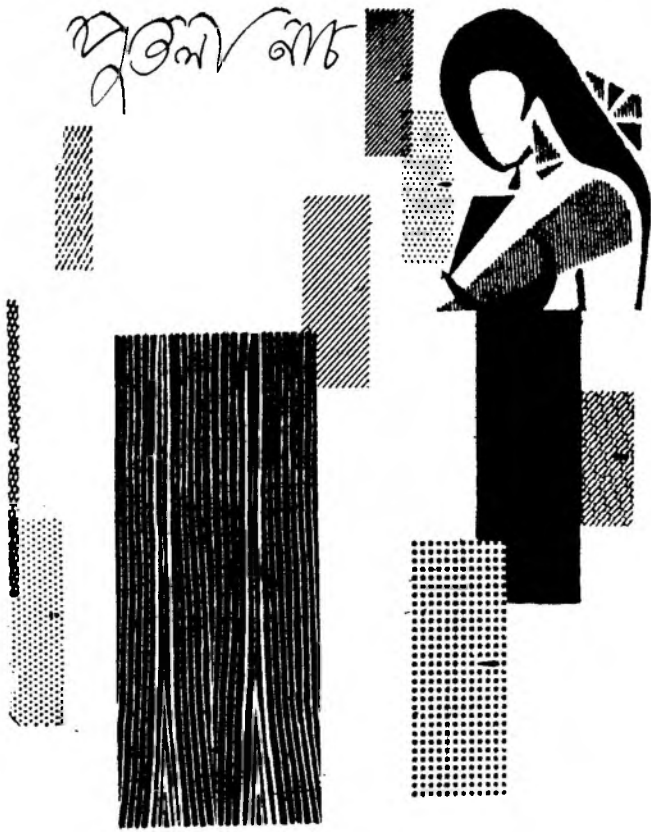
নন্দিনীৰ আৰু চৰ্দাবসকলৰ কথাৰ নাভেদি ‘বজ্জন’ নামৰ এক যুৱকৰ উল্লেখ পোৱা যায়। বজ্জনক বান্ধি বাখিৰ নোৱাৰি। কামত খটুৱাব নোৱাৰি, বশ মনাৰও নোৱাৰি। নন্দিনীৰ ভাষাৰে বজ্জনে “দুই হাতে দুই দাঁড় ধৰে আমাকে তুফানেৰ নদী পাৰ কৰে দেয়, বুনো ষোড়াৰ কেশৰ ধৰে আমাকে বনেৰ ভিতৰ দিয়ে ছুটিয়ে নিয়ে যায়; লাফ দেওৱা বাঘেৰ দুই ভুৰুৰ মাৰাখনে তীব মেৰে সে আমাৰ ভয়কে উড়িয়ে দিয়ে হা হা কৰে হাসে”—ইয়াত ‘বজ্জন’ মুক্তি বিদ্ৰোহ আৰু যৌৱনৰ প্ৰতীক।

আৰু এটা চৰিত্ৰ বজ্জকববীত স্পষ্টভাৱে অঙ্কিত হৈছে। সেইটো হৈছে বিশ্বৰ চৰিত্ৰ। কবি আৰু দাৰ্শনিক বিশ্ব “নন্দিনীৰ প্ৰকাৰ” আৰু নন্দিনী বিশ্বৰ “ঘুম ভাঙানিয়া আৰু দুখ জাগানিয়া”। আনহাতে বিশ্বৰে বজাক কৈছে “না বাজা—আমি বজ্জ নেব

ওপিঠ—যেপিঠে আলো পড়ে না—আমি অশাবস্যা” এই কথাৰ দ্বাৰা অনুমান হয় বিশ্ব যৌৱন আৰু প্ৰাণ-শক্তিৰ আন্ধাৰ ফালটো অৰ্থাৎ দুঃখময় জীৱনৰ প্ৰতীক।

বজ্জকববীৰ শেষ ভাগত বজাৰ বিৰুদ্ধে চৰ্দাবসকলৰ যুদ্ধ ঘোষণাৰ কথা পোৱা যায়। এয়া যান্ত্ৰিক সভ্যতাৰ চৰম পৰিণতিৰ ইঙ্গিত। বজ্জনৰ মৃত্যুৰ পিচত বজাই কৈছে “আমি যৌৱনকে মেৰেছি। মৰা যৌৱনেৰ অভিশাপ আমাকে লেগেছে।” নাটকৰ শেষত বিশ্বৰে মাৰ্গিত পৰি থকা বজ্জকববীৰ কল্পণ হাতত তুলি লয় আৰু অস্ত্ৰবানত ধাম কটাৰ গান শুনা পায়। এই ঝগকটাৰ গানে মহজ সবল জীৱন এটাৰ ইঙ্গিত দিছে বুলি অনুমান হয়।

সৰ্বশেষত ববীজনাথে ‘বজ্জকববী’ৰ বিষয়ে কোৱা কথাখিনি তুলি দিব পাৰি—“যক্ষপুৰীত পুৰুষৰ প্ৰবল শক্তিয়ে মাটিৰ তলৰ পৰা সোণৰ সম্পদ চিহ্ন কৰি আনিছে। তাত জটিলতাৰ জালত নিজকে আবদ্ধ কৰি বিশ্বৰ পৰা মানুহ বিচিহ্ন। সেয়ে মানুহে পাহৰি গৈছে সোণতকৈ আনন্দৰ দাম বেছি। পাহৰি গৈছে প্ৰতাপৰ মাজত পূৰ্ণতা নাই, প্ৰেমৰ মাজতেই আছে পূৰ্ণতা। মানুহক দাস কৰি বধাৰ আয়োজনতেই মানুহে তাত নিজকে বন্দী কৰি ৰাখিছে। এনে সনয়তে তালৈ নাৰী আহিল—নন্দিনী আহিল। প্ৰাণৰ বেগ আহি পৰিল যন্ত্ৰৰ ওপৰত। প্ৰেমৰ আবেগে আঘাত কৰিলে লুৰু চেপ্টাৰ বন্ধন জালক—বাবে বাবে। তেতিয়া সেই নাৰী শক্তিৰ প্ৰবাহে কেনেকৈ পুৰুষ-সকলক নিজৰ দ্বাৰাই বচিত কাৰাগাৰ ভাঙি প্ৰাণৰ বন্যাক বাধামুক্ত কৰাৰ চেপ্টাত প্ৰবৃত্ত কৰিলে—এই নাটকখনত তাকেই বৰ্ণনা কৰা হৈছে।”

॥ গল্প ॥

ছাইদুল ইছলাম
চতুৰ্থ বাৰ্ষিক বিজ্ঞান

জয়ন্তই গাভীখনৰে ষ্টেচনলৈ আগবঢ়াই খবলৈ আহিব বিচাৰিছিল। মই নিদিলো। এনেকুৱা অৱস্থাত ৰূপাক অকলে থৈ আহিবলৈ বাৰু মই ক'ওঁ কেনেকৈ? তাতে ঘৰটোত আন ডাঙৰ মানুহ থাকিলে এটা কথা। তেনেকৈও নাই। ৰূপাৰ অকণমান ভায়েকটোৰ বাহিৰে দেখোন ঘৰখনত নতুন মানুহ নায়েই। ড্ৰাইভাৰটো, চকীলাৰটো, বাবুচিটো— এইবোৰ অৱশ্যে আছে। তথাপিও এনেকুৱা সময়ত জয়ন্ত ঘৰত নথকাটো বেয়া কথা হব। অৱশ্যে জয়ন্তৰ মাক আৰু শাহুৱেকে তেওঁলোক থাকিলে কোনো ভয় নাই বুলিয়েই কৈছিল। সেই বুলি প্ৰথম সন্তান জন্ম হবৰ সময়ত পিতৃৰ উৎকণ্ঠাৰ কথা অভিজ্ঞতাৰ পৰা মই জানো। শুভ সংবাদটো লৈ যাবৰ ইচ্ছা মোৰো আছিল। পিচে কাইলৈ ঘৰত থাকি পৰহিদিনা মই

কামত জইন কৰিবই লাগে। ছুটিৰ এক্সটেন্সনৰ সাতদিনৰ আৰু মাত্ৰ এদিনহে আছে। সেইবাবে এক-প্ৰকাৰ জয়ন্ত আৰু ৰূপাৰ অন্তৰত আঘাত দিয়েই মই আহিব লগা হল। অকণমান মণ্টুটোৰ গালত খপৰিয়াই ৰূপাৰ মাক আৰু জয়ন্তৰ মাকক সেৱা কৰি ৰূপাৰ বিছনাখনৰ কাষত বৈ মাত্ৰ হাঁহি 'যাওঁ দেই' বুলি কৈ গুছি আহিলো। মোক আগবঢ়াবলৈ আহি আহি জয়ন্ত বহুত দূৰ পাইছিলহি। তাক 'হব আৰু তই যাবগৈ'— বুলি কৈ মই বিদায় ললো। সি মাত্ৰ মোৰ দুয়োখন হাতত ধৰি খোকাখুকি মাতৰে ক'লে— 'দিলীপ, পাহৰি নাযাবি।' তেনেকুৱা অৱস্থাত উত্তৰ দিয়াৰ শক্তি মোৰ কোনোদিনেই নাই। গুচি আহিলো।

পাহৰিম! তোক, জয়ন্ত শইকীৱাক পাহৰিম? পাগল হৈছ নেকি তই? কোন মুৰ্খই তোৰ কথা—

জয়ন্ত শইকীয়াৰ কথা পাহৰিব ? যদি তেওঁৰ কাহিনী মই পাহৰো তেন্তে তই মোক অভিশাপ দে জয়ন্ত—আৰু ৰূপা তুমিও দিয়া—যেন, যেন মোৰ স্মৃতিশক্তি চিৰকালৰ বাবে লোপ পাই যায়। কেমিষ্টৰ ইকুৱেশ্যন মুখস্থ বাখিব নোৱাৰাৰ বাবে এই জয়ন্তই ভাবি লৈছে যে মই সকলো কথাই পাহৰি যাওঁ। একো কথাই মই পাহৰা নাই বুইছ। মোৰ সকলো কথা ননত আছে। তোৰ কথা—কথা নহয় ইতিহাস—মোৰ চৰ মনত আছে। প্ৰমাণ লাগে ? হে সন্ধিয়াৰ আকাশৰ তৰা, তোমালোকে শুনা মোৰ মুখৰ পৰা জয়ন্ত শইকীয়াৰ কাহিনী। সেই কাহিনী শুনি তোমালোকে জয়ন্তক কৈ দিয়া যে তাৰ কথা মই, দিলীপ চৌধুৰীয়ে পাহৰি যোৱা নাই। শুনা তোমালোকে !.....

* * *

.....বাবালাত থকা বেতৰ চকীখনত বহি জয়ন্তই চিগাৰেটটোত জোৰেৰে হোপা এটা মাৰি ধোৱাঁবোৰ জোৰেৰে এৰি দিলে। তেতিয়া নিশা বাৰ বাজি পাব হৈছে। কিবাকিবি চৰাই আৰু পোক আৰু শিয়ালৰ কিছু ভয়লগা মাতৰ বাহিৰে জগতখনত তেতিয়া আৰু একো নাই। মাত্ৰ আন্ধাৰ আৰু আন্ধাৰ। যেন এই পৃথিৱীখনত কোনোদিনেই পোহৰ পৰা নাই এনে এটি অসহ্য অন্ধকাৰ প্ৰস্তুপ্তি। যেন এনেকুৱা সময়ত পৃথিৱীৰ সমস্ত ষড়ী বন্ধ হৈ সময়বোৰ খমকি বৈ গৈছে। জীৱনবোৰ যেন কৰবালৈ পলাই গৈছে। জয়ন্ত শইকীয়াই সেই অন্ধকাৰ নিশা বাবান্দাৰ বেতৰ চকীত বহি চিগাৰেট ছপি আছে। আৰু সিটো কোঠাত ৰূপা, মানে জয়ন্তৰ বৈশীয়েক শুই আছে। যেন পৃথিৱীখনত একো এটা হোৱাই নাই। যেন জয়ন্তৰ বাবান্দাৰ বেতৰ চকীত এই বাতিখন বহি চিগাৰেট ছপি থকাৰ কোনো অৰ্থই নাই। ৰূপাই কি জয়ন্তৰ অন্তৰ-সমুদ্ৰত উঠা উত্তাল ঢৌৰ শব্দ শুনা নাই। জয়ন্ত শইকীয়াৰ সজাটোৱেই চিঞৰি চিঞৰি কান্দিছে শুনা নাই নেকি ৰূপাই ? নে শুনিও নুশুনাৰ অভিনয় কৰিছে জয়ন্ত শইকীয়াই কাৰোবাৰ অদৃশ্য হাতৰ ৰছিব তালে তালে পুতলাৰ দৰে নাচিছে আৰু ৰূপাই পৰম তৃপ্তিত অভিনয় কৰি গৈছে। অসহ্য ! চিগাৰেটটো দলিয়াই

দি জয়ন্ত বহাৰ পৰা উঠিল। তাৰ পিচতে তেওঁ বাবান্দা-খনৰ এটা মূৰৰ পৰা আন এটা মূৰলৈ খোজ কাঢ়ি ফুৰিলে। এবাৰ তেওঁ চকীখনৰ ওচৰত ব'ল আৰু অলপ ভাবিলে—কিন্তু কিয় ? কিয় সি পুতলাৰ দৰে নাচিব লাগে। কিয় তাৰ জীৱনলৈ সুখ নাহে ? কি অপবাধ সি কৰিছে ? কি অপবাধ ? জয়ন্তৰ কৰ্ণঠাৰো হৈ আহিল আৰু সি বেতৰ চকীখনতে বহি পৰিল। তাৰ পিচত সোঁহাতখনেৰে সি তাৰ গালখনত হাত ফুৰাই দিলে। হঠাতে সি শিয়ৰি উঠিল। থকথককৈ কঁপিবলৈ ধৰিলে জয়ন্ত শইকীয়া। যেন গোলকটোৰ দৰে পৃথিৱীখনক কোনোবা দুট লবাই ধৰি খুব খুব ঘূৰাব ধৰিছে। পৃথিৱীখন খুব ঘূৰিছে। খুব ঘূৰিছে।

* * *

যদি জয়ন্ত শইকীয়াই তাৰ জীৱনত কোনোবা নাৰীৰ প্ৰেমৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ নকৰিলে তেন্তে সি কোনো অপবাধ কৰা নাই নিশ্চয়। ধনী চাহ বাগিচাৰ মালিকৰ লৰা সি। স্পইল্ট চাইল্ড হবলৈ সন্যোগ সি পাইছিল। সেই সন্যোগ সি গ্ৰহণ নকৰি কি ভুল কৰিলে ? খেলা-ধূলা, চিনেমা-পিকনিক আদিক জীৱনৰ কিছুমান অনাৱশ্যক সামগ্ৰী বুলি ভবা জয়ন্ত শইকীয়া স্কুল-কলেজত আছিল এটা ভাল লৰা। আৰু তাৰ দৰে আৱহাৰাত ডাঙৰ হোৱা লৰা এটা ভাল হোৱা এক ব্যতিক্ৰম। ইংৰাজী আৰু অন্ধত বহত নম্বৰ পাই ফাৰ্টি ডিভিজনত মেট্ৰিক পাছ কৰি কলেজলৈ আহোঁতে পৰিয়ালৰ সকলোৱে ভাবিছিল এইবাৰ জয়ন্তটোৰ কিছু সলনি হব। কিন্তু জয়ন্তই সকলোকে হতাশ কৰি একে-দৰেই থাকিলে। পৰিৱৰ্ত্তনৰ ভিতৰত হ'ল—খাৰ্ড ইয়েৰৰ ইংৰাজীত অনাৰ্চ থকা ৰুম-নেটৰ কৃপাত বেনাৰ্ক সাঁতে, জীৱনান্দ, ষ্টিভেন্সন আদি কেইজনমান লেখকৰ লগত তাৰ চিনাকী হল। ছোৱালীৰ প্ৰতি থকা তাৰ স্বভাৱগত উদাসীনতা কিন্তু অকণো নুগুছিল। বৰঞ্চ সি বেছি লাজকুৰীয়া হে হ'ল। নিজে নতা দুৰৰ কথা ক্লাচৰ কোনোবা ছোৱালীয়ে যদি তাক সোধে, শইকীয়া, আপুনি কি চল পালে—তেন্তে হ'ল আৰু তাৰ। মুখৰ স্বাভাৱিক ৰঙ উভটি আহোঁতে তাৰ বহুত সময় লাগি যায় তেতিয়া।

দুটা বছৰ বেচ ভালেৰেই পাৰ হৈ গ'ল। অন্ধত আৰু কেমেট্ৰীত লোটাৰ লৈ জয়ন্তই আই-এছ-চি ফাৰ্চি ডিভিজনত পাছ কৰিলে। কেমেট্ৰীত অনাৰ্চ লৈ খাৰ্ড ইয়েবত নাম লগোৱাৰ কেইনামানৰ পিচতে কাণ্টো হ'ল। ছোৱালীজনীৰ নাম দীপিকা বৰুৱা, চিলঙৰ পৰা আই-এছ-চি পাছ কৰি আহিছে। মই জয়ন্তৰ বন্ধু। জয়ন্তই যদি কেতিয়াবা কাৰোবাক অন্তৰ উজাৰি তাৰ কথাবোৰ কয় তেন্তে সি প্ৰথমতে মোকেই কব। কিন্তু বিশ্বাস কৰক, মই একো গমেই নাপালো আৰু ইফালে পূজাৰ বন্ধৰ কেইদিনমানৰ পিচত মোৰ কন্মলৈ অতি সন্তৰ্পনে সোমাই আহি জয়ন্তই খুব লাহে লাহে কলে—'দিলীপ মই দীপিকাৰ প্ৰেমত পৰিছো'। জাপানৰ যুৱৰাজ অকিহিটাই এজনী সাধাৰণ ছোৱালী বিয়া কৰিব খোজাৰ বাতৰিটো পাই সম্ৰাট হিৰ'হিট যিমান আচৰিত হৈছিল তাতোকৈ বহুত বেছি আচৰিত হৈছিলো মই। তাতোকৈ যদি জয়ন্তই আহি মোক কলেহেঁতেন যে অহা কাইলৈ মই আত্মহত্যা কৰিম তেনেহলে কিজানি মই বহুত কম আচৰিত হ'লোহেঁতেন। কিন্তু মোৰ কন্মমেটে মোৰ অৱস্থা দেখি লেপৰ তলৰ পৰাই মাত দিলে, কি হ'ল কন্মমেট, বৰ আচৰিত হৈছে নেকি? বাট মিৰোৱাছ টু হেপেন। আৰু এজন যুৱকে এগৰাকী যুৱতীক ভাল পোৱাত অস্বাভাৱিক কথা একো নাই।

আৰু মই সেইটোকে ভাবি নিবৰ দৰ্শক হৈ বৈ গ'লো। বোধকৰোঁ জয়ন্তৰ ভাগ্যৰ প্ৰতি মোৰ হিংসা হৈছিল। সি আঁতৰি থাকিব বিচাৰে আৰু যোৱনৰ পখিলাবোৰে জাকপাতি তাৰ পিচে পিচে উৰি ফুৰে। আৰু মোৰ? নাই, জয়ন্তৰ লগত মোৰ তুলনা হয় কেনেকৈ? সি ধুনীয়া, সি চোকা, সি ধনী। আৰু মই? মা-দেউতাই মোলৈ ছোৱালী এজনী বাচি মোৰ বিয়াখন পাতি দিব। অপৰিচিতা ছোৱালী এজনীয়ে মোৰ বুকুতে মুখ গুজি কান্দিব। হয়তো ছোৱালীজনীক মোৰ মুঠেই ভাল নালাগিব। কিন্তু তথাপি প্ৰতি বছৰে কন্মপক্ষেও পঞ্চাশটা টকা মোৰ খৰচ হব বালি কিনোতে।—এই বৃত্ত দেখোন মোৰ ঘৰত চলি আহিছে বহুদিন ধৰি। এই বৃত্ত ভাঙি দিয়াৰ সাহ থাকিলেও গামৰ্থ্য মোৰ ক'ত? এই এটা নিদ্দিষ্ট কক্ষত ঘূৰা

আমাৰ জীৱনৰ গ্ৰহ সদায় চলি থাকিব। জয়ন্তহঁত বহুত ওপৰৰ মানুহ। মোৰ কল্পনায়ো চুকি নাপায় সিহঁতৰ জগতখন। জয়ন্তই আজি দীপিকা বৰুৱাক ভাল পাইছে; বোধকৰো এই কাৰণেই ভাল পাইছে যে দীপিকা এজনী ধুনীয়া, স্মাৰ্ট আৰু পঢ়া-শুনাত ভাল ছোৱালী। কিন্তু কালিলৈ যদি জয়ন্তই দীপিকাতকৈ আৰু ধুনীয়া, বেছি স্মাৰ্ট, আৰু বেছি চোকা ছোৱালী এজনী লগ পাই যায় তেন্তে দীপিকা জয়ন্তৰ জীৱনৰ পৰা বৰ কৰুণভাৱে বাদ পৰি যাব। এয়া মোৰ কল্পনা নহয়—এয়া বাস্তবৰ কথা।

সেয়েই হ'ল। কিন্তু মই কোৱাৰ দৰে নহয়, অলপ বেলেগ ধৰণে। কিন্তু—কিন্তু এনেকুৱা কিবা নোহোৱা হলেই মই ভাল পালোহেঁতেন। নাই-নাই এনেকুৱা এটা পৰিস্থিতিৰ বাবে মই একেবাৰেই সাজু নাছিলো। কিন্তু দুৰ্ঘটনাই জানো আগতীয়াকৈ বতৰা দি আহে? কেমেট্ৰীৰ অনাৰ্চ প্ৰেকটিকেল ক্লাচত জয়ন্তই প্ৰায় ডেৰ বছৰমানই ক্লাচ কৰিলে। ক'তা ইমান দিনে দেখোন তাৰ কোনো দুৰ্ঘটনাই নহল? বেচ চাক্-চিকুণকৈ প্ৰেকটিকেল কৰে বুলি প্ৰফেছাৰ-সকলৰ মাজত জয়ন্তৰ নাম আছে। কিন্তু গৈ থৈ দুৰ্ঘটনা হলগৈ তাৰহে।

মই তেতিয়া কন্মতে আছিলো। হিষ্টৰী ক্লাচটো নকৰো বুলিয়েই বিছনাতে বাগৰ দি নতুন ফিল্ম ফেয়াৰখন চাই আছো। এনেতে আহি কোনোবা এটাই খবৰ দিলেহি জয়ন্তৰ প্ৰেকটিকেল ক্লাচত কিবা এক্সিডেণ্ট হ'ল। স্থিপিং ট্ৰাউজাৰ আৰু টায়াবৰ চেণ্ডেলজোৰেৰেই চিভিল হস্পিটেললৈ লৰ মাৰিলো। গৈ যি দৃশ্য দেখিলো তেনে দৃশ্য যেন, হে ঈশ্বৰ, মোৰ জনমৰ শত্ৰুৱেও জীৱনত নেদেখে। জয়ন্তটো কিমান ধুনীয়া আছিল কলে এতিয়া আপুনি বিশ্বাস নকৰিব। কিন্তু মোৰ হাতত তাৰ ফটো বহুত আছে। আপুনি চাব খুজিলে মই মোৰ পুৰণি ট্ৰাঙ্কটোৰ পৰা উলিয়াই দেখুৱাব পাৰো। দীপিকা বৰুৱা তাৰ প্ৰেমত পৰিছিল মানে বুজি লওক সি কিমান ধুনীয়া হব পাৰে। অ' আপুনি কিজানি দীপিকা বৰুৱাকো দেখা নাই। আপোনা লোকৰ চিলঙতে আছে এতিয়া তেওঁ। বাক যাওক

সেইবোৰ কথা। চিভিল হস্পিটেল পাই দেখিলো এখন বিছনাত জয়ন্ত পৰি আছে গোটেই মুখ আৰু এখন হাত বেণ্ডেজ কৰা। অসহ্য যন্ত্ৰণাত জয়ন্তই বিছনাখনত ছাৰ্টিফুটি কৰি আছে। নাৰ্চ এজনীয়ে মফিয়া ইনজেকশ্যন এটা দিয়াৰ পিচত সি অসাব হৈ পৰি থাকিল।

তাৰ পিচত হোষ্টেলৰ আন লৰা—বিশেষকৈ ফৰ্থ ইয়েবৰ লবাবোৰৰ শুভেচ্ছা আৰু শুভ্ৰমাত প্ৰায় ডেব-মাহমানৰ মূৰত জয়ন্তই ভাল পালে। এদিন গৰুলি তাৰ তালৈ যাওঁতে ডাক্তৰজনে কলে যে অহা কালিলৈ জয়ন্তৰ বেণ্ডেজ খোলা হব। জয়ন্তই হাঁহিলে। ময়ো। পিচদিনাখন ন বজাত গলো। আঠ বজাতে বেণ্ডেজ খোলাৰ কথা আছিল। শুই উঠোতেই মোৰ আঠ বাজিল। বাৰান্নাত উঠোতেই ডাক্তৰৰ লগত দেখা। মুখৰ চিগাৰেটটো পেলাই স্মিলিলো, কি খবৰ ডাক্তৰ বাবু, বেণ্ডেজ খুলিলে নেকি? উত্তৰ দিওঁ নিদিওঁকৈ তেখেতে কোনোমতে কলে, হয় তুমি যোৱা ভিতৰলৈ। মোৰ অলপ কাম আছে। ৰুমটোলৈ সোমাই গৈ দেখিলো জয়ন্তই গাত কাপোৰ এখন লৈ বেৰবফালে মুখ কৰি শুই আছে। তাক কোনো মাত নিদি চকীখন টানি তাৰ বিছনাৰ ওচৰত বহিলো। জয়ন্ত সাৰ পাই আছিল, শব্দ শুনি সি ঘূৰি দিলে আৰু তাৰ পিচতে ভূমিকম্প হ'ল। পৃথিৱীখন ঘূৰিবলৈ ধৰিলে। খুব ঘূৰিছে। ঘূৰি ঘূৰি মোৰ চকুৰ আগৰ পৰা যেন বহু দূৰলৈ আঁঠুৰি গৈছে পৃথিৱীখন

পোন্ধৰ দিনৰ পিচত জয়ন্ত ঘৰলৈ গ'লগৈ। মই গম পাইছিলো সি যাব বুলি। ষ্টেচনলৈ নগলো মই। অৰুপহঁতক হেনো জয়ন্তই স্মৰিছিল মোৰ কথা। জালুক-বাৰীলৈ গলো বুলি কলে সিহঁতে। শুনি বোলে জয়ন্তই হাঁহিলে। আজিকালি বাৰু হাঁহিলে জয়ন্তক আগবদৰে গ্ৰীক দেৱতা এজনৰ নিচিনা দেখাৰ নে নেদেখায়? অৰুপহঁতক নুসুখিলো। অৰুপহঁতক নুসুখিলো—দীপিকাই ষ্টেচনলৈ জয়ন্তক আগবঢ়াবলৈ গৈছিল নে নাই। তাই নাই যোৱা। মোক দীপিকাই সদায় দেখিছে। আৰু দীপিকাই ভালকৈ জানে মই জয়ন্তৰ লগত দীপিকাহঁতৰ হোষ্টেললৈ মই কেবাদিনো

গৈছো। ছাত্ৰীবাৰী হস্পিটেললৈ সোমোৱা গেটখনলৈ মই আগবাঢ়ি গুচি আহোঁ আৰু সিহঁতে নাৰিকল গছকেইজোপাৰ তলতে কথা পাতে। মোৰ লগত দীপিকাই দুই চাৰিষাৰ কথাও পাতিছে। কন্ঠিনেশ্যন কি, হিষ্ট্ৰীত এম-এ পঢ়িম নে ইকনমিকছত পঢ়িম। জয়ন্তই আজিকালি পঢ়া-শুনা বাদ দিছে নেকি আদি বহুতো দৰকাৰী আৰু অদৰকাৰী কথা মই পাতিছো দীপিকাৰ লগত। গতিকে মোক এদিন বাটত মাতি জয়ন্তৰ কথা স্মৰিলে বা জয়ন্তক চাবলৈ মোৰ লগত হস্পিটেললৈ যাবলৈ খুজিলে লগৰ ছোৱালীয়ে ইজনীয়ে সিজনীক আঙুলিৰে খুচি হাঁহালে ভয় কৰাৰ কথা নহয় দীপিকাৰ। সেয়া যেতিয়া নহল তেনেহলে দীপিকাই যে কলেজ এৰি ঘৰলৈ একেবাৰে যাবলৈ ওলোৱা জয়ন্তক কান্দি কান্দি বিদায় দিবলৈ ষ্টেচনলৈ যাব সেইটো ভবা বলিয়ালি। যদি আৰু ছমাহৰ পিচত জয়ন্তই সিহঁতৰ বাগানৰ চাংবঙলাত এদিন দীপিকা আৰু ডিগবইৰ কোনোবা ইণ্ডিয়ান এচিষ্টেণ্টৰ বিয়াৰ চিঠিখন পাই তেন্তে মই অকণো আচৰিত নহম। আই-এছ-চিট ফিজিক্সৰ অঙ্ক কৰিব নোৱাৰিলেও এই সাংঘাৰণ থিয়ৰীটোৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰাৰ শক্তি মোৰ আছে। দীপিকা বৰুৱাৰ জীৱনৰ ইতিহাসৰ পৰা জয়ন্ত শইকীয়া নামৰ অধ্যায়টো শেষ হৈ গৈছে চিৰ-দিনৰ বাবে। আৰু কোনো কাহিনীৰ নায়ক হব নোৱাৰে জয়ন্ত শইকীয়া। সেই অধিকাৰ হেৰুৱাইছে। কেতিয়াবা কোনোবা নাটকত যদি কিবা ভূমিকা জয়ন্ত শইকীয়াৰ থাকে তেন্তে সেই ভূমিকা হব কোনো অনা-ৰশ্যক পাৰ্শ্বচৰিত্ৰৰ—নায়কৰ অন্ততঃ নহয়।

* * *

মোৰ থিয়ৰী ভুল হ'ল। জীৱনৰ বিষয়ে ফ'ৰকাষ্ট কৰাত যে সাংঘাটিক বিপদ আছে সেই কথা মই বহু পলমকৈহে উপলব্ধি কৰিলো। জীৱন জীৱনেই—চাইণ্টিফিক এক্সপেৰিমেণ্ট নহয় যে এক্সপেৰিমেণ্টটোৰ অন্তত কিছুমান সত্য অৱিকৃত হব যিবোৰ চিৰকালৰ বাবে সত্য হৈ থাকিব। হোৱা হলে বাটে বাটে মাগি ফুৰা সৌ কণা মগনীয়াটোৰ ঘৰত আঠোটা লৰা-ছোৱালী নাথাকিলহেঁতেন।

বহুতদিন জয়ন্তৰ খবৰ পোৱা নাছিলো। বি-এ পাছ কৰি এল্গচাইজ ইন্সপেক্টৰৰ কামটো পাই লটাৰীত টকা পোৱাৰ উৎকল্লতাৰে কামত জইন কৰিলো আৰু কলেজৰ সকলো স্মৃতি মনৰ পৰা মচি দি জীয়াই থকাৰ সমল বিচৰাত লাগি গলো। সাঁচা কথা—মৰি যোৱা খুব সহজ, বাচি থকাটো ভীষণ টান কাৰ। কলেজত ভাবিছিলো জগতখনেই এটি সুন্দৰ কবিতা। আজি দুবছৰে 'ৰামধেনু'খনৰ পাত লুটিয়াবলৈ সময় পোৱা নাই। সাঁচাকৈয়ে জানো সময় পোৱা নাই? নে 'ৰামধেনু' পঢ়িবলৈ মোৰ ভয় লাগে জানোচা পুৰণি মনটোৱে সাৰ পাই উঠে—সততা, মহানুভবতা, পৰো-পকাৰীতা আদি ধুনীয়া নাম থকা গুণবোৰে আকৌ মূৰ তুলি উঠে। মই মৰি গৈছো।

লুকুটোৰ গা ভাল নাই বুলি শুনি ঘৰলৈ আহিছিলো। অ' আপোনাক কোৱাই নাই হ'বলা মই। হয়, মই বিয়া কৰিলো—আজি ডেববছৰেই হ'ল। আপোনালোকক কাকো মাতিবলৈ নহল। বুইছে বৰ লৰালৰিকৈ পাতিব লগীয়া হ'ল বিয়াখন। নতুন কামত সোমাইছো। ছুটিও মাত্ৰ দহ দিনৰ। তাকো বিনীতাৰ দেউতাক আমাৰ চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট বুলিহে সেই কেইদিন পালো। বিনীতা লকুৰ মাকৰ নাম। লুকু আমাৰ লৰাটোৰ নাম। স্বপ্নাই ৰাখিছে নামটো। স্বপ্না বিনীতাৰ ভনীয়েকৰ নাম। অ' লুকুৰ গা ভাল নথকাৰ খবৰ পাই এটা শনিবাৰে ঘৰলৈ আহিছিলো। দেওবাৰে গধূলি উভটি যাম। ঘৰ পাই দেখিলো বৰ ভয় কৰিবলগীয়া অসুখ নহয়। আইতাই কলে যে, এনেকুৱা বয়সত সৰু লৰাৰ হয়েই ভয় কৰিবৰ কাৰণ নাই। তাতে ডাক্তৰেও চাইছে। নতুন মাক কাৰণেই বোধকৰো বিনীতাই ভয় কৰি মোক মাতি পঠিয়াইছে। আহি দেখিলো ভালৈই হ'ল। জয়ন্তৰ, আমাৰ জয়ন্ত শইকীয়াৰ বিয়াৰ চিঠিখন আজি দহদিনমানৰ আগতে আহি পৰি আছে। বিনীতাই বৰ প্ৰয়োজনীয় চিঠি নহয় বুলি ভাবি মোলৈ ৰিডাইবেক্ট কৰি নপঠি-য়ালে। বিনীতাৰ গাত দায় নাই। বিনীতাক নালাগে কাকো মই জয়ন্তৰ কথা কোৱা নাই। আচলতে মই জয়ন্তৰ কথা একেবাৰেই পাহৰি যাবলৈ যত্ন কৰিছিলো।

কি লাভ পুৰণি ধ্বংসাৱশেষ কিছুমানৰ কথা ভাবি দুখ কৰি থকাত? পাহৰি যোৱাই ভাল।

কিন্তু জয়ন্তৰ বিয়াৰ চিঠিখন পাই মই ভাল পালো। জয়ন্তই যদি জীৱনত অকণমানো সুখ পায় তেন্তে মই দেৱতাৰ প্ৰশংসা কৰিম শতমুখে। পুতৌ নহয় অৱশ্যে— দুখ লাগিছিল মোৰ জয়ন্তৰ জীৱনটোৰ কথা ভাবি। অসমাপ্ত হৈ বৰ প্ৰচুৰ সম্ভাৱনা থকা এখন জীৱন নাটকৰ—কেনেকুৱা কথা হব বাক এইটো? যিবোৰ কথা স্মৰ হোৱাৰ খুবেই সম্ভাৱনা আছিল, সেইবোৰ কথা যদি জীৱনৰ চলাৰ পথত হঠাতে হেৰাই যায় তেন্তে সেয়া নিশ্চয় দুখ লগা এটা ঘটনা হব। যিখন ৰোমাণ্টিক উপন্যাস বেচ বঢ়িয়া কমেডি হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছিল, সেইখন উপন্যাস যদি পৃথিৱীৰ কৰুণতম ট্ৰেজেদী হৈ যাব খোজে তেন্তে যদি মোৰ চকুত পানী ওলায় আপুনি মোক চেণ্টিমেণ্টেল বুলি নকয় নিশ্চয়। তেনে হোৱাৰ সকলো সম্ভাৱনা আছিল। কিন্তু আজি মোৰ হাতত এইখন জয়ন্ত শইকীয়াৰ বিয়াৰ চিঠি। অৱশ্যে এতিয়া আৰু বিয়া খোৱাৰ সময় নাই। ইতিমধ্যে বোধকৰো জয়ন্তৰ বিয়া কোনোবা ৰূপাৰ লগত হৈ গৈছে। বিনীতাই মোলৈ চিঠিখন পঠিয়াই দিয়া হলেও কিজানি বিয়া খাবলৈ মই যাব নোৱাৰিলোহেঁতেন। কিন্তু জয়ন্তৰ বিয়াৰ বাতৰি পাই মই খুব ভাল পাইছিলো।

* * *

সেয়া আজি প্ৰায় দুবছৰৰ আগৰ কথা। আজি প্ৰায় পোন্ধৰদিন জয়ন্তৰ ঘৰত থাকি এয়া মই উভটিছো। জয়ন্তই মটৰেৰে মোক ষ্টেচনত থৈ আহিবলৈ বিচাৰিছিল। মই তাক ৰূপাৰ কাষত থৈ আহিলো। হয়তো আৰু কেইটামান মুহূৰ্ত্তৰ পিচতে জয়ন্তৰ জীৱনৰ পূৰ্ণতাই ৰূপ পাব এটি সন্তানৰ মুখত।

জয়ন্তই তাৰ কথা কৈছিল মোক।

* * *

বিয়া কৰাৰ ইচ্ছা নাছিল মুঠেই জয়ন্তৰ। মানুহৰ পৰা আঁতৰত থাকি থাকি বিশ্বাস হেৰুৱাই পেলাইছিল মানুহৰ ওপৰত। কি লাভ মিছামিছিকৈ এজনী ছোৱালীৰ জীৱনটো লৰা ধেমালি কৰাত? জয়ন্তই জানে

কোনো ছোৱালীয়েই আৰু তাক ভাল নাপায়। ভাল পাব নোৱাৰে। তাৰ বাবে জয়ন্তৰ বেজাৰ নাই। কাৰো অকণো অনুকম্পা নথকাকৈ কেনেকৈ বাচি থাকিব পাৰি শিকি লৈছে জয়ন্তই। এতিয়া আৰু কাৰো প্ৰতি কোনো ক্ষোভ নাই জয়ন্তৰ। কিন্তু তথাপিও তাৰ বিয়া হৈ গ'ল ৰূপাৰ লগত। জয়ন্তৰ আগতে কোনোবা এছ-ডি-চিৰ লগত বিয়াৰ কথা-বতৰা একেবাৰে ঠিক হৈ গৈছিল। কিন্তু শেহতগৈ সেইখন বিয়া নহল। কিয় নহল সেই কথা এতিয়া থাক। জয়ন্তৰ ইচ্ছাৰ বিৰুদ্ধেই তাৰ বিয়াৰ সকলো বন্দোবস্ত হৈ গল আৰু এদিন কোনোবা শুভ নে অশুভ লগণত নাজানো— ৰূপাৰ লগত তাৰ বিয়া হৈ গল। সি কিন্তু ঘৰৰ সকলোকে কৈ দিছিল যে তাৰ বিষয়ে সকলো কথা অন্ততঃ ৰূপাক পৰিষ্কাৰকৈ কৈ দিব লাগিব। তাৰ ককায়েকে প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল কম বুলি। আৰু দীপিকাৰ ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰি জয়ন্তই নটবত উঠিছিলহি। বিয়া গিহঁতৰ হৈ গৈছিল।

বাসৰ গৃহত সোমাবলৈ কেবাবাৰো চেষ্টা কৰি পিচ হাঁকি আহিছিল জয়ন্ত। ৰূপাহঁতৰ ঘৰৰ মানুহবিলাকৰ অবাৰ দৃষ্টিৰ ভাষা বুজি পাইছিল সি। কিবা এটা সাংঘাতিক ঘটনাৰ কথা কল্পনা কৰি জয়ন্তই বাৰে বাৰে ৰূপা থকা কোঠাটোৰ দুৱাৰৰ পৰা উভটি আহিছিল। খুব ভয় লাগিছিল তাৰ। কিজানি কিবা এটা হৈ যায় যিটোৰ কথা সি ভয় কৰি আছে? কিন্তু, কিন্তু সিতো এইদৰে বাস্তৱৰ পৰা পলাই ফুৰিব নোৱাৰে। সুৰক্ষক কোনে সোপা মাৰি থব পাৰে? সঁচা কথাটো প্ৰকাশ পাবই এদিন। তেতিয়া নিশ্চয় ৰূপাই তাক অভিষাপ দিব। আৰু তাৰ ককায়েকে সকলো কথা ৰূপাক নিশ্চয় কৈছে। সকলো নিশাৰ প্ৰাৰ্থনাৰ ফলত পোৱা আজিৰ এই নিশা। এই নিশা তাৰ বাবে ৰূপাৰ কিয় ব্যৰ্থ হৈ যাব? দুৱাৰখন লাহেকৈ নেলি সোমাই গ'ল জয়ন্ত শইকীয়া।

দ্ৰেচিং টেবুলৰ ওচৰৰ চকীখনত বহি আছে ৰূপা। হাতত কলেজতে থাকোতেই টাই মাৰি তোলা জয়ন্তৰ ফটোখনে হাঁহি আছে। জয়ন্তই হাঁহিলে। তাৰ পিচৰ পৰা জয়ন্তই টাই মৰা নাই। ফটো তোলা নাই।

আইনাৰ সন্মুখত থিয় হোৱা নাই। ৰূপাৰ একেবাৰে কাষলৈ গৈ জয়ন্তই লাহেকৈ মাতিলে—‘ৰূপা।’ মাতটো বোধকৰো নুগুনিলে ৰূপাই। জয়ন্তই তাৰ হাতখন ৰূপাৰ কাছত লাহেকৈ থলে। চকু খাই উঠিল ৰূপা। ‘কোন?’ বুলি ঘূৰি চাই জয়ন্তক দেখি ভূত দেখা মানুহৰ দৰে তাই এটা বিকট চিঞৰ মাৰি দিলে। ৰূপাৰ হাতৰ ফটোখন মজিয়াত পৰি খানবান হৈ গুবি হৈ গ'ল। জয়ন্তই কোঠাটোৰ পৰা লৰ মাৰি ওলাই আহিল—যেন কোনোবাই তাক মাৰিবলৈ খেদি আহিছে।

তাৰ পিচৰ পৰা জয়ন্তই ৰূপাৰ কোঠালীত সোমোৱা নাই।

* * *

ৰূপা তাৰ কাষতে থাকিও জয়ন্তৰ জীৱনৰ পৰা বহুত দুৰলৈ আঁতৰি গ'ল। জয়ন্ত শইকীয়াৰ বাবে ৰূপাই তাইৰ জীৱনটো ব্যৰ্থ হৈ যাবলৈ এৰি দিব নোৱাৰিলে। বাগিছাৰ মেনেজাৰ অনিল বৰঠাকুৰ আৰু তেওঁৰ বন্ধু আৰু বান্ধৱী সকলৰ লগত ৰূপাই জীৱনটো উপভোগ কৰিবলৈ ঠিক কৰি ললে। ৰূপাই খুব চেষ্টা কৰিলে জয়ন্তক পাহৰি যাবলৈ। অন্ততঃ জয়ন্তৰ সেই চেহেৰাটো পাহৰি যাবলৈ। নোৱাৰিলে তাই। আৰু সেইবাবে তাই লাহে লাহে জয়ন্তক ঘিণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে—তাকো প্ৰকাশ্যভাৱে। জয়ন্ত পুনৰ মানুহৰ মাজৰ পৰা নিৰুদ্ধেশ হ'ল। কিন্তু তথাপিও সি শান্তি নাপালে দেখোন। বাৰে বাৰে চেষ্টা কৰিও জয়ন্তই ৰূপাক পাহৰি যাব নোৱাৰিলে। আৰু সেই বাবে তাৰ অন্তৰখন খুলি খুলি খাবলৈ ধৰিলে বেজাৰে। এদিন জয়ন্ত শইকীয়াই তাৰ কৰ্তব্য স্থিৰ কৰি পেলালে।

....পৃথিবী সৰু দুটো ল'ৰা এটাই ঘূৰাই দিয়া গোলকটোৰ দৰে ঘূৰি ঘূৰি হঠাতে এবাৰ বৈ গ'ল। বাবান্দাৰ বেতৰ চকীখনত বহি থকা জয়ন্ত শইকীয়া লাহে লাহে বহাৰ পৰা উঠিল। চিগাৰেট এটা খাব খুজিও পেকেটটো জেপৰ পৰা উলিয়াবলৈ তাৰ এলাহ লাগিল। ঘড়ীটোলৈ চালে জয়ন্তই; দুই বাজি পোন্ধৰ মিনিট গৈছে। নাই, দোকমোকালি হবলৈ আৰু বেছি দেৱী নাই। জয়ন্তৰ মাক উঠিবই অলপ পিচতে। পলম

হৈ যাব তেতিয়া। টেবুলৰ পৰা কিবা এটা তুলি
সম্ভৱপৰ্ণে জয়ন্ত ৰূপা গুই থকা কোঠাটোৰ ফালে আগ
বাঢ়িল।

কোনো বন্ধুৰ শব্দ নকৰি জয়ন্তই লাহেকৈ
দুৱাৰখন খুলিলে আৰু পিচত লাহেকৈ দুৱাৰখন বন্ধ
কৰি দিলে। কেৰ্কেৰ্কে শব্দ হ'ল। টোপনিত্তে
ৰূপাই এবাৰ বাগৰ সলালে। দুৱাৰখনৰ ওচৰতে কিছু
সময় বৈ গ'ল জয়ন্ত। তাৰ পিচত লাহে লাহে ৰূপাৰ
বিছনাখনৰ ফালে আগবাঢ়িল। আঠুৱাখন দাঙি হাতত
লৈ যোৱা চান্ফিউৰিক এচিডৰ ক'লা বটলটোৰ
কাঁকটো খুলি ৰূপাৰ মুখখনত ঢালি দিব খুজি বৈ গল
জয়ন্ত শইকীয়া। অৰাক বিস্ময়েৰে জয়ন্তই দেখিলে
ৰূপাৰ দুয়ো গালেদি চকুলো বৈ গৈ গাৰত পৰিছে।
বটলটো বিছনা তললৈ লাহেকৈ দলি নাৰি দি অৰীৰ
আগ্ৰহেৰে ৰূপাৰ মুখখনলৈ চাই চাই জয়ন্তই দোঁধলে
ৰূপাৰ মুখখন অতিপাত ধুনীয়া। চাই থাকিল জয়ন্তই।
লাহে লাহে ৰূপাৰ মুখখন এখন ধুনীয়া আঁচলৈ সলনি
হৈ গ'ল। আৰু অতি আচৰিত হৈ জয়ন্তই শইকীয়াই

সেই আঁচত দেখিলে বিকৃত ভয় লগা মুখখনো আগৰ
ফটোবোৰতকৈ বেছি ধুনীয়া হৈ গৈছে। হেৰাই যোৱা
মাণিক যুৰাই পোৱাৰ আনন্দেৰে জয়ন্তই ৰূপাক সাৱটি
ধৰিলে।

তাৰ পিচত পুতলা নাচ শেষ হৈছিল।

....এহ বছত আগতেই আহি ষ্টেচন পালোহি ট্ৰেইন
আহিবলৈ বছত দেৱী আছে। হেৰা উইলস এপেকেট
দিয়াচোন। নাই? কি দোকান দিছা তেনেহলে?
দিয়া কেম্পটেনকে দিয়া এপেকেট। আবে সোঁটো
দেখোন জয়ন্তইতৰ ভাইভাৰটো? লগতে দেখোন
মণ্টুও। কি হল মণ্টু? কি! তোমাৰ ৰূপা বাই-
দেউৰ লৰা এটা হৈছে? খুব ভাল হৈছে, এতিয়া
মোক তুমি মিঠাই খুৱাব লাগিব। কি, কোনে মাতিছে?
জয়ন্তই? যান, নিশ্চয় যাম মই। হেৰা বামচিং মোৰ
বেডিং তোলা গাড়ীত। স্বৰ্গলৈ যোৱাৰ কাৰণে যদি
মোৰ কাম যায় যাওঁক। আহা মণ্টু মোৰ ওচৰতে বহা।
বৰা দেই, মই দুৱাৰখন বন্ধ কৰি দিওঁ।

কবিতা

মৃত্যুঞ্জয়ী
ইন্দ্ৰপ্ৰসাদ হাজৰিকা
দ্বিতীয় বাৰ্ষিক কলা

বৈ গলো মই ।
হঠাৎ লুকাই পৰিল সন্মুখৰ চিনাকী চিনাকী লগা বাটটো
একাবেকা—সেউজীয়া
হয়তো আকাশী দূৰণিৰ জুৰিটিৰ পাৰলৈ যোৱা ।
এই মাত্ৰ স্তব্ধ হৈ গল যেন
এনিশাৰ বাবে মুখৰ হোৱা
কোনো এটা আলহী ঘৰ ।
উভতি চাই
এবাসুতীৰ কান্দো কান্দো নয়ন জুৰিৰ হাতবাউল
কঁপা কঁপা ওঠৰ নোকোৱা কথা ইথাৰে কঢ়িয়াই অনা
দেখে ।
হায় ! এবাবাট যেন
এটোপা চকুৰ পানীয়ে কেচা বং বিয়পাই চিনিৰ নোৱাৰা কৰা,
এই মাত্ৰ শেষ কৰি উঠা কোনোবা দুৰ্ভগীয়া শিল্পীৰ এখনি ছবি ।
বহি পৰো খেজুৰ জোপাত আউজি
কাষতে পোৱা
বিণি বিণি শুনি থাকি নুশুনা হোৱা কাবাতানৰ শব্দ
দুটি এটি তম্বু তৰাৰ চিন
আৰু বালিত দুটামান হাঁহিৰ কণিকা,
চাৰিওকাষে পৃথিৱী বালিৰ চাদৰেৰে আবৰা,
মই যে ডিচেম্বৰৰ পুৱাৰ বলি : তল সৰা শেৱালী ।
চকুত পাহিত লাগি থকা স্বপ্নবোৰ
পাহাৰীয়া নিজৰাৰ দৰে বৈ আছে দুগালেদি ।
ধূলিৰ ধুমুহাত বিধস্ত আকাশৰ বং গলি গলি
পৃথিৱীক বেথাৰে বোলোৱা চাই চাই
মৰিবৰ বাবে হলেও মোক এটুকুৰা কণিট লাগে
আৰু এই শীতৰ নিশা
কবিতাৰ কাচলিৰ উম ।
জানো, অকৃপণ আকাশ অসীম ক্ষমাৰ মহিমাৰে মহীয়ান হৈ
অজস্ৰ চেনেহ বৰষাৰে আকৌ ডল্গাৰ পৰা গঙ্গালৈকে
এই কবিতা লেখিব—এটা মাত্ৰ কবিতা :
সেউজীয়া—কেৱল সেউজীয়া ।
হয়তো কালিলৈ—নহলে পৰহিলৈ ।
মই ভেতিয়া কান্দিম
কবৰৰ পৰা উঠি আহি হেঁপাহ পলুৱাই কান্দিম ।
চকুলোত নুফুলিব জানো হাঁহিৰ পদুম ?

সৌৰজগতৰ কোটি নক্ষত্ৰৰ পোহৰেও
 যাক উদ্ভাসিত কৰা নাই
 সেই মানুহৰ গুচু অন্তৰৰ
 খবৰ বাখিব কোনে ?
 যিশু, বুদ্ধৰ মহা আত্মাই
 এবাৰতে যদি নিৰ্ব্বান পায়
 কোনে কব আহি যুগে যুগে পৃথিৱীক
 আত্মাৰ প্ৰদীপ জলে পথ পোহৰায় ?
 যশোধৰা, আত্মাৰ প্ৰদীপ জলে
 বিলাস কক্ষৰ এই দশোদিশ উদ্ভাসিত কৰি,
 আকাশত হাজাৰ নক্ষত্ৰ জলে
 হাতিপটি প্ৰজ্বলিত কৰি ;
 কিন্তু—
 নক্ষত্ৰৰ মাজে মাজে থকা আদিতম অন্ধকাৰ
 উদ্ভাসিত কৰিবহি কোনে ?
 প্ৰাণ খোলা আলিঙ্গনে লীন কৰি
 দিয়া এই দুটি শৰীৰত
 কোনে পাবে বান্ধিবহি সেতু,
 হাজাৰ যোজন জুৰি থকা
 গুচুতম গোপনীয়তাত ?
 কাশী নগৰীত শৱ যাত্ৰী দলে
 মুখবিত কৰি গায়
 “বাম নাম সত্য হাঁয়”
 প্ৰতি আত্মাই এই কথাষাৰ
 পৃথিৱীৰ পৰা নিয়ে কঢ়িয়ায়,
 আছে মাথো পৃথিৱীত
 বাম বাম বন্ধহাৰী মহা পুৰোহিত
 অসত্যৰ বেপাৰ চলায় ।
 আত্মাৰ প্ৰদীপ জলে পথ পোহৰায় ।
 চকুৰে পৃথিৱী দেখি, প্ৰদীপেৰে পথ দেখি
 কিন্তু কোনে দেখে চকুৰ ভিতৰ ?
 কোনে দেখে প্ৰদীপৰ সহস্ৰ অন্তৰ ?
 কোনে দেখে চকুমুদি মহাকুল মানৱ অন্তৰ ?
 কোনে দেখে অঁউসীৰ মহা আন্ধাৰত
 জগতৰ আদিতম বেথা পোহৰৰ ?

আত্মাৰ প্ৰদীপ জ্বলে

অধ্যাপক দিলীপ বৰুৱা

মৃত্যু
অপূৰ্ণ শব্দ।
প্ৰথম বাৰ্ষিক বিজ্ঞান

যি কোনো এক
বেসুৰা কৰ্কশ গানৰ দৰে
সন্ধ্যা এটা নামি আহিল
ব্যৱসায়ী ব্যস্তভাবে
সন্ধ্যা মুখৰ হ'ল মহানগৰীত
সন্ধ্যা মুখৰ হ'ল জীৱনৰ কুৎসিত মঞ্চত
সন্ধ্যা নীৰৱ হ'ল দিগন্তৰ কোনোবা গাৱঁত
অনামী অখ্যাত এক নদীৰ পাৰত ;
ধূলি আৰু কুৱলীৰ স্বপ্নাবেশ ভেদি
আবস্ত হ'ল গাঁৱৰ সন্ধ্যাৰ অভিসাৰ যাত্ৰা ।
ডেউকাত ক্লান্তি সনা
দেহ মোৰ ধূলিৰে বৃষৰ
সুখ স্বপ্ন শেষ হ'ল
শেষ হ'ল বিহঙ্গ জীৱন
শেষ হ'ল আবেলিৰ বঙা নীলা ডাৱৰৰ
স্বপ্নময় কল্পনা বিলাস ।
মৃত্যু আৰু অপমৃত্যুৰ হেজাৰ বোজন পথ গছকি আহিলো
পথ আৰু উপপথ ভৰি মৃত্যু-মিছিল ।
কাৰবাৰী হৈ চৈ—মৃত্যুৰ সহজ পথ
পাবহৈ আহিলো
সন্ধ্যাৰ আন্ধাৰে আহি ঢাকিলেহি
আবেলিৰ বহুৰঙী ডাৱৰৰ স্বপ্ন ।
জীৱন নামৰ এই বিৰাট ফাঁকিটো
আজি ধৰা পৰি গ'ল
অসত্য অসাৰ এই ঘৃণ্য পথ !
নিবন্ধ, বিনিত্ৰ ৰাতি
কুকুৰ আৰু শিয়ালৰ দীঘল আৱাৰ
মৃত্যুবে কৰুণ কৰা
জীৱনৰ মিছা এই পথ,
প্ৰেম আৰু হাঁহিহীন
ছাই আৰু মৃত্যু ভৰা *মৰ্শাৰ পথ ।
জীৱনৰ ভোকে পোৱা
মুখ এই যাত্ৰীৰ দলক পৰাৱাই পালে ।
এইবাৰ ক্লান্ত হ'ল মন
জীৱনৰ চাৰ্কাচৰ
খেল দেখি দেখি
আন্ধা মোৰ ভাগৰি পৰিল
আন্ধাৰ বন্দী আৰু অসহ্য লাগিল
এইবাৰ মৃত্যু লাগে মোক—
যি মৃত্যু জীৱনক ফিৰাই পোৱাৰ
বন্দীঘৰ পৰোৱনা ফালি
আত্মক মুক্তি দিয়াৰ ।

এটি বছৰ,
সীমাহীন সৃষ্টি-বক্ষত, মানৱ জীৱনৰ বিশাল বিস্তৃত
পাণ্ডুলিপিবোৰৰ সমুখত ই ক্ষুদ্ৰাতিক্ষুদ্ৰ
এক মিনিট :
সুখ-দুখ, হাঁহি-অশ্রু, আশা নিৰাশা, পোৱা-নোপোৱাৰ
অফুৰন্ত চিনফনি, সতে জীৱনক এক বিৰাট পৰিবৰ্তনৰ বোকোচাত
(সোণৰ সৌধ অনুেষণত !!)
ঠেলি দিয়া পুৰণি দিনবোৰৰ শেষত
ধূলি-ধূসৰিত ধৰাৰ ক্ষুদ্ৰতম আঁচলৰ আৰত বৈ
জীৱনৰ বেদনা ক্লিষ্ট আৰু হৰ্ষোজ্জ্বল অলিখিত ইতিহাস
মনৰ পৰ্দাৰ পৰা যাব জানো মচ খাই
দিগন্তৰ পানীগছা অশান্ত সমুদ্ৰৰ প্ৰশান্ত বুকুত উঠা
বাধাহীন উদ্গীৰণৰ দৰে—
মানস শিশুৰ উদ্ভাসত সপোনবোৰ লৈ
বঙীন মুহূৰ্তবোৰ লৈ
অনাগত ভবিষ্যতৰ অচিনাকি দিনবোৰে জনাবহি স্বাগত চিনাকি
হয়তো—অন্তৰৰ অনুভূতিৰ পৰশমণি
আৰু যাদুকৰী শক্তিৰ মায়াময়ী সমলয়ত
দিনবোৰে চকুপানী টুকিবলৈ এৰি তাকেই আদৰিব ।
সেইদিনা বাস্তৱতাৰ জীয়ে সান্নিধ্যত—
দৈন্য-দুখৰ ক্লান্তি আঁতৰাই—
চকুৰ পাহিত ধূল সমুদ্ৰৰ স্বপ্নৰ সতে
উজ্জ্বলতৰ হব-জীৱনৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ চৰম মুহূৰ্তবোৰ ;
উদ্বিগ্ন-আকুল, অনুেষণ অভিষাৰ উগ্ৰৰ মুৰ্ত ছবিবোৰ
আজি তোমাক দিবলৈ মোৰ একোৱে নাই
আছে মাথো ভাবানুভূতিৰ তীব্ৰ উৎকণ্ঠা এটি—
অনিৰ্বাণ দীপশিখা সদৃশ উদ্দীপ্ত আকাংখা বোৰক
পূৰ্ণতাৰ পৰশ দিয়া—মায়াময়ী ।

আৱাহন : বতুন দিনলৈ

: বনাশ :

দিনান্তত : স্মনয়নালৈ

স্মনীল কুমাৰ গগৈ
চতুৰ্থ বাৰ্ষিক কলা

স্বপ্ননীল উদাস আৰু ইলিজীৰ অচিন বেদনা লৈ
জীৱনৰ উপকণ্ঠত আজি
মই আকৌ তোমাৰ কথাৰে ভাৱিছো
স্মনয়না, উতলা নহবা তুমি তাত।
প্ৰেমৰঙা আমাৰ জীৱনৰ আঁহে আঁহে
বিস্মৃতিৰ বোল সনা সাধু।
সেন্দূৰ বঙা তোমাৰ আকাশতো যদি ভাঁহি উঠে
মৃত্যুমুখী নক্ষত্ৰৰ হেজাৰ কল্লোল
উতলা নহবা ;

শাস্বনা দিবা,
আৰু কবা : এইবোৰ তুমি আমি আৰু বহুতে চিনি নোপোৱা
সময়ৰ চবাইখনাত বন্দী এটি দুটি আৰু বহুত তৰাৰ
অপ্ৰকাশ জীৱনৰ পাণ্ডুলিপি বুলি।
ভাবাক্ৰান্ত আমাৰ পৃথিৱীতো স্বপ্ন নামে—স্বপ্ন দেখাৰ।
বৰ্ষাৰ কোনো এক ন্লান সন্ধিয়াতো জোন উঠে—
হেমন্তৰ বগা জোন।
এমুঠি জোনাক আৰু হিমৰ কণিকা হৈ
তাতো যদি নানো মই—
চমকি নুঠিবা ;
শুনি ববা : নোমাল কাপোৰে আৱৰা
কোনো এক মেক্সিকো গাভৰুৰ দৰে—
মই কোৱা জীৱনৰ হিমচেঁচা সাঁচা সাধুবোৰ।

অবসন্ন গধূলিত কেতিয়াবা আজিও ভাবো
মনৰ নীড়ত মোৰ কোনোবা পাখিয়ে যদি
আশ্রয় বিচাৰি আহে, অন্ততঃ মুহূৰ্ত্তৰ বাবে ।
কিন্তু ক'ত ? স্মৃতিৰ এলবাম মোৰ
এপাত এপাত কৰি গোটেই চলাথ কৰিলোঁ
এনেকুৱা এটি ছবি কতো তো দেখা নাই ।

অৱশ্যে অনেক আগেয়ে বতাহত ভাঁহি ভাঁহি
পাখি এটি আহিছিল আকাশলৈ' মোৰ ।
আশ্রয় পালে নে নাই এতিয়া মনত নাই ।
কিন্তু জানো তাৰ পিনে চাই চাই মোৰ ই হৃদয়
কৈশোৰ পাৰ হৈ হঠাৎ যুবক হ'ল ।

বিস্মৃতিৰ তলৰ পৰা কথাগোৰ কেতিয়াও যদি
ভাঁহি ভাঁহি উঠি আহি স্মৃতিৰ সীমা নাপায়
হাতৰ চিগাৰ মোৰ পুৰি পুৰি শেষ হয়
শেষ হয় জীৱনৰ অলপ সময় ।
তথাপিহে এয়েই কেবল সঞ্চয় মোৰ ।

ডায়েৰীৰ পৰা

মিহিৰ কান্তি দেৱ
তৃতীয় বাৰ্ষিক বিজ্ঞান

বিবৰ্ত্তন
প্ৰীতি কাকতি
তৃতীয় বাৰ্ষিক বিজ্ঞান

জন্ম আৰু মৃত্যুৰ বহস্যৰ সীমাত বহি
মই অনুভৱ কৰিলোঁ—
মই যেন আজিৰ নহয় ।
অশৰীৰীৰ প্ৰশ্বাসত সাৰ পাই উঠো মই—
পিৰামিডৰ তৃষ্ণাৰ্ত্ত একাৰত
'মমি'ৰ দৰেই পুৰণি মই—
মই যেন এটি ফিৰিঙটি—ইটাৰনিটিৰ
ইপাৰ সিপাৰ ঘূৰি আহিলো—
উত্তাপ বিচাৰি আৰু উত্তাপ দিবলৈ ।
আকাশৰ বুকুৰ পৰা হেজাৰ পপীয়া তৰা
শেৱালি সৰাদি সৰিল—
মাটিৰ পৃথিৱীত মোৰ ।
উল্কাবোৰে গলি গলি কলে
—পৃথিৱীত পোহৰ নাই
—উভটি আহিছে মই
অনন্তৰ সিপাৰৰ পৰা ।
মোৰ হাহাকাৰ—জোনাকীৰ হাহাকাৰ ।
বুকুত পোহৰ লই শত শত জোনাকীয়ে
ওপঙি ফুৰে—
পিতনিৰ ভীৰু একাৰত—
সিতো পোহৰ নহয়—
সি যে একাৰে গহীন ইঞ্জিত—
লক্ষ্য তাৰ মই ?

ৰুমালেৰে কপালৰ কেঁচা ঘাম মচি
আঙুলিত লাগি থকা বঙা চিয়াহীৰ চেকা
আৰু চকুত গধূলি লৈ
অজানিতে আহি পাইছিলোঁ
কপোৱালী বালিচৰ আৰু নীলিম সাগৰ ।
দেহৰ কাজল ধুই
সেন্দূৰীয়া পোহৰৰ উম পাই
সাগৰ পাৰত বহি থাকেগেতেই
স্নৰ আৰু বঙ আৰু হাঁহি আহি
ভিতৰৰ পৃথিৱীখনিত বসন্ত আনিলে ।
নিজকে লাগিল সৰল শিঙৰ দৰে—
বালিত উমলি থকা
এইবোৰ সপোনৰ কথা ।
ওৰণি তলত নীলা চকু যুৰিত সপোন গঁচা হৈছিল
ভুল ভাগিছিল
বাঁহপাত আঙুলিৰ পৰশত সাৰ পোৱাৰ পাছতে ।

নবজন্ম

বিজ্ঞান লাল চৌধুৰী
দ্বিতীয় বাৰ্ষিক কলা

Our Students in Limelight

Dhirendra Nath Buragohain who stood first in the last Intermediate Science Examination of G. U.

Madanlal Bezbarua, who stood first in the last Intermediate Arts Examination of G. U.

Apurba Chandra Barthakuria who secured first Class First in Sanskrit and also secured highest aggregate marks among the successful candidates in the B.A. Examination of G. U.

A scene from Joe Corrie's "Hewer of Coa." staged by Cotton College English Literary Society. The participants are Akhil Deka, Pradiy Baruah, Ambika Baruah, Pranab Das and Biren Datta.

The cast of the "Doctor's Dilemma" staged by the Cotton College English Literary Society.

লেবাননৰ কবি খালিল জিব্রান

অধ্যাপক মহেন্দ্ৰ বৰা

খালিল জিব্রান কেৱল কবি নহয়। কবি আৰু চিত্ৰশিল্পীৰ সাজপিন্ধি পৃথিৱীলৈ নামি অহা এজন দেৱদূত। তেওঁ এনে এখন পৃথিৱীত জন্ম গ্ৰহণ কৰিছিল, য'ত বুদ্ধিবাদ আৰু ভক্তবাদৰ বিপুল বিস্তাৰে মানুহৰ চৰিত্ৰৰ চৰম অৱনতি বটাইছিল। আৰু তেওঁ সেইখন পৃথিৱীক মানৱাত্মাৰ বিৰাটীত্বৰ সন্ধান দি আশাৰ আশ্বাস দিছিল। জিব্রানে লিখিছিল, “আম্মা মহাকাশতকৈ বিশালতৰ, মহাকাশতকৈ বিপুলতৰ, সমুদ্ৰতকৈ গভীৰতৰ আৰু নক্ষত্ৰতকৈয়ো উচ্চতৰ।”

তেওঁৰ প্ৰথম কবিতাটো কাগজৰ ওপৰত চিয়াঁহিৰে লিখা নহয়, শিলৰ ওপৰত কুঁৱলীৰে লিখা। শীতৰ লগে লগে কুঁৱলীবোৰ যেতিয়া ঘন হৈ বৰফৰ আকাৰত তেওঁৰ ঘৰৰ সমুখৰ ফুলনিখনলৈ নামি আহে, তেতিয়া তেওঁ সেই বৰফৰ ওপৰত হাত বুলাই শিলৰ ওপৰত নানা বিচিত্ৰ মূৰ্ত্তি সৃষ্টি কৰিছিল। লেবাননত যেতিয়া

বসন্ত আহে, টিউলিপ ফুল বগা হৈ ফুলে, তেতিয়া বৰফৰ মূৰ্ত্তিবোৰ আকৌ কুঁৱলী হৈ উৰি যায়। উত্তৰ-জীৱনত জিব্রানে বিশ্বাস কৰিছিল, জীৱনটোও ঠিক তেনেকুৱাই। ‘চেণ্ড এণ্ড ফোম’ গ্ৰন্থত তেওঁ লিখিছে, “এবাৰ মই হাতৰ মূঠিত এমুঠি কুঁৱলী লৈছিলো। তাৰ পাছত মূঠিটো চিলা কৰি দেখিলো, এটা পতংগ। আকৌ এবাৰ মূঠিটো বান্ধি ধৰিলোঁ আৰু মুকলি কৰি দেখা পালোঁ, এটা চৰাই। মূঠিটো পুনৰ বান্ধি ধৰিলোঁ আৰু দুগাই মুকলি কৰি দেখিলোঁ, হাতৰ তলুৱাত এটা মানুহ, চকুত তাৰ বিষাদৰ চাৱনি আৰু তাৰ মূৰটো মাটিৰ পিনে। আকৌ এবাৰ মূঠিটো বান্ধি ধৰিলোঁ আৰু যেতিয়া মুকলি কৰি চালো তেতিয়া কেৱল এমুঠি কুঁৱলীৰ বাহিৰে একো দেখা নোপালোঁ। কিন্তু মোৰ কাণত পৰিল, এটা অতি স্তম্ভুৰ স্তবৰ জোকাৰ।” তেওঁ সেইবাবে নিজকে এই পৃথিৱীৰ চৰাইখানাৰ

খণ্ডকব অতিশি নুলিয়েই গণ্য কৰিছিল। জীৱন-চক্ৰৰ এমুঠি কুঁৱলী আহি এটা সুন্দৰ দেহৰ পিঙ্গবাত বন্দী হৈ বয় আৰু পৃথিৱীৰ কবিতা শেষ হলে আকৌ কুঁৱলীৰ দৰে অসীমৰ বুকুত হেৰাই যায়।

সৰ্বশক্তি তেওঁৰ কবিতা লিখিবৰ কাৰণে আৰু ছবি আঁকিবৰ কাৰণে কাগজৰ যথেষ্ট অভাৱ ঘটিছিল। সেই-বাৰে এদিন তেওঁ কাগজৰ বহুত টুকুৰা গাঁত খান্দি বহিছিল। এই ঘটনাটোৱে মাকৰ এটা বিশ্ৰাম দৃঢ়ত্ব কৰি তুলিলে, তেওঁ নিলিখা কবিতাৰে জিব্রানে নিশ্চয় লিখিব। জিব্রানৰ কাবাই যেতিয়া পৃথিৱীৰ সমাদৰ লাভ কৰিলে, জিব্রানে তেতিয়া বন্ধনহলক কৈছিল যে, তেওঁৰ মাকে নিলিখা কবিতাৰ কবি। আৰু এই গৰাকী মাকে এদিন শিশু জিব্রানে কৈছিল, “মই এটা সৰু আগুয়গিবি, মই এটা অক্ষয়মানি ভূনিকল্প।” সঁচাকৈয়ে তেওঁৰ কাব্য-জীৱন আৰম্ভ হৈছিল, এটা সৰু স্তৰা ভূনিকল্পৰেই। তেওঁৰ ‘স্পিৰিট্ বিবিলিয়াচ্’ এটা সৰু আগুয়গিবিৰ প্ৰথম অঙ্কংপাত। এইখন পুথিত তেওঁ শাসক, শৌষক আৰু যাজক শ্ৰেণীক ভয়ানক ধৰণে আক্ৰমণ কৰিছে। প্ৰাচ্যৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিক প্ৰকাশভঙ্গী হ'ল উপাখ্যান। খলিফা জিব্রানে এইখন পুথিত সেই প্ৰকাশভঙ্গীৰ আশ্ৰয় লৈছে। শাসক আৰু যাজক শ্ৰেণী এই পুথিৰ প্ৰতি ইমান ক্ষুব্ধ হৈছিল যে তেওঁলোকে এইখন এখন “মাবায়েক, বৈপ্লৱিক আৰু বিষাক্ত গ্ৰন্থ” বুলি অভিহিত কৰিছিল। ইয়াৰ পৰিণতি স্বৰূপে জিব্রান পৃষ্টিয়ান সমাজৰ পৰা বহিষ্কৃত হৈছিল আৰু তেওঁ জন্মভূমি লেবানন চিৰজীৱনৰ কাৰণে এৰি যাবলৈ বাধ্য হৈছিল। জিব্রানৰ এই তীব্ৰ সমাজ-চেতনা ‘এ টিয়েৰ এণ্ড স্মাইল’ পুথিখনতো পোৱা যায়। তাত তেওঁ দুখন কাৰ্পনিক নগৰীৰ ছবি আঁকিছে। ‘জীৱন্ত নগৰীত এজন ৰাজকোঁৱৰৰ জন্ম হৈছিল। সেই শুভ লগ্নত ৰজাৰ সোণ-ৰূপৰ মুখেদি এই বাণী উচ্চাৰিত হ'ল, “তেওঁ তোমালোকৰ অহংকাৰ আৰু আনন্দৰ কাৰণ হ'ব; তেওঁ মোৰ পূৰ্ব-পুৰুষৰ বিৰাট ঐশ্বৰ্য্যৰ উত্তৰাধিকাৰী হ'ব। গতিকে ক্ষুণ্ণ কৰা, কাৰণ আমাৰ এই বংশধৰজনৰ ওপৰতে তোমালোকৰ ভবিষ্যত নিৰ্ভৰ কৰিছে।” আৰু সেই নগৰীতে অন্য এগৰাকী

দৰিদ্ৰা নাৰীয়ে এটি শিশুৰ জন্ম দিছিল, “যেতিয়া ৰাজপথ সমূহত মানুহৰ কোলাহল মাব গ'ল, হততাপিনী তিবোতাজনীয়ে তেওঁৰ শিশুটিক কোলাত তুলি লৈ তাৰ উজ্জ্বল চকুবিটল অপলক নৱনে চাই ব'ল। তাৰ পাছত বৈ অহা চকুলোৰে সেই শিশুটিক অভিযুক্ত কৰি স্বৰ্গতোক্তি কৰিছিল: ‘দয়ানয় দয়া কৰা।’” মৃত নগৰীৰ বৰ্ণনাও সমানে সৰ্বস্বৰ্ণী। তাত আছে, “তেওঁৰ মৃত্যুৰ লগে লগে শূণ্য বতাহ শোকৰ চৌবে উথলি উঠিছিল।” শ্মশানত যেতিয়া শৱ-যাত্ৰাৰ শেষ হ'ল, পুৰোহিতসকলে প্ৰাৰ্থনা কৰিলে আৰু সঙ্গীতজ্ঞসকলে কৰুণ বাগিনী ৰজালে। আন কিছুমানে সুন্দৰতম শব্দ-সনাটীৰে মৃতকৰ প্ৰশংসা কৰি ৰক্ততা দিলে বেলিটো পশ্চিম আকাশৰ ফালে চলি আহিল, পাহাৰ আৰু গছৰ ছাঁৰেৰে দীঘলীয়া হৈ আহিল। প্ৰকৃতিয়ে ক্ৰমে পোহৰৰ মাজ সোলোকাই পেলাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। ঠিক সেই মুহূৰ্ত্ততে মোৰ চকুত পৰিল, দুজন মানুহে এটা কাঠৰ বাকচ কঢ়িয়াই আনিছে। তেওঁলোক পাচে পাচে বুকুত এটা কেচুৱা লৈ এগৰাকী তিবোতা তেওঁৰ কাপোৰ-কাণিবোৰ ফটা-চিটা। কাৰে কাৰে এটা কুকুৰ মূৰ খোজেৰে আহি আছে। মাজে মাজে সি বাকচটোলে আৰু মাজে মাজে তিবোতা গৰাকী মুখলৈ চায়। এয়া হ'ল, এগৰাকী সাধাৰণ দৰি মানুহৰ শৱ-যাত্ৰা।”

ইয়াৰ পৰৱৰ্তী সংকলন ‘মেডমেন’ত জিব্রান কবিতাত এটা নতুন স্তৰ ৰাজি উঠিল। কাৰণ, তে উপলব্ধি কৰিছিল, কিশোৰৰ বাণীয়ে তেওঁৰ কাব্য ভাৱপ্ৰবণ কৰি তোলাৰ সম্ভাৱনা প্ৰচুৰ। বৰাট হিলিয়া নামৰ এগৰাকী সমালোচকে ‘এ টিয়েৰ এণ্ড স্মাইল’ সম্পৰ্কত এইদৰে লিখিছিল, “ই তেওঁৰ অনিশ্চিত এ শিল্প প্ৰচেষ্টাৰ স্বপ্নিত আভাৱে উজ্জ্বল ভাৱপ্ৰবণতা। সেইবাবে প্ৰাচ্যৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সাহিত্য-ৰূপ উপাখ্যান ৰচনা-শৈলী ত্যাগ কৰি তেওঁ পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ গীতি-কবিতাক ভাৱ প্ৰকাশৰ মাধ্যম স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰিলে। ‘মেডমেন’ৰ এই কবিতাটো তেওঁৰ কাব্যৰ এক স্তম্ভ-পূৰ্ণ সীমাবেধা, “অসংখ্য দেৱতাৰ মাজত ডুব গৈ থকা পতিত আয়্যামুহৰ ঐশ্বৰ, মোৰ কথা শুনা। যদিও মই পূৰ্ণতাবিহীন, তথাপি মই এক পৰিপূৰ্ণ জাতিৰ

মাজত বিচৰণ কৰে। মই এটা মানৱীয় বিশৃংখলা, উচ্ছংখলা উপাদানসমূহৰ নীহাৰিকা। মই পৰিপূৰ্ণ পৃথিৱীসমূহত—পূৰ্ণতা প্ৰাপ্ত নীতি আৰু বিশুদ্ধ শৃংখলাৰ মাজত বিচৰণ কৰে। প্ৰতিবেশীৰ মুখৰ হাঁহি কাঢ়ি লবলৈ বিজ্ঞৰদৰে প্ৰশংসা বাক্য উচ্চাৰণ কৰিবলৈ মাত্ৰাচ্যুতি নোহোৱাকৈ পবনিন্দা গাবলৈ, এটা শব্দৰে এটা আত্মাৰ ক্ষয় কৰিবলৈ, নাকৰ নিশ্বাসেৰে এটা দেহ জ্বলাই তুলিবলৈ আৰু দিনৰ কানৰ শেষত হাত ধুবৰ কাৰণে মই ইয়াত কিয় আছোঁ, হে মোৰ পতিত আত্মাসমূহৰ ঈশ্বৰ ?” এই তীব্ৰ শ্লেষোক্তি, গভীৰ নৈবাশ্য আৰু সূতীক্ৰ তিজ্ঞতাৰে প্ৰচছন্দ এক জীৱন জিজ্ঞাসাই খলিল জিব্বানক এখন নতুন পৃথিৱীৰ সন্ধান দিলে। আৰু তাৰ প্ৰথম স্পষ্ট ইচ্ছিত কুটি উঠিছে এইখন পুথিৰেই এই স্নন্দৰ কবিতাটোত “ আৰু এহে-জাৰ বছৰৰ পাছত মই পৱিত্ৰ পৰ্বত শিখৰত আবোহণ কৰি ঈশ্বৰক আকৌ এবাৰ কলোঁ : ঈশ্বৰ ! তুমি মোৰ পৰিণতি আৰু পৰিপূৰ্ণতা। মই তোমাৰ অতীত, তুমি মোৰ অনাগত। পৃথিৱীত মই তোমাৰ মূল, আকাশত তুমি মোৰ ফুল; আৰু আমি দুয়ো একেলগে সূৰ্য্যৰ পোহৰত বাঢ়ি আছোঁ।”

জীৱন-বৃক্ষৰ এই উপলব্ধি উপমাৰ ক্ষণিক বিজুলী নহয়। জিব্বানে বতাহ আৰু কুঁৱলী যেনেকৈ জীৱনৰ এটা স্বৰূপ বুলি বিবেচনা কৰিছিল, অৰণ্যৰ শাৰী শাৰী গছৰ মাজতো তেওঁ জীৱনৰ স্বৰূপ দেখা পাইছিল। সেইবাবেই তেওঁ লিখিছে, “পৃথিৱীত যদি মাত্ৰ এজোপা গছ থাকিলহেঁতেন, তেনেহলে পৃথিৱীৰ সকলো জাতিৰ মানুহে তালৈ তীৰ্থযাত্ৰা কৰিলেহেঁতেন।” সেইবাবেই তেওঁ বিচাৰিছিল মানুহৰ ঘৰবোৰ অৰণ্যৰ মাজত হওক। তেওঁ লিখিছে, “মই যদি তোমালোকৰ ঘৰবোৰ খুপ খুৱাই লব পাৰিলোহেঁতেন, তেতিয়া হলে মই সিহঁতক পথাৰ আৰু অৰণ্যৰ ওপৰত বৰষুণৰ দৰে সিঁচি দিলো-হেঁতেন।” জিব্বানে কেতিয়াবা গছৰ ভাল এটা পালে বুটলি আনিবলৈ নেপাহৰিছিল, কাৰণ তাৰ পৰা তেওঁ স্নন্দৰ মূৰ্ত্তি কাঢ়ি উলিয়াব পাৰিছিল। তেওঁৰ ষ্টুডিঅ’ত এনেকুৱা অসংখ্য গছৰ মূৰ্ত্তি আছিল। তাৰ কাষে কাষে আছিল পৃথিৱীৰ বহুতো উপকূলৰ পৰা বুটলি

অনা নানা বিচিত্ৰ বঙৰ সৰু সৰু শিল। জিব্বানে সিহঁতৰ মাজত প্ৰাণৰ উষ্ণতা বিচাৰি পাইছিল। প্ৰকৃতিৰ লগত জীৱনৰ একান্ত-বোধ তেওঁৰ ছবিবোৰত আৰু বেছি স্পষ্টকৈ ফুটি উঠিছে। তেওঁৰ এনে এখন ছবি নাই, য’ত মানুহৰ মূৰবোৰ তেওঁ ডাৱৰৰ লগত আৰু ভৰিবোৰ মাটিৰ লগত মিলি যোৱাকৈ অঁকা নাই।

১৯২৩ চনত যেতিয়া তেওঁৰ ‘প্ৰফেক্ট’ প্ৰকাশিত হ’ল, তেতিয়া সমগ্ৰ পৃথিৱীৰ সাহিত্য জগতত তুলন আলোড়ণ উঠিছিল। প্ৰকাশৰ লগে লগে এইখন পুথি ৪০ টাবো অধিক ভাষাত অনুবাদিত হৈছিল। আংগিকৰ সৌন্দৰ্য্যৰে ইয়াতকৈ উজ্জ্বল কবিতা বহুত ওলাব, কিন্তু চিন্তাৰ সৌন্দৰ্য্যৰে ইমান বেছি সমৃদ্ধ পুথি দ্বিতীয় এখন ওলাব নে নাই সন্দেহ। যুদ্ধ জৰ্জৰিত পৃথিৱীক যেতিয়া ইলিয়টে গভীৰ হতাশাৰ স্মৰণ শুনাইছিল, জিব্বানে তেতিয়া আশাৰ আমেঘ বাণী শুনালে, মানুহৰ আত্ম-বিশ্বাস আকৌ ঘূৰাই আনিলে। ‘স্বাধীনতা’ সম্পৰ্কে জিব্বানে লিখিলে, “মন্দিৰৰ কুঞ্জ কাননত দুৰ্গৰ ছাঁয়াত মই তোমালোকৰ ভিতৰত স্বাধীনতন ব্যক্তিক দেখা পালোঁ, স্বাধীনতাক তেওঁ কান্ধৰ যুঁৱলি আৰু হাতৰ শিকলি স্বৰূপে পিন্ধি আছে। মোৰ হৃদয় বিদীৰ্ণ হৈ গৈছিল। যেতিয়া স্বাধীনতাৰ আকাংক্ষা তোমালোকৰ কাৰণে অনুপ্ৰেৰণা হব আৰু যেতিয়া তোমালোকে স্বাধীনতাক লক্ষ্য আৰু পৰিপূৰ্ণতা বুলি কবলৈ এৰিবা, তেতিয়াহে তোমালোক স্বাধীন হব পাৰিবা। যেতিয়া তোমালোকৰ এটা দিনো উৎকণ্ঠা নোহোৱাকৈ পাৰ নহব, এটা বাতিও অভাৱ আৰু যত্নণা নোহোৱাকৈ নেকাটিৰ আৰু যেতিয়া এই সকলোবোৰ জীৱন ঘেৰি থকা স্বত্বেও নগ্ন আৰু বন্ধনবিহীনভাৱে সিহঁতক জয় কৰি উঠিব পাৰিবা, তেতিয়াহে তোমালোকে সঁচা সঁচিকৈয়ে স্বাধীন হব পাৰিবা।”

মানুহৰ সততাৰ ওপৰত জিব্বানৰ গভীৰ আস্থা আছিল। সেইবাবে তেওঁ সাময়িক পদস্খলনক ক্ষমাৰ চকুৰে চাব জানিছিল। বোধকৰে। মানুহৰ প্ৰতি এই অপৰিসীম সহানুভূতিৰ কাৰণেই তেওঁৰ কোনো কথাই নেতিবাচক নাছিল। অসততা সম্পৰ্কে জিব্বানৰ ধাৰণা, “অসততা কেৱল ক্ষমা আৰু তৃষ্ণা জৰ্জৰিত

সততা। সততাৰ যেতিয়া ক্ষুধাৰ উদ্বেগ হয়, তেতিয়া সি আন্ধাৰ গুহাৰ মাজতো খাদ্যৰ সন্ধান লয় আৰু যেতিয়া তাৰ পিয়াহ লাগে, তেতিয়া সি আনকি বন্ধ জলাশয়ৰ পৰাও পান কৰিবলৈ কুণ্ঠিত নহয়।”

‘প্ৰফেট’ৰ প্ৰতিটো অধ্যায় জানিবা গভীৰ সত্যৰ বেৰিল মণিৰে গুথি উলিওৱা একো একোৰাৰ কণ্ঠহাৰ। যিজনৰ সমগ্ৰ জীৱন অতিবাহিত হৈছিল সৌন্দৰ্য্যৰ উপাসনা কৰি, সৌন্দৰ্য্য সম্পৰ্কে তেওঁৰ উক্তি গভীৰ তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ, “সৌন্দৰ্য্য এটা প্ৰয়োজন নহয়, কিন্তু এটা উচ্ছলতা। ই তুম্বাৰ্ত্ত মুখ নাইবা শূণ্য উন্মুক্ত হাত নহয়, কিন্তু এক প্ৰজ্জ্বলিত হৃদয় আৰু এক বিমুগ্ধ আত্মা। ই চকুৰে দেখা মুক্তি নাইবা কাণেৰে শুনা সংগীত নহয়, ই সেই মুক্তি যাক চকু মুদিলেও দেখা পায় আৰু ই সেই সংগীত যাক কাণবন্ধ কৰি ৰাখিলেও শুনা যায়।” জিব্ৰানৰ কবিতা এই বিনুৰ্ত্ত সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰকাশ।

‘প্ৰফেট’ৰ আটাইতকৈ উল্লেখযোগ্য কবিতাটো হ’ল, আলমুস্তাফাই দিয়া হাঁহি আৰু চকুলোৰে নিলিপ্ত বিশ্লেষণ। ব্যথা-জৰ্জৰিত সহস্ৰ আত্মাৰ শাস্তি এই কবিতাটো হ’ল, “যি কুণ্ডৰ পৰা তোমাৰ হাঁহি খলকনি উখলি উঠে; সেই কুণ্ডটো মাজে মাজে তোমাৰ চকুলোৰেও উপচি পৰে। তোমাৰ বেদনাই সেই কুণ্ডটো যিমান বেছি গভীৰতৰ কৰি দিব, সি সিমান বেছি আনন্দ তোমাৰ কাৰণে ধৰি ৰাখিব পাৰিব। যিটো পিয়লাত তুমি স্ৰবা পান কৰা, সি জানো কুমাৰৰ চাকত পোৰা পিয়লাটোৱেই নহয়? তোমালোকৰ কিছুমানে কৈছা : আনন্দ বেদনাতকৈ শ্ৰেষ্ঠতৰ। আন কেইজনমানে কৈছা : নহয়, বেদনাহে শ্ৰেষ্ঠতৰ। মোৰ কথা শুনা, সিহঁত অবিচিহ্ন। সিহঁত একেলগে আহে; যেতিয়া এজনে তোমাৰ সৈতে মেজৰ ওচৰত খাবলৈ বহে, মনত ৰাখিবা আনজনে তেতিয়া তোমাৰ বিচনাত শুই থাকে। তুমি জানিবা স্নখ-দুখৰ তুলাচনীত ওলমি আছা। যেতিয়া তুমি শূন্য হৈ থাকা, তেতিয়া তুমি স্থিৰ হৈ থাক। কিন্তু যেতিয়াই ধন-ভবালীয়ে তেওঁৰ সোণ-ৰূপৰ জোখ লবলৈ বহে, তেতিয়াই তোমালোকৰ স্নখ-দুখৰ উঠা-নমা ঘটে।”

তেওঁৰ জীৱন নাইটিংগেল পখীৰ দৰে। নাইটিং-গেল পখীয়ে যেতিয়া গানৰ স্তৰেৰে অৰণ্য কঁপাই তোলে, তেতিয়া সি কাঁইটৰ ওপৰত বুকুখন হেঁচি থয়। ঠিক তেনেকৈয়ে জিব্ৰানৰ নিৰ্বাসিত আত্মায়ো পৃথিৱীৰ বেদনাৰে নিজকে খুচি খুচি কবিতা লিখিছিল। আত্মাৰ এই ঐকান্তিকতা উপলব্ধি কৰিয়েই নিউইয়ৰ্ক চহৰৰ এটা প্ৰধান গীৰ্জাৰ বেদীৰ পৰা হেজাৰ হেজাৰ ধৰ্মপ্ৰাণ খৃষ্টিয়ানৰ সমুখত বাটলাৰ ডেভন পৰ্ট নামৰ এগৰাকী বিখ্যাত অভিনেতাই এই পথিখন আবৃত্তি কৰি শুনাইছিল। জিব্ৰানৰ সংবেদনশীল মনে কেৱল দাৰ্শনিকৰ সমস্যা লৈয়েই ব্যস্ত থকা নাছিল, সাধাৰণ মানুহৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ খুটিনাটিৰ কথাও চুই গৈছিল। যিখন চহৰত পৃথিৱীৰ ভিতৰত আটাইতকৈ বেছি বিবাহ-বিচ্ছেদ ঘটে আৰু অসংখ্য নব-নাৰীৰ জীৱনলৈ অশান্তিৰ ডাৱৰ নামি আহে, সেইখন চহৰৰ বুকুত বহি জিব্ৰানে এই কবিতা বচনা কৰিছিল, “তোমালোক একেলগে জন্ম হৈছিল আৰু চিবদিন একেলগে থাকিবা। মৃত্যুৰ শুভ পাখিৰ জোকাৰে যেতিয়া তোমালোকৰ দিনবোৰ সিঁচৰিত কৰি দিব, তেতিয়া তোমালোক একেলগে থাকিবা। শুনা, আনকি ঈশ্বৰৰ নীৰৱ স্মৃতিতো তোমালোক একেলগে থাকিবা। কিন্তু তোমালোকৰ মাজত কিছু শূন্যতা ৰাখিবা, যাতে স্বৰ্গৰ বতাহে তোমালোকৰ মাজত নাচি যাব পাৰে। পৰস্পৰে পৰস্পৰক ভাল পাবা, কিন্তু প্ৰেমৰ শৃংখল নিপিদ্ধিবা। বৰং এই প্ৰেমে যেন তোমালোক উভয়ৰে আত্মাৰ দুই উপকূলৰ মাজত উচল সাগৰৰ দৰে হৈ বয়। পৰস্পৰে পৰস্পৰক পিয়লা ওপচাই দিবা; কিন্তু একেটা পিয়লাৰ পৰা পান নকৰিবা। পৰস্পৰে পৰস্পৰক ৰাটিৰ টুকুৰা দিবা, কিন্তু একেটা ৰাটিকে দুয়োজনে নাখাবা। তোমালোকে একেলগে গান গাই নাচিবা, কিন্তু প্ৰত্যেকেই পৃথক হৈ থাকিবা। বীণৰ তাঁবোৰ পৃথক হৈ থাকে, তথাপি সিহঁত একেই স্তৰেৰে গুঞ্জৰিত হৈ উঠে। তোমালোকে পৰস্পৰৰ মাজত হৃদয় বিনিময় কৰিবা, কিন্তু ৰাখি থবৰ কাৰণে দান নকৰিবা। কিয়নো জীৱনৰ হাতৰ মুঠিৰ বাহিৰে কোনেও তোমালোকৰ হৃদয় ধৰি ৰাখিব নোৱাৰে। উভয়ে একেলগে থিয় দিবা, কিন্তু খুব বেছি ওচৰ চাপি থিয় নিদিবা। কাৰণ মন্দিৰৰ স্তম্ভবোৰ দূৰে দূৰে থিয়

দি থাকে। ওক আৰু খেজুৰ গছবোৰ পৰস্পৰৰ ছাঁৰ তলত কেতিয়াও বাঢ়িব নোৱাৰে।”

তেওঁৰ পৰৱৰ্তী সংকলন হ’ল, ‘চেণ্ড এণ্ড ফোম।’ এই সৰু সৰু কবিতাবোৰ তেওঁ চুবটৰ পেলনীয়া পেকেটৰ কাগজত নাইবা খামৰ পিঠিত লিখা। ‘প্ৰফেট’ৰ সেই ঐচ্ছজালিক স্মৰ-লহৰীৰ শেষত তেওঁ এই কবিতাবোৰ লিখিছিল, যাৰ প্ৰকাশভংগী অতি ঘনিল আৰু যিবোৰে প্ৰথম আঘাততে হৃদয়ৰ দুৱাৰ মুকলি কৰি দিব পাৰে। সমগ্ৰ ‘প্ৰফেট’ৰ বাণী এই পুথিৰ প্ৰথম কবিতাটোতে বিস্ময়কৰ ৰূপে প্ৰকাশ কৰিছে, “চিৰদিন মই এই উপকূলৰ পাৰে পাৰে বালি আৰু ফেন গচকি ফুৰিছোঁ। জোৱাৰৰ চোৱে মোৰ ভৰিৰ সাঁচ ধুই নিব। আৰু বতাহে ফেনবোৰ উৰুৱাই নিব। কিন্তু সাগৰ আৰু তাৰ বেলাভূমি চিৰদিন ধৰি থাকিব।” জিব্বানে বিশ্বাস কৰিছিল, গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰ দৰে মানুহৰ আত্মাবো ক্ৰান্তিপথ আছে। আত্মাৰ ক্ৰান্তিপথে কেতিয়াবা পৃথিৱীৰ ক্ৰান্তিপথক চুই যায়। তেতিয়াই সেই আত্মা বালি আৰু ফেনৰ সৃষ্টি এটা দেখৰ মাজেদি প্ৰকাশ পায়। এই প্ৰকাশ বহুবাৰ সম্ভৱপৰ। জীৱনৰ এই চলমান স্বৰূপক ধৰ্মপ্ৰাণ দাৰ্শনিক সকলে জন্মান্তৰ আখ্যা দিছে। জিব্বানে তাক জীৱনৰ অবিচ্ছিন্ন গতি বুলি অভিহিত কৰিছে।

জীৱনৰ ক্ৰান্তিপথৰ ধাৰণাৰ পৰা আৰু এটা সিদ্ধান্তত তেওঁ উপনীত হৈছিল। তেওঁ লিখিছে, “প্ৰত্যেক মানুহৰ ভিতৰতে দুজন মানুহ আছে। এজন আত্মাৰ মাজত সাৰ পাই আছে, আনজন পোহৰৰ মাজত টোপনিয়াই আছে।” এই পৃথিৱীখন তেওঁৰ মতে এক অন্ধকাৰ উপত্যকা। ইটাৰনিচিৰ শুভ পোহৰৰ উজ্জ্বলতা ইয়াত নাই। জিব্বানে বিশ্বাস কৰিছিল, আমাৰ অতীন্দ্রিয় আত্মা আমাৰ কৰ্মব্যস্ততাৰ মাজত কেৱল শুই আছে। জিব্বানৰ এই বিশ্বাস সমূহ কোনো নৈয়ায়িক নীতিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত নহয়। ই তেওঁৰ মিষ্টিক অভিজ্ঞতা। তেওঁ বহুবাৰ এই উক্তি কৰিছিল, “মই তিনিবাৰ তেওঁক দেখিছিলোঁ। তেওঁ মানে ঈশ্বৰ। মই তেওঁৰ লগত কথা পাতি পাইছোঁ।” তেওঁৰ এই উক্তিক কোনেও সন্দেহ কৰা নাই। কাৰণ তেওঁৰ

আধ্যাত্মিক শক্তি অদ্ভুত আছিল। ক্লড বেগডনে তেওঁৰ কাব্যৰ প্ৰসংগত এই আধ্যাত্মিক শক্তিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, “তেওঁৰ শক্তিৰ উৎস আছিল, কিবা এক আধ্যাত্মিক জীৱনৰ বিৰাট জলাধাৰ, নহলে কেনেকৈ তেওঁৰ কবিতাবোৰ ইমান বিশুদ্ধনীন আৰু বলিষ্ঠ হব পাৰে; কিন্তু তেওঁ যি ভাষাৰে ইয়াক সজ্জিত কৰিছিল তাৰ ঐশ্বৰ্য্য আৰু সৌন্দৰ্য্য তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ নিজৰ।”

১৯২৬ চনত খলিল জিব্বানে এনে এখন পুথি লিখিলে। যিখনে আকৌ এবাৰ সমগ্ৰ খৃষ্টিয়ান জগতত তুনুল আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিলে। পুথিখন হল, “মানৱ-পুত্ৰ যীচু।” যীচু সম্পৰ্কে তেওঁৰ ধাৰণা অভিনৱ। ইয়াত তেওঁ ৭০টা চৰিত্ৰৰ মুখেদি যীচুৰ জীৱন বিভিন্ন দৃষ্টিকোণৰ পৰা আলোচনা কৰি এটা সামগ্ৰিক ধাৰণা দাঙি ধৰিবৰ চেষ্টা কৰিছে। চৰিত্ৰসমূহৰ ভিতৰত যীচুৰ শত্ৰু কেইজনমানো আছে। অসংখ্য সাধাৰণ ৰোমান, গ্ৰীক, ফৰাচী, বেবিলনিয়ানে এই আলোচনাৰ নাটকীয় পটভূমিকাত অংশ গ্ৰহণ কৰিছে। আৰু অংশ গ্ৰহণ কৰিছে উত্তৰ-উনবিংশ শতিকাৰ এজন লেবাননৰ মানুহে অৰ্থাৎ খলিল জিব্বানে নিজে। খলিলৰ উক্তি জানিবা এক জাতিস্মাৰ কবিৰ স্মৃতি ৰোমন্থন, “তোমাৰ ব্যস্ত পদাৰ্পণ আৰু আমাৰ নাতিদীৰ্ঘ অভ্যৰ্থনাৰ পাচত, মই সাতবাৰ জন্ম লৈছিলোঁ আৰু সাতবাৰ মোৰ মৃত্যু ঘটিছিল। তোমাৰ জোৱাৰে যেতিয়া আমাক বুটলি লৈছিল, পৰ্বতৰ মাজৰ সেইদিন আৰু ৰাতিটোৰ স্মৃতি এতিয়াও জীৱন্ত হৈ আছে। তাৰ পাছত মই বহুতো দেশ, বহুতো সমুদ্ৰ পাৰ হৈ আহিলোঁ। পালৰ বতাহে নাইবা বৰষুণ চকৰিয়ে মোক যলৈকে লৈ গৈছে, তাতে তোমাৰ নাম হয় প্ৰাৰ্থনা নহয় বিতৰ্কৰ মাজত শুনিবলৈ পাইছোঁ। মানুহে তোমাক আশীৰ্ব্বাদ দিয়ে নাইবা অভিশাপ দিয়ে। অভিশাপ দিয়ে, বিফলতাৰ অভিযোগ কৰি। আৰু আশীৰ্ব্বাদবোৰ জানিবা পাহাৰৰ পৰা আহাৰ মংগ্ৰহ কৰি অনা চিকাৰীৰ স্তুতি-গান।”

তেওঁৰ পৰিণত কল্পনাৰ কাব্য সৃষ্টি হল, ‘আৰ্থ গডচ্’। এইখন কাব্য সাধাৰণ মানুহৰ বাবে লিখা কবিতা নহয়। এইখন পুথি মিষ্টিকসকলৰ কাৰণে, কবি-পাঠকসকলৰ কাৰণে আৰু স্বপুদ্ৰষ্টাসকলৰ কাৰণে।

বিবাট এই কাব্যৰ পটভূমিকা। তেওঁৰ কাব্যপনিক দেৱতা তিনিজনৰ প্ৰথমজন হ'ল, সহস্ৰ বছৰ পৃথিৱীত ৰাজত্ব কৰি অৱসন্ন হৈ পৰা এজন দেৱতা; দ্বিতীয়জনৰ চকুত পৃথিৱীত ৰাজত্ব কৰাৰ উদগ্ৰ কামনা আৰু তৃতীয়-জন এক তৰুণ দেৱতা যাৰ চকুত সেই কামনা নাই— কিন্তু তেওঁ পৃথিৱীত আৱিষ্কাৰ কৰিছে প্ৰেমৰ নিৰংকুশ ৰাজত্ব। এই দেৱতাত্ৰয় জিব্ৰানৰ চকুত ধৰা পৰা মানুহৰ তিনিটা ভিন্নমুখী চৰিত্ৰৰ প্ৰতিসৰণ মাত্ৰ। তেওঁলোকৰ বিতৰ্কই জিব্ৰানক এক গভীৰ জীৱন-প্ৰজ্ঞাৰ পিনে টানি নিছে। প্ৰেমৰ ওপৰত তেওঁৰ অকুণ্ঠ বিশ্বাস এই ধৰণেৰে প্ৰকাশ পাইছে, “আমি গধূলিৰ আৱহাৰৰ মাজত হেৰাই যাম। হয়তো অন্য এখন পৃথিৱীৰ এটা স্নানৰ প্ৰভাতত আমাৰ দুচকু আকৌ মেল খাব। কিন্তু প্ৰেম থাকি যাব; তাৰ আঙুলিৰ দাগ মচ নোখায়। পৰিত্ৰ অগ্নি-কুণ্ডৰ জুই জ্বলি আছে। স্কুলি-গবোৰ উৰি পৰিছে আৰু প্ৰত্যেকটা স্কুলিংগই একো একোটা সূৰ্য। কোনে জানে হয়তো আমাৰ পৃথিৱীৰ এচুকত শুই থকাটোৱেই জ্ঞানীৰ কাম হ'ব। আশা আছে, মানুহৰ প্ৰেমে অনাগত দিনক সৰ্ব্বক্ষণা জ্ঞান।”

মৃত্যুৰ কাষ চাপি অহাৰ লগে লগে জিব্ৰানে আকৌ এবাৰ প্ৰাচ্যৰ সাহিত্য-ৰূপটো গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁৰ আত্মা যেনেকৈ পৃথিৱীৰ মাটিত অতিথি আৰু তাৰ আকাংক্ষা ইটাৰনিটিৰ গুপ্ততা ঠিক তেনেকৈয়ে তেওঁৰ জীৱন আমেৰিকাৰ মাটিত নিৰ্বাসিত আৰু সেইবাবে তেওঁৰ স্মৃতি-পটত জিলিকি উঠিছিল, লেবাননৰ ৰঙা টিউলিপ্ ফুল, সেউজীয়া জলফাই গছ আৰু ধূসৰ পাহাৰ। সেইবাবে তেওঁ হয়তো উপাখ্যানৰ ৰূপেৰে প্ৰাণৰ কবিতাৰ প্ৰকাশ দি লেবাননৰ মাটি আৰু ডাৱৰৰ আশ্বাদ পাইছিল। তেওঁৰ শেষ জীৱনৰ কাব্য সংকলন ‘ৰাণ্ডাৰ’ উপাখ্যানৰ ৰূপত ৰচিত। কিন্তু ইয়াত ৰবাৰ্ট হিলয়াৰ কথিত প্ৰথম জীৱনৰ উপাখ্যানমূলক কাব্যৰ তৰলতা নাই। বৰং তেওঁৰ উপহাস আৰু ব্যংগোক্তি সুক্ষ্মতৰ, তীক্ষ্ণতৰ ক্ষুৰধাৰ হৈছে। তেওঁৰ ‘পুণিমাৰ জোন’ কবিতাটো পঢ়িলেই তাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়, “চহৰৰ আকাশত পুণিমাৰ জোনটো উজ্জ্বল হৈ ওলাল। আৰু সেই

চহৰৰ কুকুৰবোৰে জোনটোলৈ চাই চাই ডুকিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কেৱল এটা কুকুৰ ডুকা নাছিল; সি গভীৰ কণ্ঠেৰে সিহঁতক কলে: নিস্তৰুতাৰ টোপনি ভাঙি নিদিবা আৰু তোমালোকৰ ডুকডুকনিৰে জোন-টোক পৃথিৱীলৈ নমাই নানিবা। তেতিয়া সকলোবোৰ কুকুৰ মনে মনে থাকিল। অদ্ভুত এক নিস্তৰুতাই পৃথিৱীখনক ঢাকি ধৰিলে। কিন্তু যিটো কুকুৰে সিহঁতক মনে মনে থাকিবলৈ কৈছিল, সি ওৰে নিশা উপদেশৰ বাণী আওবাই ডুকিয়েই থাকিল।”

জিব্ৰানৰ শেষ কাব্য-সংকলন হ’ল ‘গাৰ্ডেন অব প্ৰফেট।’ ই তেওঁৰ ‘প্ৰফেট’ৰে দ্বিতীয় তৰংগ বুলি কব পাৰি। ‘প্ৰফেট’ত তেওঁ মানুহৰ সতে মানুহৰ সম্পৰ্ক নিৰ্ণয় কৰিছে। গাৰ্ডেন অব প্ৰফেট’ত তেওঁ মানুহৰ সতে প্ৰকৃতিৰ সম্পৰ্ক আৱিষ্কাৰ কৰিছে। এইখন গ্ৰন্থত তেওঁক মৃত্যু সম্পৰ্কে অতি মাত্ৰাই সচেতন যেন ধাৰণা হয়। তেওঁ হয়তো তাৰ কিবা আগজাননী পাইছিল। নহলে কেনেকৈ তেওঁ এইদৰে লিখিব পাৰিছিল, “মই মৃত্যুৰ সিপাৰেও জীয়াই থাকিম; বিশাল সমুদ্ৰৰ তৰঙ্গৰাশিয়ে মোক সমুদ্ৰ-গৰ্ভৰ গভীৰতালৈ ঘূৰাই নিয়াৰ পাছতো মই তোমাৰ কাণত সংগীতৰ স্মৰ চালি থাকিম। বৈদেহী হলেও মই তোমাৰ সতে একেখন মেজৰ সমুখত বহিম। অদৃশ্য এক শক্তিৰ দৰে মই তোমাৰ সতে তোমাৰ পথাৰলৈ যাম। তুমি যেতিয়া জুহালৰ ওচৰত বহিবা, তেতিয়াও মই এক অদৃশ্য অতিথিৰ ৰূপ লৈ তোমাৰ কাষত বহিম। মৃত্যুৱে অন্য একো পৰিবৰ্তন নকৰে, কেৱল আমাৰ মুখৰ মুখাবোৰ সলাই ধৈ যায়। যি জনে বতাহক তেওঁৰ সংগীতৰ স্মৰ দান কৰিছিল, তেওঁ গতিশীল সৌৰমণ্ডল সংগীতৰ স্মৰৰ আৱৰ্তেৰে মুখৰিত কৰি ৰাখিব।”

এই কাব্য-গ্ৰন্থ প্ৰকাশ হোৱাৰ পোন্ধৰ দিনৰ পাছতে ১৯৩১ চনৰ ইষ্টাৰৰ ছুটাৰ শেষত জিব্ৰানৰ মৃত্যু ঘটিল। এটা শোচনীয় মটৰ দুৰ্ঘটনাই ৪৮ বছৰ বয়সতে পৃথিৱীৰ আটাইতকৈ প্ৰতিশ্ৰুতি সম্পন্ন কবিজনক পৃথিৱীৰ বুকুৰ পৰা কাটি নিলে। তেওঁৰ মৃতদেহ আমেৰিকা আৰু লেবাননৰ জাতীয় পতাকাৰে আবৃত কৰি জন্মভূমি লেবাননলৈ ঘূৰাই পথোৱা হৈছিল।

০০০ আত্মা মহাকাশতক বিশালতৰ
মহাকালতক বিপুলতৰ
সমুদ্ৰতক গভীৰতৰ
আৰু
নক্ষত্ৰতকয়ো উচ্চতৰ ০০০

॥ জিব্ৰান ॥

লেবাননত তেওঁৰ শৰ-যাত্ৰাৰ সমুখত বীৰ-পুৰুষসকলৰ
প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শনৰ প্ৰাচীন ৰীতি অনুযায়ী এদল
ডেকাই অসি-যুদ্ধ কৰি মৃতদেহৰ পথ মুকলি কৰি আগ-
বাঢ়ি গৈছিল। তেওঁৰ গাৱঁৰ ছোৱালীবোৰে দৰা
আদৰণি গীত গাই জিব্ৰানৰ আত্মক অভ্যৰ্থনা জনাই-
ছিল। আৰু যিসকলে জিব্ৰানক বুজি পাইছিল, সেই-
সকলে তেতিয়া তেওঁৰ এই কবিতাটো পঢ়ি নিজকে
নিজে সাস্বনা দিছিল, “দিনৰ শেষ হ’ল। ইয়াত
আমি যিখিনি পালোঁ, সেইখিনি সঞ্চয়ৰ বৰত থাকিল।

আৰু সেয়া যদি আমাৰ প্ৰয়োজনৰ জোখাৰে নহয়,
তেনেহলে আকৌ উভটি আহিম আৰু যিজনে আমাক
দানৰ পাত্ৰেৰে ওপচাই দিছিল, তেওঁৰ ওচৰত আকৌ
একেলগে হাত পাতিম। তোমালোকে পাহৰি নেযাবা,
মই তোমালোকৰ মাজলৈ আকৌ উলটি আহিম। অলপ-
দিনৰ পাচতে, মোৰ আকাংক্ষাই অন্য এক দেহৰ কাৰণে
ধূলি আৰু ফেন খূপ খুৱাই লব। বতাহৰ মাজত
খন্তেক জিৰণিৰ শেষ হলে অন্য এগৰাকী নাৰীয়ে মোক
আকৌ জন্ম দিব।”

বহুতো কথা ভাবি ঘৰলৈ আহিবলৈ ওলাল—
হয়তো গোটেই জীৱন আতঁৰতেই থাকিম বুলি ভাবি-
ছিল—কিন্তু নোৱাৰিলে। ইখনৰ পাছত সিখনকৈ
যেতিয়া সোবতে পাঁচখন চিঠি পালে তেতিয়া ঘৰখনৰ
পুৰণি মোহ এটাই তাৰ মনটো দুৰ্বল কৰি তুলিলে।
যিমানহে নহওঁক ভূমিষ্ঠ হৈ প্ৰথমতে সি সেইখন ঘৰৰ
মজিয়াৰ কেঁচা মাটিৰ গোক পাইছিল। নতুন মিঠা
গোক মাকৰ কোমল বুকুৰ নতুন মিঠা উমৰ নিচিনা।

ঘৰৰ পৰা আঁতৰি স্নদূৰত আজি সম্পূৰ্ণ পাঁচটা
বছৰ সোবতে অকলশৰীয়াকৈ অতিবাহিত কৰি দিছে।

একেবাৰে অকলশৰীয়াও নহয় ; তাৰে নিচিনা
বহুতো ডেকাৰ দৰে সিও বিৰাট অফিচটোৰ কামবোৰৰ
মাজতেই কৰ্মবহুল জীৱনটো নিঃশেষ কৰি দিম বুলি
ভাবিছে। জীৱনৰ সকলোটলৈ পিঠি দি মাথোন জীয়াই
থকাৰ নঙঠা সপোন বচি আন দহ জনৰ দৰেই জীৱনটো
আনন্দ ফুটিব মাজেৰেই উটাই দিব খুজিছে। হয়তো
শূন্যত বিলীন হৈ যোৱা ধোৱাৰ দৰে তাৰো পঙ্কিল
জীৱনটোৰ বোজা পাতল হৈ যাব কাহানিবা তাৰ
অজানিতে।

সদাই চকুৰ আগত দেখি থকা পুৰণি পৃথিৱীখনৰ
বহুতো পৰিবৰ্তন হৈ গল অভাবনীয় ভাবেই। বহুতো

ছোৱালী গাভৰু হৈ গ'ল। সিহঁতৰ মাজতেই কাম
কৰা বহুতো ছোৱালীৰ বুকু শুৱনি কৰিলে সিহঁতৰ
বুকুৰ মৰমবোৰ কপান্তৰিত হৈ। বহুতো ছোৱালী
সিহঁতৰ মাজলৈ আহি কাৰোবাৰ মনসাগৰত ক্ষন্তেকৰ
কাৰণে হলেও জোৱাৰ তুলিলেহি। আশাতীত ভাবেই
তাৰ জীৱনটোৱেও এটা স্নকীয়া পথ ললে। উৰ্দ্ধগামী
জীৱন পথৰ সন্ধানত আগবাঢ়োতেই হয়তো অজ্ঞাতেই
সি আগবাঢ়িল কোনোবা এটা বঁকা পথেদি—নিম্নগামী
ওহাৰ পথেদি। পাঁচটা বছৰৰ পাছত আজি যি দৃষ্টি-
ভঙ্গীৰে সি তাৰ জীৱনটোলৈ লক্ষ্য কৰিছে—হয়তো
পাঁচটা বছৰৰ আগতে তাৰ সেই দৃষ্টিভঙ্গী সম্পূৰ্ণ পৃথক
আছিল। দুবাবকৈ আই, এ ফেল কৰাৰ পাছত যেতিয়া
ঘোৰ নিৰাশাই তাৰ মনত আশ্রয় ললে—তেতিয়া ঘৰৰ
পৰা ওলাই আহি সোমাই পৰিলহি তাৰ কৰ্মময় জীৱনৰ
দৈনন্দিন তালিকাৰ মাজত। সেইদিনা তাৰ ঘৰখন,
ভনীয়েক দুজনী, সৰু ভায়েকটো আৰু মাক-বাপেকক
এৰি আহিবলৈ যিমানটো বেয়া লাগিছিল—ভাতোটকৈ
বেয়া লাগিছিল, —দুখ লাগিছিল, হয়তো খুউব ভয়ো
লাগিছিল তাৰ জয়ন্তীজনীক এৰি আহিবলৈ। বেয়া
লাগিছিল—দেখিলে ভোক-পিয়াহ পাহৰা তাইৰ মুখখন
দেখিবলৈ নেপাব ; দুখ লাগিছিল—হয়তো জয়ন্তীয়ে

তাক লৈয়েই সদাই দুখ কৰি থাকিব আৰু ভয় লাগিছিল—হয়তো তাৰ অনুপস্থিতিৰ স্ময়োগ লৈ কোনোবাই তাৰ মৰমী আলসুৱা জয়ন্তীজনীক কষ্ট দিব। পাঁচটা বছৰৰ আগৰ সেই দিনবোৰৰ বিজনিসি আজি বিচাৰি নেপায়।

তাৰ আজি পাঁচটা বছৰৰ আগৰ কোনোবা এটা দুৰ্যোগৰ বাতিৰ কথা মনত পৰি সেই প্ৰসঙ্গতে তাৰ মনত পৰে চন্দ্ৰা বুঢ়ীৰ কথা। ইঘৰ সিঘৰ কৰি লাগনি পাচনি কাম কৰিয়েই চন্দ্ৰা বুঢ়ীয়ে দিন কটায়। জয়ন্তী-হঁতৰ ঘৰতেই চন্দ্ৰা বুঢ়ীৰ আহ-যাহ সঘন। জয়ন্তীয়েও বুঢ়ীক পুৱা-গধূলি নৈৰ পৰা পানী কলহ আনি দিয়া—কেতিয়াবা বুঢ়ীয়ে নোৱাৰিব বুলি ভাবি বৰ কাপোৰখন ধুই দিয়া আদি কামবোৰ কৰি দিয়ে। জয়ন্তীয়েও তাঁত বাতি কৰিলে তোলোঠা মেৰিওৱা উষা-চেৰেকী সামৰালৈকে সকলো কামত সহায় কৰি দিবলৈ আগ-বাঢ়িব চন্দ্ৰা বুঢ়ী।

সৌৰভৰ মনটো উৰা মাৰে পাঁচোটা বছৰৰ আগৰ স্মৃতি সনা ভয়ঙ্কৰ দিনটোলৈ। জয়ন্তীক শেষ বাৰৰ কাৰণে চাই আহিম বুলি জয়ন্তীহঁতৰ ঘৰলৈ গৈ দেখে জয়ন্তীয়ে পাচফালে তাঁত বৈ আছে। সৌৰভ মনে মনে গৈ জয়ন্তীৰ পিচফালে বনগৈ। জয়ন্তীয়েও তাঁত শালত বহি কেনা লগা ফুলটোৰ কেনা ভাঙিবলৈ চেষ্টা কৰি হঠাতে কিলাকুটিৰে তোলোঠাত ভেজা দি গাল দুখন দুহাতেৰে ধৰি থমকি ৰয় বিৰজিত। সৌৰভৰ পিচফালৰ পৰা তেনে অৱস্থাতেই মূৰত খুটিয়াই খেমালি কৰি চাবৰ মন গ'ল। অকাৰণতে খং উঠি গানত যেতিয়া তেজ খুপ খাই কাণ দুখন যেতিয়া জবা ফুলৰ ৰঙা পাপৰিৰ দৰে কপে তেতিয়া খুউব ধুনীয়া হয় দেখিবলৈ—ছোৱালীবোৰ। নকৰিলো এনেয়ে। জয়ন্তীয়ে হয়তো ভাবে ফুলত কেনা লাগিলে জয়ন্তীৰ ভয় কৰিবলগীয়া একো নাই—চন্দ্ৰা বুঢ়ী এতিয়াও তাইৰ কাৰণে হলেও জীয়াই আছে। বুঢ়ীয়েতো তাইক পাহৰি যাব নোৱাৰে। হঠাতে তাইৰ গোটেই গাটো শিয়ৰি উঠে। তাইৰ জীৱনটোৰ কৰবাত যদি এনেকৈ থাকোতে কেনা লাগে—প্ৰেম ৰঙুৱা আচুৰে বোৱা তাইৰ হিয়াৰ বগা কাপোৰখনত যদি কেনেকাকৈ কেনা লাগে,

চন্দ্ৰা বুঢ়ীয়ে জানো ভাঙিব পাৰিব? দেহাৰ-মনৰ উচপিচনিতেই নেকি কিবাকিবি ভাবি ছিগা সুতাদাল জোৰাবলৈ আগফালে হাউনি যাওঁতেই চাদৰখন বুকুৰ পৰা খহি পৰি উঠন বুকুখন ওলাই পৰে। সৌৰভৰ প্ৰলুক দৃষ্টি শুক হৈ বৈ গল। জয়ন্তীয়ে পিচফালে হঠাতে ঘূৰি মূৰ তুলি চোৱাৰ লগে লগে কাণ মূৰ ৰঙা পৰি গল। নাই; জয়ন্তীৰ লাজ লাগিছিল যদিও হতভম্ব হৈ নৰল। সদায়েই দেখি আছে যদিও লুকাই চুবকৈ চালেহে হেঁপাহ পলাই—জয়ন্তীয়ে ভাবে। জয়ন্তী তাঁত শালৰ পৰা উঠি ভিতৰলৈ যাওঁতেই সৌৰভে জয়ন্তীক সাৰটি ধৰিলে। জয়ন্তীয়ে অবশভাৱে গাটো সৌৰভৰ বুকুত এৰি দিলে। তাৰ পাছত আনফালে মূৰ কৰি লাজে লাজে কলে—বৌ আহিবৰ হৈছে। “কাইলৈ যাম গৈ নহয়” সৌৰভৰ কথাত কিবা এটা গোৱাৰ দুৰ্ব্বাৰ কামনাৰ স্মৰ।

“চিৰ দিনৰ কাৰণেতো নেযায়। গধূলিকৈ চন্দ্ৰা আইৰ ঘৰলৈকে আহিব—ময়ো যাম।”

এই চন্দ্ৰা বুঢ়ীয়েই সিহঁত দুটাৰ—সৌৰভ আৰু জয়ন্তীৰ জীৱনলৈ আহিছিল মিলন আৰু বিচ্ছেদৰ সন্ধিক্ষণ হিচাবে। চন্দ্ৰা বুঢ়ীৰ ঘৰত দুয়োটা কথা হলে বুঢ়ীয়ে কব—“কথা পাতি থাকিলেই জানো পিয়াহ গুচিব। জুইকুৰাও জ্বলি আছে এনেয়ে। ডেগটোকে তুলি দে আই। তহঁত আছ যেতিয়া পুখুৰীতেই চাউল পাত কেইটা ধুই আনোগৈ।”

সৌৰভে আজিহে বুজিব পাৰিছে চন্দ্ৰা বুঢ়ীয়েই কেনা গুচাওক চাৰি সিহঁতৰ জীৱনত লগাই দিলে ভাঙিব নোৱাৰা আউল। চন্দ্ৰা বুঢ়ীৰ ঘৰত এই সুবিধা নোপোৱা হলে আজি হয়তো সৌৰভে তিলমানো পৰি-বৰ্ত্তন নেদেখিলেহেঁতেন। এইয়া সৌৰভৰ জীৱনত পাঁচ বছৰৰ আগতে হেৰাই যোৱা অতীত স্মৃতি—যি স্মৃতিয়ে হয়তো আজিও সৌৰভক উভটি চাবলৈ বাধ্য কৰাইছে; কিন্তু সেই স্মৃতিৰ বুকুলৈ উজাই যোৱাৰ শক্তি আৰু সৌৰভৰ নাই। সকলো বিস্মৃতিৰ বুকুত লীন হৈ গৈছে লাহে লাহে।

ঘৰৰ পৰা ওলাই যোৱাৰ দুবছৰৰ পাছত যেতিয়া প্ৰথম বাৰৰ কাৰণে সৌৰভ ঘৰলৈ আহে তেতিয়া তাৰ

মাটো মৰি গৈছিল—লাজত ; নিজকে বহুত দুৰ্বল ভাবি ; হয়তো অপমানৰ সম্ভাবনাত। খুউব লাজ লাগিছিল—সি কেনেকৈ জয়ন্তীৰ আগত মুখ দেখুৱাব— যিখন মুখে তাইক কথা দিছিল, যিখন মুখে এসময়ত তাইৰ আগত উচ্ছাৰণ কৰিছিল “খুউব ভাল পাওঁ” বুলি।

তাত দহটা মাহ কটোৱাৰ পাছতেই সি খবৰ পাইছিল যে জয়ন্তী এটা অবৈধ সন্তানৰ মাতৃ হ’ল। সেই কেলেঙ্কাৰী অপবাদৰ বাবেই জয়ন্তীক এঘৰীয়া কৰি বাৰীৰ ধাপত চন্দ্ৰাবুটীৰ ঘৰৰ কাষতেই এটা জুপুৰীত থাকিবলৈ দিলে। জয়ন্তীৰ এই কেলেঙ্কাৰী জীৱনটোৰ মূলতেই যে সৌৰভ—তাত কোনো সন্দেহ কৰিবলগীয়া নাই। সৌৰভেই যে এই পাপ কামৰ বাবে আগবাঢ়ি গৈছিল—সৌৰভৰ সেই দুৰ্যোগ ৰাতিৰ অপকৰ্মই যে জয়ন্তীৰ গৰ্ভত সন্তানৰ ৰূপ ললে তাকো কোনো পণ্ডে অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰে—কোনো পুৰুষ সন্তাই ; আনকি সৌৰভে নিজেও। ঘটনাটো শুনি প্ৰথমতে সৌৰভে ভয়েই খাইছিল। কিন্তু ভয় কৰিবলগীয়া তেনে কোনো একো নঘটিল। সমাজে মেল বহুৱালে। সোধাত জয়ন্তীয়ে একো নেমাতি নিজৰ গাতেই সকলো দোষ জাপি ললে। সৌৰভকো অপবাদ নিদিলে এই বুলি ভাবি হয়তো সৌৰভে তাইৰ অৱস্থা দেখি তাইক গ্ৰহণ কৰিব যদি সৌৰভৰ পিতৃত্বৰ মৰ্যাদা আছে। কন্দনামুৱা হৈ মাথোন কলে—“মই পোনাটোক লৈয়েই জীয়াই থাকিব পাৰিম—মোক অৰুণ ঠাই দিয়ক।” মাতৃত্বৰ গোৱৰত তাই পোনাটোৰ তুপ্তপীয়া গালখনত চুমা এটা খালে কোনেও নেদেখাকৈ। “তোক ঠাই অৰুণ দিওঁ হয় ; কিন্তু এই আপদটোক কেনেকৈ জীয়াই ৰাখিব আৰু তয়েই বা কেনেকৈ খাবি ? তাৰতো এটা উপায় লাগে।”

“চন্দ্ৰ আইও আছে নহয়।” জয়ন্তীয়ে ভাবে পোনাটোক লৈয়েই হয়তো তাই জীয়াই থাকিব।

এই সকলো খবৰ সৌৰভে আগতেই পাইছিল। কিন্তু তেতিয়া মানে সৌৰভে জয়ন্তীৰ সকলো কথা পাহৰি গৈছিল। সৌৰভে সহজে পাহৰি যাব নোৱাৰিলে—হেঁতেন জয়ন্তীক—জয়ন্তীৰ অকৃত্ৰিম ভাল পোৱাক।

কিন্তু পাহৰি গল সোণকালেই এই কাৰণেই যে সৌৰভে জয়ন্তীৰ নাৰী মূৰ্ত্তিটোক হয়তো ভাল পাবলৈ নিশিকিলে। ভাল পালে দেহৰ ক্ষন্তেকীয়া ক্ষুধা উপশমকাৰী জয়ন্তীৰ দেহজ কেঁচা উম। দেহৰ ক্ষুধা উপশমেই হয়তো আছিল তাৰ কান্ধ।

কমত সোমোৱাৰ পিচতেই সৌৰভৰ প্ৰেমাশাশত দেখা দিলে আন এটি উজল আকৰ্ষণীয় নক্ষত্ৰ। কল্পনা। কল্পনাৰ অনিন্দ্য ৰূপ লাভাৰ মকৰা জালত অতি সহজেই সৌৰভ বন্দী হৈ গল। অনুকূল যৌবনৰ উচল তৰদৰ খবৰোতা নদীৰ সোঁতত সৌৰভে প্ৰেমৰ নাওখনি মেলি দিলে। কল্পনাৰ সান্নিধ্যই জয়ন্তীক লাহে লাহে সৌৰভৰ পৰা আঁতৰাই পেলালে দুৰলৈ—বহুদুৰলৈ। কল্পনাৰ অতুলনীয় ৰূপে সৌৰভৰ মনটো কোচাই পেলালে জয়ন্তীৰ পৰা—অবহেলাত—ঘৃণাত।

এবছৰৰ পাছতেই কল্পনাৰ সৈতে বিয়া হৈ গল সৌৰভৰ। ঘৰলৈ অৱশ্যে পিচতহে খবৰ পঠাইছে। সেই বুলি ঘৰত কোনেও অসন্তোষ নকৰিলে। সৌৰভে হয়তো ভাবিছিল—বহুতো আশা কৰিছিল—কল্পনাক বিয়া কৰি তাইৰ দেহাৰ সকলো উত্তাপেৰে এখনি চিৰ প্ৰশান্তিৰ সবগ বচনা কৰিব। দুটা বছৰৰ পাছত সৌৰভ ঘৰলৈ অহাৰ খবৰ পাই চন্দ্ৰা বুটীৰ হতুৱাই জয়ন্তীয়ে সৌৰভক তাইৰ ঘৰলৈকে মতাই পঠায়। ভাবিছিলে তাক দেখি হয়তো জয়ন্তীয়ে ঘৃণা কৰিব। কিন্তু আজি সেই জয়ন্তীয়েই তাক মাতি পঠিয়াইছে। সৌৰভৰ মূৰত অজস্ৰ চিন্তাৰ উদয় হ’ল। সি ভাবিলে জয়ন্তীৰ আগত সকলো গোপন কৰি ৰখাটোৱে ভাল হব। নাই—তাৰ ওচৰততো এতিয়া কল্পনা আছে—এটা নাৰী দেহ আছে। গোপনে ৰাখি শুকান ঘা খজুৱাই গেজ উলিওৱাৰ লাভেই বা কি ?

গধূলি হোৱাৰ পাছত সৌৰভ গৈ জয়ন্তীৰ জুপুৰীৰ দুৱাৰখন ঠেলি সোমায় গল। কোলাত দেউৰছৰীয়া পোনাটোক লৈ এহাতেৰে চাকিটো আগবঢ়াই দি কলে—

“আপুনি আহিলে, কোনোবাই দেখিলে নেকি ?”

“নাই দেখা—কেলেই ?”

“আপোনাৰ কিবা হয় বুলিহে ভয় লাগে।”

সৌৰভৰ যি সন্দেহ কবিবলগীয়া আছিল সেইটো ভাগিল, আগবঢ়াই দিয়া মুঢ়াটোত বহো নবহোকৈ সৌৰভ বহি পৰে ।

“মোক মতাইছিল জয়ন্তী”—

“মোক তেনেকৈ মাতি অন্তৰত আৰু জুই নিদিব ।
মোক আজি সকলোৱেই ষিণ কৰে—মই ব্যভিচাৰিণী ।”

যিটো কথাৰ পুনৰাবৃত্তি সৌৰভে আশা কৰা নাছিল তাৰেই সূত্ৰপাত কৰিলে জয়ন্তীয়েই প্ৰথমতে । সৌৰভ মুঢ়াৰ পৰা উঠিব খোজে ।

“বহক, মোক দেখি ঘৃণা কৰিছে । মোকতো চাবলৈ আপোনাক মতা নাছিলোঁ—আপোনাক চাবলৈহে মই মতাই আনিছিলোঁ ।” কৈয়েই বুকুৰ পৰা পোনাটোক কোলালৈ নমাই আনে জয়ন্তীয়ে । সৌৰভে কেৰাহিকৈ চাই থাকে ।

“এতিয়া পোনাটোক লৈ মই বহুত সুখত আছো । সময়ৰ সোঁতে আপোনাক পাহৰাই পেলালে—তাত মোব অকণো বেজাৰ নাই । আপোনাৰ বিয়া হৈ গল—শুনি খুউব সুখ পালো । মই আৰু সুখ পাম—মোৰ অন্তৰখনে বহুত শান্তি পাব যদি আপুনি মোক আপোনাৰ সুখৰ সংসাৰৰ মাজতে কেতিয়াবা মনত পেলায় । মনত পেলাই মোৰ এই পোনাটোলৈ ।” “ওলাই অহা কথাত হঠাতে জয়ন্তীৰ ডিঙিত কান্দোনে সোপা দি ধৰিলে । বুকুৰ গামোচাখনৰ আগটোৰে চকুপানীবোৰ মচিপেলায় । চকুৰ পানীয়ে যেন তাইৰ অন্তৰৰ পুঞ্জীভূত বেদনাক ধুই নিলে—খুউব পাতল পাতল লাগিল তাইৰ হিয়াখন । সৌৰভে দৃষ্টি আনফালে ঘূৰাই আনে—তাৰ নিজৰে অত্যন্ত লাজ লাগিল । জয়ন্তীৰ হয়তো লাজবোৰ কাহানিবাই আঁতৰি পলাল । তাইৰ কলঙ্কিত দেহাটোকেইতো তাই আবুৰ দি ৰাখিব নোৱাৰিলে ; আৰু লাজ ; লাজে জানো তাইৰ দেহাটোত আশ্ৰয় লব পাৰে ।

পোনাটোক বুকুৰ পৰা একেৰাহে কোলালৈ লৈ জয়ন্তীয়ে সৌৰভলৈ দেখুৱাই কয়—“সোৱা আমাৰ ঘৰলৈ কোন আহিছে চোৱাচোন পোনা ।” জয়ন্তীজনীক সৌৰভৰ বুজিব নোৱাৰা সাঁথৰ যেন লাগিল । জয়ন্তীয়েনো আজি তাৰ আগত কিহৰ অভিনয় কৰিছে ?

কিহৰ ইঙ্গিত দিছে— কিহৰ শাস্তি বিহিছে ? কিহৰ ? কিহৰ ?? সৌৰভৰ চকুৰ আগত অনন্ত প্ৰশ্ন । সৌৰভে অস্বস্তিবোধ কৰা যেন পালে । এবাৰ মূৰ তুলি সৌৰভে কোঠাটোৰ চাৰিওফালে চালে ; জ্বলি থকা চাকিটোৰ পোহৰত দেখিলে জয়ন্তী কুচি-মুচি বহি আছে— বুকুখনত এৰি দিছে তাইৰ পোনাটো । চকুপানীবোৰ গালতেই কৰাশ বান্ধিলে । গালবোৰ যেন নাহে নাহে সোতোৰা পৰি আহিছে । সৌৰভৰ দৃষ্টিত জয়ন্তীৰ মুখখন ভীষণ কুৎসিত যেন লাগিল । অথচ সি সেইখন মুখেতেই এদিন প্ৰাণ ভৰি ভাল পাইছিল । এঘৰ আন্ধাৰে চাকিটোৰ পোহৰবোৰ চেপি আনিছে চাৰিওফালৰ পৰা—কিন্তু সেই আন্ধাৰে আঁতৰ কৰি দিছে সৌৰভ আৰু জয়ন্তীক—এটা পুৰুষ আৰু এজনী নাৰী ।

সৌৰভে জয়ন্তীৰ বুকুৰ সন্তানটোলৈ একেখৰে চাই থকাৰ পাছত তলমূৰ কৰে । জয়ন্তীয়ে সকলো লক্ষ্য কৰি থাকে । বুকুত বহুতো সাহ গোটাই কয়— ‘এই পোনাটোক নোপোৱা হলে মই এনেকৈ কেতিয়াও থাকিব নোৱাৰিলোহেঁতেন । মোক হয়তো এনেকৈ দেখিবলৈ নেপালেহেঁতেন—মই কাহানিবাই মৰি ভুত হৈ গলোহেঁতেন । হওক সি আপোনাৰ সময়ৰ ডুলৰ আচোৰ—তথাপি ই আপোনাৰ মহৎ দান । মই কেতিয়াও পাহৰিব নোৱাৰোঁ । দুমাহ গা নোধোৱাকৈ ঝাঁকি-ফুঁকা দি থকাৰ পাছত যেতিয়া আৰু লুকুৱাই ৰাখিব নোৱাৰা হলোঁ তেতিয়া মই বুঢ়ী আইক কৈছিলো— “আই মোক কিবা দৰব-জাতিকে আনি দিয়ক । গাৰ পৰা এই কেলেঙ্কাৰীটো ওচাওঁ ।” আয়ে কিন্তু নিদিলে । পেটৰ পোৱালীক নষ্ট কৰা মহাপাপ— আয়ে কলে ।

সৌৰভৰ আৰু এই বীভৎস কথাবোৰ শুনি থাকিবলৈ ধৈৰ্য্য নাইকীয়া হ’ল । খঙত-শ্ৰোভত অতিস্থ হৈ কাণ-মূৰ বগা পৰি গল সৌৰভৰ । তাই পোনাটোৰ ইঙ্গিত দিয়েই হয়তো তাক অপমান কৰিবলৈ মাতি আনিছিল । তাৰ সেই সময়ত ভীষণ ইচ্ছা গৈছিল হিংস্ৰ জন্তুৰ দৰে গৈ বুকুৰ সন্তান কাটি আনি মাটিত ঠেকেচা মাৰি দিবলৈ । কৰ্মণৰ উপযোগী কুমাৰী পৃথিৱীৰ বুকুত গুটি সিঁচিলে গছ গছে । নাৰী হৈ

লৈছা—সন্তান জন্মদায়িনী শক্তি গৰ্ভত ধারণ কৰিছা ;
তাত পুৰুষৰ চেকা ক'ত ? এইয়া সৌৰভৰ অভিমত ।

“চাকিটোও নুমাৰ—তেল নাই হব পায় আন্ধাৰ
হল—আপুনিও যকগৈ।” বুকুৰ কেচুৰাটো জোৰেৰে
সাৰটি হুকহুকাই কান্দি পেলায় জয়ন্তীয়ে ।

সৌৰভ ঘপহ কৰে মুচাৰ পৰা উঠি কোবেৰে বাহিৰ
ওলাই গল । সৌৰভৰ নিচিনা মানুহেই সময়ত ভুল
কৰে—তাৰতো ক্ষমা আছে ।

....এইয়া পাঁচ বছৰৰ মূৰত ঘৰলৈ অহাৰ আগনুহুৰ্ত্তত
তিনি বছৰৰ আগৰ কাহিনী সৌৰভৰ স্মৃতিৰ পটত ভাহি
উঠিছে ।

তাৰ পাছত সৌৰভৰ মনত পৰে দুটা বছৰৰ আগৰ
কথা—তাৰেই জীৱনৰ দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ অব্যক্ত বেদনা ।
এখনি মৰমী হিয়াৰ আশ্রয় ভৰিবে ঠেলি থৈ আহিবলৈ
শক্তি দিছিলে কল্পনাই—এজনী নাৰীয়ে । কিন্তু সেই
কল্পনাই তাক আজি দিছে কি ? তাৰ উপাৰ্জ্জনেৰে
ভাত খুৱাই কানি-কাপোৰেৰে স্নসজ্জিতা কৰি ৰাখিবলৈতো
সি কল্পনাক বিয়া কৰা নাছিল । বিয়াৰ দুটা বছৰ
পাছত কামৰ পৰা আন ঠাইলৈ বদলি হোৱাৰ অজু-
হাততে সৌৰভে কল্পনাক মাকৰ ঘৰলৈ পঠাই দিলে ।
দুটা বছৰৰ আশাৰ প্ৰতিদান যেতিয়া কল্পনাই দিবলৈ
দেহত শক্তি ধারণ কৰিব নোৱাৰিলে—তেতিয়া সৌৰভৰ
প্ৰেমাকাশত কল্পনাই দেখা দিলে এটা কাল ধুমকেতু
হিচাবে । এসময়ত যি কল্পনাৰ ৰূপে সৌৰভক বন্দী
কৰি ৰাখিছিল—আজি সেই একেজনী কল্পনাই প্ৰতাৰণা
কৰিলে—আজি সেই একেজনী কল্পনাৰ অনুৰ্বৰ দেহাৰ
স্মৃতিত সৌৰভৰ পিতৃ হৃদয়খনে এবুকু মৰন বিছাৰি
কান্দি পেলালে । সিতো তাৰ পৌৰুষত্বক অস্বীকাৰ
কৰিব নোৱাৰে—জয়ন্তী তাৰ জলন্ত সাক্ষী । তেন্তে
ই কি ? হয়তো ই জয়ন্তীৰেই উৰ্বৰ দেহৰ অভিশাপ—
ষোৰ শাওপাত । সি তাৰ অন্তৰত অনুভৱ কৰিলে
অসহনীয় অনুতাপৰ অভদাঁহ ।

যিমানেই সি ঘৰৰ পৰা—অতীতৰ পৰা আঁতৰি
থাকিবলৈ যত্নপৰ হয় সিমানেই যেন সি বেছি ওচৰ চাপি
আছে । আউল লগা সূতা নেচাৰ ষোৰ উলিয়াবলৈ বৃথা
চেপ্টা নকৰাই ভাল—সৌৰভে ভাবে ।

অফিচৰ পৰা আহি চাহ তোপা খোৱাৰ পাছত
সৌৰভৰ চিগাৰেট এটা খাবৰ মন যায় । জেপত হাত
সুঁৱৰাৰ লগে লগে আকৌ সেইদিনাই অহা অথচ খুলি
তেতিয়ালৈ পঢ়িব নোৱাৰা চিঠিখন হাতত পৰে ।
চিগাৰেটটো জ্বলাই লাহে লাহে ধোৱাবোৰ এৰি দি
আৰামী চকিখনত গাটো অৰশভাৱে পেলাই দি হাতৰ
পৰা পৰি যোৱা চিঠিখন পুনৰবাৰ তুলি সি এবাৰ
পঢ়িবলৈ লয় । কল্পনাৰ বিষয়ে যিটো সন্দেহ অন্তৰত
পোষণ কৰি আছিল তাকেই আজি জানিব পাৰিলে
ভায়েকৰ পৰা অহা এই শেষ চিঠিখনৰ পৰা । তাত
লিখিছে—“নবোৱে কান্দি-কাতি ঘৰখনত অশান্তিৰ
সৃষ্টি কৰিছে । বেগতেই লৈ যকহি । নহলে কিবা
এটা সন্নিধা কৰক । ভাত-পানী খাবলৈ এৰি দিছে ।
আপুনি হেনো নবোক ঘৰত থৈ.... । আৰু বহুত
কিবা কিবি । চিঠিখন পুনৰবাৰ পঢ়ি শেষ কৰাৰ ধৈৰ্য্য
সৌৰভৰ নেথাকিল । সৌৰভৰ সান্নিধ্যত দুবছৰ থাকি
যি কল্পনাই সৌৰভৰ বুকুত এটা সন্তান দান দিব
নোৱাৰিলে—সেই কল্পনাই আজি তাকেই অপবাদ
দিয়ে—অপবাদ দিয়ে তাৰ পুৰুষ সত্বক । চিঠিখন
পোৱাৰ দুদিনৰ পাছতেই পাঁচটা বছৰৰ মূৰত সৌৰভ
দ্বিতীয় বাৰৰ কাৰণে আকৌ যেতিয়া ঘৰ সোমালেহি—
তেতিয়া সি দেখা পালে চকুৰ আগত এখন বুজিব
নোৱাৰা জটিল সংসাৰ । তাৰ নিজকে মৰণ পথৰ
সঙ্গীবিহীন যাত্ৰী যেন লাগিল ।

সন্ধিয়া লাগি ভাগিল ; বাহিৰত বেচ জোনাক
পৰিছে । সৌৰভে বাৰান্দাৰ বেঞ্চখনতে বহি এৰি
অহা দিনবোৰলৈ আকৌ এবাৰ উভটি চালে—চাবলৈ
মন গল । নাকে ওচৰতে বহি মোলানি বুঢ়ীৰ সৈতে
পো-বোৱাৰীৰ কথাৰ লৈ স্মৰণ দুখৰ এটা কথা হৈছে ।
বহুদিনৰ মূৰত অহা ধৰণ পাই জেতুকী পেহীও আহি
ওলালহি । কতা চন্দ্ৰাবুঢ়ী দেখোন নাছিল । সিহঁতৰ
জীৱনত আউল লগাই বোধকৰো বং চাইছে দুৰে দুৰে ।
নাই, চন্দ্ৰাবুঢ়ীতো তেনেকুৱা কেতিয়াও নহয় । বহি
বহি চন্দ্ৰাবুঢ়ীৰ কথাৰে ভাবে সৌৰভে ।

অ' চাও আহিলি বোপাই—কেতিয়ানো পালিহি ?
জেতুকী পেহীয়ে বহিবলৈ নৌ পাওঁতেই দুৰৰ পৰাই কয় ।

“এইয়া দিনে পোহবেই পালেহি পেহি ; ভাল নহয় তোমালোকৰ ?” “আমাৰ নো কি ভাল বেয়া আছে—আছে আৰু যেনেতেনে। তহঁতৰ কথা ভাবিয়েই কেতিয়াবা দুখ লাগে। অ’ বোৱাৰী নাই নেকি ?” জেতুকী পেহীয়ে সৌৰভৰ মাকক সোধে এনেয়ে।

“থকাহেঁতেন জানো ঘৰখন এনেদৰে নিজম পৰি থাকিলহেঁতেন ? খেচখেচনিচনো আৰু কিমান শুনিম—কাণ ধোলা হন। কালিয়েই মাকৰ ঘৰলৈ পঠিয়াই দিলো।” কৈয়েই সৌৰভৰ মাকে বচাটো খুণ্ডনাটো ওচৰ চপাই গোটাই আনে।

“ভালেই কবিলা—কচনী তিবোতা কৰবাৰ। দাংকাটাৰজনীক দেখিবলৈকে মন নাযায়। ভাত গাল ধোৱাহে আৰু। কামৰ মুৰকত কুটা এগছো দাঙি নধৰে।” মেলানি বুঢ়ীয়ে কয়—বুঢ়ীয়ে সকলো জানে। “তোৰও ভাইগৰন আৰু বোপাই—ভাল তিবোতাৰজনী ওচৰ চপাই আনিছিলো—দেখা নাছিলো বোপাই।” জেতুকী পেহীয়ে মন্তব্য প্ৰকাশ কৰে। জেতুকী পেহীৰ কথাষাৰ শলাগি মেলানি বুঢ়ীয়ে কয়—“নহয়নো কেলেই। সোৱা জয়নতি জনীলৈকে নোচোৱা কিয়।”

“এৰা ; হাতী পোৱালীটো যেন লৰাটো দেখিলে মৰমকে লাগে দেওঁ। খাবলৈনো পাইছে কিটো—কেনেকৈ লোডোৰ-পোডোৰ হৈ বাঢ়ি আহিছে। কথাও এটানে দুটা ফুটিছে”—“কথাই-বতৰাই গোটেইটো টকটকীয়া। মাঘে মাঘে তিনি বছৰ উকলি কৈলে আধোণত সোমোৱা নাই। নহয় নে সউৰভৰ মাক ?”—জেতুকী পেহীয়ে সোধে। সৌৰভে তলমুৰকৈ সকলো শুনি যায়।

“চন্দ্ৰা বুঢ়ীজনী ঢুকাবৰ পৰাহে আইৰ অলপ কষ্ট হৈছে। তথাপি বুঢ়ী ঢুকাবৰ ছমাহ পূৰ হ'লহি—কোনো এটা জানো ওচৰ চাপিবলৈ সাহ কৰিলে। সেই কুলাজাৰটোৱেহে তাইৰ জীৱনটো নষ্ট কৰি গ'ল। তথাপি জানো ওচৰচাপি আহিল।” সৌৰভৰ মাকে আৰু কব নোৱাৰিলে—শ্বাসক্ৰম হৈ সৌৰভৰ ফালে মূৰ তুলি চালে। অস্তপৰ শুনি থকা সৌৰভেও অবাধ গতিৰে ওলাই অহা চকুপানীক বাধা দি ৰাখিব নোৱাৰিলে। অনুতাপৰ অন্তৰ্দাহে তাৰ অন্তৰখনৰ কোনোবা

এটুকুৰা কোমল অংশত আঘাট দিয়ে। ভিতৰলৈ উঠি গৈ হকহকাই কান্দি পেলালে।

“পুতেকৰ গাটো কৰবাত খুট আছে—নহলেনো এই হেন পুৰঠি গাভৰুজনী পোৱালীৰ মাইকী হ'ব নোৱাৰেনে ?” মেলানি বুঢ়ীৰ কথাষাৰ সৌৰভৰ কাণত পৰাত সৌৰভ অধীৰ হৈ পৰিল। তাৰ সেই মুহূৰ্ত্ততে চিঞৰি দিবৰ মন গ'ল—সি পৌৰুষত্বহীন নহয়—জয়ন্তীৰ গৰ্ভত সিয়েই সন্তানৰ শক্তি দিছিলে। তাৰ পুৰুষ সন্তান আজি সকলোৱেই সন্দেহ কৰে—মেলানি বুঢ়ীয়েও কৰে—কল্পনায়ে কৰে।

কথাবোৰ ভাবি ভাবি সৌৰভৰ অন্তৰাত্মাৰ পিতৃ সন্তানটো কান্দি উঠে—উঠাউল হৈ উঠে। কাকো বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰা হৈ গ'ল সি—কল্পনাক, জয়ন্তীক, চন্দ্ৰা বুঢ়ীক—আনকি সি নিজকে। শাস্তিৰে সি শুব নোৱাৰিলে—ভাবনাত তাৰ চকুত টোপনি নেনামিল। জোৰ কৰি চকু দুটা মুদি দি বিচনাত পৰি শুবলৈ চেষ্টা কৰিলে—নোৱাৰিলে। ষপহকৈ বিচনাত বহি গাৰ পৰা কবলখন পেলাই দিয়ে—গাৰুটোত মুখখন ওজি হকহকাই কান্দি পেলায়। পিচ মুহূৰ্ত্ততে গাৰুটো আচাৰ মাৰি দলিয়াই দিয়ে। কিয় সি আজি উচছাউল হৈ পৰিল—বুজিব নোৱাৰা হৈ গ'ল ; আনকি বুজিবলৈও চেষ্টা নকৰিলে।

বিচনাৰ পৰা উঠি সন্তৰ্পণে বাহিৰ ওলাই গ'ল। আজিৰ ৰাতিয়েই সি তাৰ পৌৰুষত্বৰ চিনাকি দিব লাগিব। সাক্ষী লাগে আজি তাক জয়ন্তীৰ—অৰহেলিতলাঙ্কিত এজনী নাৰীৰ।

ফৰিংফুটা জোনাকৰ মাজে মাজে সৌৰভ আগবাঢ়িল জয়ন্তীৰ জুপুৰিলৈ। এদিন যিটো জুপুৰিৰ পৰাই ওলাই আহিছিল ঘৃণাত ক্ষোভত-অবহেলাত ; আজি সেইটো জুপুৰিলৈকে আগবাঢ়ি আহিছে অনন্ত আশা বুকুত বান্ধি—এখনি উদাৰ নাৰী দেহৰ বুকুৰ আশ্ৰয় বিচাৰি। যি জনী জয়ন্তীক সি এদিন বিচৰা নাছিল সন্তানৰ কাৰণে—বিচাৰিছিল দেহজ ক্ষুধা নিবাৰণৰ কাৰণে আজি সেই জয়ন্তীৰ ওচৰলৈ দৌৰি আহিছে তাইৰ সন্তানটোৰ কাৰণে তাৰ পিতৃৰ মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰিবলৈ।

নিৰ্মেষ আকাশখনৰ বুকুত তৰা বচা ওৰণি লৈ অকলে জোনটো আৰু বগা জোনাকবোৰৰ মাগত অকলে সৌৰভ এটা ডেকা। বহুতো কথাই সৌৰভৰ চকুৰ আগত জোনাকত চৌ খেলি গুছি গল। হঠাতে যেন সৌৰভে বহুতো ভাবিব পৰা হৈ গল। মনত পৰে সেই দুৰ্যোগ বাতিৰ এষাৰি কথা—”তোমাক এৰি “কেতিয়াও জীয়াই থাকিব নোৱাৰিম জয়ন্তী। নাই জয়ন্তীয়ে যদি আজি তাক প্ৰত্যাখান কৰে তেন্তে ? নোৱাৰে— সৌৰভেতো জয়ন্তীৰ ওচৰত আন দাবী নকৰে—মাথোন জয়ন্তীৰ দয়া—জয়ন্তীৰ এখন মাতৃ হৃদয়। নাই, তাই যদি আজি তাক অবমাননা কৰে তেন্তে ? নোৱাৰে—সিতো আজি দেহৰ তাড়নাত অহা নাই—আনিছে মনৰ তাড়নাই।

এখোজ দুখোজকৈ আগবাঢ়ি গৈ জয়ন্তীৰ জুপুশীৰ দুৱাৰ মুখত ৰৈ দুৱাৰৰ জলগুইদি ভিতৰলৈ চাই পঢ়ি- য়ালে ভয়ে ভয়ে। বাতিৰ বুকুত সকলো শান্তিৰে

শুই পৰিছিল—চাৰিওফালে নিতাল নিজম। নিলিপা বেৰৰ ফাঁকেদি জোনাকবোৰ সোমাই আহি জয়ন্তীৰ গালে মুখে পৰিছেহি। উদং বুকুখনৰ ওপৰত সোঁহাত- খনেৰে সাৰাটি ধৰা অৱস্থাবেই পোনাটোও জয়ন্তীৰ কাষতে শুই পৰিছে। সেইয়া সেইয়া কি স্নিগ্ধ প্ৰশান্তি ! দুৰৰ চাপৰ চাপৰ গছবোৰত শুই পৰিছে আন্ধাৰবোৰ। সাৰে আছে মাথোন সৌৰভ আৰু চাৰিওফালৰ বগা জোনাকবোৰ।

কিবাকিবিবোৰ ভাবি থাকোতেই সৌৰভৰ মুখৰ পৰা অজ্ঞাতে ওলাই আহিল—“অকণ জোনাকেৰে আমাৰ কলঙ্কবোৰ ধুৱাই নিয়া।” আকৌ এবাৰ ভিতৰলৈ জুমি চায়। দেখে জোনাকবোৰ পোনাটোৰ মুখত থুপ খাই পৰিছেহি। তাৰ পিছতেই গুণ গুণকৈ উৰি ফুৰা জোনাকবোৰৰ স্তৰতেই এবাৰ সৌৰভেও দুৱাৰখনৰ ওচৰলৈ আগবাঢ়ি গৈ উচ্ছাৰণ কৰিলে “জয়ন্তী।”

মঞ্চ নাটক নাট্যভূমিত

মঞ্চ নিৰ্দেশ

আধুনিক নাট্য সাহিত্যৰ ইতিহাস বোলা কথাষাৰে দৰাচলতে (বিভিন্ন চৰিত্ৰৰ সংঘাতৰ যোগেদি) মানৱ সমাজ আৰু মানৱ জীৱনৰ নগ্ন বাস্তৱবোৰক ন ভঙ্গীৰে প্ৰকাশ কৰাৰ ইতিহাসকেই সূচায়। পৃথিৱীৰ নাট্য সাহিত্যৰ জগতত এই নগ্ন বাস্তৱতাৰ খিৰিকি মুকলি কৰি দিয়া প্ৰথম মানুহজন হৈছে নবৱেৰ নাট্যকাৰ আৰু একেধাৰে কবি হেনৰিক্ ইব্‌চেন। “Pillars of the Society,” “Ghosts,” “Doll’s House”, “An Enemy of the People,” “The wild Duck,” প্ৰমুখ্যে তেখেতৰ নাটসমূহেই উপৰোক্ত কথাষাৰৰ জলন্ত স্বাক্ষৰ। পাৰ্থিৱ জগতখনৰ পৰা মাধুৰী আৰু অমাধুৰী বুটলি স্নন্দৰৰ আমেজ সানি দিয়াটোহে যে সাহিত্যৰ মুখ্য উদ্দেশ্য হব লাগে তাক প্ৰমাণ কৰি দিলে ইব্‌চেনে। সেয়েহে সাহিত্যত বাস্তৱবাদৰ বং সানি এটা নতুন যুগৰ সৃষ্টি কৰি দিয়াৰ বাবে ইব্‌চেনৰ আসন বৰ ওপৰত। এই ইব্‌চেনকেই অনুসৰণ কৰি জৰ্জ বার্ণাড শ্ব’য়ো ইংৰাজী নাট্য-সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এটা নতুন যুগৰ সূচনা কৰি দিলে। বার্ণাৰ্ড শ্ব’ই সেই কাৰণেই নিৰ্ভয় মনেৰে ঘোষণা কৰিছিল : উনৈশ শতিকাৰ মাজছোৱাত দুটা লেখতলবলগীয়া ঘটনা

ইংৰাজী নাট্য সাহিত্য

আৰু
বাৰ্ণাড শ্ব

ঘটিছিল— এটা হৈছে মোৰ জন্ম আৰু আনটো হৈছে, টেনিচনে তেওঁৰ বিখ্যাত বাক্যটো লিখিলে, Good fulfills Himself in many ways.

সঁচা কথা, শ্ব’ৰ আগতেও কেইজনমান ইংৰাজ নাট্যকাৰে ইব্‌চেনৰ অনুসৰণত নাট লিখিব ধৰিছিল। তেওঁলোক কিন্তু কৃতকাৰ্য্যতাৰ বৈজয়ন্তীমালা পিন্ধাত বিফল হ’ল। গ’ল্ডস্মিথৰ “She stoops to conquer”, চ্যেৰিডনৰ “The Rivals”, “The School for Scandal”, অস্কাৰ ৱাইল্ডৰ “The Importance of being Earnest” আদি কেইখনমান নাটৰ অভিনয় বাদ দি এটা কথা আসি বিনাধ্বিধাই কব পাৰোঁ।

ঘন গগৈ
চতুৰ্থ বাৰ্ষিক কলা

যে চেক্সপীয়াৰৰ পৰৱৰ্তী প্ৰায় তিনিটা শতিকা জুৰি ইংৰাজী নাট্যমঞ্চবোৰ বৰ উৰুঙা হৈ পৰিছিল। তাৰ কাৰণ হৈছে সমাজ চেতনামুখী আৰু বাস্তৱবাদী নাটৰ অভাৱ। ১৮৬৭ চনত অভিনীত হোৱা ৰবাৰ্টছনৰ 'Caste' নামৰ নাটখনে সমাজ চেতনামুখী আৰু বাস্তৱবাদী শেষ নাট। প্ৰকৃতপক্ষে এই নাটখনিয়ে ইংৰাজী নাট্যমঞ্চলৈ সমসাময়িক জীৱনবোধসম্পন্ন এক সুস্থ বাতাবৰণ যুৱাই আনিলে। পুনৰ ৰবাৰ্টছনক অনুকৰণ কৰি পিনাৰ' আৰু হেন্ৰি জনস নামৰ দুজন নাট্যকাৰেও নাট্যমঞ্চবোৰলৈ সমাজচেতনামুখী আৰু বাস্তৱবাদী আৱহাৰা ষুৱাই অনাত বৰঙণি যোগাইছিল। কিন্তু যি কালছোৱাৰ পৰা শ্ব'ই নাট ৰচনা কৰিবলৈ হাতত তুলিকা ললে, সেই কালছোৱাৰ পৰাহে ইংৰাজী নাট্যমঞ্চ জগতৰ এটা ডাঙৰ অভাৱ পূৰণ হৈ গৈছে। অৱশ্যে ইব্‌চেনক বাদ দিও, শ্ব'ই ৰচনা কৰা নাট-শৈলীত নিট্‌জে, শ্ব'পেনহৰাৰ আদি কেইজনমান চিন্তা-শীল লোকৰ মানসিক পৰিপূৰ্ণৰ প্ৰতাৰ পৰা দেখা যায়। এই কথাষাৰে শ্ব'ৰ বিস্তৃত অধ্যয়নৰেই প্ৰমাণ দিয়ে।

বাৰ্ণাড শ্ব'ই ৰচনা কৰা নাটবিল'কৰ ভিতৰত Widower's Houses, Mrs. Warren's Profession, Arms and the Man, Candida, You Naver Can Tell, Doctor's Dilemma, Man and Superman আদিয়েই প্ৰধান। শ্ব'ৰ নাটসমূহ তেখেতৰ সমাজ-চেতনামুখী আৰু বাস্তৱবাদী ভাৱধাৰাৰ স্পষ্ট পৰিচায়ক। বাস্তৱবাদী শ্ব'ৰ আসন অন্য বাস্তৱবাদীসকলৰ পৰা অলপ স্কীয়া। কিয়নো অন্যান্য বাস্তৱবাদীসকলে কোনো এক বিশেষ অৱস্থাৰ এক ফট'গ্ৰাফিক ছবি দাঙি ধৰিয়েই ক্ষান্ত হৈ থাকে। কিন্তু আৰ্টৰ কালৰ পৰা বিচাৰ কৰি চালে সেই ছবি ফট'গ্ৰাফিক হব নোৱাৰিব। কাৰণ আৰ্ট সদায় সমালোচনামূলক আৰু সৃষ্টিধৰ্মী। বাস্তৱবাদী শ্ব'ৰ বৈশিষ্ট্য এইখিনিতেই ফৰিংফুটা হৈ ওলাই পৰে। সমাজৰ গাঁথনি জীৱনী-শক্তিৰ এটা ভুল গুণবিধাৰণৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। আৰু এটা কথা। শ্ব'ই বুজিলে, "তুমি আৰু মই সোণ : নিৰলাত সাজিম পঁজা"ৰ যুগটো উৰলি গ'ল। সেয়েহে তেওঁ তিবোতাক ৰোমাণ্টিক প্ৰেমৰ আসনৰ পৰা টানি লৈ আহিল বাস্তৱ জগতখনলৈ। হাজাৰ

হওক, সৰ্বসাধাৰণ পাঠকৰ বাবে শ্ব'ক তথা শ্বেবিয়ান দৰ্শনক বুজি পোৱাটো কষ্টকৰ। তাৰ বাবে দায়ী শ্ব'ৰ পৰস্পৰ বিৰোধী গুণবোৰ। এই পৰস্পৰ-বিৰোধী গুণবোৰৰ কথা উল্লেখ কৰি হেৰিচনে কৈছে : He (Shaw) is a Socialist, a Fabian, a Pacifist, a Vegetarian, a teetotaler and many other things. He is the champion anti, he is an anti Capitalist, anti cemibatist, anti smoke, anti Drink, anti royalist, anti democrat, anti—vivisectionist and anti—inoculationist, and many others." দৰ্শনৰ সাঁথৰেৰে গধূৰ পৰশৰ বিৰোধী গুণসম্পন্ন বাৰ্ণাড শ্ব'ৰ নাট ৰচনাশৈলী। সেই বুলি শ্ব' উল্কাৰ নিচিনাকৈ হঠাৎ খহি পৰা দাৰ্শনিক নহয়। আনহাতে স্পষ্ট অভিব্যক্তিৰ এজন আজন্ম ভাবুক। চমুৱাই কবলৈ গলে, বাৰ্ণাড শ্ব'ৰ অৱদানে ইংৰাজী নাট্য সাহিত্যৰ উঁহাল বিভিন্ন দিশৰ পৰা টনকিয়াল কৰি তুলিলে। কাৰ্পনিক সমস্যাবিলাকৰ পৰিৱৰ্ত্তে ইংৰাজী নাট্য সাহিত্যত বাস্তৱ জীৱনৰ বাস্তৱ সমস্যা পৰিস্ফুটিত হৈ পৰিল।

শ্ব'ৰ নাটকীয় কলা-কৌশলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি চালে তিনিটা কথা স্পষ্টৰূপে ওলাই পৰে। অৰ্থাৎ শ্ব'ৰ নাটকীয় কলা-কৌশলৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য তিনিটা—দীঘলীয়া পাতনিবোৰ, বহল মঞ্চ-নিৰ্দেশ আৰু নাটবোৰত বাহ্যিক ক্ৰিয়া আৰু বাহ্যিক সংঘাতৰ অভাৱ। এইয়া শ্ব'ৰ নাট্য-সাহিত্য সমালোচকসকলৰহে অভিমত। আলোচ্য প্ৰৱন্ধত এতিয়া শ্ব'ৰ মঞ্চ নিৰ্দেশৰ কৌশলৰ সম্পৰ্কে বিভিন্ন সমালোচকৰ সহায় লৈ চমুৱাই আলোচনা কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হব।

এখন নাট মঞ্চত কৃতকাৰ্য্য বা অকৃতকাৰ্য্য হোৱাটো (অভিনেতা-অভিনেত্ৰীক বাদ দি) নিৰ্ভৰ কৰে নাটখনৰ নিৰ্দেশৰ ওপৰত। মঞ্চ নিৰ্দেশৰ দায়িত্ব নাট্যকাৰৰ। বিভিন্ন যুগৰ ইংৰাজী নাট্য সাহিত্যৰাজি অধ্যয়ন কৰি চালে দেখা যায় যে কোনো কোনো যুগৰ নাট্য সাহিত্যত মঞ্চ নিৰ্দেশ সমূলি নাই, কোনো কোনো যুগত নিচেই চুটি আৰু কোনো কোনো যুগত বৰ আহল-বহল। এইয়া যুগৰেই দাবী। কিয়নো যুগধৰ্ম্মৰ সৈতে সাহিত্যৰ এক জোন-বেলিৰ সম্পৰ্ক আছে। চেক্সপীয়াৰৰ যুগটোৰ পৰা আৰম্ভ কৰি কুৰি শতিকাৰ বৰ্ত্তমান

কালছোৱালৈকে ইংৰাজী নাট্য সাহিত্যৰাি ফঁহিয়াই চালে কথাষাৰৰ সত্যতা ওলাই পৰিব । অৱশ্যে এটা কথা ঠিক যে আজিৰ কুৰি শতিকাৰ সাহিত্য সম্যক ৰূপে উপলব্ধি কৰিবৰ বাবে পূৰ্বৱৰ্তী সাহিত্যৰ বিষয়েও জানিব লাগিব । কাৰণ, অতীত আৰু বৰ্তমানৰ মাজত এটা নিৰৱচিহ্ন সম্পৰ্ক সদায় বিদ্যমান । আতুচ হাঙ্গলীয়ে কৈছে : Literature is a continuing thing, and its full appreciation depends upon a frame of reference that is both past and present, Unawareness of the main stream makes it for shallow understanding. চেক্স-পীয়াৰৰ প্ৰতিভাই ইংৰাজী নাট্য সাহিত্যক প্ৰাণ দিয়াৰ কালছোৱালৈ চালে দেখা যায় যে ইংৰাজী ভাষাটো সেই কালছোৱাত আজিৰ নিচিনাকৈ সমস্ত পৃথিৱীত বিয়পি পৰা নাছিল । সেই কাৰণেই চেক্স-পীয়াৰে নিজে মঞ্চলৈ গৈ তেওঁৰ নাটসমূহ অভিনয়ত পৰিচালনাৰ ভাৰ লব পাৰিছিল । নিজে পৰিচালনাৰ ভাৰ লোৱাৰ বাবেই অভিনয়ত নাট্যকাৰৰ ভাৱধাৰা জিলিকি উঠে । সেয়েহে বোধহয় দেখা যায় যে চেক্সপীয়াৰৰ নাট্য সাহিত্যৰ মঞ্চ-নিৰ্দেশবোৰ বৰ চুটি । এইখিনিতেই বাৰ্ণাৰ্ড শ্ব' আৰু চেক্সপীয়াৰৰ পাৰ্থক্য ওলাই পৰে । যি কি নহওক, চেক্সপীয়াৰৰ চুটি মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ দুটা কাৰণ দেখুৱাব পৰা যায় । প্ৰথম কাৰণ, চেক্সপীয়াৰৰ যুগটোত ইংৰাজী নাট্যমঞ্চৰ অৱস্থা বৰ উন্নত নাছিল । সেইবাবে নাটখনৰ মঞ্চ-নিৰ্দেশত দিয়া বিভিন্ন ইঙ্গিতসমূহ অনুন্নত নাট্যমঞ্চত ফুটাই তোলাতো অসম্ভৱ হৈ পৰে । সেয়েহে চেক্সপীয়াৰে চৰিত্ৰবোৰৰ কথোপকথনৰ যোগেদি দৰ্শকবৃন্দক মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ এটা আভাস দিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল । দ্বিতীয় কাৰণ, ইংৰাজী ভাষাৰ বিস্তৃতি । এই কথাষাৰৰ বিষয়ে ওপৰত চমুকৈ এটা আভাস দি অহা হৈছে ।

এতিয়া বাৰ্ণাৰ্ড শ্ব'ৰ আহল-বহল মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ প্ৰয়োজনীয়তা অপ্ৰয়োজনীয়তাৰ কথা বিচাৰ কৰি চোৱা যাওক । ইংৰাজী ভাষাটো পৃথিৱীৰ চৌদিশে বিয়পি পৰাৰ লগে লগে আৰু বঙ্গমঞ্চৰ অৱস্থা উন্নত হৈ অহাৰ লগে লগে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন ঠাইত ইংৰাজী নাট অভিনীত হব ধৰিলে । নাট্যকাৰে নিজে সকলো

ঠাইলৈ গৈ নাটৰ অভিনয়ত পৰিচালনা বা তত্ত্বাৱধানৰ ভাৰ লোৱাটো সম্ভৱপৰ নহয় । সেই কাৰণে নাটখনক সুস্থভাৱে ৰূপায়িত কৰিবৰ বাবে নাট্যকাৰে দীঘলীয়া মঞ্চ-নিৰ্দেশত সকলোবিলাক পৰিৱেশৰ এটি চিত্ৰ দাঙি ধৰিব লগাত পৰিছিল । বাৰ্ণাৰ্ড শ্ব'ৰ নাটবিলাকত আমি এইটো কাৰণেই দীঘলীয়া মঞ্চ-নিৰ্দেশ পাওঁ । শ্ব'ই তেওঁৰ এই দীঘলীয়া মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ সমৰ্থনত উগ্ৰবুদ্ধ আৰু সন্মোপযোগী গাদীত প্ৰতিষ্ঠিত বহুতো যুক্তি দাঙি ধৰিছে ।

শ্ব'ৰ এই দীঘলীয়া মঞ্চ-নিৰ্দেশবিলাকত নাটৰ বিভিন্ন চৰিত্ৰ বিলাকৰ পৰিচয় পোৱাৰ উপৰিও আমি শ্ব'ৰ বিৰাট ব্যক্তিৰ পৰিচয় পাওঁ । মঞ্চ-নিৰ্দেশত শ্ব'ই অভিনেতা-অভিনেত্ৰীক কি ৰূপায়িত কৰিব লাগে সেইটোহে দেখুৱাই দিয়ে । কেনেকৈ ৰূপায়িত কৰিব লাগে সেইটো নহয় । কাৰণ “ There is only one effect to be produced ; but there may be fifty different ways of producing it. বাৰ্ণাৰ্ড শ্ব'ৰ দীঘলীয়া মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ কথা আলোচনা কৰোঁতে অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ কথা মনত পৰিছে । অপ্ৰাসঙ্গিক হলেও এখন অসমীয়া নাটৰ মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ কথা উনুকিয়াব খুজিছোঁ । সেইখন নাট হ'ল স্বৰ্গীয় জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ “কাৰেঙৰ লিগিৰী” ।

“কাৰেঙৰ লিগিৰী” নাটখনৰ মঞ্চ-নিৰ্দেশ সমূহত আমি বাৰ্ণাৰ্ড শ্ব'ৰ নাটসমূহৰ নিচিনাকৈয়ে চৰিত্ৰবিলাকৰ পৰিচয় পোৱাৰ উপৰিও কুঠৰী, বাজকাৰেং, বাজ-আলিবাট আদিৰ সুলভ চিত্ৰ পাওঁ । তদুপৰি দেখা যায় যে কোনো কোনো দৰ্শনৰ কেৱল মঞ্চ-নিৰ্দেশতেই এটি-দুটি ঘটনা বা অৱস্থাৰ বাতৰি দিছে । উদাহৰণ স্বৰূপে প্ৰথম অঙ্কৰ চতুৰ্থ দৰ্শন লব পাৰোঁ । এই দৰ্শনটোত সুলভ কোঁৱৰ আৰু কাঞ্চনমতীৰ মাজত যো-জা হোৱা বিয়াখনৰ আভাস পাওঁ ।

••“টোমে টোমে গাখীৰ, গুৰ, কোনল চাউল লৈ জোৰে জোৰে মানুহ যাব লাগিছে । কল, কুঁহিয়াৰ, আৰু নানা বয়বস্ত্ৰ, হোৰা হোৰে কঢ়িয়াই নি থকা দেখা গৈছে । জাকে জাকে পাইকবোৰে, কলগছ, বাঁহ ইত্যাদি নানা বস্ত্ৰ লৈ আহিছে গৈছে ।” ইত্যাদি । —কেৱল মঞ্চ-নিৰ্দেশতেই প্ৰথম অঙ্কৰ এই চতুৰ্থ দৰ্শনটো

শেষ হৈ গৈছে। সৰ্ব্বেশ্বৰ চক্ৰৱৰ্তী, সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱা আৰু দুজনমান অসমীয়া নাট্যকাৰেও বহল মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ টেক্‌নিকটো গ্ৰহণ কৰি লৈছে। মূলতঃ ইয়াৰ কাৰণ হৈছে পশ্চিমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ।

যি কি নহওক, কোনো কোনো সমালোচকে কয় শ্ব'ৰ বহল মঞ্চ-নিৰ্দেশবোৰ কেৱল সাহিত্যঘটিত নিৰ্গম। প্ৰকৃততে এই কথাষাৰ সঁচা নহয়। কাৰণ শ্ব'ই সাহিত্যৰ বাবে মঞ্চ-নিৰ্দেশবোৰ দীঘলীয়া কৰা নাছিল, দীঘলীয়া কৰিছিল পৰিচালকৰ সন্নিবিধাৰ বাবে, অভিনেতা অভিনেত্ৰীৰ সন্নিবিধাৰ বাবে আৰু লগতে দৰ্শকবৃন্দৰ সন্নিবিধাৰ বাবে। এই ক্ষেত্ৰত আৰু এটা কথা শ্ব'ই নিজে আঙুলিয়াই দেখুৱাইছিল : I should still have been warned by the experience of Shakespeare and Mozart not only to provide future gener-

ations (which may not be concerned with my work at all), but also for the mass of readers who live too far from the theatres to make the acquaintance of dramatic works by witnessing actual performances. দৃশ্য সজ্জাৰ ওপৰতো এখন নাট মঞ্চত কৃতকাৰ্য্য বা অকৃতকাৰ্য্য হোৱাটো বহুখিনি নিৰ্ভৰ কৰে। সেই বাবেই শ্ব'ই তেওঁৰ মঞ্চ-নিৰ্দেশ সমূহত দৃশ্যসজ্জাবো চিত্ৰ দাঙি ধৰে। মুঠৰ ওপৰত, চালি-জাৰি চালে দেখা যায় যে এখন নাট মঞ্চত কৃতকাৰ্য্য-তাৰে অভিনীত হবৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সকলো কথাৰেই ইন্দ্ৰিত মঞ্চনিৰ্দেশত পোৱা যায়। সেই কাৰণেই শ্ব'ৰ এই আহল-বহল মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ প্ৰয়োজনীয়তাক কোনেও নুই কৰিব নোৱাৰে। আধুনিক নাটতো এনে বহল মঞ্চ-নিৰ্দেশৰ প্ৰয়োজনীয়তাও সেইবাবেই অনস্বীকাৰ্য্য।

ঘৰুৱা কথা

অধ্যাপক নৱকান্ত বৰুৱা

এই প্ৰবন্ধটি শ্ৰীমকবুল আলীৰ “ঘৰুৱা কথা” নামৰ গোৱালপৰীয়া উপভাষাত ৰচিত কবিতা পুথি এটিৰ চিনাকী। আঞ্চলিক উপভাষাত ৰচিত কাব্যই সেই অঞ্চলটোৰ জীৱন যিমান আপোনভাৱে ফুটাই তুলিব পাৰে; মাজিত সাধুকথাৰ সেই ক্ষমতা কম। প্ৰসাৰশীল সাহিত্যত উপভাষা সমূহতো সাহিত্য সৃষ্টি হোৱা বাঞ্ছনীয় বুলি প্ৰবন্ধ লেখকে ভাবে। সম্পাদক

নিশ্চয়ই ঘৰুৱা কবিতা। ঘৰুৱা ভাষাত লেখা; বিষয়বস্তুও তাৰ ঘৰুৱা। মিতিৰ আহিলে জহা চাউলৰ ভাত, নে পায়স, নে দই চিৰা? কোনটো খুওৱা ভাল হব? সেইবোৰেই যেন জীৱনৰ সৌজন্যৰ সমস্যা। কিবা আপোন আপোন লগা, মৰম লগা। ভাষাটো হেনো গোৱালপাৰাত প্ৰচলিত অসমীয়া উপভাষা। শ্ৰীযুত প্ৰমথনাথ চক্ৰবৰ্তী ডাঙৰীয়াৰ মুখবন্ধৰ কথা কেইঘাৰ সঁচায়ে উপলব্ধি কৰিলোঁ কিতাপখনৰ পাতে পাতে: “ঘৰুৱা কথাত ধুবুৰী মহকুমাত আমিবা যে কথা-বাতৰা কওঁ সে বিলাক কথাত লেখা হৈছে।।... আমাৰ ঘৰুৱা কথা আৰু অসমীয়া ঘৰুৱা কথাৰ মাজত কোনো ভেদ নাই।”

কিয় খাঙ্কিব? মকবুল আলী চাহাবে যিখন পৃথিবীৰ ছবি তেখেতৰ কবিতা কেইটিত আঁকিছে সেই খন পৃথিবী যে অন্তত: লেখাপানীৰ পৰা মানকাচাৰবলৈকে ব্যাপ্ত। হয়তো ৰাজনৈতিক ভূগোলৰ সীমা পাৰ হৈ

সেইখন পৃথিবী বংপুৰ জলপাইগুৰিও পাইছেগৈ। বঙ্গদেশৰ কিছু কিছু দেখিছোঁ, আগ্ৰহেৰে তাৰ ভাষা শিকিছোঁ—বন্ধুত্ব কৰিছোঁ। কিন্তু ধুমুহা আহিলে যিজন কবিৰ মনলৈ আহে:

বাটাত দিবাৰ নাই গুৱাপাণ,
ডুলিত ধুবাৰ নাই জোৱা ধান।

সেইজন খাঁটি অসমীয়া কবি। ধুমুহাই “অমুক টাবী, অমুক গুৰি, অমুক তলী”ৰ খেতি পথাৰ ভাঙি সাং কৰে কৰক; ভৰালত যদি একো নাই পেটত গামোচা বান্ধিয়েই মুখত হাঁহি বিবিঙাই থ’ম, কিন্তু আলহী আহিলে যাচিবলৈ তামোল-পাণৰ সঁচ অকণোয়ে নাই...সঁচি ৰাখি গুৰু ভকতক দিবলৈ জহাধান দুটা-মানো যে নাইকিয়া হ’ল—এই বেদনা অসমীয়া গৃহস্থৰ। ধুমুহাৰ পিচত বৰচাহাবলৈ ‘বিলিক’ বিচাৰি আজি লেখোৱা মনটো দৰাচলতে অসমীয়া মন নহয়; ধুমুহাৰ পিচত অসমীয়া কবিয়ে সেইবাবে কয়: এতিয়াও সময় আছে; ঘৰটো অলপ টানকৈ বান্ধিব লাগিব।

“সময় আছে এলাও সামান শক্ত কৰেক ঘৰ,
ভাই ভাতিজা গাইঞা ভূঞা কামলা কিমান ধৰ।”

আমি অসমীয়া জাতিটো নিজৰ অজ্ঞাতেই অলপ
আহাৰ-সচেতন নেকি জানো ? মিত্তিৰ ঘৰলৈ যোৱা
নানে মিত্তিৰ খাবলৈ যোৱা ; আপত্তিজনক ভাবে
ঘনিষ্ঠতা বুজাবলৈ হলে আমি খোৱা-লোৱা কৰা বুলি
কওঁ ; কুমাৰ হৰণত কাব্যৰ প্ৰায় আট্ট কুৰি শাৰীতে
অনিৰুদ্ধক কি খুওৱা হ’ল তাৰেই বৰ্ণনা : “বাঙোপে
মাঙৰে দিলা কাঠৈত পালেং” ইত্যাদি। “চাউল কঠা
আৰু হৰি কথা” আমাৰ বাপতি-সাহোন। সেইবাবেই
নেকি আমাৰ গুৰু এজনাইও ল’ৰামাছ কেনেকৈ বান্ধিব
লাগে জানিছিল। “ঘৰুয়া কথা”ত অৱশ্যে সবহতাগ
চাউল কঠাৰ কথা, কিছু হৰি কথা আৰু শেহত একে-
বাবে মনৰ গভীৰতন কথা।

সোণাৰ বন্ধু ভাগবে-জুগৰে আহিছে, ব’দত গা
দেই-পুৰি গৈছে (গাওতো গৈছে ৰাসি)। ফুলচাঙৰ
পৰা অনা কঁথ পাৰি বহুৱাই বেতেৰে বন্ধা বিচনীৰে বিচি,
পাটনাদৰ তলৰ পানী তুলি লোটাৰ সৈতে আগবঢ়াই
দি জা-জলপানৰ জোগাৰ কৰা যাওক আজি ভজা
মুৰি তাতে কল মানি দিওঁ, আয়ে ঘৰৰ পৰা পঠিওৱা
মথা দৈ আৰু মিহি ধানৰ চিৰাও দিওঁ চাইটামান ;
তাকে খাওক সম্প্ৰতি।

“নুবৰ নুবৰ খাওৱা কেনে ? খাওৱাত কিসেৰ লাজ
অপৰ মানুষ হইলো নাকি নতুন কৰি আজ ?”

লাজ কৰি কৰি আলহীয়ে জা-জলপান খোৱাৰ
পিচত—

টেমিত দিছোঁ চূণ আলোৱা বাটাত গুৱাপাণ,
খায়া শোতেক এলায় আইসোঁ চেকিত দিছোঁ ধান।

চূণে-ধপাতে তামোলখন মুছদি কৰি তুমি শোৱা,
মই আকৌ চেকিত ধান দুটামান দিছিলোঁ—এই এতিয়াই
আহিম। এইবুলি ননদেকৰ লগত টেকি দিবলৈ গ’ল।
তাৰ পিচত উভতি আহি পলম হোৱাৰ কাৰণে কত
ৰকমৰ ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা ; তাৰ পিচত ৰন্ধন। এই ৰন্ধন
আকৌ জিৰা, ধনীয়া, হিং, জাফৰান দি ৰন্ধা পোলাও
কালিয়া নহয় ? মিঠামৰাৰ আগ বেঙেনাৰ সৈতে ভজা,

“কৰতি মাছৰ স্ককতানি শাক দেখেক মজা তাৰ।

যতন কৰি পেলকা বান্ধি পাতত দিছোঁ কৰি”

তাক পালে হেনো মণ্ডলেও বৌ মাছৰ মূৰ এৰি খায় !
পিচে, “সোণাৰ বন্ধু”ৰ তেনেই পখীৰ আহাৰ—

“খাবাৰ বসি তোমাৰ দেখোঁ হাত লড়ে যে খানি
যেমন দিছোঁ তেনে আছে আস্ত পড়ে খালি।”

তোমাৰ সেইটো পেটনে চূণৰ খুৰি ? দুই গৰাহতে
ভৰিল নে ? আৰু দুগঢ়াহ মান খালে তোমাৰ “কহুৱাৰ
বৰ” যেন গাটো ভাঙি পৰিব নেকি ? ভয় নাই বাক,
“....চোকা ধৰি মুই বৰ্গলত বওঁ

গোসা না হৈস চট্ কৰি খা ননেন কথা কওঁ।”

পুথিখনত গোৱালপাৰাৰ দহ’ৰ উল্লেখ বাবে বাবে।
সেই দৈ কিমাননো টেঙা খাই চাবৰে মন যায় গঁচাকৈয়ে।
তাৰ বৰ্ণনাৰ অতিশয়োক্তিখিনি জাতীয়তাবোধেৰে
মাজিত। এই দৈ খাই মেছপাৰীয়াই পুৰস্কাৰ দিয়ে,
অভয়পুৰীয়াই আৰু দুতাৰ খুজি পঠায়, চাপৰীয়াই ‘চৰ’
নান কৰে, পুৰদুৰীয়াই কাঠখৰি আৰু ঘৰ দিয়ে, আৰু
শেহত—

পাণবৰীয়া বৰুৱা ৰজা

সভাত কৰে মান

পাতত পাইলে বেজায় খুসী

হিন্দু মুছলমান।

“ফুলকুঁৱৰীৰ বিয়া”ত গোটেই গাওঁখনেই ভাগি
ভুঁহৰি আহিছে বিয়াৰ কাম কৰিবলৈ। বোৱাৰী
ঈয়াৰীয়ে কৰিছে ঘঁহা-মজা, কুটা, খুন্দা, মাহ-হালধী
বটা ইত্যাদি। মতা মানুহবোৰে দিছে ৰভা ; কোনো
গৈছে গোৱালপাৰাৰ পৰা দৈ আনিবলৈ, কলিতাপাৰাৰ
পৰা তামোল-পাণ, ধপাত খাবলৈ লানি। আনফালে
আকৌ চৌখিন “চেঙাৰ দল কৰিয়া ছলস্থূল,

নীল কাগজৰ ৰালৰ কাটে লাল কাগজৰ ফুল।”
নতাই-তিবোতাই ল’ৰাই ছোৱালীয়ে যেন গোটেইখন
“গৌৰীপুৰৰ হাট।”

মন যায় আটাইকেইটা কবিতাকে চিনাকী কৰি
দিবলৈ ; মাজে মাজে হয়তো দুই এটা শব্দ আচহুৱা
লাগিব, দুই এটা ব্যাকৰণৰ নিয়মত আউল পোৱা যাব,
কিন্তু শব্দ, ব্যাকৰণৰ সিপাৰে যিটো মন, সেই মনটো

আমাৰ একেবাৰে চিনাকী। “নাটুৱা বুঢ়াৰ হটুৱা বোটা” আমাৰ পাহাৰ কাষৰীয়া গাঁৱৰ মহৰখীয়াটোৱেই।

“তলত পানী ওপৰত পানী পানীই হলস্থূল,
ওদি ওদি যা ভাই নদী নাভাঙি এই কুল।
সাত পুৰুষৰ বসত আমাৰ আঠ পুৰুষৰ গাওঁ
জঙ্গল কাটি বসত কৰাত ভাঙিছে কত দাও।”
এই জাতীয় প্ৰাৰ্থনা আমি জীয়া ভবলী আৰু কপিলীৰ
পাৰতো শুনো।

আকৌ, “বুঢ়াবুঢ়ী”ৰ খান অসমৰ ইটো মূৰৰ পৰা
সিটো মূৰলৈ বিয়পি আছে। লগতে আছে সত্যপীৰৰ
পুণ্য ভূমি। সত্যপীৰ নামৰ এই যে অনুষ্ঠানটি উজনি
অসমত বেছি নাই, কিন্তু ভাটিত আৰু উত্তৰ-পূব বঙ্গ-
দেশত এইজন দ্বি-ধৰ্মী দেৱতাৰ প্ৰভাৱ অতি বেছি।
হিন্দুৰ সত্য নাৰায়ণৰ লগত ইছলামী পীৰৰ সমন্বয়
হেনো সত্য-পীৰ। সেইবাবেই বুঢ়া-বুঢ়ীৰ খানৰ
লগতেই সত্য পীৰৰ দৰগাহ।

এক বিৰিখৰ তলত বৈসে দুই দেৱতাৰ খান
দেবীক মানে হিন্দুলোকে পীৰক মুছলমান।
চাউল কথা আৰু হৰি কথাৰ পিচত ক’ব খোজা মনৰ
গভীৰতম কথাৰ আভাস “এলাও দেখা নাই” (এতিয়াও
দেখা নাই) কবিতাটিত। এই কবিতাটিত বনগীতৰ
উন্মাদনা নাই, ধনবৰ ৰতনীৰ ক্ষয়ক্ষাৰী প্ৰণয়ৰ মৰ-
বিভিটি নাই, আছে সংসাৰৰ সীমাৰে সীমিত কোমল
মন এটিৰ আলস্ৰৱা বেদনা।

চৰাই চিৰিকতি সকলো শুলে। “দুনিয়া হৈছে
ঝিত।” দুপৰ ৰাতি কুলিৰ মাতত প্ৰিয়াৰ কেঁচা-
টোপনি ভাগিল। কুলিৰ মাত ? তাৰ মানে ফাগুন
আছিল! বন্ধুৱে কৈ গৈছে “ফাগুন পৈলে ফিৰিম
বিদেশ থাকি।” বেৰত কেইটামান দাগ দিয়া আছিল ;
কাতি, আঘোণ পুহ, মাঘ। আটাবোৰ মছা হৈ গ’ল—
ফাগুন মাথোঁ বাকী! আজি কুলিৰ মাতে কলেহি
ফাগুন পালেহি। উঠি গৈ মচিলোঁ। বেৰৰ দাগ

প্ৰিয়জন ফাগুনত আহিব। আহিল নেকি বাক ?
কৰবাত “স্মৰত মাৰাত” শব্দ শুনিলেই প্ৰিয়াই ভাবে :

আগ দুৱাৰত আসিল বুধি
ধাপত দিছে পাৰা,

নাম ধৰি মোক ডাকায় নাকি
দুই কাণ হয় খাৰা।

কিন্তু নাই, লাহে লাহে ৰাতি পুৱাল। “পূব আকাশত
বং খুনিয়া।” বেলি ওলাল আৰু মানুহবোৰে ঘাটলৈ
বাট ললে। ঘাটটো দেখিলেই মনটো কিবা কিবি লাগে।

তাৰ পিচত ৰাতি পুৱাল। মনত যিমানেই দুখ
নেথাকক ঘৰৰ কাম বন কৰিবই লাগিব। কিন্তু এই
কাউৰীজনীয়ে ইমানকৈ পাচলৈছে কিয় ? কিবা ৰাতৰি
আনিছে ? গতিকেই

“কুলাত দিছোঁ তিন মুঠ চাউল
কোন মুঠ খাইস্ খা।”

এভাগত “বিদেশত বন্ধু ভালে আছে”
আনভাগত “সোণাৰ বন্ধু ফিৰিব আজি কাল।”

এই দুভাগ ভালকৈ খুপ খুৱাই দি তৃতীয় ভাগটো দিওঁ
নিদিওঁকৈ সিচৰতি কৰি দিছে কিশোৰীয়ে—কাৰণ
তৃতীয় ভাগত মুখ দিলেই “খবৰ নাই” এই খবৰটোহে
পাব।

এই ষিনিতেই কিশোৰী প্ৰিয়াই কাউৰীক বিশ্বাসকৈ
মৰমকৈ মাতি কৈছে :

“খাওৱাৰ আগত কওঁ তোক ভাই
আগৰ দুটা খাইস যদি খা
খা তুই সকাল কৰি,
পাছৰ মুঠত ঠোঁট বসাইলে
বাঁচিম কেমন কৰি।”

আশা-হতাশাৰ এই দোলনা খেলাই পৃথিবীৰ যি কোনো
শ্ৰেষ্ঠ কাব্যত মানবীয় দুৰ্বলতাৰ স্মৰণ চৰাব পাৰে
সঁচাকৈয়ে।

আনফালে কাউৰীজনীয়ে মাতিয়েই আছে :
“কাক খাওঁ কাক খাওঁ”

অমঙ্গলৰ ভয়ত গা শিয়ৰি উঠে। অজাতি কাউৰী,
খাব খুজিছ যদি তোক ঈশ্বৰে নদীৰ পানী, বিৰিখৰ
ফল দিছে, তাকে খাই শাস্তিৰ “স্মৰাও” কৰ আৰু
পাতৰ তলৰ ছাঁত বহি গাঁটো শাঁত কৰ।

তাৰ পিচত দুপৰীয়া! “কপোৱে নিস্কন্ধ কৰা
দুপৰীয়া। পথাৰৰ বাও ধান, সৰিয়হ এৰি কপৌ

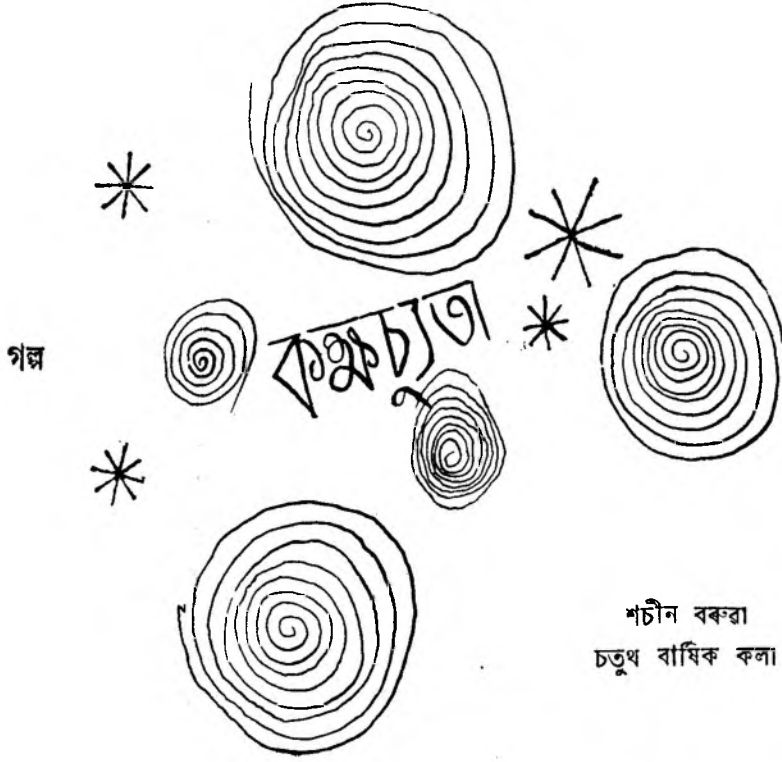
জনীয়ে গছৰ ডালত কিয় বিননি জুৰিছে ? শুনিলে
মনটো ৰিঙা ৰিঙা লাগে :

“তোৰ কান্দনৰ কৰুণ স্বৰে
উদাস হাওৱা বনত ধোৰে
গছ, বিৰিখৰ পাতাও ধৰে
কিসেৰ খাতে দুপূৰ বেলা
কান্দিস অত তাই,
মোৰ মত কি তোৰ বসিয়াৰ
এলাও দেখা নাই।

মেঘদূতৰ ই যেন ওলোটা ফালটো। বিৰহিনী
যক্ষ প্ৰিয়া যেন নামি আহিছে গোৱালপাৰাৰ এচুকৰ
গাওঁ এৰ্খনলৈ—য’ত “কৰ্মচক্ৰ”ত প্ৰিয়জন আঁতৰি যায়

আৰু সংসাৰৰ উপকণ্ঠত বাট চাই থাকে গৃহকৰ্মত
বত প্ৰেয়সী !

গোৱালপাৰাৰ গীত-মাতৰ ভাষা-ছন্দৰ লগত কিছু
“সভা কাব্যিকতা” সংযোজনৰ আভাস এই সৰু
কবিতা পুথিখনত। আঞ্চলিক ভাষাত ৰচিত এই
জাতীয় কবিতাই মূল ভাষাৰ সাহিত্যিক সদায়ে চহকী
কৰি আহিছে ; স্কটলেণ্ডৰ বেলেডে যিদৰে এসময়ত
ইংৰাজী সাহিত্যিক চহকী কৰিলে Burns ৰ সময়ত
আকৌ এতিয়া ৰেলছৰ কাব্যধাৰাই যিদৰে নতুন বাটৰ
সন্ধান দিছে ইংৰাজী কাব্যিক। “ষৰুৱা কথা”ৰ
অন্তৰ্নিহিত কাব্যকথাটো নতুন কাব্য সৃষ্টিৰ সম্ভাৱনা
আছে যেন লাগে।

শচীন বৰুৱা
চতুৰ্থ বাৰ্ষিক কলা

আটাইবোৰ কথা আজি মই স্পষ্টভাৱে কৈ যাম। কাৰণ ইয়াৰ পিচত ইমানবোৰ কথা কোৱাৰ হয়তো সময়েই নহব। ইয়াৰ পিচত হয়তো মোৰ অস্তিত্বই পৃথিৱীৰ বুকুৰ পৰা মচ খাই যাব। মই বিলুপ্ত হৈ যাম।

নিজৰ বিষয়ে ইমানবোৰ কথা কবলৈ গৈ আজি মই অকণো দ্বিধা বা কুণ্ঠাবোধ কৰা নাই। তাৰ পৰিৱৰ্ত্তে আজি মই আশ্চৰ্য্য হৈ গৈছোঁ ক'ব খোজা কথাবোৰকে ভাবি ভাবি। বৃন্তবিহীন মোৰ জীৱনটোত ইমানবোৰ ঘটনা ঘটি গ'ল—মূৰৰ ওপৰেদি কতবোৰ দুৰ্য্যোগ বাগৰি গ'ল, অথচ এমুহূৰ্ত্ত সময়ৰ বাবেও মোৰ কথা কোনোও ভবা নাই! নাভাবক...মোৰ কথা কোনো-

ৱেই নাভাবক...নভবাটোত অস্বাভাৱিকতা নাই বুলিও মই জানো। তথাপিহে মোৰ অস্তিত্বক, এই বহল পৃথিৱীৰ বুকুলৈ মইও এদিন আহিছিলোঁ পূঞ্জীভূত আকাংক্ষাৰ স্বীকৃতি বিচাৰি; এই নিগূঢ় সত্যক ব্যক্ত কৰাৰ যি দূৰন্ত অতীপসাই আজি মোৰ অন্তৰত খোপনি পুতিছে, তাক ৰোধ কৰাৰ শক্তি মোৰ নাই। আৰু শক্তি থাকিলেও, মোৰ সমস্ত স্বত্ত্বাই মোৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰিলেও, মই কৈ যাম আটাইবোৰ কথা। জীয়াই থকাৰ অভিনয়ে আজি মোৰ পৰিশ্রান্ত কৰি তুলিছে।

ভঙ্গুৰ প্ৰেমৰ ধুমায়িত আন্ধাৰত বুৰ গৈ থকা এই স্বয়ংকৃত পৃথিৱীৰ আকাশত সূৰ্য্যোদয় কোনদিনা হব ?? —মই কব নোৱাৰোঁ। তেনে কথা মই ভাবিবই

নোৱাৰেঁ। মই কিয়, মোৰ লগৰ আৰু বহুতেই নোৱাৰে। মই আঁতৰি যোৱাৰ পিচত মোৰ অস্তিত্ব কালজয়ী হ'ক—তেনে দুৰাশা মোৰ নাই। জানেই নিশ্চয়, আমি বসবাস কৰা সমাজখনেৰে সৈতে আপোনা লোকৰ সত্য সমাজখনৰ কোনো সম্বন্ধ নাই। সম্বন্ধ নাই মানে—সম্বন্ধ বজায় ৰখাৰ আপোনালোক পক্ষপাতী নহয়। সম্বন্ধ সেইবাবেই নাই।

অথথা কথাৰ পাতনি মেলা বাবে অস্বস্তিবোধ কৰিছে? কওঁ বাক; এইবাৰ প্ৰকৃত কথাৰে কবলৈ আৰম্ভ কৰিম। কোনো কথাই গোপন নকৰোঁ। সুদীৰ্ঘ বাৰ বছৰৰ অন্তত সেইবোৰ কথা গোপনে ৰখাৰ আৱশ্যকতাই বা ক'ত? বিশেষতঃ মই যেতিয়া এজনী কুক্ষাত নাৰী—সত্য সমাজৰ কুৰাত্ৰাৰ প্ৰতীক!! মোৰ কথাবোৰ শুনি মানুহে লাজত নাক কোচাব। মোৰ জীৱনটোৰ ওপৰত যুগা উপজিব মানুহবোৰৰ। কিন্তু মানুহৰ যুগালৈ আজি মোৰ অলপো ভয় নাই। নিজকে ব্যক্ত কৰাৰ অপাৰ আনন্দত আজি মই অধীৰা হৈ পৰিছোঁ। জীৱনৰ আধা অঁকা আধা মছা, হাজাৰজনৰ হাজাৰ অভিশাপৰ দাগ লাগি থকা, ছবিবোৰ মানুহৰেই চকুত দাঙি ধৰাৰ স্বতঃক্ৰম প্ৰেৰণাত নিজকে আজি উন্মাদ লাগি গৈছে। বন্ধ কোঠালীৰ ভিতৰত মই হৈ পৰিছোঁ পিঞ্জৰাৰ পৰা ওলাই অহা এটি মুক্ত বিহঙ্গ।

:...পাতনি এৰি এতিয়া মূল কথাটো আহোঁ। বাতিও ভালেখিনি হব পায়। আৰু চাকিটোত কেৰাচিন তেলও বেছি নাই...:

মই পদুমণি গাৱঁৰ মনৰৰ মাউতৰ জীয়াৰী। শৈশৱৰ অজস্ৰ স্মৃতিৰ লগতে পদুমণিৰ স্মৃতিও মনৰ কোণত অস্পষ্ট হৈ পৰি আছে। ছাঁৰ নিচিনাকৈ চিন্তাৰ পৰিষ্কাৰিত মাজে মাজে ভাঁহি উঠিছে পদুমণিৰ ব্যাখাসনা জীৱনৰ ছবি।

লুংলুঙীয়া আলিটোৰ দুয়ো পাৰৰ সৰু সৰু খেৰ-বাঁহৰ পঁজাই আঙুৰি থকা সেই পদুমণি গাওঁ। গাৱঁৰ এমুৰে সেইটো মৰা স্মৃতি। তাৰেই পাৰত বহি কত দুঃখীয়া দেউতাই মৌজাদাৰৰ হাতীক গা ধুওৱা চাইছিলোঁ। বাইদেউ, হাতীয়ে বাক ইমান দীঘল শুৱ ভালেৰে কেনেকৈ ভাত খায়? ভাইটো যে ইমান

অকৰা আছিল!!—সেইবোৰ কথা এতিয়া সপোন সপোন লাগি যায়। ভাইটোয়ে মই পলাই গৈ মৌজাদাৰৰ বাৰীত আম বুটলি ফুৰা, উভতি আহোঁতে মাৰ চকুত ধৰা পৰি গৈ কাণ-মলা খোৱা, শৈশৱৰ সেই দিনবোৰ আজি অবাস্তৱ লাগে।

—চলপুৱাতে পলাশপুৰ গাৱঁলৈ হাতী লৈ গৈছিল দেউতা। লগত মৌজাদাৰ। পলাশপুৰৰ দুখীয়া ৰায়তসকলে মৌজাদাৰৰ পৰা খাজনা বেহাই লোৱাৰ উদ্দেশ্যে নামঘৰত ৰাজহুৱা মেল পাতিছিল। আদৰ-সাদৰ কৰি সেই মেললৈ মৌজাদাৰক মাতি নিছিল। তেওঁলোকৰ আলৈ-আছকালবোৰ বৰ্ণাই এবছৰৰ খাজনা বেহাই দিব লাগে বুলি মৌজাদাৰক অনুবোধ কৰিছিল। কাবো-কাকুতি কৰিছিল। অকস্মাত, ৰায়তবোৰৰ প্ৰাৰ্থনাক জ্বকুটি কৰি নিষ্ঠুৰ-দান্তিকতাৰে মেলৰ মাজতে মৌজাদাৰে কৈ দিছিল: তহঁতৰ ধান পানীয়ে খোৱাৰ লগত মোৰ প্ৰাপ্য খাজনাৰ সম্বন্ধ কিহৰ? খাজনা মোক লাগিবই। এসপ্তাহৰ ভিতৰত খাজনাৰ টকা হাতত পৰিবই লাগিব। গাৱঁৰ মুখীয়া লোকসকলে মৌজাদাৰৰ কথাৰ প্ৰতিবাদ কৰিছিল। সমূহ বাইজৰ অনুবোধক উপেক্ষা কৰাৰ পৰিণাম অন্তত হব, দান্তিকতা আৰু অবিবেচনাৰো এটা সীমা থকা উচিত; মৌজাদাৰৰ উৎপীড়ণ পলাশপুৰীয়া বাইজৰ নতুন অভিজ্ঞতা নহয়। ইত্যাদি এশ এবুৰি প্ৰতিবাদৰ অৱতাৰণাত এক অশান্ত পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হৈছিল সেই মেলত। মেল ভঙাৰ পিচত এচাম উত্ৰাৱল ডেকাই মৌজাদাৰক খেদি আহিছিল। সেই প্ৰতিকূল অৱস্থাৰ মাজৰ পৰা অপমানিত হৈ সিদিনা কোনোপধ্যেই পলাই সাৰিছিল মৌজাদাৰ।

: সেয়া মোৰ বন্ধ দুৱাৰত কোনোবাই চকিয়াইছে। এই মুহূৰ্ত্তত মোৰ প্ৰৱল ইচ্ছা হৈছে দুৱাৰদলীত বৈ থকা অসভ্য বৰ্ৰৰ মানুহটোৰ বুকুত তীক্ষ্ণ চুৰি এখন স্ক্ৰুৱাই দিয়াৰ। আমাৰ মুখ দেখিলে সিহঁতৰ যাত্ৰা অশুচি হৈ যায়। সিহঁতৰ মনত আমি পাপী। সিহঁতৰ দৃষ্টিত আমি কলুষিত। কিন্তু নিশাৰ প্ৰহৰবোৰত আমিৱেই সিহঁতৰ আপোন হৈ পৰোঁ। সিহঁত আমাৰ কাষ চাপি আহে আমাৰ দেহবোৰ হৈ পৰে একোটা খেলাৰ পুতলা। ...হি: কি জঘন্য, কি অসহনীয় এই জীয়াই থকা!

নাই আৰু পলম নকৰোঁ, কবলগীয়া কথাবোৰ এইবাব শেষ কৰিব লাগিব :

তাৰ পিছত সেই ৰাতিয়েই পদুমণিত এক বিতীৰ্ণাকাৰ সৃষ্টি হৈছিল। মোৰ বয়স তেতিয়া পাঁচ নে ছয়। অপবিপক্ক মোৰ মগজুৰ স্তৰে স্তৰে সেই নিশাৰ দুৰ্দ্ধিসহ দুৰ্যোগৰ স্মৃতি এজলকা শুকান তেজৰ দৰে আজিও গোট মাৰি আছে।

মাজ নিশা সাৰ পাই দেখো পদুমণিৰ বতাহ উষ্ণ হৈ গৈছে ব্ৰহ্ম মানুহৰ ভয়াৰ্ত্ত ক্ৰন্দন ধ্বনিত। গোটেই-খন গাৰ্ভত চিঞৰ-বাখৰ, বীভৎস কাল্পানৰ বোল উঠিছে। আমাৰ ঘৰ আছিল গাৰ্ভৰ এমুৰে। মৰা স্মৃতিটোৰ পাবত। আৰম্ভণিৰ বহু পিছত দেউতাই প্ৰকৃত ঘটনাৰ সন্দেশ পাইছিল। বাঁহৰ চাংখনৰ এটা চুকত বহি এহাতেৰে ভাইটোক আৰু আনখন হাতেৰে মোক সাৰটি ধৰি আছিল মাই। বেবৰ ফুটাৰে চাই দেখিলো পথাৰৰ বোকা-পানীক আওকাণ কৰি দেউতা উধাতু খাই লবিছে মৌজাদাৰৰ হাউলীক লক্ষ্য কৰি। প্ৰথম অৱস্থাত মই একো বুজি পোৱা নাছিলো। আশংকা ঘণ নাৰ স্বচছ, বিহ্বল চকুজোৰলৈ ভয়ে ভয়ে চাইছিলোঁ। মুখখনলৈ চাইছিলোঁ—ওঁঠ দুটা কুঁহিপাতৰ দৰে খৰ খৰকৈ কঁপিছিল।

কিছুপৰৰ পাছত শুনিলোঁ, আমাৰ বাবীৰ গছবোৰ কিহৰাই যেন ভাঙি চূৰ্ণ বিচূৰ্ণ কৰি আনিছে। পুখুৰীৰ পাৰৰ বোকা মাটি ডোখৰত যেন বিৰাট একোটা শিল আকাৰৰ পৰা খহি পৰিব ধৰিছে। প্ৰচণ্ড এজাক ধুমহাৰ হেঁচাত আমাৰ ঘৰটো যেন মাটিত বাগৰি পৰোঁ। পৰোঁ। এক বিকট চিঞৰ মাৰি চাংখনৰ পৰা মা, মই আৰু ভাইটা তাৰ পিছত মাটিত পৰি গৈছিলোঁ।

সেই ৰাতি মৌজাদাৰৰ হাতীটো পগলা হৈছিল। সেই ৰাতিয়েই মা আৰু ভাইটোক হাতীয়ে বধ কৰিছিল। পগলা হাতীক বশীভূত কৰাৰ উন্মদনাত নিজৰ ঘৰখনৰ কথা দেউতাই পাহৰি পেলাইছিল। পাহৰি পেলাইছিল কণ কণ লৰা-ছোৱালী হাল আৰু অসহায় অৱস্থাত পেলাই থৈ যোৱা বৈশীয়েকজনীৰ কথা। কৰ্তব্য নিষ্ঠতাৰ অন্ধ ৰাগীত হাতীটোৰ লগতে দেউতাও উন্মাদ প্ৰায় হৈছিল। মৌজাদাৰে হাতীটো গুলিয়াই মৰা

সময়ত দেউতাই হেনো সৰু লৰাটোৰ নিচিনা ফেঁকুৰি ফেঁকুৰি কান্দিছিল। তাৰ পিছত মা আৰু ভাইটোৰ মৃত দেহদুটালৈ নিৰ্বাক নিঃশব্দ চিত্তেৰে বহুপৰ চাই আছিল। মুখেৰে এটা শব্দও ফুটি ওলোৱা নাছিল। চকুলোবোৰ যেন শুকাই গোট মাৰি গৈছিল।

পৰোক্ষভাৱে হলেও দুটাকৈ নিৰীহ প্ৰাণীৰ মৃত্যুৰ বাবে মৌজাদাৰেই দায়ী—পদুমণিৰ আটাইখন ৰাইজে এই কথা একমুখে স্বীকাৰ কৰিছিল। কিন্তু পদুমণিৰ প্ৰতিজন মানুহক অবাক কৰি থৈ, অপবাধৰ পৰা মৌজাদাৰক নিষ্কৃতি দি দেউতা এদিন নিজেই জেললৈ গ'ল। সমস্ত অপবাধ নিজৰ গাতেই দেউতাই জাপি ললে। দেউতাই কলে : হাতী পগলা হোৱাৰ বাবে তেওঁ দায়ী। সেই ৰাতি পলাশপুৰৰ পৰা উভতি আহি দেউতাই হাতীটোক ভাং খুৱাইছিল ৰায়তবোৰৰ উচ-টনিত। সেইহেতু মা আৰু ভাইটোৰ মৃত্যুৰ বাবে তেওঁ নিজেই দায়ী : স্বইচ্ছাতে দেউতাই স্বীকাৰ কৰি পেলাই-ছিল এই আটাইবোৰ অপবাধ।

দেউতাৰ এই কাৰ্য্যৰ প্ৰতি মোৰ ক্ষুদ্ৰ, অনভিত্ত অনভূতিবোৰো সিদিনা বিদ্ৰোহী হৈ উঠিছিল। বিদ্ৰোহী মনৰ অন্তৰালত বাৰেপতি অন্তৰ কৰিছিলো এটা কথা-চিঞৰি কৈ দিবৰ মন গৈছিল—: এইবোৰ মিছা কথা। দেউতাই স্বীকাৰ কৰা কথাবোৰৰ এটা শব্দও গঁচা নহয়—: নাজানো, কিয় মোৰ অকণমান মনটোৱে কোনো-পধ্যেই বিশ্বাস কৰিব খোজা নাছিল দেউতাৰ অপবাধ।

: কিন্তু এয়া মাথো ভূমিকাহে। ইয়াক আৰু বৰ্ণাই একো লাভ নাই। বাহিৰত এতিয়া বৰষুণ নামিছে অবিশ্ৰান্ত গতিত। বৰষুণৰ চোঁচা আমেজত ওচৰ-পাজৰৰ সৰু সৰু জুপুৰী ঘৰবোৰ শুই নিঃপালি দিছে এক নিবিড় নিস্তন্ধতাৰ সৃষ্টি কৰি। বন্ধ কোঠালীৰ ভিতৰত মই উজাগৰে আছো। মোৰ চকুলৈ টোপনি নামি মাহক—টোপনি নহাটোৱেই আজি মোৰ কাম্য :

পদুমণি এৰি যোৱাৰ আগমুহূৰ্ত্তত মোৰ মূৰৰ চুলিত আঙুলি বুলাই বুলাই ব্যথাবিদীৰ্ণ মাতেৰে দেউতাই কৈছিল : শলিতা, মৌজাদাৰ দেউতাই মোক কথা দিছে তেখেতে তোক নিজৰ ছোৱালীৰ সমান মৰম কৰি ৰাখিব। মোৰ অনুপস্থিতিত তেখেতেই তোৰ আশ্ৰয়-

দাতা। আৰু মই গুচি যোৱাৰ পিচত তেখেতেই হব তোৰ দেউতাৰ : শুনি শুনি মই তন্দয় হৈ গৈছিলো। সাঁথৰ সাঁথৰ লাগি গৈছিল দেউতাৰ কথাবোৰ। নিজকে মই প্ৰশ্ন কৰিছোঁ বহুবাৰ। মনৰ মাজতে উত্তৰ বিচাৰি ভাগৰি পৰিছোঁ। ভাবি ভাবি আমনি লাগিলে কেতিয়াবা হয়তো ভাবিছোঁ, মৌজাদাৰে দেউতাক ক্ষমা কৰি পেলাইছে নিজৰ দোষ স্বীকাৰ কৰা হেতুকে।

তাৰ পিচৰ পৰাই মই মৌজাদাৰৰ আশ্ৰিতা। অতদিনে দুৰৰ পৰাই দেখি আহিছিলো সেই বিৰাট অজস্ৰ ধন সম্পত্তিৰ মালিক মৌজাদাৰক। ধেমালিতেও ভবা নাছিলো সেই হাউলীয়েই এদিন হব মোৰে আশ্ৰয়স্থল। কিন্তু এই ঐশ্বৰ্য্যৰ মাজতো নিজকে মই নিঃসহায় অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। বিৰাট হাউলীৰ চাৰি সীমাত সোমাই মনৰ শাস্তি হেৰাই যোৱা যেন লাগিল। দিনবোৰ পুৰণি হ'ল। বছৰবোৰো। আৰু তাৰ লগতে মইও।

মৌজাদাৰৰ সতি-সন্ততি নাছিল। অলপ দিনৰ ভিতৰতে বৈশ্বীয়কৰ মই অতি আপোন হৈ গ'লো। নিজৰ সন্তানৰ দৰেই তেওঁ মোক চেনেহ কৰি ৰাখিলে। তেওঁৰ চেনেহৰ নিঃসীম অবগুণ্ঠনৰ আঁৰত মই আবিষ্কাৰ কৰি পেলালোঁ মৃত্যু মাৰ এখন কোমল অন্তঃকৰণ সজ্জিত হৈ গলো সেই শ্বাশ্বত মাতৃৰ প্ৰতীক আবিষ্কাৰ কৰি।

দিনবোৰ বাগৰ সলোৱাৰ লগে লগে ঘৰখনৰ বিষয়ে মোৰ অভিজ্ঞতাবোৰো পূৰ্ণ হ'ল। মৌজাদাৰৰ বিষয়ে মোৰ নতুন অভিজ্ঞতা হ'ল। সৰুতে ভাবিছিলোঁ, মৌজাদাৰ খুব স্বৰ্গী। অভাব নাই, অনাটন নাই, ডাঙৰ ডাঙৰ ঘৰ, অসংখ্য টকা পইচা। অথচ এই প্ৰাচুৰ্য্যৰ মাজতো শূণ্যতা আছিল—এই নিষ্ঠুৰ সত্যটো বৰহাউলীৰ ভিতৰত সোমাইহে বুজিলো। মানুহজনৰ প্ৰতি থকা মোৰ বন্ধমূল ধাৰণাবোৰ সলনি হৈ গ'ল। নিজকে লৈ তেওঁ অসম্ভৱ ধৰণে ৰাস্ত। ঘৰৰ কথালৈ চকু দিয়াৰ তেওঁৰ যেন অলপো আহৰি নাই। প্ৰথম কেইমাহমান মোৰ খবৰ ৰাখিছিল। বৈশ্বীয়কৰে সৈতে মোৰ কথা আলোচনাও কৰিছিল। তেওঁৰেই নিৰ্দেশমতে মোক এদিন পঢ়াশালিলৈ পথোৱা হৈছিল। ক্ৰমে মোৰ

প্ৰতিও তেওঁ উদাসীন হৈ পৰিছিল। ঘৰখনৰ নিচিনাকৈ মোকো একাধৰীয়াকৈ এৰি দিছিল বৈশ্বীয়কৰ তত্ত্বাবধানত।

মৌজাদাৰৰ হাউলীত আশ্ৰয় পোৱাৰ দিন ধৰি উপলব্ধি কৰি আহিছোঁ, মুকলি মনৰ প্ৰশাস্তি ইয়াত যেন নাই। ইয়াৰ ভিতৰৰ বতাহখিনিত কিহবাৰ যেন অপূৰণীয় অভাৱ বৈ গৈছে। বয়স বঢ়াৰ লগে লগে এই উপলব্ধি মোৰ অন্তৰত দৃঢ়তৰ হৈ আহিছিল।

এদিন মই গাভৰু হ'লো। দেহৰ শিৰাই শিৰাই বৈ গল উদ্গাম যৌৱনৰ সোঁত। আগতকৈও অসহনীয় লাগিবলৈ ধৰিলে হাউলীৰ জীৱন। ইমানদিনে মাহী-দেউৰ (মৌজাদাৰৰ বৈশ্বীয়ক) মনৰ ছাঁত দুখবোৰ অলপ পাতলি আছিল। কিন্তু মোৰ মনৰ প্ৰশাস্তি ধূপৰ ধোৱাৰ দৰেই এদিন নিঃশেষ হৈ গ'ল—যিদিনা মোৰ দেহলৈ আহিল যৌৱনৰ জড়তা। মনলৈ আহিল নিঃসঙ্গতা। তাৰ হ'ল—এই বহল পৃথিৱীখনত মোৰ কোনোৱেই নাই। মই কোনোবা নাম নজনা আকাশী পথৰ যাত্ৰী। যাত্ৰাৰ আৰম্ভণিতে মোৰ ডেউকা ভাগি গ'ল। কিন্তু এই যাত্ৰা পথৰতো শেষ নাই! ই অনন্ত! কণ্টকাকীৰ্ণ !!

হঠাৎ এদিন মাহীদেউ শয্যাশায়ী হ'ল একাধী ৰোগত ভুগি। মনৰ অশাস্তিয়ে জৰুৱা কৰা মানহ-জনীয়ে অজানিতে মোৰ অন্তৰৰ বহুখিনি ঠাই অধিকাৰ কৰি পেলাইছিল। মাহীদেউলৈ মোৰ শ্ৰদ্ধা উপচি পৰিছিল। দিনটোৰ গোটেইখিনি সময় কটাই দিছিলো মাহীদেউক গুশ্ৰুয়া কৰি।

ছমাহ বেমাৰ ভুগি এনিশা মাহীদেউ চুকাইছিল। মৃত্যু মাহীদেউৰ হিম-চোঁচা বুকুৰ মাজত মুখ লুকুৱাই কান্দি সিদিনা মোৰ নিজকে নিঃশেষ কৰি দিয়াৰ ইচ্ছা হৈছিল। মোৰ স্থিতিৰ শেষ অবলম্বন মাহীদেউৰ মৃত্যুত সিদিনা মই আকাশ পাতাল ভাবিছিলো। ইচ্ছা হৈছিল মৌজাদাৰৰ হাউলীৰ পৰা পগলাৰ দৰে ওলাই দৌৰ মৰাব।

: এক বাজিল। বাহিৰৰ বৰষুণজাক ইমান পৰে শ্ৰান্ত হৈ পৰিছে। কাষৰ কোঠাটোৰ পৰা ভাহি অহা

‘বেনাৰসী বাই’ৰ নাকৰ নিশ্বাসবোৰ মই শুনিছো। এৰা, বেনাৰসীয়ে আশ্ৰয় নিদিয়াহেঁতেন আজি হয়তো মোৰ এই দুৱাৰস্থাও ন’হল হয়। কিন্তু ‘বেনাৰসী বাই’তো ইয়াৰ বাবে জগৰীয়া নহয়। দোষী মই নিজেই। দোষী হয়তো মোৰ ভাগ্যই ...:

মাহীদেউৰ মৃত্যুৰ পাছত দিনবোৰ কটাই দিছিলো মোজাদাৰৰ প্ৰতি অবিশ্বাস, ঘৃণা আৰু প্ৰতিশোধ অন্তৰত পোষণ কৰি। মৃত্যুৰ আগ মুহূৰ্ত্তত মাহীদেৱে কৈ যোৱা কথাবোৰ কাণৰ পৰ্দাত অহৰহ বাজি আছিল। তেখেতে কৈছিল—হাতী পগলা কৰাৰ মূলতে আছিল মোজাদাৰ। পলাশপুৰীয়া ৰায়তৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লোৱাৰ উদ্দেশ্যে মোজাদাৰৰ কুপৰামৰ্শতেই দেউতাই হাতীক ভাং খুৱাইছিল। মোজাদাৰক পদুমণিত এৰি থৈ সন্ধ্যাৰ আন্ধাৰে আন্ধাৰে সিদিনা দেউতা আকৌ পলাশপুৰলৈ গৈছিল। মোজাদাৰৰ নিৰ্দেশানুসৰি পলাশপুৰত হাতী মেলি দি পদুমণিলৈ দেউতা উভতি আহিছিল। শেষত তেওঁৰেই চক্ৰান্তত পৰি দেউতা ফাটেকলৈ যাবলগীয়া হৈছিল।

এই ৰহস্য সন্ত্ৰেদ পাইও মই মোজাদাৰৰ আশ্ৰিতা হৈ বুলোঁ। দিনে নিশাই প্ৰতিশোধৰ উপায় চিন্তি মস্তিষ্ক বিকৃতপ্ৰায় কৰি তুলিলো। মাহীদেউৰ মৃত্যুৰ পিচত কিন্তু লক্ষ্য কৰিলো—মোজাদাৰ আগতকৈ বহুতো সলনি হৈ পৰিছে। মোৰ প্ৰতি থকা ঔদাসীন্যও যেন ক্ৰমাত অপসাৰিত হব ধৰিছে। মাজে সময়ে মোক ওচৰলৈ মাতি নিছে। মৰম কৰি দেখুৱাইছে। অযথা কথাৰ অবতারণা কৰি মোক কাষত বৰাৰ চেপ্টা কৰিছে। এই অকাৰণ, সদ্যউন্মোখিত ব্যৱহাৰ আৰু মৰমৰ প্ৰদৰ্শনক মই সঁহাঁৰি জনাই গলো নিলিগু হাঁহিৰ দ্বাৰাই। আশ্চৰ্য্যান্বিত হৈ গলো সম্পূৰ্ণ অচিনাকি, সম্পূৰ্ণ নতুন এই ব্যৱহাৰৰ সন্মুখীন হৈ। সন্দিগ্ধ দৃষ্টিৰে লক্ষ্য কৰিবলৈ ধৰিলো মোজাদাৰৰ ভাব-ভঙ্গী, কথাবতৰা।

এদিন ৰাতি। বাহিৰত শাওণমহীয়া নিশাৰ অশান্ত বৰষুণ। কোঠাটোৰ ভিতৰত মই টোপনিত লালকাল। হঠাৎ মাজৰাতি সাৰ পাই উঠিলো এক অবজ ভয়ত। কাঠৰ খিড়িকীখনত টুক টুক শব্দ হোৱা স্পষ্ট শুনিিলো। প্ৰথমতে ভাবিছিলো বতাহৰ শব্দ। তাৰ পিচত বুজিলো

সেয়া বতাহ নহয়। কাণ দুখন সতৰ্ক কৰি বুজিবলৈ চেপ্টা কৰিলো কিহৰ শব্দ। এৰাৰ ভাবিলোঁ—বাৰাণ্ডাত শুই থকা কুকুৰটো নেকি? কিন্তু খিড়িকীত শব্দ...?? এইবেলি খিড়িকীৰ টুক টুক শব্দ বন্ধ হল। শুনিিলো বাহিৰত কোনোবাই অস্পষ্ট মাতেৰে মোৰ নাম কাটি মাতিছে। মই বুজিব পৰা নাই নাতটো কাৰ। মোৰ সমস্ত দেহ জুৰি ভয় আৰু উৎকণ্ঠা মিহলি বিদ্যুত সঞ্চাৰিত হৈ পৰিল। সন্তৰ্পণে নামি আহিলো বিচনা-খনৰ পৰা। কোঠাটো ভীষণ একাৰ। হাত-লেমটো জ্বলাওঁ বুলি টেবুলত জুইশলা খেপিয়াওঁতেই এচুকত থকা লেমটো টেবুলখনৰ পৰা মাটিত পৰি গ’ল। চিম্‌নিটো ভঙাৰ শব্দত উচপ খাই উঠিলো। কোঠালীৰ ভিতৰৰ একাৰখিনি বৰ অসহ্য লাগিল। একে চাটে গৈ দুৱাৰ-খন খুলি দিলো।

দুৱাৰ খোলাৰ লগে লগে এদুৱাৰ সেমেকা বতাহ কোঠাটোলৈ সোমাই আহিল। আৰু বতাহজাকৰ পাছে পাছে যিজন আহি মোৰ কাষত থিয় হলহি তেওঁক সেই একাৰৰ মাজতো মই চিনি পালো। বিবৰ্ণ হৈ গলোঁ তেওঁক দেখি। কণ্ঠ মোৰ ৰোধ হৈ পৰিল। নিৰ্জীৱ এচটা শিলৰ দৰে নিঃশব্দ হৈ বুলোঁ একে ঠাইতে। শৰীৰত খেলি গ’ল ভয়-বিহ্বল কঁপনি।

দেহৰ আটাইখিনি শক্তিয়ে বিভৎস অৰ্দ্ধ-উলঙ্গ পুৰুষ দেহৰ নিষেপষণৰ পৰা নিজক মুক্ত কৰি নিশাৰ অশান্ত বৰষুণৰ তলে তলে লৰি আহি চাৰি মাইল নিলগৰ সৰু ষ্টেচনটোত যেতিয়া মই উপস্থিত হওঁহি তেতিয়া তাত যাত্ৰী এজনো নাই। নিৰ্জীৱ ষ্টেচনটোৰ বৰষুণ নপৰা এডোখৰ ঠাইত জাৰত কঁপি কঁপি মই বহি পৰিলো।

তেতিয়া ৰাতি কিমান হৈছিল কব নোৱাৰোঁ। বৰষুণৰ গতিটো অকণমান সময়ৰ বাবে মন্থৰ হৈছিল। নিৰ্জীৱতাৰ আঁৰে আঁৰে যাত্ৰীবাহী ৰেলখন ষ্টেচনটোত বলহি। যাত্ৰীসমূহ মই উঠি পৰিলো একাৰ কোঠা এটাত। সোমাই বুজিলোঁ কোঠাটোত আন মানুহ কেৱে নাই। মনে মনে ভালেই পালোঁ অকলশৰে যাব পাৰিম বুলি ভাবি।

দুৱাৰখন বন্ধ কৰি উঠি তিতা কাপোৰবোৰ গাব পৰা।

খুলি আঁতি পেলালো। চাদৰখন মেৰ মাৰি পিন্ধি বাকীখিনি কাপোৰ আঁতিব ধৰিছোঁ—হঠাৎ কোঠাটো পোহৰ হ'ল। দুৱাৰখন খুলি চলন্ত গাড়ীৰ পৰা মই জপিয়াবলৈ উদ্যত হওঁতেই বাহুৰ পৰা ছ'কুট ওখ শিং এজন নামি আহি তাৰ সবল বাহ দুটাৰে মোক বুকুৰ মাজলৈ আজুৰি নিলে। নিৰুপায় হৈ মই তাৰ বাউনীত কানোৰ মাৰি ধৰিলোঁ। নিজকে মুক্ত কৰাৰ চেষ্টা ব্যৰ্থ হৈ পৰিলত তাৰ সবল বাহৰ আকুঞ্জনত দেহ মোৰ ক্ৰমে শিথিল হৈ পৰিছিল। তাৰ নাকৰ তপত নিশ্বাসে মোৰ কপালৰ আগৰ চুলিখিনি কঁপাই তুলিছিল। এক অবজ্জ অলসতাৰ আঘাতত দেহৰ বন্ধু বন্ধু নোমবোৰ শিয়ৰি উঠা যেন অনুভৱ কৰিছিলোঁ। অৰ্ক-চেতন মনৰ স্তৰে স্তৰে নাম নজনা এক আবেশ জড়িত শিহৰণ কঁপি কঁপি মাৰ গৈছিল।

পদুমণি গাৰুৰ পৰা গুচি আহিছিলোঁ, নাৰীৰ শ্ৰেষ্ঠ সম্পদটোক পাপ-কামনাৰ বলি শালত বিসৰ্জন নিদিওঁ বুলি। পিতৃ-তুল্য মৌজাদাৰৰ নিৰ্ভৰম প্ৰতাড়নাক নেওচা দি আহি সেই বাতি নিজকে মই অশেষ শক্তিসম্পন্ন বুলি ভাবি লৈছিলোঁ। কিন্তু সেই একেটা বাতিৰ ঘটনা প্ৰবাহতেই মনৰ আটাইবোৰ ধাৰণা ধূলিসা্যত হৈ যোৱা দেখি নিজকে মোৰ অত্যন্ত দুৰ্বল, অত্যন্ত নিঃসহায় ভাব হৈছিল। অনিচ্ছা স্বত্বেও নিজকে মই সমৰ্পণ কৰি পেলাইছিলো অচিনাকি, নাম নজনা, কুল নজনা এজন মানুহৰ ওচৰত।

চহৰৰ ষ্টেচনটোত গাড়ীখন বওঁতে মোৰ কথা নভবাকৈয়ে মানুহজন নামি গৈছিল। মই তাৰ পাছে পাছে যোৱা দেখি আচৰিত হৈ মোলৈ সি ঘূৰি ঘূৰি চাইছিল। মই কিন্তু তাক অনুসৰণ কৰিবলৈ এয়া নাছিলোঁ। আলিৰ দাঁতিৰ টেক্সি এখনত উঠিব খোজোতে মই গৈ তাৰ গাৰ কাষতে থিয় হৈছিলোঁ। আগতকৈ দুগুণ আচৰিত হৈ সি মোৰ মুখলৈ চাইছিল। কোনো প্ৰতিবাদ নকৰাকৈ সি উঠা টেক্সিখনতে মোকও বহুৱাই লৈছিল। সেই সময়ত মোৰ ওপৰত হয়তো পুতৌ জন্মিছিল তাৰ। হয়তো সি ভালেই পাইছিল স্বইচ্ছাতে মই তাৰ লগ লোৱা দেখি। মোক উপেক্ষা কৰিব খুজিও গাভৰু ছোৱালী এজনীৰ সংগ স্মৰ্থনিক উপেক্ষা কৰাৰ জোখাৰে মনোবল হয়তো তাৰ নাছিল।

সেই ঘটনাৰ পাচৰ পৰাই কৃপাল সিংৰ লগতে মই জীৱন কটাইছিলোঁ। আৰু তাৰ বাহিৰে সেই সময়ত অইন আশ্ৰয়ো মোৰ নাছিল। বিশাল চহৰখনৰ এমূৰে এটা সৰু ভেৰোণীয়া ঘৰত কৃপালে মোক ৰাখিছিল। কৃপালে এদিন মোক মা দেউতাৰ ঘৰলৈ লৈ যোৱাৰ প্ৰস্তাৱ তুলিছিল। উত্তৰত মই মোৰ সকলো-বোৰ কথা তাৰ আগত ভাঙি পাতি কৈছিলোঁ। তাৰ পিচত সেই প্ৰস্তাৱ দ্বিতীয়বাৰ সি তোলা নাছিল। বৈশিষ্ট্যবিহীন ছ'টা নাহ কৃপালৰ লগত মই কটাই দিছিলোঁ।

ঃ দূৰৈৰ কৰবাত তিনি বজাৰ সময় সংকেত। বাতিপুৰাবলৈ আৰু বেচি পৰ নাই। কোঠালীৰ ভিতৰৰ নিঃসংগ নিৰ্জৰ্নতাখিনি আৰু মোৰ মহ্য হোৱা নাই :

নিৰুপায় হৈ মই এদিন এৰি থৈ আহিছিলোঁ পদুমণি গাৰু। অসহায় অৱস্থাত স্বইচ্ছাই এদিন গ্ৰহণ কৰিছিলোঁ কৃপালৰ আশ্ৰয়। কৃপালে মোক মৰম কৰিছিল। তাতোকৈ বেচি পুতৌৰ চকুৰে চাইছিল মোৰ আশ্ৰয়বিহীনতাক। অচিনাকি হলেও, বিজাতীয় হলেও কৃপালক মোৰ ভাল লাগিছিল।

চলন্ত গাড়ীৰ অন্ধকাৰ কোঠাত অকলশৰীয়া মোক নিৰ্দ্ৰুভাৱে কলঙ্কিত কৰা ধূৰ্ত্ত মানুহজনক দ্বিতীয়বাৰ মই কৃপালৰ মাজত বিচাৰি উলিয়াব পৰা নাছিলোঁ। সেই ঘটনাৰ কথা মনলৈ আহিলে সদায়ে মই এই কথা চিন্তা কৰিছিলোঁ—কিছুমান অবাঞ্ছিত মুহূৰ্ত্তত মানুহ পশু হৈ পৰে কিয়? আদিম প্ৰাণৰ চিবন্তন ক্ষুধাৰ তাড়ণাত সভ্য মানুহে কিয় পাহৰি পেলায় তাৰ সমাজ, সংস্কাৰ, সভ্যতা ?

ইয়াৰ পিচৰ কথাবোৰ খুব চমুকৈ কৈ পেলাব পাৰি। সেই চিবন্তন ক্ষুধাৰ পৰিতৃপ্তিত এদিন মইও পাহৰি পেলাইছিলোঁ মই কোন.....পাহৰি পেলাইছিলোঁ কৃপালৰ মৰম চেনেহ.....পাহৰি পেলাইছিলোঁ মই তাৰেই আশ্ৰিতা—এই কথা।

কিয় না জানো, কৃপালক মোৰ এদিন ভাল নলগা হ'ল। তাৰ কাষত মোৰ প্ৰাণৰ তৃষ্ণাই যেন পূৰ্ণতা

পোৱা নাই। বুকুৰ কোনোবা এখিনিতে মই যেন অনুভৱ কৰিলোঁ অলপ শূন্যতা। মনৰ এনে এক সন্ধিক্ষণতেই এদিন আৰ্হিৰ বাবে হ'ল স্তব্ধতা। স্তব্ধতা আছিল কৃপালৰ বন্ধু। প্ৰথম দৰ্শনতেই স্তব্ধতালৈ মোক আকৃষ্ট কৰিছিল। আমি থকাৰ ঠাইটোত প্ৰায়েই আহিছিল স্তব্ধতা। লুকাই চুবকৈ মই তাক নিৰীক্ষণ কৰিছিলোঁ। শুভ্ৰ বগা তাৰ স্তব্ধতাৰ মুখখন, অনবৰত সেমেকা সেমেকা লগা তাৰ চকুজোৰে, পাতল চাৰ্টটোৰ ফাঁকেৰে বিৰিঙি উঠা তাৰ নোমাল বুকুখনে আচৰিত ধৰণে মোক বিমগ্ন কৰি তুলিছিল। বাৰাণ্ডাত বহি কৃপালৰ সৈতে কথা পাতি থকা অৱস্থাত খিড়িকীৰ পৰ্দাৰ মাজেৰে জুমি জুমি চাইছিলোঁ স্তব্ধতাক।।.....

খুব স্বাভাৱিক ভাবেই স্তব্ধতাৰ লগত মোৰ এদিন বন্ধু হৈছিল। পৰিচয়ৰ সীমাবেখাভাল বন্ধুৰ মাজেৰেই আবদ্ধ নাথাকি দুয়োৰে মাজত এদিন সৌহাৰ্দ্য গঢ়ি উঠিছিল। আৰু সৌহাৰ্দ্যৰ শেষত আহিছিল প্ৰেম। কৃপালৰ অনুপস্থিতিত আমনি লগা দুপৰীয়াবোৰ স্তব্ধতাৰ লগত কটাই দিছিলোঁ কথা পাতি, হাঁহি, তাৰ বাহ বন্ধনত নিজকে বিলাই দি।

তাৰ পিচত আমাৰ এই অবাঞ্ছিত সন্ধি এদিন কৃপালৰ চকুত উন্মুক্ত হৈ পৰিছিল। আজি মই অস্বীকাৰ নকৰোঁ, কৃপালৰ আশ্ৰিত হৈও, তাৰ অনুভৱী হোৱা সত্ত্বেও, তাৰেই ঘৰৰ চাৰিবেৰৰ ভিতৰত পৰ-পুৰুষৰ সংগ-সুখ উপভোগ কৰি মই ভুল কৰিছিলোঁ। এইবোৰ কথা সেই সময়ত মোৰ মনলৈ অহাইহেঁতেন স্তব্ধতাৰ প্ৰেমক হয়তো মই অস্বীকাৰ কৰিলোহেঁতেন। কিন্তু সেই সময়ত মই আছিলোঁ ক্ষুধা-বিদগ্ধা, বিবেচনা শূন্য এক অন্ধ নাৰী।।.....

দিনান্তৰ শেষত চহৰৰ পথে পথে তেতিয়া সমস্ত দিনৰ এলাহ-জড়িত সন্ধ্যা নামিছিল। শ্ৰান্ত আকাশখনত সিঁচৰিত হৈ থকা গধূলিৰ ধূসৰতাখিনি ক্ৰমে অপমুয়মান হৈ যাবলৈ ধৰিছিল। কোঠালীটোৰ ভিতৰত স্তব্ধতা আৰু মইও ক্লান্ত হৈ পৰিছিলোঁ যুগ্ম-কামনাৰ নিবিড়-মুখবাস্তত। হঠাৎ দুৱাৰখন খুলি কোঠালীটোতলৈ সোমাই আহিছিল কৃপাল। দুৱাৰখন বন্ধ নকৰা কথাষাৰ মই পাহৰিয়েই আছিলোঁ। অপৰাধীৰ দৰে স্তব্ধতা আৰু মই কৃপালৰ চকুলৈ চাই আছিলোঁ। চকুদুটাত জুই

জ্বলিছিল তাৰ। মুখৰ বৰণ পাণ্ডু হৈ উঠিছিল। খং আৰু অপমানৰ হেঁচাত আহত সৈনিকৰ দৰে নাকেৰে ওলাইছিল চুটি চুটি নিশ্বাস। মুখেৰে এটা অশ্লীল উক্তি কৰি অলপ পাচতে বৰ্বৰোচিত বিস্কন্ধতাৰে স্তব্ধতাৰ ওপৰত জপিয়াই পৰিছিল কৃপাল। স্তব্ধতাৰ বক্তাৰে দেহটো বিচনাখনৰ ওপৰত নিঃশ্ৰান্ত হৈ পৰাৰ আগেয়ে কোঠালীটোৰ পৰা মই ওলাই দৌৰ দিছিলোঁ।।.....

তাৰ পিচত লগ পাইছিলোঁ 'বেনাৰসী বাই'ক। 'বেনাৰসী বাই'য়ে মোক আশ্ৰয় দিছিল। নিজ ইচ্ছাতেই গ্ৰহণ কৰিছিলোঁ 'বেনাৰসী বাই'ৰ আশ্ৰয়। আৰু এই আশ্ৰয়েই আছিল মোৰ বাতনা-গ্ৰন্থ জীৱন যাত্ৰাৰ শেষ সীমা।

সুদীৰ্ঘ বাৰ বছৰ.....। চহৰৰ এই কুখ্যাত গলি। পলে পলে বিষাক্ত হৈ আহিছে শৰীৰৰ প্ৰতিটোপা তেজ। তিল তিলকৈ আগুৱাই আহিছে এটা ব্যাধিগ্ৰস্ত জীৱনৰ অনিশ্চিত আন্ধাৰৰ মাজলৈ। নাই—মই আৰু নোৱাৰোঁ। ইমান দিনৰ মূৰত আজি মই নিশ্চয়কৈ বুজিছোঁ এইবাৰ আহিছে সকলো শেষ কৰি দিয়াৰ সময়।

মুৰশিতানৰ খিড়িকীখন খোলা। আকাশৰ দিগন্তে দিগন্তে শেষ বাতিৰ নীৰৱতাবোৰ এক গভীৰ প্ৰশান্তিত শুই আছে। মোৰ দৃষ্টিত স্পষ্ট হৈ উঠিছে সপ্তমিগল..... স্পষ্টতৰ হৈ উঠিছে বশিষ্ঠৰ কাষত ধ্যানস্তিমিতা অৰুন্ধতীৰ মুখচ্ছবি। অলপ পিচতেই সূৰ্য্য ওলাব সেন্দুব-বুলীয়া হৈ। অৰুন্ধতীৰ প্ৰতিকৃতিও মচ খাই যাব আকাশৰ বুকুৰ পৰা। চহৰৰ এই কুখ্যাত গলিৰ বুকুলৈ নামি আহিব একাঁজলি স্নিগ্ধ পোহৰ। পোহৰ হৈ পৰিব মোৰ এই অকমান পঁজাটো। পাৰ হৈ যোৱা অজয় দিনৰ দৰেই আহি পৰিব আৰু এটা দিন— নতুনছবিহীন, সৰ্ব্বাঙ্গশোহী !! মই আকৌ মত্ত হৈ উঠিম কীটদষ্ট জীৱনৰ বীভৎস পুনৰাতনয়ৰ প্ৰস্তুতিত !! মোৰ আৰু সহ্য হোৱা নাই.....এই বিকৃত অভিনয়ৰ উন্মাদনাত নিজকে আৰু মই কলুষিত নকৰোঁ।.....

পূৰ্বত নিশা 'মিথাইল্ এলক'হল্' খাই শলিতাই আত্মহত্যা কৰিছিল। ক'লা বঙৰ এটা বটলৰ লগতে এই চিঠিখনো তাইৰ গাৰৰ তলতে আছিল।

॥ ফৰাচী লিখক বেণে বাৰ্জ্যাৰ গল্পৰ অনুবাদ ॥

কৃষ্ণানন্দ দাস
তৃতীয় বাৰ্ষিক বিজ্ঞান

পোনতে আহি পালে মাৰী, তাৰ পিচত আহিল যোয়ান আৰু একেবাৰে শেষত আহিল চেচিল। সিহঁতে ঘৰ এটিৰ যিটো অংশ লৈ আছিল তাত আছিল এটা বান্ধনি কোঠা আৰু বাৰান্দাবে সৈতে ঘেৰা তিনিটা সৰু সৰু শোৱনি কোঠা। সিহঁত তিনি ভনীয়েকৰ মাজত বেচ মিলাপ্ৰীতি আৰু সত্তাৰ আছিল। সদায় সন্ধিয়া একে সময়তে সিহঁত তিনিওৰে মাজত একে ধৰণৰ কথা-বতৰা নাইবা আলাপ-আলোচনা চলিছিল। পিচলৈ অৱশ্যে কেতিয়াবা নাকেও আহি সিহঁতৰ লগতে আলোচনাত যোগ দিছিল। কিন্তু সদায় নহয়। মাজে সময়ে।

তিনি বায়েক ভনীয়েকৰ ভিতৰত আটাইতকৈ ডাঙৰ আছিল মাৰী—দীঘল আৰু উজল বৰণৰে দেখিবলৈ ধুনীয়া আৰু বাহিৰত বেচ গহীন গভীৰ। কিন্তু ঘৰ

আহি পালে তাইৰ উচলতাৰ সম্ভেদ বেচ ভালদৰে পোৱা যায়—কাৰণ তেতিয়া আৰু কৰ্মস্থলৰ নিৰ্দিষ্ট ভূমিকা এটি অভিনয় কৰিব লগা হৈ নাথাকে, তাইৰ মিচিকিয়া হাঁহিটো বেয়া অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰাৰ ভয় আৰু তেতিয়া নাথাকে; ঘৰুৱা পৰিচিত পৰিবেশটোৰ মাজত তাই তেতিয়া নিজকে ঘূৰাই পায়। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ মানপত্ৰ থকাত তাই কোনো কোনো ঘৰত ফৰাচী শিকাৰ পাৰিছিল আৰু উজল বঙৰে এটি নিপোটল স্ক্ৰী শৰীৰ থকা বাবে তাই ইটো চুবুৰীৰ পৰা সিটো চুবুৰীলৈ ঘূৰি ফুৰিছিল। অলপ অনাহক গৰ্ব আৰু আত্মাভিমানৰে ব্যস্ততাৰ মাজত থাকিও পৰিশ্ৰমৰ ক্লান্তিয়ে মাৰীৰ যৌৱন-স্থলত প্ৰফুল্লতাৰ অকণোকে স্ক্ৰুণ কৰিব পৰা নাছিল।

দ্বিতীয়া গৰাকী যোৱান আছিল ক্ষীণ, হাস্যমুখৰ আৰু কাকতীফৰিঙৰ দৰে চটফটীয়া। আনৰ প্ৰশংসা-মুখৰ দৃষ্টি নাইবা কথাবোৰে তাইৰ মনত বৰ বেছিকৈ প্ৰতিধ্বনিত হৈছিল। যোৱানৰ প্ৰধান কাম আছিল কেৱল পিয়ানো বজাবলৈ শিকোৱা। স্মৰ্ণ নিৰাশাৰ মাজত তাইৰ জীৱনলৈ ক্ষণিকৰ কাৰণে হলেও আনন্দৰ জোৱাৰ আহে সেইখিনি সময়ত, সেই গীতমুখৰ অনুপম পৰিবেশৰ মাজত। তাইক জলবায়ু পৰিবৰ্তনৰ বাবে এখন স্বাস্থ্যকৰ ঠাইলৈ পঠিয়াব লগীয়া হৈছিল আৰু তাতেই গোটেই পৰিয়ালটোৰ সঞ্চয়খিনি নিঃশেষ হৈ যায় অনাহত ভাবে।

ভনীয়েক তিনিগৰাকীৰ ভিতৰত আটাইতকৈ নুমলীয়া আছিল চেচিল। আদৰতে তাইক সিহঁতে নাম দিছিল 'ছোটি' বুলি। ছোটি সিহঁতৰ মানত জীউলাউটোৰ দৰে। গাৰ বং নাইবা নাৰীমূলভ কোমলতা কিন্তু তাইৰ অকণোকে নাছিল। তেতিয়া তাই উচ্চবিদ্যালয়ৰ পৰীক্ষা দিছিল মাত্ৰ। কাৰো বিৰুদ্ধে ছোটিৰ কোনো অভিযোগ নাছিল আৰু নাছিল তাইৰ বৰ্তমান জীৱন ধাৰাৰ ভবিষ্যত সম্বন্ধে কিবা এটি চিন্তা। আনকি সপোনটো তাই এনেকুৱা কথা ভবা নাছিল। ইয়াৰ কাৰণ বোধকৰোঁ এইয়ে যে যেতিয়া তাইৰ বাপেক মৰে আৰু সিহঁতৰ ব্যৱসায়ৰ অধোগতি হয় আৰু আৰ্থিক স্বচ্ছলতাই ৰাজহাড় বেকা কৰি তুলিলে তেতিয়া ছোটিৰ বয়স আছিল নিচেই কম। আৰু আগৰ স্বচ্ছল অৱস্থাৰ কথা আন দুজনী ভনীয়েকৰ অলপ অচৰপ মনত থাকিলেও এই ছোৱালীজনী সেই সম্বন্ধে আছিল একেবাৰে অজ্ঞ।

বসন্ত কালৰ শেষত এদিন লাহে লাহে পৃথিৱীৰ বুকলৈ সন্ধিয়া নামি আহিছিল। প্ৰায় এঘণ্টামানৰ পৰাই বাটৰ মুকলি খিৰিকিৰে ধূলি আৰু উষ্ণ বতাহ সোমাই আহিছিল। চেচিলে এইমাত্ৰ ঘৰত সোমাই টুপিটো খুলি বিচনাৰ ওপৰত থৈ তাইৰ মুখ আবৰণখন ভাঙ কৰি আছিল—এনে সময়তে মাৰী আহি তাইৰ গালতে চুমা এটি দি তাইৰ পিনে এক দৃষ্টিৰে চাই কলে : 'আজি বোধকৰোঁ কিবা খবৰ আছে—নহয়নে ?'

ঠিক সেই সময়তে মাকে বাৰান্দাৰে তেওঁ নিজে

তৈয়াৰ কৰা এবাটি চুপ আৰু একপ্লেট খোৱাবস্ত লৈ যাওঁতে তাইৰ কথা শুনি কলে : 'ওঁ লেখত লবলগীয়া খবৰ—এইপিনে আহাছোন তোমাক কওঁ।' মাকৰ ওপৰত আছিল বন্ধা-বঢ়া আৰু সংসাৰৰ আন আন কামৰ ভাৰ। কামৰ হেচাত বেচেৰী তিবোতাজনী শুকাই-ক্ষীণাই তেনেই হাড়েচালে লগ লাগিছিল। আৰু তাইৰ স্বভাৱটোও স্বাভাৱিকতে কক্ষ হৈ গৈছিল। কাৰণ আগৰ দিনৰ স্বচ্ছল অৱস্থাৰ অভাৱত টকা-কড়িৰ কাৰণে দুঃচিন্তা, এতিয়া সংসাৰখন চলোৱাৰ ভাৰ—এইবোৰ কথা ভাবি তাই নিজকে 'পোৰা কপলীয়া' বুলিছিল। দুখ কৰিছিল, অনুতাপৰ চিন্তাই জলাই মাৰিছিল। আন একো কথা চিন্তা কৰাৰ তাইৰ অবসৰো নাছিল। আহাৰ খোৱা টেবিলৰ কাষত বহি চাৰিখন প্লেটত 'চুপ' ঢালি ঢালি তেওঁ কবলৈ ধৰিলে : তোমালোকক কওঁ শুনা : 'চেচিলক এজন জমীদাৰৰ ঘৰত গভৰ্ণেচৰ কাম কৰিবলৈ মাতিছে।'

মাৰী আৰু যোৱানে সিকাষৰ খোৱাৰ টেবিলখন ঠিক কৰি আছিল আৰু টেবিলৰ ওপৰৰ ঢাকনিখনৰ ওপৰত শিল্পীৰ নিচিনাকৈ অতি সাৱধানে নিমখৰ পাত্ৰ আৰু ফলেৰে ভৰপূৰ দুখন প্লেট সজাই আছিল। মাকৰ মুখৰ শেষ কথা কেইটি শুনি বিস্ময়বিহ্বল দৃষ্টিৰে দুয়ো কৈ উঠিল—'ছোটি' গভৰ্ণেচ হব ? জমিদাৰৰ ঘৰত ?

তদুপৰি আৰু বহুত কিবাকিবি। জমিদাৰৰ ঘৰতে তাইৰ নিজৰ কাৰণে এটা কোঠালী থাকিব গা-ধোৱা ঘৰৰে সৈতে। ঘৰটো লৰা-ছোৱালীবোৰৰ ঘৰৰ পৰা বেলেগ ; বেচ নিৰ্জৰ্জন। খাব সিহঁতৰ ডাঙৰ ঘৰটোতে। এনেকি অতিথিৰ কাৰণে ৰখা আসনতো দিনত দুঘণ্টা তাই নিজে পঢ়া-শুনা কৰিবৰ কাৰণে ৰাখিব আৰু মাহত এটা দেওবাৰে মোৰ লগত দেখা সাক্ষাত কৰিব পাৰিব আৰু কেতিয়াবা সিহঁত যদি বাহিৰলৈ কুৰিবলৈ যায়, তেনেহলে ছোটাকো লগত লৈ যাব।

: 'ইয়াৰ পৰা বহুত দূৰৈত নেকি মা', মাৰীয়ে শঙ্কাৰে স্নধিলে।

: 'প্ৰায় কুৰি মাইল।'

: 'কেইজনক পঢ়ুৱাব লাগিব?'

: 'মাত্ৰ এজন—তেবৰছৰীয়া ছোৱালী এজনী।
চেচিলৰ বয়স ওঠৰ, বেচ মিলিব কিন্তু। তাই আজি
আবেলি মানপত্ৰ লবলৈ অফিচলৈ গৈছিল।'

: 'সিহঁতেনো কি কলে?'

: 'ছমাহৰ আগত নহয়—আৰু ইয়াৰ ভিতৰতে
কিমান চাকৰীৰ সুবিধা হয়তো আহিব।'

: 'কিন্তু এতিয়ালৈকে এনে সুযোগ আমি আৰু
পোৱা নাই—তোমালোকক কোৱা নাই বোধকৰোঁ—
ময়ে কৈ মেলি তোমালোকৰ ভনীয়েকৰ কাৰণে পোন্ধৰ
ক্ৰাফ্ৰ বেতনৰ প্ৰতিশ্ৰুতি লৈছোঁ। তাই নিজে ইমান
টকা খুজিবলৈ সাহ নকৰিলেহেঁতেন, মই কিন্তু ভয়
নকৰোঁ। মই কলো যে—চাওঁক নানা ধৰণৰ শিক্ষয়িত্ৰী
হয়তো আছে—কিন্তু ভদ্ৰধৰ কনবয়সীয়া ছোৱালীৰ
কাৰণে যেনেকুৱা.....'

জীয়েকহঁতৰ আহাৰ পৰিবেশন কৰি যাওঁতে মাকে
ঘটনাটো ভালদৰে বৰ্ণনা কৰি শুনালে। মাৰী আৰু
যোয়ানৰ চকু কিন্তু আছিল আনপিনে। সিহঁত দুজনীয়ে
আসোৱাহপূৰ্ণ ভাবেৰে একে দৃষ্টিৰে ছোটাৰ পিনে চাই
থাকিল। সিফালে ছোটায়ে তাইৰ মূগাববণীয়া চুলিৰে
ভৰা মূৰটো জোকাবি জোকাবি মাকৰ কথা সমৰ্থন
কৰিছিল।

: 'সেইটো হয় অৱশ্যে'—আৰু বায়েকহঁতৰ মুখৰ
পিনে চাই যেন জানিব খুজিছিল—সুখৰ বতৰা নহয়নে?
'সঁচাকৈয়ে সুখকৰ নে? তোমালোকে মই সুখী হম
বুলি ভাবানে?'

যোয়ানে হিচাব কৰি চালে—শুণাত চাৰি ক্ৰাফ্ৰ
হিচাবে ছোটাৰ দৰমহা হ'ব ৩৭৫ শতা পিয়ানো বজাবলৈ
শিকোৱাৰ সমান—তদুপৰি নিজৰ প্ৰসাধন খিনিৰ বাহিৰে
চেচিলে আন আৰু একো খৰচো কৰিব নালাগিব
আৰু ইতিমধ্যে সিহঁত তিনি ভনীয়েকে এই প্ৰায়
পোন্ধৰ দিনমান আগতে তিনিটা ধুনীয়া ক্ৰক আৰু
তিনিটা গৰমৰ দিনৰ কাৰণে বেচ ফুলবচা টুপি কিনিছেই
—গভিৰকৈ যোয়ানে উৎসাহেৰে কৈ উঠিল—'বৰ
ভাল হ'ব'

মাৰীয়ে কেতিয়াও প্ৰথমতে তাইৰ মত প্ৰকাশ
নকৰিছিল আৰু যি কৈছিল বেচ ভাবিচিন্তিহে কৈছিল।
তাই কলে—

: 'আটাইতকৈ যিটো মোৰ ভাল লাগিছে সেইটো
হ'ল তাই শ্ৰদ্ধাৰ পাত্ৰ হোৱাটো ছাত্ৰী এগৰাকীৰ
মাকৰ ঠাই অধিকাৰ কৰাটো। মই যি শিকাই ফুৰোঁ
এনেকি যেনে যেনে পঢ়াবলৈ গলেও এই শিক্ষাৰ প্ৰভাৱ
স্থায়ী হৈ নাথাকে। মই মনে মনে সেই কাৰণেই
খুব বেয়া পাওঁ—ই কেৱল অন্তহীন অহা আৰু যোৱা।'

ছোটায়ে কলে : মোৰ শাৰীৰিক কষ্ট হয় যথেষ্ট।
কেতিয়াবা কেতিয়াবা মই অসন্তৰ ক্লান্ত হৈ পৰোঁ—
একেবাৰে অসহ্য হৈ যায়। কিন্তু ভাবি চাবলৈ গলে
পৰিবেশ পৰিবৰ্তনটোৱে হৈছে মোৰ কাৰণে আটাইতকৈ
ভাল লগা বস্তু।

: 'উস্ চেচিলে মাজে সময়ে দেশ বিদেশত ঘূৰি
ফুৰিবও পাবিব—তাই কেতিয়াব পৰা কামলৈ যাব! মা,
তুমি দেখোন সেই কথাটো নকলা।' যোৱানে সুধিলে।

: 'চাৰিদিনৰ ভিতৰতে জানিব পৰা হ'ব—সিহঁতে
চিঠিৰে জনাব আগৰ গভৰ্ণেচক বিলায় দিবলৈ আৰু
ছাত্ৰীজনীয়ে আমাৰ ভাগ্যৱতী চেচিলজনীক গ্ৰহণ
কৰিবলৈ সাজু হওঁতে আকৌ কিছু সময় লাগিব নহয়।'

ভাগ্যৱতী চেচিলে খাটনিত গাতলৈ সোমোৱা
কৰুণ চকু দুটিৰে এই বিচাৰক তিনিজনীৰ চাৱনি
পৰীক্ষা কৰি থিক কৰিলে যে সঁচাকৈয়ে তাই আনন্দিত
হোৱা উচিত। তাইৰ মন উজল আৰু আনন্দমুখৰ হৈ
উঠিল আৰু তাই তাইৰ মনলৈ নানান ধৰণৰ পৰিকল্পনা
ৰ কথা আহিবলৈ ধৰিলে। বায়েক যোয়ান আৰু
তাইৰ মাজত কথাবতৰা বেচ উচ্ছাসপূৰ্ণ আনন্দত মুখৰ
হৈ উঠিল। সিহঁতৰ মাজত আগৰ দিনৰ স্কুলীয়া
ছাত্ৰীৰ সঙ্কোচ আৰু বিচাৰি পোৱাই টান হৈ পৰিল।
তেতিয়া এটিমাত্ৰ কথাত তাইৰ মুখৰ হাঁহি নিঃশ্ৰুত
হৈ গৈছিল। ভাব হৈছিল যেন মাত্ৰ এটি ভাবধাৰাইহে
যেন তাইৰ ক্লান্ত স্থিতি জগত আবৰি আছে।

খোৱা-বোৱা শেষ হোৱাৰ পিচতো এই চাৰিটা
প্ৰাণীৰ আলোড়িত হৃদয়ত এই সুখবৰটোৰ প্ৰভাৱ

নকমিল। মাকে টেবিলৰ ওপৰৰ পৰা বাচন-বৰ্ত্তনবোৰ লৈ গৈ—কোঠাটোলৈ ব্যস্তভাৱে ঘূৰি আহি আকৌ যেতিয়া খোৱা ঘৰত তেওঁৰ তিনি জীয়েকক কথা পাতি থকা দেখিলে তেতিয়া আচৰিত নহৈ নোৱাৰিলে, কাৰণ তেওঁ কেতিয়াও সিহঁতক আনন্দত ইমান বিহ্বল হোৱা দেখা নাই। সন্ধ্যা এইখিনি সময়ত সিহঁতৰ পোছাক-পৰিচ্ছদ পৰিপাটী কৰি খব লয় আৰু সাধাৰণতে চিলাই কৰিবৰ কাৰণে চাকিৰ পোহৰত সিহঁত একেলগে বহে। ডাঙৰ ভনীয়েক দুজনীয়ে সিহঁতে টকা ঘটাবৰ কাৰণে কিমান কষ্ট কৰিব লাগে সেই বিষয়ে আলোচনা কৰি আছিল। তেওঁলোকে অৱশ্যে কাকে। দোষাবোপ কৰা নাছিল বৰং তাৰ দ্বাৰা সিহঁতৰ সৰলতাহে প্ৰকাশ পাইছিল—সিহঁতৰ উদ্দেশ্য আছিল সৰু ভনীয়েক জনীক আশা আৰু উৎসাহ দিয়া। কাৰণ তাই আৰু এতিয়া ঘৰে ঘৰে ঘূৰি শিক্ষয়িত্ৰীৰ কাম কৰিব নালাগিব।

বহু সময়ৰ বিৰতিৰ পিচত শেষত যেতিয়া সিহঁত বহাৰ পৰা উঠিল তেতিয়া চাৰিওপিনে এনে ধৰণে নীৰৱ হৈ পৰিছে আৰু চহৰখন এনে ধৰণে নিস্তন্ধ হৈ পৰিছে যে খিৰিকি খোলা থকা স্বত্বেও থিয় হোৱাৰ সময়ত সিহঁতৰ ক্ৰকৰ খচমচনি শব্দ শুনা গ'ল। মাৰীৰ যেন হঠাতে ননত পৰিল যে বিদায়ৰ দিনলৈ আৰু বেচি দিন নাই। মাকক সন্তোষণ কৰিবলৈ ঘূৰিবলৈ গৈ সৰু ভনীয়েকজনীক তাই ধুসৰ আন্ধাৰত ছাঁৰ নিচিনাকৈ দেখিবলৈ পালে। ভাবিবলৈ ধৰিলে— 'তাই গুচি যাবই লাগিব। চাৰিদিন মানৰ ভিতৰতে তাই আমাৰ ঘৰৰ পৰা কেইবছৰমানৰ কাৰণে বিদায় ল'ব'। এই সুখবৰটো পোৱাৰ পিচৰ পৰাই এই চিন্তাই তাইৰ মনটো গধুৰ কৰি ৰাখিছিল কিন্তু চেচিলে বেয়া পোৱাৰ ভয়ত তাই সেই ভাৱটো প্ৰকাশ কৰা নাছিল। এতিয়া আৰু তাই কোনোমতে নিজক বাধা দিব নোৱাৰিলে—তাইৰ চকুজোৰ চকুলোৰে ভৰি আহিল, তাই ৰুমালৰে চকুৰ কোণ দুটা মচি ললে।

পিচদিনা বাতিপুৱা টোপনিৰ পৰা উঠি জ্যামিতিৰ সূত্ৰৰ দৰে মাৰীয়ে বুজি পালে যে—এই সুখৰ বতৰাটো আচলতে একপ্ৰকাৰ দুখৰহে বতৰা। আমাৰ তিনিজনীৰ ভিতৰত কোনোবা এজনী যদি গুচি যায় তেনেহলে

আমাৰ সংসাৰখন তেনেই মৰা যেন হ'ব কিন্তু তাইৰ এই মনোভাৱ তাই কাৰো আগত প্ৰকাশ নকৰিলে।

আবেলি যেতিয়া চেচিলে যোৱানক কালিৰ কথাতো কলে—তেতিয়া যোৱানে জমিদাৰৰ ঘৰ, স্বাধীনতা, প্ৰমোদ কুটীৰ আদি কিছুমান কথা এনে ধৰণে ব্যৱহাৰ কৰিলে তাইৰ যেন এইবোৰ কথা বিগ্ৰাসেই হোৱা নাই। তাৰ পিচদিনাও আটোয়ে গা বেয়া বুলি কলে আৰু আগৰ নিচিনাকৈ সকলোৱে মিলি একো আলোচনা কৰা নহল আৰু।

তৃতীয় দিনা মাৰীয়ে বাতিপুৱাই উঠি ছাত্ৰী পঢ়ুৱাবলৈ যোৱাৰ আগতে ওচৰৰে গীৰ্জা এটাত উপাসনাত যোগ দিবৰ কাৰণে কেই মিনিটমানৰ কাৰণে আঠু লৈছিল মাত্ৰ, এনেতে তাই দেখিবলৈ পালে—কাৰোবাৰ দুখন ভৰি মিনাকৰা দলিচাৰ ওপৰত লাহে লাহে আঙুৱাই আহিছে। তাই চিন্তা কৰিলে—'সেয়া দেখোন যোৱানেও মোৰ নিচিনাকৈয়ে দুখ পাইছে।' সঁচাকৈ যোৱানেই তেতিয়া সেইপিনে গৈ আছিল। অলপ পিচতে চেচিলে আহি গীৰ্জাত সোমাল। কিন্তু সিহঁতে নিজৰ ভিতৰতে কথা বতৰা নাপাতি আঁতৰে আঁতৰে গৈ বহিল।

অৱশেষত চতুৰ্থ দিন আহি পালে। মাৰী আৰু যোৱানে জমিদাৰৰ ঘৰৰ মানুহেনো কেতিয়া চিঠি লৈ আহে তাৰে আশা পালি আছিল। তেতিয়া আঠ বাজিছে। বাহিবৰ বিদ্যুৎ ঘণ্টাটো বাজি উঠিল। মাকে কলে—সেয়া! আৰু আগে পিচে যেনেকৈ তেওঁ ছোৱালীকেইজনীৰ ভবিষ্যতৰ কথা অস্পষ্টভাৱে হলেও কল্পনা কৰি সংসাৰৰ অভাৱ-অনাটন গুচোৱাৰ কথা ভাবিছিল, থিক তেনেদৰেই ভাবি ভাবি দুৱাৰ খুলি চিঠিখন ললে। ভিতৰত পোহৰৰ অভাৱত চিঠি পঢ়া টান—সেইবাবে খোৱা ঘৰৰ খিৰিকিৰ পিনে আঙুৱাই গৈ তেওঁ আঙুলিৰে লেফাফাটো খুলিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। ছোৱালীকেইজনীয়ে অলপো শব্দ নকৰাকৈ লাহে লাহে শুকান মুখ লৈ মাকৰ পিচে পিচে আগবাঢ়িল।

প্ৰথম কেইটামান শাৰী দেখিয়ে মাক প্ৰায় আনন্দত নাচি উঠিল আৰু হাঁহি হাঁহি কলে—'কোনো সুবিধাই কৰিব পৰা নগ'ল—পুৰণি গৰ্ভৱেচজনীয়ে থাকিল।'

তেওঁ অভিযোগৰ স্মৰত যেন বহুত কথা কলে
আৰু তাৰ পিচত চিঞৰি চিঞৰি চিঠিখন পঢ়িলে।
সিপিনে ছোৱালী তিনিজনীয়ে ইমান সময় আলেঙে
আলেঙে খকাৰ পিচত হঠাতে একেলগে আচবিত
অস্বস্তিকৰ অৱস্থা এটাৰ সন্মুখীন হ'ল। সিহঁতে
পোনতে আটোয়ে একেলগে ফেকুৰি ফেকুৰি কান্দি
আকৌ হাঁহিত আৱহাৰা হৈ পৰিল—ইজনীয়ে সিজনীক
আকোৱালি ধৰিলে আৰু সিহঁতৰ গালবোৰ চুমা আৰু
চকুৰ পানীয়ে মিলি গোলাপী হৈ উঠিল। মাৰীয়ে
তৎক্ষণাৎ কলে : খুউব আনন্দৰ কথা। যোৱানে ঠাটা
কৰিলে : ছোটা গুচি যোৱাহেঁতেন নোৰ কি হ'লহেঁতেন।

মনে মনে মই ভাবিছিলোঁ এই চিঠি যেন কোনো দিনে
নাহে।

ছোটায়ে কলে : মই এইটো প্ৰত্যাখ্যান কৰিম
বুলিয়ে থিক কৰিছিলোঁ।

তিনিওজনীয়ে নিজৰ নিজৰ ভাষাবে সিহঁতৰ
জীৱনৰ শেষ সিদ্ধান্ত জনালে—আমি কোনেও কেতিয়াও
কাকো এৰি নাখাকে। সিদিনা আবেলিলৈকে সিহঁতে
আনন্দৰ চকুপানী টুকিলে। এই বাতৰিটোৱে যেন
সিহঁতৰ তিনিওৰ দুখৰ জীৱনৰ আকাশত আনন্দৰ জোন
হৈ ধৰা দিলে।

অসমীয়া সাহিত্যত হাস্যৰস

জ্যোতিপদ চৌধুৰী
তৃতীয় বাৰ্ষিক কলা

কৰ্মব্যস্ত জীৱনত যেতিয়া আমি বাস্তৱৰ সংঘাতত জুৰুলা হৈ পৰোঁ তেতিয়া আমি বিচাৰোঁ। শান্তি—এটি মিচিকীয়া হাঁহি আৰু সেই হাঁহিৰ যোগেদি সেই দুখকষ্ট অভাৱ-অভিযোগ পাহৰি যাওঁ। আমাৰ এই জীৱনটোৰ সৈতে সাহিত্যৰ নিবিড় সন্ধৰ্ম আৰু সেইদৰে হাস্যৰসো সাহিত্যৰ এটা এৰাব নোৱাৰা অঙ্গ। যি মানুহে হাঁহিৰ নাজানে চেষ্টাৰটনে তেওঁক মানুহৰ শাবীলৈ তুলিব বাধা কৰিছে।

ইংৰাজীত 'উইট', 'হিউমাৰ' বোলা এটা কথা আছে। অসমীয়াত ইয়াক হাঁহি, হাস্যৰস, ব্যঙ্গৰস, বগৰ আদি আখ্যা দিয়া হৈছে; এইখিনিতে আমি এটা কথা মন কৰিব লাগিব হাঁহিনো ক'বপৰা জন্ম আৰু কেনেকুৱা বিসঙ্গতিত ইয়াৰ উদ্ভৱ হয়। ইংৰাজ সমালোচক এজনে কৈছে—Humour meant exultation, in sense of personal triumph over one's adversary or of sense of delight seeing sometime anything demolished or knocked out or shape সেই একে স্মৰতে স্মৰ মিলাই কব পৰা যায় হাঁহিৰ জন্ম হয় বিসঙ্গতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি।

সাহিত্যত হাঁহিৰ জন্ম বচনা কোশল আৰু শব্দ-সম্ভাৰ যোজনাৰ বিসঙ্গতিত হাঁহিক আমি কেইবা ভাগতো ভগাব পাৰোঁ; যেনে—সৰল, গহীন, পাতল আৰু

উক্ষা হাঁহি। কিন্তু এই হাঁহিৰ ভাগকেইটা কোনো বৈজ্ঞানিক বিশ্লেষণ নহয়।

হাঁহি সমাজগত। বাৰ্গচনে এঠাইত কৈছে, "All laughter is social in character" এজন মানুহে হাঁহা দেখিলে কাৰণ নজনাতে অইন এজনে হাঁহিব পাৰে। সেয়েহে বেজবৰুৱাই কৈছে "হাঁহি এটা সোঁচৰা ব্যাধি।" উচচ ধৰণৰ হাস্য বসে মনত আনন্দ দিয়াৰ উপৰিও নৈতিক চৰিত্ৰ গঠনত সহায় কৰে। পৃথিৱীত যেতিয়া বিপ্লৱৰ অগনি জ্বলি উঠে সকলোৱে আতঙ্কত চিঞৰি উঠে তেতিয়া মহামানৱৰ জন্ম হয়—এই বিপদ বোধ কৰিবলৈ। ঠিক তেনেকৈ যেতিয়া জীৱনত ব্যৰ্থতাই আগুৰি ধৰে তেতিয়া ক্ষণিকৰ কবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে হাঁহি-ধেমালিৰে সেই ব্যৰ্থতাক উৰুৱাই দিছিল—হাঁহিৰ প্ৰয়োজনীয়তা সেইখিনিতেই।

মৌখিক যুগৰ পৰাই অসমীয়া সাহিত্যত হাস্যৰসৰ সমল দেখা যায়। এই যুগত "নিংনী ভাৱৰীয়াৰ বহস্যৰ" বহুত কথা অতীতৰ পৰা চলি আহিছে, ঠিক তেনেদৰে একে সময়ৰ বঙালী সাহিত্যত "গোপাল-ভাৰ"। কিন্তু এই হাস্যৰসৰ সমলবোৰ বৰ নিম্নখাপৰ আৰু ঠেক গণ্ডীৰ মাজত আবদ্ধ কাৰণে আজিকালি তাৰ প্ৰভাৱ কমি আহিছে।

আদিযুগৰ হাস্যৰসাত্মক বচনাৰে সমৃদ্ধ কৰা কবি-সকলৰ ভিতৰত হেমস্বৰ্গতী, হৰিহৰ বিপ্ৰ, কবিৰত্ন

স্বৰস্বতী, মাধৱকন্দলী আদিয়ে প্ৰধান। হেমস্বৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত' আদিযুগৰ প্ৰথম লিখিত গ্ৰন্থ। এই গ্ৰন্থত কবিয়ে মাজে মাজে হাস্যৰসৰ অৱতাৰণা কৰি ৰাইজক আনন্দ দিছে। মাধৱকন্দলীৰ ৰচিত ৰামায়ণত ইয়াৰ প্ৰভাৱ বাক্যকৈয়ে পৰিছে। কবিয়ে ৰামায়ণত নাম সম্প্ৰদায়ৰ হাস্যৰসৰ পূৰ্ণ বৰ্ণনা দিছে। ৰাক্ষস, ৰাক্ষসিনীৰ, ৰক্ষকৰ বৰ্ণনাও হাস্যৰসপূৰ্ণ। কুঁজীৰ চৰিত্ৰত বেচ হাস্যৰসৰ আভা ফুটি উঠিছে।

তাৰ পিচত বৈষ্ণৱ যুগ। এই যুগৰ কবিসকলে নানা ঠাইত হাস্যৰসৰ অৱতাৰণা কৰিছে। মনকৰ কবিৰ ৰচিত—“পদ্মপুৰাণত” নাৰদৰ চৰিত্ৰ হাস্যৰসপূৰ্ণ। স্ককবি নাৰায়ণ দেৱ ৰচিত “বেউলা লক্ষীন্দাৰ” কাব্যত পদ্মাৰ ওচৰত নাৰদৰ ঔষধ ব্যৱস্থা হাস্যৰসেৰে ভৰপূৰ। পীতাম্বৰ দ্বিজে “উষা পৰিণয়ত” বীৰসকলৰ মধুবাণী হৰিস্বৰৰ বাক্যযুদ্ধ, শিৱৰ সন্দ্বিধ নৈতিক চৰিত্ৰৰ হাঁহি উঠা বৰ্ণনাই মৌখিক সাধু সাহিত্যৰ শ্ৰোতা-পাঠকক আনন্দ দি আহিছে। উষাৰ চৰিত্ৰক প্ৰাধান্য দিবৰ বাবে কৌকিলা ধাইৰ চৰিত্ৰাঙ্কনৰ যোগেদি হাস্যৰসৰ স্ৰষ্টি কৰিছে।

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱেও তেওঁলোকৰ ৰচনাৰ মাজত হাস্যৰস বাদ দিয়া নাছিল। শঙ্কৰদেৱৰ ৰচিত—“ৰুক্মিণীহৰণ” কাব্যত বেদনিধি বাপুৰ চৰিত্ৰটো হাস্যমধুৰ—বাপুৰে “স্বৰ্ণ খাটত” মেলাইছে পাছে গাৰ” —কিন্তু কুণ্ডলমুখী ৰথৰ বেগত পেট উখহি বামুণৰ “ধিমিক ধিমিক মাত্ৰ লৰে ধাতুখানি” ইত্যাদি। নাৰদৰ চৰিত্ৰৰ যোগেদিও হাস্যৰসৰ স্ৰষ্টি কৰা হৈছে। কীৰ্ত্তন ঘোষাৰ “বালি চলনত” ইন্দ্ৰৰ আদেশত দেৱতা সকল যেনে তেনে পলাব খোজা বিবৰণৰ যোগেদিও হাস্যৰস স্ৰষ্টি কৰিছে। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ ৰচিত গ্ৰন্থসমূহতো হাস্যৰসৰ প্ৰভাৱ কম নহয়। “চোৰ ধৰা” “পিম্পৰা গুচোৱা” আদি নাটকত শিশু কৃষ্ণৰ যোগেদি হাস্যৰস স্ৰষ্টি কৰিছে। “চোৰ ধৰা” নাটকত কৃষ্ণই এদিন গোপী ঘৰত নথকাৰ স্ৰয়োগতে লৰনু চুৰ কৰি খোৱাত ধৰা পৰিলত চোৰ আখ্যা দি বান্ধি থলে। তেতিয়া কৃষ্ণই লগৰীয়া সকলক মাতিলে—“আহে চাণ্ডী গোৱাবীসৰ! হামাক কলঙ্ক দিয়ে তোৰা কি

এৰাইতে চাৰ! আপোনায় যবে দৰ্শি-দুগ্ধ খায় আমাক কলঙ্কক দেখি। তোৰাসবকো হামু চাড়াবো নাহি।” গতি বিষম দেখি গোপীয়ে বান্ধ চিলাই দিলে—“ওহে কানায়, তোহাক হামু চোৰ নাহি বুলিয়ে। তোহা আপুনি গৃহে যাৱ। তোহাক হামি চৰালো।” পিছে এতিয়া অৰে এৰিলেও কঁপনিয়ে নেৰে। ..“তোহাক নাহি ছোড়ি ৰব ছোড়ি খব হামাক কিছু লৰনু দেহ।” পিম্পৰা গুচোৱা নাটত যেতিয়া কৃষ্ণই মাখন চুৰ কৰোতে ধৰা পৰে তেতিয়া বুধিয়ক শ্ৰীকৃষ্ণই পিম্পৰা গুচোৱা ভাও ধৰে।

ষোড়শ শতিকাৰ আগছোৱাত শঙ্কৰ মাধৱৰ পিচত মৌলিক সাহিত্য স্ৰষ্টিকাৰক “ৰামস্বৰস্বতী”ৰ হাস্যৰস বধকাব্য, ভীম চৰিত আদি পুথিৰ প্ৰভাৱ কোনো গুণে কম নাহি। অনন্ত কণ্ডলীৰ ৰামায়ণতো লৌকিকতাৰ যোগেদি হাস্যৰসৰ অৱতাৰণা কৰিছে। শ্ৰীধৰ কন্দলিৰ হাস্যৰসপূৰ্ণ বৈষ্ণৱ কবিতাৰ পুথি “কাণখোৱা”তো হাস্যৰসৰ প্ৰাচুৰ্য্য আছে। এই কাণখোৱাৰ গীত পুৰণি নিচুকনি গীতৰ পৰা বৈষ্ণৱ কবিতালৈ ৰূপান্তৰিত কৰা হৈছে।

বৰ্ত্তমান বা আধুনিক যুগত পাশ্চাত্য সভ্যতাৰ পোহৰ পোৱা অসমীয়া লিখকসকলৰ ভিতৰত প্ৰথম হাস্যৰসৰ অৱতাৰণা কৰে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই। এওঁৰ “কানীয়া কীৰ্ত্তন” আৰু “বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱা ভাতুৰী” হাস্যৰসপূৰ্ণ ব্যঙ্গ ৰচনা। “কানীয়া কীৰ্ত্তন” নাটকীয় ভঙ্গীত লিখিলেও তাত নাটকীয় গুণ প্ৰায় নাই বুলি কৰ পাৰি। ইয়াত সমসাময়িক সমাজৰ দোষবোৰ ফহিয়াই দেখুৱাৰ চেষ্টা কৰিছে। “কোৱা ভাতুৰী”ৰ কাহিনীমূলক ৰচনা ব্যঙ্গ আৰু চোকা। “কোৱাভাতুৰী”ত তেওঁৰ হাস্যৰস অতি তিক্ত হৈ উঠিছে। সমাজৰ গুণানিত তেওঁৰ মনত পঙ্কিলতাৰ যেন চিটা পৰিছে; কিন্তু তেওঁ সংযমী, সংজ্ঞাশীল। তেওঁ গ্ৰাম্যতাৰ পৰা আতৰি ৰুচিৰ ধাৰেদি চলিবলৈ যত্ন কৰিছে।

গুণাভিৰাম বৰুৱাই ১৮৯০ চনত ওলোৱা ‘বিজুলী’ কাকতৰ জৰিয়তেদি কঠিন শব্দৰ বহুশা ব্যাখ্যা, খুহুতীয়া কথাৰ প্ৰৱন্ধ লিখি পাঠকক হাঁহুৱাইছে। উদাহৰণ

স্বৰূপে বতনপুৰৰ লৰাই অধ্যাপকক যদুপাচনীৰে স্মৃধিলে—
“দেউ, চাহাব কিয় বোলে?”

অধ্যাপক—চাহেন বা পতু ইতি চাহাব। চাহ খাই
ৰক্ষা পৰি থকা বাবে চাহাব।

যদু—ডেউ, কচাৰি কিয় বোলে?

অধ্যাপক—কঃ চাৰি অৰ্থাৎ কোন কোন চাৰিজন
বহা ঠাই। বৰচাহাব, চোটচাহাব, সদৰ আমিন, মনচুপ
ইত্যাদি। এইদৰে তেওঁ নানা বহস্য বাখ্যা কৰি মধুৰ
হাস্যৰ সৃষ্টি কৰিছে। ষনষোৰ কলীয়া একাৰে
আৰম্ভি থকা পৃথিবীত সোণালী সুৰুয়ে ভুমুকি মাৰি
বিতোপন পোহৰেৰে পৃথিবীৰ বহণ চৰোৱাৰ দৰে ১৮শ
শতিকাত কৰি “জনচন”ৰ নিচিনাকৈ অসমীয়াৰ মুখ
উজলাবলৈ হেমচন্দ্ৰৰ আবিৰ্ভাৱ হয়। হেমচন্দ্ৰ আৰু
গুণাভিৰাম ১৯ শতিকাৰ দুটি শিক্ষালয় বুলি কব পাৰি।
কিন্তু জোনাকৰ জেউতিক বেলিৰ কিৰণে জিনিব পৰাৰ
দৰে হেমৰ প্ৰতিভাৰ প্ৰখৰতাই গুণৰ জেউতিৰ মৃদুতাক
জয় কৰিব পাৰিলে।

ইয়াৰ পিছত ৰসৰাজ বেজবৰুৱাৰ আবিৰ্ভাৱ জানিব
লগীয়া। এওঁ অসমীয়া নবন্যাসৰ ত্ৰিমূৰ্তিৰ দ্বিতীয়টি।
এওঁৰ প্ৰথম ধেমেলীয়া নাটক ‘লিতিকাই’ অসমীয়া
পুৰণি সাধুকথাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি লিখা। একেটা
শব্দ বহুবাৰ একেলগে ব্যৱহাৰ কৰাটো বাক্যবীতিৰ
এটা দোষ। বেজবৰুৱাৰ হাতত এই দোষ গুণৰূপে
দেখা দিছে। যেনে,

নিতাই—শুনিছনে কিন্তু ভাইহঁত, আমাৰ আইৰ কিন্তু
চুকাৰৰ আজি কিন্তু বছৰেচৰেক নৌ হওঁতেই কিন্তু
আকৌ বোপায়েও কিন্তু আমাক এৰি গ’ল।...আইৰ
কিন্তু মুখৰ ছুৱা মুখতে ৰ’ল কিন্তু, বোপাইৰ কিন্তু মুখৰ
ছুৱা—কিন্তু গুচাব লগাত পৰিল।’ এই লিতিকাই
নাটকত নিতাইৰ মুখত ষনেপতি ‘কিন্তু’ শব্দৰ ব্যৱহাৰে
হাস্যৰ সৃষ্টি কৰিছে। ‘কৃপাবৰ বৰবৰুৱা’ বেজ-
বৰুৱাৰ এক অনন্য সৃষ্টি। এই কৃপাবৰৰ যোগেদি
অসমীয়া হাস্যৰসাত্মক সাহিত্যৰ ভৰালটি টনকিয়াল
কৰাৰ উপৰিও ভাষা সাহিত্যৰ সৌষ্ঠৱ বৃদ্ধি হয়। এই
কৃপাবৰ সৃষ্টিৰ লগে লগে গোটেই অসমত হাস্যৰসৰ
ধুমুহাই বৰদৈচিলাৰ দৰে অসমত বিয়পি পৰে।

বিভিন্ন দোষ, চৰিত্ৰৰ বৈষম্য, নৈতিক অধঃপতন,
সামাজিক কেৰোণ, পুৰণিকলীয়া ৰীতিনীতিৰ গোড়ামী
আদি পোহৰলৈ আনিছে নিৰ্মল হাস্যৰসৰ যোগেদি।
ইয়াৰ পিছত তেওঁৰ নোমল, পাচনি, চিকৰপতি-নিকৰপতি
আদি ধেমেলীয়া নাটক আৰু সাধুকথাৰ কুকি, কৃপাবৰ
বৰুৱাৰ ওভটনি, ককাইদেউ আৰু নাতি ল’ৰা, কৃপাবৰ
বৰুৱাৰ কাকতৰ চৌপোলা আদি হাস্যৰসিক গল্প-
সংকলন প্ৰকাশিত হয়।

সেই সময়ৰ অসমীয়া সাহিত্য সভাৰ সম্পাদক
শ্ৰীদেবেশ্বৰ চলিহাদেৱে বেজবৰুৱাৰ হাস্যৰসৰ কথা
কবলৈ গৈ এইদৰে কৈছে—“তাহানিখনৰ লিতিকাই
কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ চৌপোলা, কৃপাবৰ বৰুৱাৰ
ভাবৰ বুৰবুৰনি আদিয়ে আমাৰ আমঠুলৈকে ভেদি
যোৱা নাইনে? বেজবৰুৱাই হাস্যৰসৰ ৰচনাৰ মাজেদি
তৰোৱালতকৈ কলমৰ শ্ৰেষ্ঠতা প্ৰমাণ কৰি গৈছে।”
অধ্যাপক লেখকদেৱে ‘কাকতৰ চৌপোলা’ আলোচনা
প্ৰসঙ্গত কৈছিল—“বন্ধৰ বন্ধিমচন্দ্ৰ কমলাকান্তৰ
দপ্তৰতকৈ কোনো কোনো বিষয়তহে শ্ৰেষ্ঠ হব।,
অসমীয়া সাহিত্যত বেজবৰুৱা আৰু বঙালী সাহিত্যত
বন্ধিমচন্দ্ৰই হাস্যৰসৰ এক অস্তঃস্ৰোতা ধাৰা প্ৰবাহিত
কৰে। কিন্তু বন্ধিমৰ হাস্যৰস ঠায়ে ঠায়ে স্থানচ্যুত
হৈছে। হাস্যৰস অৱতাৰণাত বন্ধিম যদি চুইফ্ট
আছিল, বেজবৰুৱা আছিল ডিক্কেঞ্চ।

লম্বোদৰ বৰাৰ “সদানন্দৰ কলাঘুমটিয়ে” হাঁহিৰ
সমল যোগায়। লিখকে নিজেই সদানন্দৰ ভাওত দেখা
দি সকলো বাণী প্ৰচাৰ কৰিছে। এওঁৰ ৰচনাত ব্যঙ্গ
ষোৰ নিষ্ঠুৰ মুক্তি নাই, তুলনাত ই যেনে গ্ৰাম্য তেনে
ক্ৰীয়াশীল হাস্যকৰ গদ্য।

৩পদাধৰ গোহাইবৰুৱাৰ হাস্যৰসৰ অৰ্থ হ’ল
“টেটোন তামুলী”, “গাওঁবুঢ়া”, “ভূত নে ভ্ৰম” আদি
ধেমেলীয়া নাট কেইখন শ্ৰীচন্দ্ৰধৰ বৰুৱাৰ ধেমেলীয়া
নাটক “ৰঞ্জন”, শ্ৰীদৈবচন্দ্ৰ তালুকদাৰৰ “কেৰ্কেটুৱা”
আদিয়েও হাস্যৰসৰ ধাৰা বোৱাইছে। মঃমোঃ চালেহৰ
“হাঁহিৰ ঠুনুপাক” এখন লেখত লবলগীয়া পুথি। মহীধৰ
বৰাদেৱৰ আবাহনত প্ৰকাশ হোৱা খুহুতীয়া গল্পবোৰে
আমাক বৰকৈ হাঁহুৱাইছিল। “চিত্ৰসেন যথবীয়াৰ

আত্মা” বিবৃতিয়ে এসময়ত ভেমপুৰীয়া ডাঙৰীয়াসকলক বেচ খেকাপালি দিছিল—আবাহনৰ যোগেদি। পিচত বহুতে ভয় দেখুৱাত আৱাহনে চিত্ৰসেনক তালুক দিয়ে। হঠাৎ এবাৰ স্তব্ধিত চিত্ৰসেনৰ আবিৰ্ভাৱ হৈ আকৌ কয় যে লুকাল বুজা নাযায়। এই শিতানত জয়ন্তীৰ পাতত কিছুদিন—“চিকা চোৰাংছোৱা” আৰু “অপসং শৰ্ম্মা”ক দেখা গৈছিল। বৰ্তমান এই শিতানত “মেমেবাবাম মেধি” আৰু “ভলভলীয়া” দেখা যায়।

শ্ৰীদণ্ডিনাথ কলিতাই বহুৰূপী, বহুৰূপী, বগৰ আদিৰ যোগেদি হাস্যৰসৰ অৱতাৰণা কৰিছে। “হাঁহি মুখেৰে মানুহক হতুৱাই বিস্তাত পেলাব পাৰি কিন্তু খং মুখেৰে মিঠাই খুৱাবও নোৱাৰি।” কথাষাৰ বুজিয়ে কলিতাদেৱে হাঁহি-ধেমালীৰ দ্বাৰা আমাৰ দোষবোৰ আঙুলিয়াই দিছে। “আমাৰ জাত” কবিতাত অসমীয়াৰ ভিতৰুৱা অৱস্থাৰ কথা আছে—

“ভিতৰত যদিও চকুৱাৰ বেৰ
বাজত নেৰে চুৰিয়াৰ ফেৰ।” ইত্যাদি।

বহুৰূপী বঙৰ কিল। খাওঁতে মিঠা লাগে কিন্তু যথার্থতে হাড় ভাগে, নেখাওঁ বুলিও থাকিব নোৱাৰি। “বহুৰূপী”ত আমাৰ ছাত্ৰসকলক চহৰীয়া হাৱাৰ লগত গাৱলীয়া হাৱাৰ সংমিশ্ৰণত শিক্ষাৰ অৱস্থা হাঁহিৰ যোগেদি প্ৰকাশিছে। “বগৰ”ত সমাজৰ আৱৰ্জনা, স্বার্থপৰতা, অবিচাৰ, অজ্ঞানৰ অন্ধবিশ্বাস দেখি শুনি লিখকে শৈশৱৰ পৰা মনৰ মাজত জ্বলি থকা অগ্নিৰ ফিৰিঙতি হাস্যৰসৰ মাজেদি প্ৰকাশ কৰিছে। এইদৰে লিখকে হাস্যৰসৰ যোগেদি সমাজৰ ব্যভিচাৰ আদি প্ৰকাশ কৰিছে।

আধুনিক হাস্যৰসিক লিখকৰ ভিতৰত প্ৰেমনাৰায়ণ দত্তদেৱৰ “হে হৰি সাৰশূণ্য” আৰু “অসমাপ্ত” দুখন হাস্যৰসৰ গল্প-সংকলন। এইবোৰ পুথিৰ যোগেদি আমাৰ শাসনকৰ্তাসকলে লগোৱা অযথা কৰ-কাটাল সমাজৰ কুসংস্কাৰ আদি হাস্যৰসৰ যোগেদিয়েই ব্যক্ত কৰিছে। শ্ৰীপীতাম্বৰ ৰাজমেধি ওৰফে শ্ৰীৰাজ-

মোহন নাথে “টেঙাদৈ” “গোটকৰাই” আদি কেইবাখনো হাস্যৰসৰ কিতাপ লিখিছে। ইয়াতকৈ তেওঁৰ ওখ খাপৰ প্ৰৱন্ধ কেইটিমান অসমীয়াত ওলাইছিল। শ্ৰীঅতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকাইও “বিহুৱান” শিশু আলোচনীৰ যোগেদি “ওলট-পালট” নামৰ পদ্য লিখি হাঁহিৰ ঠুনপাক লগাইছিল।

গল্প-সাহিত্যত হাস্যৰসৰ সৃষ্টি কৰিছে মহীশ্চন্দ্ৰ বৰাই। তেওঁৰ প্ৰকাশভঙ্গী সুকীয়া। আৱাহনৰ পাতত তেওঁৰ গল্পবোৰ এতিয়াও জিলিকি আছে।

সাম্প্ৰতিক অসমীয়া সাহিত্যত ৰম্যৰচনা নামৰ এক শ্ৰেণীৰ ব্যক্তিগিষ্ঠ লঘু হাস্যৰসাত্মক ৰচনাৰ আবিৰ্ভাৱ হৈছে। এই শ্ৰেণীৰ ৰচনাৰ প্ৰবৰ্ত্তক ফ্ৰান্সৰ মতেদি। এনেবোৰ ৰচনাত লিখকৰ নিজস্ব বৈশিষ্ট আৰু দৃষ্টিকোণৰ উপৰিও সূক্ষ্মাতিসূক্ষ্ম বস্তৰ প্ৰতি থকা গভীৰ মনোযোগ আৰু পৰ্য্যবেক্ষণ চকুত পৰে। বৰ্ণনা-ৰীতিৰ মৌলিকতা আৰু বস্তব্য বিষয়বস্তৰ সতীৰ্থ বিভিন্ন কোতুহলউদ্দীপক ভাবধাৰাৰ সূমিশ্ৰণত এনে ৰচনা বৰ উপভোগ্য হৈ পৰে। অসমীয়া সাহিত্যত এনেধৰণৰ ৰচনা যিসকলে লিখিছে তেওঁলোক হ’ল হেম শৰ্ম্মা, তিলক হাজৰিকা, কিৰণ শৰ্ম্মা আদি।

তেওঁৰ আহিত শ্ৰীহৰিপ্ৰসাদ বৰুৱাইও কেবাটাও গল্প লিখিছিল। “বিৰচতীয়াৰ দেশ” তাৰেই নমুনা। ডাঃ হেম বৰুৱাইও তেনে গল্প লিখিছিল। মহীশ্চন্দ্ৰ বৰাৰ আহিত লিখা গল্প আৰু এতিয়া আলোচনীৰ পাতত নাই। তাৰ পৰিবৰ্ত্তে বৰ্ত্তমান ইংৰাজী সাহিত্যৰ আলমত অসমীয়া সাহিত্যতো ৰম্য ৰচনাৰ সৃষ্টি হৈছে। শ্ৰীমহেশ্চন্দ্ৰ গোস্বামীৰ “কিমাশ্বাৰ্য্যম” ৰম্য ৰচনাৰ প্ৰথম পুথি।

অসমীয়া সাহিত্যত হাস্যৰস আদিৰে পৰা নিজৰাৰ দৰে বৈ আছে, বেজবৰুৱাৰ দিনত হাস্যৰসৰ বানপানী হৈ নিজৰাক নৈত পৰিণত কৰে। এওঁৰ দিনত অসমীয়া সাহিত্যত হাস্যৰসৰ জোৱাৰ উঠিছিল—তুফান বৈছিল। আজিও সেই তুফানৰ হেলোলনী বৈ আছে আৰু নতুন লিখক সকলে ইয়াৰ সময় বঢ়াই আছে।

স্বয়ংসম্পূৰ্ণ দূৰভাষণ যন্ত্ৰ :

এবিধ স্বয়ংসম্পূৰ্ণ দূৰভাষণযন্ত্ৰ (Self-supporting Telephone) বাশিয়াৰ 'ফিজিক্ছ ইন্‌চাৰ্টিউট অব ইউ, এছ, এছ, আব, একাডেমি অব চায়েন্‌চে' উলিয়াইছে। এই যন্ত্ৰত বাহিৰৰ পৰা বিদ্যুৎ-কোষ লগাব নালাগে। তাৰ প্ৰেৰক- যন্ত্ৰতেই দৰকাৰী বিদ্যুৎ-শক্তিৰ বন্দোবস্ত থাকে। এই মাইক্ৰফোনৰ পৰ্দাত 'চেৰামিক্ ইলেক্ট্ৰেট্' (Ceramic Electrat) নামৰ অজৈৱ অপৰিবাহকৰ (Inorganic Dielectric) এটা সৰু পাত (Plate) লগোৱা থাকে। এই পাতৰ দুয়ো পিঠিত বিপৰীত বিদ্যুৎ স্থায়ীভাৱে জমা কৰা হয় এইদৰে : প্ৰথমতে এই পাতক ২০০ ডিগ্ৰি চেণ্টি-

|| ● ||

বিজ্ঞান-বাতৰি

অধ্যাপক কনলেঙ্গু দেৱ ক্ৰোৱী

|| ● || ● ||

গ্ৰেডলৈকে গৰম কৰা হয় আৰু পিচত এটা উচ্চশক্তি বিদ্যুৎ-ক্ষেত্ৰত থৈ লাহে লাহে ঠাণ্ডা কৰা হয়। বিদ্যুৎ-ক্ষেত্ৰত থকাৰ কাৰণে পাতৰ দুয়ো পিঠিত বিপৰীত বিদ্যুতৰ সৃষ্টি হয় আৰু লাহে লাহে বিদ্যুৎ-ক্ষেত্ৰত থাকি ঠাণ্ডা আৰু কঠিন হোৱাৰ কাৰণে দুয়ো পিঠিৰ বিদ্যুৎ স্থায়ী হৈ যায়—গতিকে পাতটোৱে বিদ্যুৎ-কোষৰ দৰে কাম কৰে। এনেকুৱা পাত মাইক্ৰফোনত এবাৰ লগালে বহুত বছৰ যায়। তাৰ পিচত মাথোন পাতটো বদলাই পেলালেই হয়। চেৰামিক ইলেক্ট্ৰেট্-যুক্ত দূৰভাষণযন্ত্ৰত মাত বেছি স্পষ্টও হয় আৰু বহুত দূৰলৈও পঠিয়াব পাৰি। এই পাতে যি কোনো জলবায়ু আৰু তাপত সমানভাৱে কাম কৰে।

সাগৰৰ পৰা সোণ আৰু :

সাগৰৰ পানীত বহু পৰিমাণে সোণ আছে বুলি বাশিয়াৰ বৈজ্ঞানিকসকলে কয়। স্থলভাগৰ পৰা পানীৰ সোঁতৰ লগত সোণ সাগৰলৈ যায়। নানা বৈজ্ঞানিক প্ৰক্ৰিয়াৰে সেই সোণ তেওঁলোকে নিকোষণ (extraction) কৰিব ধৰিছে। পোৱা সোণ আৰু তাৰ হকে যিমান টকা খৰচ কৰা হৈছে তাৰ মাজতে সামঞ্জস্য আছে বুলি তেওঁলোকে অভিমত দিছে। আকৌ, আমেৰিকাৰ কেলিফৰ্ণিয়াৰ খনি বিশেষজ্ঞসকলে কয় যে সাগৰৰ তলত যিবোৰ পাহাৰ আছে তাত মেঙ্গানিজ, লো, তাম, দস্তা, কোবল্ট ইত্যাদি খনিজ পদাৰ্থ প্ৰচুৰ পৰিমাণে আছে। এই কাৰণে প্ৰতি বৰ্গমাইলৰ পৰা ১৫,০০০,০০ ডলাৰ উপাৰ্জন কৰা সম্ভৱ হয়। আকৌ জাপানৰ ভূতত্ত্ববিদ-সকলৰ ধাৰণা যে জাপানৰ চাৰিওফালে ২৫ মাইললৈকে সাগৰৰ তলত যথেষ্ট পৰিমাণে খনিজ তেল আছে। তাৰ বাবে জাপানৰ ইঞ্জিনিয়াৰবিলাকে বিস্তৃত পৰ্য্যবেক্ষণ কৰিছে আৰু কুঁৱা খান্দাৰ কামো আৰম্ভ কৰিছে। তেওঁলোকৰ এই যত্ন আৰু চেষ্টা বহু পৰিমাণে সফল হ'ব বুলি তেওঁলোকে বিশেষ আশা কৰিছে।

মাছৰ মাত :

মস্কো বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কেইজনমান জীৱ-বিজ্ঞানী ক্ৰিমিয়াৰ ওচৰৰ কৃষ্ণসাগৰলৈ সম্প্ৰতি গৈছিল। তাত সাগৰৰ নানাবকম প্ৰাণীৰ আচাৰ-আচৰণ সম্পৰ্কে নতুন বহুত তথ্য আৱিষ্কাৰ কৰিছে। তাৰ উপৰিও, মাছ ধৰাৰ এটা নতুন পদ্ধতিও উলিয়াইছে। তেওঁলোকে লক্ষ্য কৰিছে যে মাছবোৰো ভাৱ প্ৰকাশৰ এটা ভাষা আছে। সেই ভাষা মানুহে শুনিব নোৱাৰিলেও মাছে শুনিব আৰু বুজিব পাৰে। মস্কো বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বৈজ্ঞানিকসকলে মাছৰ মাত মাইক্ৰফোনৰ সহায়ত ৰেকৰ্ড কৰিছে আৰু ৰেকৰ্ড কৰা শব্দ আকৌ সাগৰৰ ভিতৰলৈ পঠিয়াইছে। মাছবোৰে নিজৰ চিনা শব্দ শুনিব পাই যি ঠাইৰ পৰা সেইটো আহিছে তালৈ গৈ জমা হয়। তেতিয়া সেই ঠাইত মাছৰ জাল পেলালে প্ৰচুৰ মাছ ধৰিব পাৰি। বৈজ্ঞানিকসকলে আৰু লক্ষ্য কৰিছে যে প্ৰত্যেক বকম মাছৰ বিশেষ ভাষা আছে।

একৰকন মাছৰ শব্দত অন্যৰকন মাছে সচেতনতা
প্ৰকাশ নকৰে।

গছ আৰু গান :

আচৰ্য্য জগদীশচন্দ্ৰ বসুৱে বহুত আগতে প্ৰমাণ
কৰিছিল যে গছৰ ওপৰত বাহিৰৰ আঘাতৰ বিশেষ
প্ৰভাৱ আছে। এই তথ্যক দৃঢ়ভেঁটিত স্থাপন কৰিছে
আনুমালাই বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক টি, চি, এন,
সিঙে। তেওঁ লক্ষ্য কৰিছে যে ধানৰ বীজৰ ওচৰত
'ইলেক্ট্ৰিক বেল' বজালে খুব সোনকালে গজালি
ওলায়। ধানৰ খেতিত নিয়মিত- ভাৱে যন্ত্ৰেৰে উচচাদ
বাগ বজালে শতকৰা পঞ্চাশতাংশ ধান বেচি উৎপন্ন
হয়। ধপাতৰ ওপৰত বেহালাৰ বাগৰো এনেকুৱা
প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা গৈছে। সঙ্গীতৰ প্ৰভাৱত নানাবৰ্ণ
ফুলৰ গছৰ পৰা উন্নত ধৰণৰ ফুল পোৱা যায়।
ডাঃ সিঙে কয় যে সঙ্গীতৰ শব্দতৰঙ্গে (Sound
waves) যেতিয়া গছৰ কোষবোৰক আঘাত কৰে
তেতিয়া সেইবোৰৰ ভিতৰৰ প্ৰোটপ্লাজম আৰু নিউক্লিয়াছ
উত্তেজিত হয় আৰু তাৰ ফলত এনে ধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া
হয় যাতে গছ খুব সোনকালে বাঢ়িব পাৰে।

ম'হৰ চিকাৰ :

আমেৰিকাৰ বিখ্যাত কীটবিজ্ঞানী ডাঃ হেগমেনে
ম'হৰ ওপৰত বহুত গবেষণা কৰিছে। ম'হ কেনেকৈ
জীৱন্ত চিকাৰৰ কালে আগ বাঢ়ে সেই বিষয়ত নতুন
তথ্য আবিষ্কাৰ কৰিছে। ম'হৰ দৃষ্টিশক্তি বৰ সচেতন
নহয়। তেতিয়াহলে চিকাৰ কেনেকৈ দেখে? ম'হ
জলীয় বাষ্প, কাৰ্বনডায়ক্সাইড আৰু তাপৰ বাবে
বৰ সচেতন। প্ৰত্যেক প্ৰাণীৰ নিঃশ্বাসৰ লগত জলীয়
বাষ্প আৰু কাৰ্বনডায়ক্সাইড ওলায় আৰু প্ৰত্যেক
প্ৰাণীৰ শৰীৰৰ পৰা সদায় তাপ বিকীৰণ (Heat
Radiation) হয়। এই জলীয় বাষ্প, কাৰ্বনডায়ক্স-
চাইড আৰু তাপৰ সহায়ত ম'হে চিকাৰ ক'ত আছে
বুজিব পাৰে। এনেই ম'হৰ কৰ্মক্ষমতা বতাহৰ জলীয়

বাষ্পৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। বাষ্প যিমান বেছি
হ'ব কৰ্মক্ষমতাও সিমান বেছি হ'ব।

'আই বেঙ্ক' :

'ব্লাড বেঙ্ক' হ'ল যত সুস্থ, সবল মানুহে নিজৰ
তেজ দিয়ে যাতে অসুস্থ মানুহৰ দৰকাৰ হলে তাৰ পৰা
পাব পাৰে। তেনেকুৱা ক্ৰান্তত 'আই বেঙ্ক'ও আছে।
তাৰ দৰকাৰমতে ব্যৱহাৰৰ কাৰণে যি কোনো মানুহে
নিজৰ চকু দান কৰিব পাৰে। আজিলৈকে এই
বেঙ্কত ৮০০০ চকু জমা আছে। অৱশ্যে প্ৰত্যেকে
নিজৰ ইচ্ছাতেই চকু দান কৰিছে। এই চকুৰ পৰা
'কৰ্ণিয়া' লৈ যিবিলাকৰ চকু বেয়া তাত লগাই দিয়া
হৈছে। তাৰ ফলত প্ৰায় শতকৰা পঞ্চাশতাংশ চকু
ভাল হৈছে। এই বেঙ্কৰ উদ্দেশ্য অন্ধক দৃষ্টিদান কৰা।
প্ৰয়োজনমতে ইয়াৰ পৰা ক্ৰান্তৰ নানা ঠাইলৈ চকু
পঠিওৱা হয়।

ফলৰ কাৰণে :

ভাৰত চৰকাৰে আজিকালি ফল সংৰক্ষণৰ (Fruit
Preservation) ওপৰত বিশেষ দৃষ্টি দিছে, বিশেষকৈ
আমৰ ওপৰত। 'কাউন্সিল অব চায়েণ্টিফিক এণ্ড
ইণ্ডাষ্ট্ৰিয়েল বিচাৰ্চে' আমক বন্ধ টিনত বাধি বজাবত
বেচিব পাৰি নে নোৱাৰি—এই বিষয়ে গবেষণা কৰিছে।
তিনি বৰ্ণমৰ আম লৈ এতিয়া গবেষণা চলিছে। দেখা
গৈছে, আটাইতকৈ হিমসাগৰ আম টিনত থোৱা স্নবিধা।
ছয়মাহমান টিনৰ ভিতৰত থাকিলেও এই আম নষ্ট
নহয়, ইয়াৰ সোৱাদ, ৰং আৰু গন্ধ একেবাৰে ঠিক
থাকে। পিচে শতকৰা পঞ্চাশ ভাগ কুঁহিয়াৰৰ বসৰ
সৈতে যদি আমবোৰক টিনৰ ভিতৰত সংৰক্ষণ কৰা হয়
তেতিয়াহলে খুব বেছি টাটকা থাকে। টিনত লেংখা
আমৰ ৰং বেয়া নহলেও সোৱাদ নষ্ট হৈ যায়। পিচে,
যদি শতকৰা পয়ত্ৰিশভাগ কুঁহিয়াৰৰ বসত অলপ
চাইট্ৰিক এচিড (Citric Acid) মিহলাই টিনত
লেংখা আম বধা হয় তেনেহলে বিশেষ ভাল হয়।
কিন্তু ফজলি আম সংৰক্ষণ কৰা বৰ টান।

ন-পুথি সমালোচনা

সম্পাদকে এইবছৰটোৰ তিনিখন উল্লেখযোগ্য; অসমীয়া
কিতাপৰ সমালোচনা আগবঢ়াইছে। কিতাপ তিনিখন সম্পাদকৰ
নিজা বাচনি।

সেউজী পাতৰ কাহিনী (উপন্যাস) বাস্মা বৰুৱা
প্ৰকাশক : চপলা সাহিত্যসদন, শিলং মূল্য—৫.৫০ ন, প,
৩৯১ পৃষ্ঠা

সমসাময়িক অসমীয়া উপন্যাস-সাহিত্যৰ সঁতি অতি
মহুৰ আৰু ক্ষীণ। সম্প্ৰতি কেইবাখনো উল্লেখযোগ্য
উপন্যাসৰ প্ৰকাশে আমাৰ সাহিত্যত এই বিষয়ে বিপুল
উদ্যমৰে পৰিচয় দিয়ে। যদিও “লিখিকাৰ নতে
এইখন উপন্যাস নহয়—কাহিনীহে” তথাপি “পূৰণি
লিখিকাৰ নতুন নানত ওলোৱা উপন্যাস”। প্ৰকাশকৰ
এই নিবেদন পঢ়ি জৰ্জ ইলিয়টলৈ মনত পৰিল।
ডিকেন্সৰ দৰে সূক্ষ্মদৰ্শী পাঠকৰ চকুত পৰিছিল,
জৰ্জ ইলিয়ট পুৰুষ-লিখক হ’বই নোৱাৰে। কাৰণ,
তেওঁৰ কোনোখন উপন্যাসতে পুৰুষে পুৰুষৰ লগত
কবা কথোপকথনৰ বৰ্ণনা নাই; অথচ বৰ্ণনা আছে,

নাৰী আৰু নাৰীৰ কথোপকথনৰ, পুৰুষ আৰু নাৰীৰ
কথোপকথনৰ। বাস্মা বৰুৱা নামৰ এজনী ক্ষীণাংগ
লিখিকা যদি উত্তৰকালত এগৰাকী শকত, নিপোট
লিখক বুলি প্ৰতিপন্ন হয়, তেন্তে বিস্ময় জন্মিব
কোনো কাৰণ নেথাকিব। কাৰণ, এইখন উপন্যাসত
নাৰী-চৰিত্ৰৰ লগত নাৰী-চৰিত্ৰৰ কোনো সংগোপ
কথোপকথনৰ বৰ্ণনা নাই।

ভাবিব নোৱাৰা এক অপযশে নৰেশ্বৰক চান্দ
পুৰুষৰ ওজাৰ গাওঁ এৰিবলৈ বাধ্য কৰিলে। এ
নাটকীয় মুহূৰ্ত্তত তাক বাটৰ পৰা বুটলি নিলে, কিছুদিন
পৰা “বেলেগ কাম্বাত শুবলৈ আৰম্ভ কৰা” এহা
চাহাব-মেমে। গাৰুৰ ল’ৰা নৰেশ্বৰে চাহ-বাগিচাত
বিচাৰি পালে, “ৰাতি ফুলা বগা ফুলৰ স্মৰতি”, কা
দি শুনিলে, “মাদলৰ বিহিণা বিন্ বিন্” আৰু চ

খালে, চাহৰ জোপোহাৰ তলত “এহাল সৰ্প-সৰ্গিনী
নুৰানুৰি খাই পৰি” থকা দেখি। নৰেশ্বৰক কেন্দ্ৰ কৰি
সৰু সৰু আৰু কেইবাটাও কাহিনী গঢ়ি উঠিছে। সেই
আটাইবোৰ কাহিনীকে চোৱা হৈছে, নৰেশ্বৰৰ জীৱন-ব
খিৰিকিৰে। বাধু আৰু লখুৰ প্ৰেমৰ কাহিনী, মিলাৰ
চাহাৰ আৰু তেওঁৰ মেমৰ ছিনু যোগসুত্ৰৰ কাহিনী,
আলোমণি আৰু সুখৰামৰ যান্ত্ৰিক দাম্পত্য সম্পৰ্ক,
ফেঁকু আৰু মহুৱাৰ অনাবিল প্ৰেমৰ কৰুণ পৰিণতি,
টিংমিন আৰু সীতাৰ জীৱনত বিস্মৃত ইডিপাচ্ কম্প্লেক্স
প্ৰতিশ্ৰুতি; এই সকলোবোৰ কাহিনীকে মূল কাহিনী-
টোৰ লগত স্বচ্ছলতাৰে সৈতে সংযুক্ত কৰা হৈছে।
ঠিক জানিবা: ৰাস্না বৰুৱাই উলৰ চুৱেটাৰত চমকপ্ৰ
ডিজাইন গুথি গৈছে। কেৱল মাত্ৰ আলতী প্ৰেম আৰু
বৈবাগীৰ ত্ৰিভূজাকৃতি ডিছাইনটো অন্য এটা চুৱেটাৰ
ডিজাইন যেন লাগে। লিখিকাই নৱম অধ্যায়লৈকে
ওজাৰ গাৰ্ব এক বোনাণ্টিক পৰিৱেশক এনে ধৰণে
চিত্ৰিত কৰিছে যে, পাঠকৰ মন দুটা সনাত্তৰ কাহিনীৰ
বাবে উন্মুখ হৈ থাকে। দৰাচলতে, এই ৰূপায়ণ
সাৰ্থক হোৱা হ’লে, এইখন উপন্যাসেই সৰ্বপ্ৰথম
অসমীয়া এপিৰ্ক-উপন্যাস স্বৰূপে পৰিগণিত হ’লহেঁতেন।

উপন্যাসখনৰ চৰিত্ৰসমূহ বাস্তৱবন্দী হৈছে। ৰুচ
বাস্তৱ স্বাক্ষৰ প্ৰত্যেকটো চৰিত্ৰৰ ওপৰতে পৰিছে।
অৱশ্যে তাৰ ওপৰত বোমাণ্টিক পৰিৱেশৰ হেঙুল-
হাঁহিতালৰ বোল নপৰাকৈ থকা নাই। চনিয়াৰ চৰিত্ৰ-
টোৰ ওপৰত এই প্ৰভাৱ প্ৰখৰতম। প্ৰশু উঠিব পাৰে,
তাই যিটো স্তৰৰ ছোৱালী, সেই স্তৰৰ ছোৱালীৰ পক্ষে
তাইৰ উজ্জ্বল বাহিৰৰ পৰা জাপি দিয়া যেন মেলাগে
নে? প্ৰত্যুত্তৰত ক’ব পাৰি, তাইৰ গাৰ চাহপাতৰ
ৰঙৰ সলনি ‘চাফা ৰং’ য’ব পৰা পালে, তাইৰ মানসিক
গঠনো সেই একেই সুত্ৰৰ পৰা পাইছে। অৱশ্যে,
এই প্ৰশু সম্পূৰ্ণৰূপে অৱাস্তৱ নহয়। তথাপি, তাইৰ
চৰিত্ৰই গোটেই উপন্যাসখনক এটা গতি দান কৰিছে।
তাই কুলি, বাধু আৰু চাহাৰ-মেম সকলোকে একেই
সুত্ৰত গঠিত কৰি ৰখা চাহ-বাগিচাৰ চাহৰ জোপোহাৰ
প্ৰাণ-স্পন্দনৰ প্ৰতীক স্বৰূপ। দুৰ্জন চৰ্দাৰ, টিংমিনৰ
যৈণীয়েক সীতা, জোনাকী, দেবেশ্বৰ, হেণ্ডিমেণ ইত্যাদি
অন্য পাৰ্শ্ব-চৰিত্ৰৰ ৰেখা-চিত্ৰ অঙ্কনত ৰাস্না বৰুৱাৰ

সুদক্ষ হাতৰ সৃষ্টি-ক্ষমতা সন্দৰ্ভকৈ পৰিস্ফুটিত হৈছে।
কেৱল মাত্ৰ, মোংগ্ৰাক বিচাৰি অহা কাবুলী দুটা অনা-
ৱশ্যকীয় যেন প্ৰতীয়মান হৈছে। সিহঁতে কেৱল এটি
স্থিৰ-চিত্ৰ গ্ৰহণৰ সুযোগ দান কৰিছে; ঘটনা-পৰিক্ৰমাৰ
বাবে এধানমানো বৰঙণি যোগোৱা নাই। সিহঁত দুটা
জানিবা কোনোবা নাট্য-মঞ্চত মৰা সৈনিকৰ ভাও
লবলৈ অসন্মতি প্ৰকাশ কৰা টিকট-বিক্ৰি কৰা ল’ৰাৰ
বাবে সৃষ্টি কৰা দুটা ওপৰকি চৰিত্ৰ।

লিখিকাৰ সৃষ্টি-প্ৰতিভা আটাইতকৈ সুলভ ৰূপে
প্ৰকাশিত হৈছে, বৰ্ণনাভঙ্গীৰ লীলা-তৰঙ্গত। এটা
কাব্যিক পৰিবেশে সমগ্ৰ উপন্যাসখনক গুৰিৰ পৰা
শেষলৈকে আবৰি ৰাখিছে। এই বৰ্ণনাৰ মৰ্মস্পৰ্শিতাই
স্থান-কালহীন এখন চাহ বাগিচাক এটা আত্মা দান
কৰিছে, যি আত্মাৰ অভাৱ অনুভৱ কৰা যায়, মূলকৰাজ
আনন্দৰ চাহ বাগিচাৰ উপন্যাসত। মূলক ৰাজৰ
উপন্যাসত চাহ বাগিচাৰ এক বিশেষ অঙ্গস্ফটিক
স্বচ্ছ হৈ প্ৰকাশ পাইছে। ৰাস্না বৰুৱাৰ উপন্যাসত
প্ৰকাশ পাইছে, চাহ বাগিচাৰ এক সামগ্ৰিক স্তাৰ
বহস্যময় ৰূপ—য’ত আছে, উন্মুক্ত প্ৰেম, অনবদমিত মন
চাহাৰ ৰুগু প্ৰেম, মেমৰ চিত্ত-চাক্ষুৰ্য, মহাবীৰ চুপতি,
কুলি চৰ্দাৰৰ অমৰাণ্টীয়া চকু আৰু কুলি ছোৱালীৰ
অকুণ্ঠ স্নেহ।

সুবিদ্যন্ত ভাষা, উৎকৃষ্ট ছপা, শেষ পাতৰ এখন
নিকৃষ্ট ছবি আৰু কম দামী কাকতেৰে সৈতে এইখন
এখন সমকালীন অসমীয়া উপন্যাস, যাক প্ৰত্যেকজন
অসমীয়া সাহিত্যৰ খবৰ ৰখা পাঠকেই নিজৰ পুথি-
ভালত ৰখা উচিত। কাৰণ, উপন্যাসখনে আমাৰ
উপন্যাস-সাহিত্যৰ মান এখাপ ওখলৈ নিলে।

মঃ ৰঃ

জোনাকীৰ জুই : (উপন্যাস) যোগেশ দাস, প্ৰকাশক :
দত্ত বৰুৱা এণ্ড কোম্পানী, প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৫৯ চন;
মূল্য তিনি টকা।

দুশ আঠাইশ শাৰীৰ এইয়া যদি এটি দীঘল গল্প
হলহেঁতেন তেন্তে বোধহয় আপত্তি কৰিবলগীয়া বিশেষ
একো নাছিল। কিন্তু যেতিয়া দুশ আঠাইশ পৃষ্ঠাৰ
এইখন কিতাপক উপন্যাস বুলি কোৱা হৈছে তেতিয়া

স্বাভাৱিকতে এটি সৰু প্ৰশ্ন মনলৈ আহে : উপন্যাসৰ আঙ্গিক আৰু গল্পৰ আঙ্গিক একেই জানো ? বহল ব্যাখ্যাটো নগৈও এই কথা কব পৰা যায় যে উপন্যাসৰ মাজত জীৱনৰ যি বিশাল পৰিধি, যি এক অনিত্যভ চেতনা, যি এক চলমান জীৱন জিজ্ঞাসা আশা কৰা যায় সেইবোৰ একোৱে নাই যোগেশ দাসৰ 'জোনাকীৰ জুই'ত : আৰু সেই দিশৰ পৰা বিচাৰ কৰিলে জনপ্ৰিয় কথাশিল্পী যোগেশ দাসৰ তৃতীয় আৰু শেহতীয়া উপন্যাস 'জোনাকীৰ জুই' অজটিল পাতল ৰোমাণ্টিক প্ৰেমোখ্যান-মূলক এখন সাধাৰণ উপন্যাস।

যোগেশ দাস অসমীয়া সাহিত্যত গল্প লিখক হিচাপেহে সৰবৰহী। আৰু তেখেতৰ গল্পৰ প্ৰধান বিশেষত্ব হল আখ্যান বস্তুৰ সৰলতা আৰু চৰিত্ৰৰ মানসিক প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৰলবৈথিক বিশ্লেষণ। আলোচ্য উপন্যাসখনিতো এই গুণ বৰ্তমান। তথাপিও আখ্যান-বস্তুৰ দুৰ্বলতা, চৰিত্ৰ চিত্ৰনত ঠাই বিশেষে অস্বাভাৱিকতা আৰু উচ্ছাসপূৰ্ণ অথচ অতি শিথিল ভাষা প্ৰয়োগৰ বাবে 'জোনাকীৰ জুই' বসোত্তীৰ্ণ উপন্যাস হৈ উঠা নাই। আৰু তেনে হোৱাৰ সৰ্বপ্ৰধান আৰু প্ৰথম কাৰণ হ'ল মই আগতে উল্লেখ কৰাৰ দৰে উপন্যাসখনিৰ কাহিনীটো প্ৰকৃততে এটি দীঘলীয়া গল্পৰ বাবেহে উপযোগী—বণিত কাহিনীত পৰিপূৰ্ণ উপন্যাস এখনৰ বাবে উপযুক্ত সমলৰ অভাৱ। আখ্যানভাগৰ দুৰ্বলতা হেতুকেই 'জোনাকীৰ জুই'ৰ চৰিত্ৰসমূহ সহজভাৱে অকনো আগবঢ়া নাই আৰু সেইবাবেই চৰিত্ৰ পৰিস্ফুটনত ঔপন্যাসিকে সৰু বৰ বহুত ঘটনাৰে আশ্ৰয় লৈছে যিবোৰৰ অধিকাংশই অপ্ৰয়োজনীয়। যদিও প্ৰধান চৰিত্ৰ পৰেশ আৰু তুলতুলৰ মানসিক অন্তৰ্হৰ্দ ক্ষণিকৰ বাবে জাগ্ৰত হৈছে তাৰো সমাধান শেহলৈ লিখকে নাটকীয় আৰু গতানুগতিকাবে তপৰাই কৰি পেলাইছে। যোগেশ দাসে পাহৰি গৈছে যে একেজাপে চিড়ি বগাবলৈ ইচ্ছা কৰে acrobat সকলে—আঁটিষ্টে নহয়। উপন্যাসৰ শেহৰ ফালৰ নায়িকা তুলতুলৰ কৰুণ পৰিণতিক সহানুভূতিৰে চোৱাৰ লগে লগে সচেতন পাঠকে উপলক্ষি কৰিব যে সেইয়া মাত্ৰ ভগ্নদশা-গ্ৰস্ত চৰিত্ৰৰ বিবৰ্ণ দিনযাপনৰ খতিয়ানহে আছিল।

'জোনাকীৰ জুই'ৰ আখ্যানভাগত সমান্তৰালভাৱে

ঠাই পাইছে দুটি কাহিনীয়ে। এটি হৈছে ডাঃ প্ৰকাশ দত্ত আৰু প্ৰণতিৰ আৰু আনটি হৈছে পৰেশ আৰু তুলতুলৰ। প্ৰথমটি দ্বিতীয়টিৰ পৰিপূৰক মাত্ৰ। প্ৰথম কাহিনীটো উপকৰা আৰু মিলনাত্মক। কিন্তু উপন্যাস-খনৰ মূল আখ্যানভাগ গঢ় লৈছে স্বামী পৰিত্যক্ত তুলতুল আৰু পৰেশকলৈ। শৈশৱৰ পৰা ওচৰাওচৰিকৈ ডাঙৰ-দীঘল হোৱা পৰেশ আৰু তুলতুল দিন যোৱাৰ লগে লগে দুয়ো দুয়োৰে ক্ৰমাত ওচৰচাপি গৈছিল। এনেতে প্ৰকাশ উচ্চশিক্ষাৰ্থে কলিকতালৈ যোৱা সময়তে তুলতুলৰ বিয়া হৈ যায় এজন চাহ বাগিচাৰ মালিকৰ সতে। বিয়াৰ এবছৰ পিচতে তুলতুল পিতৃগৃহলৈ চিৰদিনলৈ গুচি আহিবলগীয়া হয়। কাৰণ ? স্বামী মদপী, অসৎচৰিত্ৰৰ—তুলতুলৰ ওচৰত অত্যাচাৰৰ সীমা নাই। ইতিমধ্যে তুলতুলৰ কন্যা সন্তান এটি কোলালৈ আহে। এনে অৱস্থাতে পৰেশ আহি তুলতুলৰ উৱলি যোৱা যোৱন পূজাৰ বেদীত দেৱতাৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা নোকৰোঁতেই বিসৰ্জ্জনৰ বেদনাৰে মলিন হৈ পৰা অশ্ৰুসিক্ত জীৱনক পূৰ্ণ প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ হৈ উঠিল। কিন্তু নোৱাৰিলে। মাক-বাপেকৰ বাধা, সংস্কাৰৰ বাধা, 'চেণ্টিমেন্ট'ৰ বাধা। যথাসময়ত অহিন এগৰাকীৰ সতে বিয়া হৈ যায় পৰেশৰ।

কাহিনীটো গতানুগতিক প্ৰেমকাহিনী। প্ৰণতি আৰু ডাক্তৰ দত্তৰ আখ্যানভাগ লজ্জসৰ দৰে জিতাত মিঠা। কিন্তু পৰেশ আৰু তুলতুলৰ কাহিনীছোৱা কষ্টকল্পনাদুট আৰু বৈচিত্ৰ্যহীন। তাৰোপৰি উপন্যাসত আশা কৰা প্ৰয়োজনীয় চাৰিত্ৰিক অন্তৰ্দ্বন্দ্ব অথবা সংঘাতৰ অভাৱ পদে পদে। যি সামান্যতম অন্তৰ্দ্বন্দ্বৰ আভাষ আছে সেইয়া পৰেশৰ চৰিত্ৰৰ মাজতে নিহিত আছিল কিন্তু লিখকে এই প্ৰধান চৰিত্ৰটোকে স্বাভাৱিক আৰু যুক্তিসঙ্গতভাৱে ৰূপায়িত কৰিব পৰা নাই। প্ৰথমৰফালে স্বামী পৰিত্যক্ত তুলতুলক উদ্ধাৰ কৰি জীৱনত প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ যি এক দৃঢ়মনোবল পৰেশৰ চৰিত্ৰৰ মাজত লিখকে ৰূপ দিব বিচাৰিছে—শেহলৈ একেবাৰে 'হালচাৰ্ডি' মাক বাপেকৰ বাধাৰ দোহাই দি আত্ম প্ৰবঞ্চনা কৰি অহিন এজনী বিয়া কৰাই ধোৱাটো সহজভাৱে লব নোৱাৰি। মন কৰিবলগীয়া কথা যে স্বামী পৰিত্যক্ত তুলতুলৰ পৰেশৰ প্ৰতি সৰ্ব্বগ্ৰাসী

আকর্ষণ আছে, আছে অপৰিসীম ভালপোৱা—কিন্তু হলেও তুলতুল কাৰ্য্যক্ষেত্ৰত আছিল নিষ্ক্ৰিয়। গতিকেই তুলতুলক পঞ্চিল জীৱন যাত্ৰাৰ ব্যৰ্থ ইতিহাসৰ কথা পাহৰাই নতুনকৈ প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ নায়িত্ব পৰেশৰে আছিল। অন্ততঃ পৰেশে নিজে সেই বুলিয়েই ভাবিছিল। পৰেশে নিজে কৈছিল : তুলতুলক সি এৰিব নোৱাৰে। তাইক সি পানীৰ পৰা তুলি আনি আকৌ পানীতে পেলাই দিব নোৱাৰে.... তাৰ সমগ্ৰ সত্ত্বাৰে সি উপলব্ধি কৰিলে তুলতুল অবিহনে সি নিজৰ অস্তিত্ব কেতিয়াও উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰে।....ভুল যদি সি কৰিছে তাৰবাবে তাৰ আপত্তি নাই (পৃষ্ঠা ৯৮)। কিন্তু পৰেশৰ চৰিত্ৰৰ এই দৃঢ়মনো-বল আৰু আত্মবিশ্বাস উপন্যাসৰ শেহলৈ একেবাৰে হেৰাই গৈছে আৰু সৰ্বসাধাৰণ প্ৰেমিকৰ দৰে (যোগেশ দাসৰ নিজৰ ভাষাতে 'সস্তীয়া কথাছবিৰ নায়কৰ দৰে') অন্য এক ধৰণে জীয়াই থকাৰ পন্থা বাচি লৈছে। তেনে হোৱাটো হয়তো আচৰিত নহয় কিন্তু 'জোনাকীৰ জুই'ৰ পৰেশৰ চৰিত্ৰ আৰু কাৰ্য্যকাৰণৰ মাজত তেনে হোৱাৰ কোনো যুক্তিসঙ্গত কাৰণ লিখকে উপস্থাপন কৰিব পৰা নাই যাৰবাবে পাঠকে পৰেশৰ তথাকথিত কাপুৰুষালিক সহজভাৱে লব পাৰিব। আটাইতকৈ আচৰিত কথা যে হয়তো লিখকে নিজেও বিমোহিত পৰিছিল তুলতুল-পৰেশৰ পৰিণতি চিন্তা কৰি আনঃ সেইবাবেই বহুব্যৱহৃত পথ অবলম্বন কৰি (সংস্কাৰ, সমাজ, মাক বাপেকৰ বাধা, আত্মগ্ৰাণি আদিৰ) দোহাই দি ঘটনাটিৰ সামৰণি আনিছে। পৰেশৰ 'এচকেপিষ্ট' মনোভাব সেইবাবেই চৰিত্ৰগত নহয়—উপৰুৱা প্ৰলেপহে, পৰেশে যেন সেই Riffraff দলৰ মানুহ—যি অতীতৰ সহায়ত বৰ্ত্তমানৰ গাত টুকুৰিয়াই চাব বিচাৰে। গোটেই-খন উপন্যাসত মাত্ৰ এটা চৰিত্ৰৰ সতে পাঠক প্ৰেমত পৰিব— তেওঁ হৈছে জীৱন ফুকন। আপোনাতোলা ভলভলীয়া এই মানুহজনে পাঠকক নিঃসন্দেহে মৰম লগাব।

কাহিনীগত আৰু এটা কথা বিসদৃশ লাগে। তুল-তুলৰ বিবাহিত কৰণ জীৱনৰ সাক্ষী জ্বাক উপন্যাস-খনত একেবাৰে অদৃশ্য কৰি ৰাখি মাত্ৰ শেষৰফালে উলিয়াই দিয়াটো যেন deus ex machina. জ্বাক কেন্দ্ৰ কৰি তুলতুলৰ মানসিক চিন্তা আৰু ভবিষ্যত

নিৰপত্তাৰ এটি আকৰ্ষণীয় চিত্ৰ ডাঙি ধৰাৰ সুযোগ উপন্যাসখনত আছিল। তেনে কৰাহেঁতেন তুলতুলৰ জীৱনৰ কৰণ পৰিণতি হয়তো আৰু বেছি মনোগ্ৰাহী হৈ উঠিলহেঁতেন।

উপন্যাসখন সংলাপ প্ৰধান বাবেই নাটকীয় ৰীতি এটি প্ৰথমৰ পৰা শেষলৈ বিদ্যমান। যোগেশ দাসৰ ভাষা অতি নিমজ, পোনপটীয়া—বঢ়ী আইতাৰ মুখৰ সাধুৰ দৰে। কিন্তু উপন্যাসৰ ভাষা বুলিলে যি এক ওজোশ্বীতা, যি এক প্ৰাণ ছুই যোৱা ব্যঞ্জনাময় বৰ্ণনা বিচৰা হয় 'জোনাকীৰ জুই'ত সেইয়া একেবাৰে নাই। আটাইতকৈ ডাঙৰ কথা হৈছে লিখকে পৰিস্থিতি অনুযায়ী ভাষা আৰু বৰ্ণনৰীতিৰ সমতা ৰাখিব পৰা নাই। এটি লঘু হাস্যোদ্দীপক কোঁতুকজনেচীত ইঙ্গিত স্থান, কাল, পাত্ৰ বিচাৰ নকৰি সকলোতে অনুভৱ কৰা যায় যিবোৰ উপন্যাসৰ স্বছন্দ গতিপ্ৰবাহত জাঁজীৰ দৰে ধৰা দিছে। ছপা বন্ধা মজলীয়া। প্ৰচ্ছদপট পৰিকল্পনা চকুত লগা কিন্তু বঙৰ সমাবেশ অতি দৃষ্টিকটু।

নিৰ্বোধ চৌধুৰী

ৰঙা কৰবীৰ ফুল—হেম বৰুৱা; প্ৰকাশক : শ্ৰীবিচিত্ৰ নাৰায়ণ দত্ত বৰুৱা, লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল; প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৫৯ চন। পৃষ্ঠা ৮৮; মূল্য দুটকা।

হেম বৰুৱাৰ নক্সা আৰু লেনিংগ্ৰাড ভ্ৰমণৰ ওপৰত "ৰঙা কৰবীৰ ফুল" লিখা হৈছে। ভ্ৰমণ কাহিনী হিচাপে ইয়াৰ আলোচনা কৰিবলৈ যোৱাৰ আগতে এষাৰ কথা কৈ থোৱা অযুগত নহব যে অসমীয়া সাহিত্যৰ এই বিভাগটো নিচেই দুখীয়া। অসমীয়া সাহিত্যত ভ্ৰমণ কাহিনী বুলিবলৈ ডাঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ "চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ", ডাঃ প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামীৰ "ইউৰোপত সাত মাহ", অমলেন্দু গুহৰ "ছোভিয়েট দেশত এভুমুকি" আদি আটাইকেইখন আঙুলীৰ মুখত লেখিব পাৰি। দেশ-বিদেশৰ সঁচা কাহিনী জ্ঞানিবলৈ আমাৰ সকলোৰে আগ্ৰহ থাকে। তাৰে ভিতৰত বিদেশ ভ্ৰমণৰ সুযোগ পোৱা সকলে লিখনীৰ দ্বাৰাই তেখেতসকলৰ অভিজ্ঞতাৰ ভাগ আমাক দিলেও আমাৰ কৌতুহলৰ আংশিক পৰিতৃপ্তি হয়। এই ফালৰ পৰা হেম বৰুৱাদেৱৰ ইউৰোপ আমেৰিকা ভ্ৰমণৰ ওপৰত

লিখা “সাগৰ দেখিছা” আৰু মস্কো লেনিনগ্ৰাড ভ্ৰমণৰ ওপৰত লিখা “ৰঙা কববীৰ ফুল”ৰ বাবে তেখেতলৈ আমাৰ আন্তৰিক অভিনন্দন আগ বঢ়াইছোঁ। এই পুথি দুখনৰ উপৰিও তেখেতে ব্ৰহ্মদেশ আৰু ইজিপ্ত ভ্ৰমণৰ ওপৰতো দুটি প্ৰবন্ধ লিখিছে।

মস্কো আৰু লেনিনগ্ৰাডৰ বিষয়ে লিখকে মাথো এপষ মানৰ ভিতৰত যিমানখিনি অভিজ্ঞতা সঞ্চয় কৰিব পাৰিছে তাকে এই পুথিত লিপিবদ্ধ কৰিছে। ইমান কম সময়ৰ ভিতৰত দেশ এখনৰ বিষয়ে bird's eye view দিয়াহে সম্ভৱপৰ। তথাপি লিখকে ইয়াত ক্ৰেনলিনৰ বিস্তৃত বিৱৰণ, মস্কো বিশ্ববিদ্যালয়, মস্কোৰ স্থায়ী কৃষি-শিল্প প্ৰদৰ্শনী, লিচাকোৎ মটৰ কাৰখানা, লেনিনগ্ৰেডৰ আৰ্ট গেলাৰী, মস্কোৰ নাট্যশালা আদিৰ বিশদ বিৱৰণ দিবলৈ যত্ন কৰা নাই। অৱশ্যে ইয়াৰ মাজেৰে বাছিয়াৰ সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক অৱস্থাৰ যি চিত্ৰ প্ৰকাশ পাইছে সি সকলো সময়তে সমানে উৎসাহজনক নহয়। পুথিখনৰ শেষৰ ফালে লিখকে নিজেই কৈছে—“চকুৰ আগতে মোৰ কল্পনাৰ ৰঙা কববীৰ ফুলপাহ অলপ মৰহা যেন অনুমান হ'ল।” আনহাতে “ছোভিয়েট দেশত এভুমুকি”ৰ লিখক অনলেন্দু গুহ এই বিষয়ৰ প্ৰশংসাত শতমুখ। গতিকে প্ৰকৃত অৱস্থাটো আমাৰ কাৰণে বুজিবলৈ টান হৈয়েই ব'ল। এইখিনিতে এই বিষয়ে অভিজ্ঞতা থকা আন আন লিখকৰ লিখনী আহ্বান কৰি থলোঁ।

বাছিয়াৰ সমাজত শ্ৰেণী বিভাগ নাই বুলি যি ধাৰণা আছিল, “ৰঙা কববীৰ ফুল” পঢ়ি সেই ধাৰণা কিছু সলাব লগীয়া হ'ল। বনুৱা, অধ্যাপক, মন্ত্ৰীৰ উপাৰ্জনৰ মাজত যেতিয়া পাৰ্থক্য থাকে তেনে অৱস্থাত শ্ৰেণী বিভাগ খকাটো অস্বাভাৱিক নহয়। এই প্ৰসঙ্গত লিখকে ৰুদ্ৰ শ্ৰমিক এজনৰ উক্তি উল্লেখ কৰিছে। শ্ৰীবৰুৱাদেৱে এঠাইত কৈছে গাৰ'ব কৃষকৰ ঘৰ চাব

খোজাত হেনো নানা অজুহাত দেখুৱাই তেখেতসকলক বাধা দিয়া হ'ল। বাছিয়াত লৌহ-বৰনিকা খকাটো তেনেহলে একেবাৰে মিছা নহয়? এনেবোৰ সংবাদ পাঠক-পাঠিকাৰ কাৰণে নিশ্চয় কৌতুহলজনক হব। সি যিয়েই নহওক, ভাৰতীয় সকলৰ প্ৰতি থকা ৰুদ্ৰবাসীৰ মৰম আৰু আগ্ৰহৰ সংবাদটি সঁচাকৈয়ে অতি আনন্দৰ সংবাদ।

“সাগৰ দেখিছা”ত ছোৱালীৰ বিষয়ে সচেতন নাছিলোঁ, কিন্তু “ৰঙা কববীৰ ফুল”ত ছোৱালীৰ বিষয়ে সচেতন হবলৈ লিখকে পাতনিতো সোঁৱৰাই থৈছে। তাকওৰ চাৰ্টি-কাউঞ্চিলৰ ভোজ সভাত লগ পোৱা গাভৰু গৰাকীৰ বৰ্ণনাই মনত পেলাই দিয়ে বৰুৱাদেৱৰ এফাকি কৰিতালৈ—“নিপোটল বুকু, লাটুমণি ওঠ, দুয়োপাৰি দাঁত ডালিম গুটি।” পৰ্বতৰ নাগিনী আৰু বাছিয়াৰ কামিনী মূলতে একেই পদাৰ্থ তেনেহলে? অৱশ্যে এইটো নকলেও হব যে বৰুৱাদেৱৰ লগত মস্কোৰ অলিয়ে গলিয়ে ঘূৰি, বাছিয়াৰ ৰাজনীতিৰ মেৰপাকত সোমাই ভাগৰি পৰা পাঠকৰ মনটোৰ কাৰণে বাছিয়াৰ ছোৱালী লিলি, লীনাহঁত মাথো recreation হে। এনে ধৰণৰ কথা সংযোগ কৰি বক্তব্যখিনি সহজ সৰল ভাৱে প্ৰকাশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে যদিও লিখকৰ বহুবিদ্যা ভাৰাক্ৰান্ত মনটোৱে একো নজনাৰ পৰ্দাৰ আঁৰৰ পৰা দুটো ল'ৰাৰ দৰে ভুমুকি মাৰি সকলো পও কৰাৰ ষড়যন্ত্ৰ কৰিছে।

ৰবি ঠাকুৰ, ইলিয়ট, বিলেক, মায়াক'ভস্কি আৰু বহুতো কৰিব কৰিতাৰ সময়োপযোগী উদ্ধৃতি বোৰে পুথিখনৰ আকৰ্ষণীয়তা বৃদ্ধি কৰিছে।

মুঠতে কৰিতা লগা ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰা মস্কো লেনিনগ্ৰাডৰ বিষয়ে প্ৰথম দৃষ্টিতে হোৱা অভিজ্ঞতাৰ বৰ্ণনাৰে “ৰঙা কববীৰ ফুলে” পাঠক-পাঠিকাৰ মন সহজেই নুহিব পাৰিব। লিখকৰ পৰা এনে ধৰণৰ পুথি আগলৈ আৰু পাম বুলি আশা ৰাখিলোঁ।

ভুবনেশ্বৰী মজুমদাৰ

সেইবাবেই

ৰাষ্ট্ৰ : সংস্কৃতি : চৰকাৰ

সকলোৱে স্বীকাৰ কৰিবলৈ বাধ্য যে সাম্প্ৰতিক পৃথিৱীত ৰাজনীতি বনাম কাৰিগৰী বিদ্যাবেই প্ৰাধান্য বাঢ়ি আহিছে। পৃথিৱীৰ এখন দেশে অইন এখন দেশক জানিবলৈ বা বুজিবলৈ পাইছে সেই দেশৰ শিল্প-বাণিজ্যৰ কৃতিত্ব আৰু ৰাজনীতিৰ ক্ষমতালৈ চাই। জ্ঞান-বিজ্ঞান কলা-কৃষ্টিৰ আসন যেন ক্ৰমাগত পিচুৱাই আহিছে—নিঃশেষ হৈ আহিছে। কালজয়ী শিল্প সাহিত্য এই যুগত কোনো দেশতে সৃষ্টি হোৱা নাই। উনবিংশ শতাব্দীৰ সতে বিংশ শতাব্দীৰ মানসিকতাৰ স্পষ্ট পৰিবৰ্তন ঘটিছে এইখিনিতেই— এই যুগৰ মননশীলতা খুব বেছি বস্তুধৰ্মী। উচ্চ জীৱন নীতি আৰু মহৎ আদৰ্শবাদ যেন এই যুগৰ বস্তুই নহয়—এনে এটি মনোভাব সমগ্ৰ পৃথিৱীতে বনজুইৰ দৰে ছানি ধৰিছে। এনে পটভূমিতে হয়তো কোনো বিজ্ঞানলোকে সন্দেহ প্ৰকাশ কৰিছে যে বিংশ শতাব্দীত হয়তোবা ‘নিৰবধি কাল বিপুলা পৃথিৱী’লৈ লক্ষ্য ৰাখি মহৎ একোৰে সৃষ্টি নহব। বহল নীলা আকাশ নীলা হৈয়ে বব—আকাশৰ ব্যাপ্তি আমাৰ চকুতে নপৰিব কোনোদিন কেতিয়াও।

যদি প্ৰকৃততে এইয়া সঁচা হয়—মানুহৰ মনৰ আকাশ ৰাজনীতি, অৰ্থনীতি, যুদ্ধবিগ্ৰহ আৰু কাৰিগৰী বিজ্ঞানৰ সৰ্বাঙ্গক অভ্যুদয়ৰ দ্বাৰা তিনিবাচছন হৈ পৰে, তেন্তে মানুহৰ বাবে সেইয়া যে খুব শুভদিনৰ জয়বাৰ্তা হব সেইয়া শলেহজনক। এই কথা অনস্বীকাৰ্য্য যে মানুহৰ জৈব অস্তিত্ব বাস্তবৰ মাৰ্চত নিবন্ধ। গতিকেই বস্তু জগতৰ সন্নিহিত অথবা সন্নিহিত বাদ দি মানুহ জীয়াই থকা অসম্ভৱ। কিন্তু এই কথাও ঠিক যে কেৱল মাত্ৰ খোৱা আহাৰকে সঙ্গল কৰি মানুহ জীয়াই থাকিব নোৱাৰে। প্ৰাণী পৰ্য্যায়ত একমাত্ৰ মানুহেই মনৰ অধিকাৰী আৰু সেই মনে বিচাৰে স্বপ্ন, বিচাৰে কল্পনা, বিচাৰে উদাৰ আত্মবিস্মৃত বসানুভূতি। সাহিত্য শিল্প সঙ্গীত হ’ল মানুহৰ সেই প্ৰসাৰলোভী মনৰ সঞ্জিৱনী শক্তি। সেইবাবেই এখন দেশক অইন এখন দেশৰ সতে, এটা যুগৰ মানুহৰ সতে অইন এটি যুগৰ মানুহৰ মিলন ঘটায় আৰু সাহিত্য শিল্প সঙ্গীতৰ মুক্ত গতি প্ৰবাহ ৰুদ্ধ হোৱা সেইবাবেই নিশ্চয় কল্যাণকৰ নহয়।

✓ অতীতত এদিন দেশৰ বজা আৰু শাসকসকলেই আছিল সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ পৃষ্ঠপোষক । সেই পটভূমিৰ আজি পৰিবৰ্ত্তন হৈছে । সামন্তবাদী বজাৰ সলনি আজি আহিছে শক্তিশালী ৰাষ্ট্ৰ আৰু জন-সাধাৰণৰ দ্বাৰা নিৰ্ব্বাচিত নায়কসকল হৈছে সেই ৰাষ্ট্ৰৰ কৰ্মধাৰ । গতিকেই ৰাষ্ট্ৰই লব লাগিব দেশৰ শিল্প-সংস্কৃতি, জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ পৃষ্ঠপোষকতাৰ ভাৰ । সুখৰ কথা যে, ভাৰত চৰকাৰ এই সম্বন্ধে উদাসীন নহয় আৰু কেন্দ্ৰীয় ৰাজধানীত সাহিত্য আৰু সঙ্গীতৰ একাডেমী স্থাপন, বিভিন্ন ৰাজ্যত সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ বাবে প্ৰভূত চৰকাৰী পৃষ্ঠপোষকতা, বিবিধ পুৰস্কাৰ, বৃত্তি আদিৰ ব্যৱস্থা কৰিছে । কিন্তু প্ৰকৃত শঙ্কা হৈছে: স্বৰ্ব্বাঙ্গীন চৰকাৰী পৃষ্ঠপোষকতাৰ দ্বাৰা সাহিত্য শিল্প আৰু জ্ঞান-বিজ্ঞান যদি চৰকাৰী নীতি আৰু কৰ্ম পদ্ধতিৰ প্ৰভাবাধীন হৈ পৰে; যদি শিল্পী আৰু সাহিত্যিক চৰকাৰী প্ৰভাৱত তেওঁলোকৰ নিজস্ব স্বাধীনতা হেৰুৱাই পেলায়? যদি তেনে হয়, তেতিয়া কিন্তু দেশৰ অমঙ্গলেই হব বেছি । সংস্কৃতিৰ বুনিয়াদটো বালিঘৰৰ দৰে ভাঙি যাব—জীৱনোপলদ্ধিৰ গভীৰতা বৰাহীন ফলৰ দৰে নিস্তেজ হৈ পৰিব । হিটলাৰৰ জাৰ্মেনীত আমি দেখিছোঁ টমাচ মান, আৰ্ণষ্ট টলাৰ, ব্ৰেখ বেকথ প্ৰমুখ্যে সাহিত্যিকসকলে চৰকাৰী শাসনাধীন নমনাৰ বাবে দেশৰ পৰা বিতাৰিত হৈছিল; বৰীন্দ্রনাথৰ সাহিত্য আৰু পিকাচো মাতিচ আদিৰ ছবিৰে বুদ্ধিশৈথিল্য ঘটায়—এই অভিযোগত জাৰ্মেনীত নিষিদ্ধ হৈছিল । ষ্টেলিনৰ ৰুচিয়াত চোভিয়েট সাহিত্য, শিল্প-কলা ক্ৰমাগত 'ষ্টেলিনীয়ান'ত পৰিণত হৈ তাৰ নিজস্বতা হেৰুৱাই পেলাইছে । চাৰ্লি চেপলীন, পল ৰবচন, হাৰাৰ্ড ফাৰ্ণ্ট আদিয়ে এনে চৰকাৰৰ দ্বাৰাই তেওঁলোকৰ মুকলি মনৰ কথা কবলৈ যাওঁতে পদে পদে লাঞ্চিত হৈছে । এইবোৰ সম্পূৰ্ণ পৰিচয় নহয়—মাত্ৰ এটি চানেকীহে—কিন্তু হলেও তাৰ অন্তৰ্নিহিত কেৰোণৰ প্ৰতি কোনো শিল্প সাহিত্য প্ৰেমীয়ে বাস্তবৰ ভাও দিব নোৱাৰে ।

গতিকেই দেখা যায় যে চৰকাৰী প্ৰতাপ আৰু প্ৰভাৱ সাহিত্য আৰু শিল্পৰ প্ৰতি শুভটো নহয়েই—বৰং বিপদজনক । অথচ বৰ্ত্তমান যুগত চৰকাৰী পোষকতাক বাদ দি কোনোটোৰে উৎকৰ্ষ সাধন সম্ভৱপৰ নহয় । সেইবাবেই সিংস্কৃতি সাধক—সুন্দৰৰ পূজাৰীসকল সতৰ্ক হৈ থকা উচিত যাতে ৰাষ্ট্ৰৰ সাহায্য আৰু পৃষ্ঠপোষকতা লবলৈ গৈ অজ্ঞাতসাৰেই তেওঁলোক ৰাষ্ট্ৰীয় পুতলালৈ পৰিণত নহয় । সেইয়া হৈ পৰিলেই কিন্তু দেশৰ সংস্কৃতি সাৰ্ব্বভৌম মহত্ত্ব হৈ সাময়িক প্ৰয়োজনৰ বস্ত্ৰ মাত্ৰ হৈ পৰিব । সেইবাবেই চৰকাৰৰ শাসন আৰু সমাজৰ শাসন সৰ্বস্বতীৰ পবিত্ৰ নন্দিবলৈ প্ৰসাৰিত নহব—এই কথাই কৈছিল এৰিষ্টটলে । এইখিনিতে আৰু এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে, বিচিন্তাৰে পুৰস্কাৰ আৰু পোষকতা দানৰ মূল্য নিশ্চয় আছে আৰু সেইয়া হয়তো ভালেখিনি ক্ষুধাৰ্জসকললৈ খুদকণাৰ দৰে অভিনন্দনীয়ও । কিন্তু এটি সামগ্ৰিক পৰিকল্পনাৰ ভিত্তিত জাতীয় সাহিত্য সংস্কৃতি আৰু জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ পৰিপুষ্টিৰ বাবে উপযুক্ত কৰ্মনীতি নহলে দেশৰ সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ উত্তৰাধিকাৰী শ্ৰীবৃদ্ধি নহয় । অথবা হলেও সেইয়া তথাকথিত সুবিধাবাদী দুঃশাসনৰ দ্বাৰা শিল্পী সাহিত্যিকৰ আদৰ্শ পাক্কাৰীৰ প্ৰকাশ্যে অপমানিত হোৱাবেই সম্ভৱনা বেছি ।

সাহিত্যত নোবেল বঁটা : পশ্চিমীয়া গোষ্ঠীৰ একনায়কত্ব

শিৰোনামাটিৰ অংশবিশেষে সত্ৰুকাই মনত পেলাই দিয়ে এইবাব সাহিত্যৰ বাবে নোবেল বঁটা বিজয়ী একেধাৰে ৰুচ কবি, উপন্যাসিক ৰিচি পেষ্টাৰনকৰ কথা । পেষ্টাৰনেকে তেওঁৰ ৰচিত 'ডাঃ জিভাগো' নামৰ উপন্যাসৰ বাবে ১৯৫৮ চনৰ সাহিত্যৰ নোবেল বঁটা লাভ কৰে । এই পুৰস্কাৰ পেষ্টাৰনেকে প্ৰথমতে গ্ৰহণ কৰিলেও শেহলৈ নানান কাৰণত (?) তেওঁ এই পুৰস্কাৰ গ্ৰহণ নকৰিলে । উল্লেখযোগ্য কথা যে, উক্ত উপন্যাস অইন ভাষাৰ যোগেদি মুদ্ৰণ হৈ জনপ্ৰিয় হৈ পৰে কিন্তু মূল ৰুচ ভাষাত সেইয়া এতিয়াও প্ৰকাশ হোৱা নাই ।

মই পেষ্টাৰনেক সদৰ্কে আলোচনা কৰিব বিচনা নাই—দেশ-বিদেশত বহু আলোচনা সমালোচনা হৈছে এই বিষয়ে। মই মাত্ৰ এটা কথা সাধাৰণভাৱে বিচাৰ কৰি চাবলৈ বিচাৰিছোঁ আৰু সেই বিচাৰৰ যুক্তি-যৌক্তিকতা নিৰ্ভৰ কৰিছে বৰিচ পেষ্টাৰনেকৰ সাহিত্যিক কলা মানসৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নহয়—বৰিচ পেষ্টাৰনেক মানুহজনৰ পৰিচয়ৰ ওপৰত অৱলম্বন কৰি। কথাষাৰ বহল ই কোৱা হওক : বৰিচ পেষ্টাৰনেকৰ উপন্যাসত যোৱা চল্লিশ বছৰৰ চোভিয়েট সমাজৰ চিত্ৰ অঙ্কিত হৈছে আৰু সেই চিত্ৰত প্ৰচুৰ পৰিমাণে চোভিয়েট ৰুচিয়াৰ সমালোচনাও স্থান পাইছে। কিন্তু অকল সমসাময়িক ৰুচ জীৱনধাৰা অথবা সমাজৰ সমালোচনাৰ বাবেই যে সেইখন কি তাৰ প্ৰকাশ ৰুচিয়াত বন্ধ কৰা হৈছে সেই কথা তাৰি টান লাগে। কিয়নো নিজৰ দেশৰ শিল্পকলা জীৱননীতি অথবা সামাজিক পদ্ধতিৰ প্ৰতি বিৰূপাত্মক নগ্ন সমালোচনামুখী সাহিত্যৰ সৃষ্টি আৰু একাধিক ৰুচ লিখকৰ হাতত হৈছে। উদাহৰণ স্বৰূপে ডুভিন স্তেভৰ 'নট বাই ব্ৰেড এলন' উপন্যাসখনত ৰুচ দেশৰ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক জীৱনক এই উপন্যাসত লিখকৰ কাঁচীৰে কাঁচীৰে আঁহ-পাহ কৰি চাইছে। আনকি ক্ৰুশ্চেভে নিজেও এই উপন্যাসৰ প্ৰতি বিৰূপ মন্তব্য কৰিছে—হলেও ৰুচদেশত সেই উপন্যাস মুদ্ৰিত আৰু প্ৰকাশিত হৈছে। গতিকেই 'ডাঃ জিভাগো'ৰ ৰুচিয়াত অপ্ৰকাশিত থকাৰ অইন কাৰণ আছে বুলি ধৰিলে ভুল কৰা নহব। অথচ চুইডিছ একাডেমীৰ চেফ্ৰেটেৰীয়ে উক্ত উপন্যাসক টলষ্টয়ৰ 'ৱাৰ এণ্ড পীচ'ৰ সতে তুলনা কৰিছে; এপিক উপন্যাসৰ পৰ্যায়ত পেলাই আগশাৰীত বহিবলৈ ঠাই জুকিয়াই দিছে। গতিকে যদি এইবুলি কোৱা হয় যে কাইটেবে কাইট গুচোৱাৰ বুদ্ধি কৰি ৰুচ লিখকৰ হাতেৰে ৰুচিয়াৰ পিঠিতেই ওঁ পেলোৱাৰ কিবা এক ষড়যন্ত্ৰ এই পুৰস্কাৰৰ অন্তৰালত আছে, তেন্তে বোধহয় ভুল কোৱা নহব যদিও কথাষাৰ উকা দৃষ্টিত চমকি উঠিবলগীয়া। এই সন্দৰ্ভতে মন কৰিবলগীয়া কথা যে বহুতেই কিছু বছৰৰ পৰা সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত দিয়া এই নোবেল বঁটা বিতৰণত সাহিত্য শিল্প গুণতকৈও একাডেমীয়ে ৰাজনৈতিক চেতনাৰ স্বাৰ্থই বেছিটকৈ পৰিচালিত হয় এই বুলি ধাৰণা কৰা দেখা যায়। কথাষাৰ তেনেই মূল্যহীন নহয়।

যি কোনো সচেতন সাহিত্যানুৰাগীয়ে মন কৰিলে দেখিব যে, নোবেল বঁটা জন্মকালৰ পৰা প্ৰধানতঃ পশ্চিম ইউৰোপ আৰু আমেৰিকাৰ মাজতে এইয়া সীমাবদ্ধ হৈ আছে। ইউৰোপৰ সৰু সৰু দেশবোৰ যেনে নৰৱে (হামচুনা, জোহান বোয়েৰ), সুইডেন (চেলম লেগাৰ, লফ), ফিনল্যাণ্ড (চিলানপা), আইচল্যাণ্ড (ল্যাক্সনেছ), বেলজিয়াম (মোটাবলিঙ্ক), চুইজাৰল্যাণ্ড (স্পিটলাৰ) আদিয়েও এই পুৰস্কাৰ পাইছে। বৃটেন আৰু আয়াৰলেণ্ডৰ (গলচুৱৰ্দ্ৰী, বাৰ্ণাডশ্ব, ইয়েটচ), ফ্ৰান্সৰ (থ্ৰুৰ্দ্ৰো, মিন্দ্ৰাল, আনাতোল ফ্ৰাঁ, দুগাৰ, মাৰিয়াক, কামু), জাৰ্মেনীৰ (মমচেন, মান, হাউপটমন) ইটালীৰ (দেলেদো, পিৰেন্দেল্লো) এইবোৰৰতো কথাই নাই। পুৰস্কাৰপ্ৰাপ্ত আমেৰিকাৰ তালিকাখনো অতি দীৰ্ঘ। আৰু এই দীৰ্ঘলীয়া তালিকাৰ একমাত্ৰ ব্যতিক্ৰম হ'ল দুজন : এজন ৰবীন্দ্ৰনাথ আৰু আনজন আইভান বুনিন। বুনিনৰ পিচতেই এই পুৰস্কাৰৰে সন্মানিত হোৱা দ্বিতীয়জন ৰুচ সাহিত্যিক আছিল পেষ্টাৰনেক। মন কৰিবলগীয়া কথা যে, বুনিনৰ ৰচনাত ৰুচ সামাজিক জীৱন অথবা প্ৰচলিত নীতি নিয়মৰ প্ৰতি কটাক্ষপাত নাছিল। তেওঁৰ ৰচনা আছিল সম্পূৰ্ণ সাহিত্যিক কৰ্মৰ ভিত্তিকা। কিন্তু পেষ্টাৰনেকৰ ৰচনাত ? 'ডাঃ জিভাগো'ৰ পাঠক মাত্ৰই নিশ্চয় জানিব সেই কথা। সাধুকথা যেন লাগিলেও সাঁচা কথা যে, এই ৰুচদেশৰে কালজয়ী সাহিত্যিক টলষ্টয়, চেকভ, গোর্কী আদিয়েও এই বঁটা লাভৰ পৰা বঞ্চিত হৈছে। এইসকলক বাদ দি চাৰ্চিলেইবা সাহিত্যত নোবেল বঁটা কেনেকৈ পায় ? ওপৰৰ বিবৰণৰ পৰা এটা কথা স্পষ্ট হৈ ওলাই পৰে যে, ৰুচিয়া তথা পূৰ্বভাগক যথাসম্ভৱ বৰ্জন কৰিয়ে এই পুৰস্কাৰ দিয়া হৈছে। আৰু এতিয়াও সেই নীতিৰ পৰিবৰ্ত্তন ঘটা নাই। প্ৰাচ্যৰ একমাত্ৰ ৰবীন্দ্ৰনাথেই এই সন্মান পাইছিল,

কিন্তু আৰব, চীন, জাপান প্ৰভৃতিৰ নাম ভুলতেও এবাৰো উঠা নাই। ভাৰতৰ পৰবৰ্তী সাহিত্যিকসকলৰ ওপৰতো তাৰ পিচত আৰু চকু দিয়া হোৱা নাই। মহানতি নোবেলে 'সৌহাৰ্দ্যৰ মিলন সেতু' ৰচনাৰ বাবে দি যোৱা নোবেল বঁটা পশ্চিমীয়া গোষ্ঠীয়ে পৰিপূৰ্ণভাৱে এনে এক পৰ্যায়ত আনি পেলাইছে যে, এই পুৰস্কাৰৰ মূল্যাঙ্কণ আৰু প্ৰকৃত গুৰুত্ব নিৰ্ণয় কৰা সহজসাধ্য নহয়। তেনেদৰে এই পুৰস্কাৰ আন্তৰ্জাতিকতা আৰু নিবপক্ষতা সম্বন্ধে সন্দেহান হৈ পৰি পশ্চিমীয়া গোষ্ঠীৰ একনায়কত্ব বুলি কোৱাত নিশ্চয় ভুল নহয়।

পোৱা-নোপোৱাৰ খতিয়ান

প্ৰতি বছৰেই এই শিতানত হওক নহওক নানা কথা লিখা যায় আৰু বছতেই ভাবে যে সম্পাদকীয় স্তম্ভত এইবোৰ লিখাটো এটি নিয়মৰ দৰে হৈ পৰিছে; কিন্তু এইটো গতানুগতিক বুলি ধৰি নোলোৱাটোহে যুক্ত। চেক্ৰেটৰীয়েল ৰিপোর্টসমূহত অভাৱ-অভিযোগৰ কথা সদায়েই লিখা হয় কিন্তু কেতিয়াও তাৰ সুবিচাৰ কৰা নহয়। গতিকেই ইচ্ছা নেখাকিলেও এই কথা দোহাৰিবই লাগিবই।

কটন কলেজ অসমৰ একমাত্ৰ চৰকাৰী কলেজ হিচাপে দুহেজাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে যিমানখিনি সা-সুবিধা পোৱা উচিত আছিল সেইখিনি এতিয়ালৈকে নোপোৱাতো বৰ পৰিতাপৰ বিষয়। আমাৰ কলেজত প্ৰতি বছৰেই অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা বহুত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে পঢ়িবলৈ আহে, কিন্তু তেওঁলোক কলেজ চিট নাইবা হোষ্টেল চিটৰ অভাৱত গুচি যাব লগীয়া হয়। 'ৰাধাকৃষ্ণন নিছন'ৰ ৰিপোর্ট মতে এখন সৰ্ব্বাঙ্গসুন্দৰ কলেজ হবলৈ পোন্ধৰশ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীতকৈ বেছি হব নেলাগে; কিন্তু আমাৰ কলেজত বৰ্তমান ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা দুহেজাৰ। যিহেতু অসমত চৰকাৰী কলেজ মাত্ৰ এখনেই, সেইবাবে স্বাভাৱিকতে বাহিৰৰ লৰাৰ আকৰ্ষণ আৰু আগ্ৰহলৈ লক্ষ্য ৰাখি কলেজ চিটৰ সংখ্যা যথেষ্ট বৃদ্ধি কৰা উচিত।

কলেজত যদি কলা আৰু বিজ্ঞান শাখাৰ পৰা এজনকৈ মুঠতে দুজন সহকাৰী অধ্যক্ষ লোৱা হয়, তেতিয়া হলে তেওঁলোকে ক্লাচ আদি চলোৱা কাম বেমেজালিহীনভাৱে সূচাৰুৰূপে কৰিব পাৰিব আৰু প্ৰধান অধ্যক্ষৰো ভালেখিনি কাম কম পৰি যায়। চৰকাৰী কলেজ হিচাপে কটন কলেজৰ নিজা ছোৱালী হোষ্টেল নথকাটো অতি লাজ লগা কথা। যদিও এইবাৰ কোম্পানী বাগান ৰোডত থকা ভাৰাঘৰৰ পৰা পুৰণি ল কলেজ হোষ্টেললৈ স্থানান্তৰিত কৰা হৈছে, তথাপিও গোটেইবোৰ ছাত্ৰীয়ে তাত থাকিব পৰা হৈ উঠা নাই। সেইবাবে আমাৰ কলেজৰ বহুতো ছাত্ৰীয়ে ছাত্ৰীবাৰীৰ ছোৱালী হোষ্টেলত থাকিবলগীয়াত পৰে। হোষ্টেল চিটৰ এই বেমেজালিবোৰ দুৰীকৰণৰ বাবে অনতিপলমে এটি ছোৱালী হোষ্টেল আৰু দুটামান লৰাৰ হোষ্টেল ৰাখিব লাগে।

কটন কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে কেইবাটাও ন ন বিষয়ৰ শ্ৰেণী খোলা হৈছে, কিন্তু আৰ্চি বিল্ডিংৰ বৃদ্ধিৰ একো ব্যৱস্থা হাতত লোৱা নাই। বহুত সময়ত কক্ষৰ অভাৱত ক্লাচ লব নোৱাৰি বিজ্ঞান শাখাৰ গেলবীতো ক্লাচ লবলগীয়াত পৰে। তাৰোপৰি নিউ বিল্ডিংত আজিলৈকে এটি প্ৰফেচৰ কমন ৰুম হৈ নুঠিল। বৰ্তমান কমন ৰুমটো প্ৰফেচৰৰ সংখ্যাৰ তুলনাত নিচেই ১ক হয়। কমন ৰুমত প্ৰফেচৰক লগ ধৰি তেওঁলোকৰ লগত পঢ়াৰ বিষয়ে কিবা আলোচনা কৰাটো দুৰূহ সমস্যা। বিজ্ঞান শাখাত থকাৰ নিচিনাকৈ কলাতো প্ৰত্যেক বিভাগৰ প্ৰফেচৰৰ বাবে বেলেগ বেলেগ কমন ৰুমৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে।

বৰ্তমান আমাৰ কলেজত বছৰেকত তিনিটা পৰীক্ষা লোৱা হয়। এইটো এফালৰ পৰা চাব গলে সমীচীন যদিও প্ৰথম আৰু তৃতীয় বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ক্ষেত্ৰত সুবিধাজনক নহয়। বিশেষকৈ প্ৰথম বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে কলেজলৈ আহি পৰীক্ষাৰ আগতে মাত্ৰ দুই বা পোন্ধৰ দিনহে ক্লাচ কৰিবলৈ পায়। তেনেকুৱা অৱস্থাত কোনো লৰাবে পৰীক্ষা দিয়াৰ ইচ্ছা নথকাটো স্বাভাৱিক আৰু প্ৰশংকৰ্তাসকলো বৰ বিনোবত পৰে। সেই হেতুকে প্ৰথম আৰু তৃতীয় বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে প্ৰথম মাহিলী পৰীক্ষাটো উঠাই দিয়াই যুক্ত। Book is out এইটো কলেজ লাইব্ৰেৰীৰ কৰ্মচাৰীসকলৰ এটি দস্তাবেই হৈছে যেন লাগে। ইয়াত থকা কিতাপবোৰ কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাহিৰে আন এক শ্ৰেণীৰ লোকেহে উপভোগ কৰে যেন লাগে। কিতাপৰ বহুদিনীয়া তালিকাবোৰ পৰিবৰ্তন কৰা, হেৰোৱা কিতাপৰ ঠাই পূৰণ কৰিবলৈ ব্যৱস্থা কৰা নিত্য প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে। লাইব্ৰেৰীৰ বিভিন্ন কামত সোমাই ভাব হয় যে, এইটো সঁচাকৈয়ে বিভিন্ন কামনে? তাত পঢ়াতকৈ আলোচনাহে বেছি হয় তাৰ কাৰণ বিভিন্ন কামত পঢ়িবৰ বাবে আগতে যি দুই-এখন আলোচনী পোৱা গৈছিল, বৰ্তমান তাকো পোৱা নাযায়। এই প্ৰসঙ্গত কলেজ চেমিনাৰবোৰৰো উন্নতি আশা কৰোঁ। এইটো বৰ দুখৰ বিষয় যে কটন কলেজৰ চাৰিওফালে কেৱল বেবৰ অস্তিত্বহে আছে, কামত হলে একো নাই। তাৰোপৰি কলেজৰ সীমাৰ ভিতৰতে পাণ-দোকান আদি থকাটো বৰ অশোভনীয় দেখি। এই সকলোবোৰ তুলি দি যদি নতুনকৈ বেবৰ দি চাৰিওফালে হেজু কই দি ফুলনিৰ ব্যৱস্থা কৰে, তেতিয়া হলে কলেজখনৰেই সৌন্দৰ্য বাঢ়ি যাব। হোষ্টেলত থকা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাবে এখন হস্পিটাল আছে, কিন্তু তাত আৱশ্যকীয় সুবিধা পোৱা নাযায়। অতি কম পক্ষেও তাত এজন এম-বি ডাক্তৰ, দুজনী নাৰ্চ আৰু এটি X-Ray যন্ত্ৰৰ নিত্য প্ৰয়োজন। আজি কেইবছৰমান আগতে কেনাটিন খোলা হয় যাতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে বাহিৰৰ অস্বাস্থ্যকৰ পৰিবেশত চাহ খাব লগীয়াত নপৰে। কিন্তু কেনাটিনৰ বৰ্তমান পৰিস্থিতিক চাই তাৰ পৰা যে কিবা লাভ হৈছে তাক কব নোৱাৰি। কেৱল ঘৰটোত বং দিওঁতেই যদি কেনাটিনৰ উন্নতি কৰা বুলি ভাবে তেনেহলে আমাৰ কবলগীয়া একো নাই।

সুখৰ বিষয় যে বহুদিনৰ পৰা আশা কৰি থকা 'ইউনিয়ন হল'ৰ কাম এই বছৰৰ পৰা আৰম্ভ কৰিছে। ইয়াৰ পৰা বহুদিনৰ পৰা ভোগ কৰি অহা কষ্টৰ লাঘব হব বুলি আশা কৰিছিলো কিন্তু বৰ্তমান কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সংখ্যা দুহেজাৰ আৰু দিনক দিনে সংখ্যা বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিছে। তেনেস্থলত এহেজাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী বহিব পৰা হল এটি সজাৰ কাৰণ কি থাকিব পাৰে বুজিব নোৱাৰি !

কটন কলেজত 'ইংলিচ লিটাৰেৰী চ'চাইটি' আৰু 'এচামিজ লিটাৰেৰী চ'চাইটি' আছে। কিন্তু এই চ'চাইটিৰ পৰা বছৰেকৰ মূৰত এখন নাটক অভিনয় কৰিয়েই তেওঁলোকৰ কাম শেষ হোৱা বুলি ভাবে নেকি? এই দুটা চ'চাইটিৰ পৰা আমি নাম ধৰণৰ আলোচনা চক্ৰ, বচন প্ৰতিযোগিতা আদি বহুত আশা কৰোঁ। আগৰ কটনিয়ানসকলৰ মাজত Sunday sitting আছিল, আজিকালিও তেনে ধৰণৰ কিবা sitting আশা কৰিব পৰা যায়নে? বৰ্তমান 'ষ্টাডি চাৰ্কল' বুলি এটি চাৰ্কল আছে, কিন্তু তাৰ পৰা কেতিয়াবা কিবা হৈছে নে নাই জ্ঞানৰ মনত নাই। আমাৰ কলেজত এটি চিনেমা প্ৰজেক্টৰ আছে, কিন্তু বছৰেকৰ মূৰত এখন শিক্ষামূলক ফিল্ম দেখুৱালেই ইয়াৰ কাম সম্পূৰ্ণ হৈ যোৱা বুলি কব নোৱাৰি। ইয়াৰ বাবে এজন অপাৰেটৰৰ বাধি অন্ততঃ প্ৰতি দেওবাৰে একোখন শিক্ষামূলক ফিল্ম দেখুৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে। আন আন সমস্যা

ভিতৰত নিউফিল্ডখনৰ উন্নতি সাধন কৰা, এটি 'চুইমিং পুল', এটি টেপ বেকভিং, কমন ৰুমৰ উন্নতি, ছাত্ৰ ইউনিয়নলৈ বৃদ্ধিত পুঁজি মঞ্জুৰ কৰা আদি উল্লেখ কৰিব পাৰি। কলেজত ক্লাচ থাকোঁতে আলিয়েদি যোৱা চিনেমাৰ গাড়ী নাইবা আন বিজ্ঞাপনৰ গাড়ীৰ মাইকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ পঢ়াত দিয়া মনোযোগৰ ব্যাঘাত জন্মায়। এইবোৰ বন্ধ কৰাৰ অতি সোনকালে কলেজ কৰ্তৃপক্ষই এটি ব্যৱস্থা হাতত লোৱা উচিত।

এইবছৰ আমাৰ কলেজত Geology, Education, Commercial Geography আৰু Hindi এই চাৰিটা নতুন বিষয়ৰ শ্ৰেণী খোলা হয়। ইয়াৰ পৰা বহু ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু কলেজ কৰ্তৃপক্ষৰ চিট দিওঁতে স্তুবিধা হব বুলি আশা কৰা যায়। এই সুদীৰ্ঘ পোৱা-নোপোৱাৰ খতিয়ান সুখপাঠ্য হয়তো নহয় কিন্তু সম্পাদক নিৰুপায়। মোৰ দৰে বছৰৰ পিচত বছৰ ধৰি প্ৰতিজনেই এই কথা দোহাৰি আহিছে আৰু আহিবও যদিহে কৰ্তৃপক্ষ সচেতন হৈ নুঠে।

অসমীয়া সাহিত্যলৈ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বৰঙণি

বিষয়বস্তুটো বহল আৰু গুৰুতৰ। আলোচনাৰ বাবে দীৰ্ঘ পৰিক্ৰমাবো আৱশ্যক। বিস্তৃত বিবৰণলৈ নগৈ এই কথা কব পৰা যায় যে সমকালীন অসমীয়া সাহিত্যত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বৰঙণি বৰ উৎসাহজনক নহয়, কিন্তু কিয়? অসমৰ যি কেইখন মুষ্টিমেয় কলেজ বা স্কুল আছে, সেইবোৰৰ পৰা বছৰি একোখন ছপা আলোচনী প্ৰকাশ পায়। আৰু এটি নিৰ্দ্ধাৰিত পুঁজিৰ ভিতৰত ছপা কৰা সেই আলোচনীত প্ৰত্যেক অনুষ্ঠানৰে প্ৰতিনিধিত্ব-মূলক ছাত্ৰৰ বচনা ছপা হৈ ওলায়। অথচ স্কুল-কলেজৰ তেনে আলোচনীত যি কোনো কাৰণতেই নহওক আটাইবোৰ প্ৰবন্ধ-পাতি প্ৰকাশ কৰাৰ স্তুবিধা নঘটে বা বহুত সময়ত নানান কাৰণত হয়তো উপযুক্ত প্ৰবন্ধ-পাতিৰ অভাৱত সম্পাদকে বাবে-মিহলি প্ৰবন্ধ-পাতিৰে পাল মাৰিবলগীয়াত পৰে অথবা বিবিধ খামখিয়ালীৰ বাবে উপযুক্ত প্ৰকাশ-যোগ্য বচনা সন্তাৰৰ সলনি অযোগ্য নিম্নশ্ৰেণীৰ প্ৰবন্ধ-পাতিও প্ৰকাশ হয়।

গতিকেই দেখা যায় যে স্কুল বা কলেজৰ বছৰেকত এবাৰ ওলোৱা এখন আলোচনীয়ে ভবিষ্যত জাতীয় সাহিত্যৰ ভাৰ লওঁতা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পূৰ্ণ সাহিত্যিক প্ৰতিভা বিকাশৰ স্বৰ্ভূ আৰু শক্তিশালী মাধ্যম হব নোৱাৰে। তেনে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক প্ৰতিভাৰ বিকাশ দেখুৱাবলৈ কি পন্থা অৱলম্বন কৰিব? উত্তৰতো সহজ। এইন ছপা মাহেকীয়া আলোচনী অথবা সাদিনীয়া কাকত বা প্ৰায়ভাগ দৈনিক কাকতত থকা দেওবৰীয়া আলোচনা চ'ৰা। এইবোৰৰ মাধ্যমেৰেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰী অথবা ন-লিখাৰুৱে তেওঁলোকৰ সাহিত্য কৰ্মৰ সতে জনস্বাৰণক চিনাকি কৰি দিব পাৰে, নিয়মিতভাৱে লিখি থাকি সৰবৰহী হব পাৰে আৰু তাৰ পিচত ছপা কিতাপৰ যোগেদি সাহিত্য জগতত প্ৰবেশ কৰিবলৈও পাৰে। কিন্তু এয়া হল বাহ্যিক দিশ—কথাষাৰ কৈ পেলোৱা সহজ কিন্তু কৰ্মক্ষেত্ৰত সেইয়া সিমান উজু নহয়। অসমত ছপা মাহেকীয়া আলোচনী বা দৈনিক, সপ্তাহিক কাকতৰ সংখ্যা আঙুলিৰ মূৰত লেখিব পৰা। নিয়মিতভাৱে ওলোৱা এখন মাত্ৰ আলোচনীৰে সমগ্ৰ ৰাজ্যৰ কলাশিল্পানুৰাগী সাহিত্যৰ সাধকসকলৰ প্ৰতিভা বিকাশৰ বাবে যথেষ্ট নহয়। তাৰোপৰি সমকালীন সাহিত্যত 'গোষ্ঠী' বা 'দল'ৰ একনায়কত্বত নতুন উৎসাহী লিখকে অনুপ্ৰেৰণামূলক সাহিত্য সৃষ্টিকো প্ৰকাশ কৰিবলৈ যথেষ্ট হাবাখুৰি খাবলগীয়াত পৰে। ন-লিখাৰুৰ বচনাক সাধাৰণতে আলোচনী বা কাকতৰ সম্পাদকে উলাই কৰে বা বিশেষ গুৰুত্বও নিদিয়—'ট্ৰেডমাৰ্ক' নোহোৱা তেনে ন-লিখাৰুৰ বচনা প্ৰকাশ কৰিবলৈও সঙ্কোচ কৰে। এই কথা যি কোনো সচেতন সাহিত্যানুৰাগী পাঠকে উপলব্ধি কৰিব যে

অসমৰ আলোচনী বা বাতৰি কাকতসমূহে এচাম ন-লিখকক গঢ় দি তোলাৰ সাধাৰণ দায়িত্বকণে পালন কৰিব পৰা নাই যাৰ বাবে এতিয়াও আমি দেখা পাওঁ যে, আলোচনী কাকতৰ পাতে পাতে পূৰ্ব পৰিচিতসকলৰ নামেই ভোটাভাৰ দৰে জিলিকি থাকে (বহুত সময়ত আকৌ প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰা লিখকৰ বচনা অত্যন্ত তৃতীয় শ্ৰেণীৰ বুলি জানিও প্ৰকাশ কৰি থয় : এনে উদাহৰণ এটা নহয় অলেখ আছে ।)

সমকালীন সাহিত্যত সেইবাবেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বনগুণি নোহোৱাৰ মূলতেই দায়ী, অকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নহয়—প্ৰকৃত দোষী হৈছে তথাকথিত কলা-সংস্কৃতিৰ প্ৰচাৰৰ ভূমিকা লোৱা আলোচনী আৰু বাতৰি কাকত-সমূহ । অন্ততঃ এই কথা নিৰ্ভয়ে কব পৰা যায় যে, জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ অপৰিসীম উৎকৰ্ষ সাধন আৰু সাংস্কৃতিক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বিস্তৃত অধ্যয়নৰ সুযোগ-সুবিধা, দেশ-বিদেশৰ ভাষা সাহিত্যৰ সতে কম আয়াসতে পৰিচয় স্থাপন কৰাৰ সুবিধা পোৱাৰ হেতুকেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মানসিক চিন্তাধাৰা আৰু কল্পনাৰ পৰিধি তালৈখিনি বহল হৈ পৰিছে । আৰু এইটো কথাও ঠিক যে, দেশৰ অগণন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে প্ৰথম সাহিত্যিক জীৱনত প্ৰকাশ কৰে মূলতঃ এটি আত্ম-প্ৰচাৰৰ ভাবলৈ আৰু এনে ভাবক অনুপ্ৰাণিত কৰাৰ গুৰিতেই নিহিত থাকে সেইসকলৰ ভবিষ্যত প্ৰতিভা বিকাশৰ সম্ভাৱনা । এটি এটাক তেওঁলোকৰ বচনাই সদায় যদি 'ৱেষ্ট পেপাৰ বাচকেট' শোভা কৰে তেন্তে তেওঁলোকে উৎসাহেই পাব কেনেকৈ, প্ৰেৰণা পাব ক'ত ?

THE COTTONIAN

NAGEN TALUKDAR

Editor

35 th issue

1959

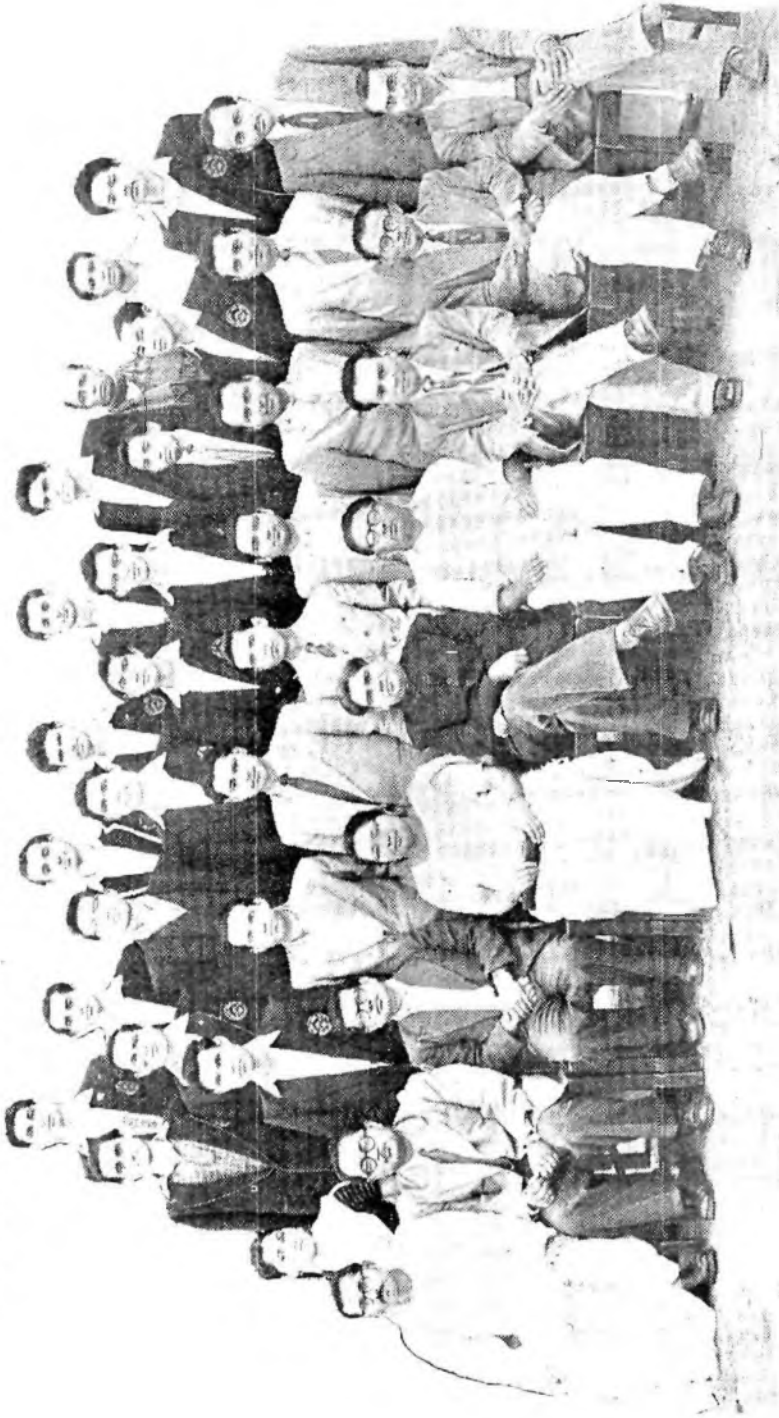
IN THIS ISSUE

Modernity among the Students—1, Toynbee : Just a glimpse V, Need for Social Reform X, Food Problem XI, The Traveller XVII, What is Literature ? XX, The future of Indian Democracy XXIV, Patriotism in Assamese Literature XXVII, Boquet of Poems XXXI, Random Harvest XXXIX.

SCIENCE SECTION

The Universe and its galaxies XLIV, Conquest of Space XLVII, Nature—a changing Canvas L, Radar LIII, Test your Brain LV, Nobel Prize winners LVII, Science Congress LX.
College week Events. Secretarial Reports. Editorial

EXECUTIVE COMMITTEE 1958-59

FIRST ROW : (Sitting from L. to R.) : Prof R. K. Devsarma (Vice-President, Cultural Section), C. D. Gogoi (In-charge, Cricket), M. Saini (Hony. Treasurer), Miss Saroj Dutta (In-charge, Girls' Common Room), Principal H. Goswami (President), R. Shah (Ex. Vice-President), D. Gogoi (In-charge Football), S. M. Islam (In-charge, Tennis), A. Rahman (Vice-President, Athletic Section).

SECOND ROW : (Standing from L. to R.) : Miss S. Das, P. C. Phukan, Profs. U. Sarma (In-charge Music), K. Pathak (In-charge, Social Service), S. P. S. Thakur (In-charge Boys' Common Room), K. Sarma (In-charge, Cultural Affairs), M. Bora (In-charge, Cottonian), D. K. Barua (In-charge, Debate and Symposia) D. N. Bezbarua (In-charge, Cottonian).

THIRD ROW : (Standing from L. to R.) : P. K. Das, M. C. Gogoi, R. K. Patra, L. Gogoi, D. C. Rabha, D. Sikandar, A. M. Rahman, K. C. Phukan, J. N. Narzaree, R. K. Gogoi.

FOURTH ROW : (Standing from L. to R.) : P. D. Sarma, N. Talukdar, B. Bishaya, A. L. Pathak, G. Bardoloi, P. Chakravarty.

Modernity among the students

Nirode Kumar Das
Fourth year, Arts

Hereclitus, a Greek Philosopher, once aptly remarked that change is the very stuff and symbol of reality. Change is the sign of growth and is the essence of being and life. We can never dip into the same stream twice. Thus, the whole universe is growing and evolving from moment to moment from the past without beginning to a future without end. Change and progress, therefore, form the core of all living beings.

Every individual develops and progresses in course of activities and experiences while striving to adapt himself to the changing environments and trying to fulfill the varied needs both physical and psychical. In course of such

ceaseless activities and overt behaviours, he undergoes varied experiences in attempting to give adequate expression of his personality and to enrich his inner being with proper human values. Thus, while living a life of actions, the individual at the same time tries to contribute his share to the Society or Community, his culture and race and thus while building up his own destiny contributes to the best of his capacity to the making of the history of the Community or Society to which he belongs.

Every Society has its pattern of culture, formulated ideals and well defined values in consonance with the spirit of the age. It is

incumbent on the ordinary men, excepting a few giants and men of destiny, since they constitute a *sui generis*, to abide by the pattern of culture and the cherished values and ideals of Society in which the individual lives, moves and has his being. Every normal individual is born and brought up in the lap of social culture and racial heritage and is constrained to respect the ideals and values of the age. What is culture? It is in the words of Lawrence Durrell but the sum-total of the results of the manifold ways in which man tries to react to the external world in course of leading his life progressively through varying circumstances. So, human beings unlike other living beings try to live and act in keeping with the culture-patterns and human values with a view to unfolding and enriching their own personalities.

By modernity we mean living our life in the most up-to-date manner. But as observed above, nothing can be, truly speaking, brand new in the life of human individual. Every human experience is at the same time representative and prospective. Every activity and moment in our life is both retrospective and prospective. While living and doing at the present, we look back to the past and look ahead into the future. We act in the present in context of the past with a prospect for the future. So, modernity in this restricted sense, means leading our life, acting and behaving in the light of the past and in conformity with the Social ideals and values of the age for a better future ahead.

Students are regarded as the promise of a Society and prospective future generation. They are trained and educated in the light of the culture and heritage of the community or Society. With the education and training thus received from the elders, the students are the heirs and hopes of the Society and culture, and as such it is imperative that they in their turn will act

and behave for bringing about a better social order and contribute richly for the perpetuation of human values and social ideals.

The life of man is usually divided into four distinct stages—childhood, youth, grown-up and the old. The students usually belong to the first two stages of life. Physically and mentally the students thus belong to the two growing and progressive stages of development. These two progressive stages of life are remarkable for their overt restlessness, progressive outlook and the inward love for novelty. They are by nature not content with the dead and dull past and generally dissatisfied with matters of course. The students are by nature, therefore, are interested more in the new and unfamiliar. They are fond of achievements and are haunted by an insatiable thirst for prying into the secret of life. The study of books, impact of society and community of persons they love and respect, living examples of men and things to a great extent inspire them to imbibe ideals cherished in harmony with personal likings and considerations. Imitation plays a great role in the life of students. What a student likes and with what he is inspired, he desires unawares to follow and imitate. So, whenever they saw any new things or inventions the students soon tries to imitate those e.g. the dresses and hair styles of the film actors etc. The make-belief and suggestions, therefore, whether ideal or real highly influence the life and behaviour of students in general.

The institutions where the students are required to receive education and training are really artificial and homogenous societies. These academic institutions are model and are artificially organised social institutions where students are made to keep in close contact with good things, noble ideals and read and hear things of value. These things they hear and think of, are more ideal than real, and as such

Modernity among the students

Nirode Kumar Das
Fourth year, Arts

Hereclitus, a Greek Philosopher, once aptly remarked that change is the very stuff and symbol of reality. Change is the sign of growth and is the essence of being and life. We can never dip into the same stream twice. Thus, the whole universe is growing and evolving from moment to moment from the past without beginning to a future without end. Change and progress, therefore, form the core of all living beings.

Every individual develops and progresses in course of activities and experiences while striving to adapt himself to the changing environments and trying to fulfill the varied needs both physical and psychical. In course of such

ceaseless activities and overt behaviours, he undergoes varied experiences in attempting to give adequate expression of his personality and to enrich his inner being with proper human values. Thus, while living a life of actions, the individual at the same time tries to contribute his share to the Society or Community, his culture and race and thus while building up his own destiny contributes to the best of his capacity to the making of the history of the Community or Society to which he belongs.

Every Society has its pattern of culture, formulated ideals and well defined values in consonance with the spirit of the age. It is

incumbent on the ordinary men, excepting a few giants and men of destiny, since they constitute a *sui generis*, to abide by the pattern of culture and the cherished values and ideals of Society in which the individual lives, moves and has his being. Every normal individual is born and brought up in the lap of social culture and racial heritage and is constrained to respect the ideals and values of the age. What is culture? It is in the words of Lawrence Durrell but the sum-total of the results of the manifold ways in which man tries to react to the external world in course of leading his life progressively through varying circumstances. So, human beings unlike other living beings try to live and act in keeping with the culture-patterns and human values with a view to unfolding and enriching their own personalities.

By modernity we mean living our life in the most up-to-date manner. But as observed above, nothing can be, truly speaking, brand new in the life of human individual. Every human experience is at the same time representative and prospective. Every activity and moment in our life is both retrospective and prospective. While living and doing at the present, we look back to the past and look ahead into the future. We act in the present in context of the past with a prospect for the future. So, modernity in this restricted sense, means leading our life, acting and behaving in the light of the past and in conformity with the Social ideals and values of the age for a better future ahead.

Students are regarded as the promise of a Society and prospective future generation. They are trained and educated in the light of the culture and heritage of the community or Society. With the education and training thus received from the elders, the students are the heirs and hopes of the Society and culture, and as such it is imperative that they in their turn will act

and behave for bringing about a better social order and contribute richly for the perpetuation of human values and social ideals.

The life of man is usually divided into four distinct stages—childhood, youth, grown-up and the old. The students usually belong to the first two stages of life. Physically and mentally the students thus belong to the two growing and progressive stages of development. These two progressive stages of life are remarkable for their overt restlessness, progressive outlook and the inward love for novelty. They are by nature not content with the dead and dull past and generally dissatisfied with matters of course. The students are by nature, therefore, are interested more in the new and unfamiliar. They are fond of achievements and are haunted by an insatiable thirst for prying into the secret of life. The study of books, impact of society and community of persons they love and respect, living examples of men and things to a great extent inspire them to imbibe ideals cherished in harmony with personal likings and considerations. Imitation plays a great role in the life of students. What a student likes and with what he is inspired, he desires unawares to follow and imitate. So, whenever they saw any new things or inventions the students soon tries to imitate those e.g. the dresses and hair styles of the film actors etc. The make-belief and suggestions, therefore, whether ideal or real highly influence the life and behaviour of students in general.

The institutions where the students are required to receive education and training are really artificial and homogenous societies. These academic institutions are model and are artificially organised social institutions where students are made to keep in close contact with good things, noble ideals and read and hear things of value. These things they hear and think of, are more ideal than real, and as such

the student-life is throughout conscious of the difference between what is and what ought to be. This indeed adds to the spirit of restlessness in the student career. The progressive attitude to life and the incessant desire for growth and development reigns supreme in the life of a student, and such urge for growth impels the students to keep abreast of the time and tide. A Student can never remain satisfied with the dead and dull past. In the career of the student, old order indeed ever changes yielding place to the new. He is indeed a lover of modernity, and likes to maintain his outlook and behaviour up-to-date.

The spirit of modernity among students, their love for the things new and up-to-date are indeed signs of progress and growth. Modernity, accepted in this sense has really a salutary effect on the career of students. Life would have lost its charm and progress would have been stagnated had the students not been inspired with thirst for the new and modern. The march of civilisation and the progress of mankind to-day owe much to this spirit of modernity and love for the new which looms large in the career of the students. It is indeed the sure sign of life and progress, a spirit of revolt of a growing mind against confinement in the dark chamber of the dead past. "Do not imitate the past ; creat a new destiny"—is the typical love of the young student.

The love for modernity among students of course needs proper sublimation. The desire for the new and to keep abreast with the onward march of time, the students must be given education of the whole man. The education imparted to student should not consists of teaching three R's — reading, writing and arithmetics, but should conduce to the growth and development of 3H's—the head, the heart and the hands. Education must not contribute

only to the enrichment of the intellect to the utter neglect of the emotions and manual skill. Learning should consist of doing with feeling. Knowledge is power—knowledge must be capable of arousing adequate emotions tending to translate itself into right actions or suitable behaviour. Emotion are indeed the prime movers of actions, and therefore, emotional training is really the core of sound system of education. Education, therefore, is not for the intellect alone but for the whole man. The spirit of modernity among young students of schools and colleges can be turned to good accounts when education is directed towards the growth and betterment of the whole man. Lack of integrity, indiscipline and want of wholesomeness of personality among many young and adult students are eloquent of the fact that the education they recieved was partial and devoid of emotional and manual training.

The present age is the age of science. The Students of to-day are more lovers of modernity. Science has sounded the death-knell of all matters of faith, age old traditions and prejudices, racial taboos etc. Nothing is worth believing in which cannot stand the test of experiment and observation. The scientific attitude has largely transmitted itself into the community of the student all the world over. The inventions of science and its methods and promises have greatly influenced the outlook and belief of the student community. The scientific machines, the means of communications, the cinema films, radios, wireless etc. all furnish informations, ideals and new avenues of life, which inspire the student community to wed then faith and hope to the promises of sciences and added to their sense of modernity.

So far as Indian students are concerned, their lives and modes of behaviour, their trend of talk, their dresses and habits show a good

deal of foreign influence. This alien outlook possibly is the legacy of foreign rule lasting for more than a century. The students in our country to-day in a false sense of modernity have an apparent liking for European dress, English tongue, foreign outlook and ideals. In some cases, this has at present led to a sense of ultra-modernity in certain sections of Indian student community. Such ultra-modernity is certainly prejudicial to the interest of the society and state.

The spirit of modernity among students in the sphere of educational and academic matters is really conducive to the welfare of the students themselves and the society to which they belong. As we have already noted sense of modernity and attempt to keep pace with prevailing order of things are some signs of growth and progress. The sense of modernity in the career of students is really the background, upon which proper educational guidance and training may build up integrated and wholesome

personalities of the educands leading ultimately to an all-round welfare of the state and society. The sense of modernity propels the students in their youth to read up-to-date book, search for new ideas and ideals that will satisfy their personal needs apart from fulfilling the needs of a progressive state and community.

It may be noted in conclusion that present day student community has been to a great extent subject to political influences. Political platforms of late have encroached upon the sphere of academic institutions, and this has coloured the sense of modernity among students which very often than not baffled educational efforts and put social orders at stake. Such modernised outlook of students arising from modern political influences have at times done more harm than good. It is therefore, imperative for a sound system of education to devise ways and means to sublimate and utilise the spirit of modernity among students to the fulfilment of proper educational ends.

The tremendous ovation given to Toynbee everywhere in Asia, when he toured this continent a couple of years ago simply reflects the vehemence of an intellectual reaction against the inexorable laws of Historical Materialism. Few non-communists have been quite happy over the "success" of Marxism in interpreting history. Toynbee has rejected the materialistic bias in favour of a "spiritual" explanation of historical forces.

Criticism of the Marxist thesis tends to diverge into two leading philosophies. (1) the view that the mass of historical phenomena is not governed by the same laws, the laws don't form a system. This view has been recently championed by Karl Popper in his *The Logic of Historicism* with massive logic. Popper recognises connections of events only within restricted and independent fields, but seeks to debunk the idea of universal historical forces as so much hocus-pocus. (2) The view that the laws of history are spiritual or at least mental. There are shades of difference among the varied

currents of thought flowing into each of these streams. But we may ignore them in our discussion. We shall take up the former view further on.

Marx applied his laws to every major historical change and was conspicuously successful in explaining and linking up events apparently unrelated but of major importance in history. The explanation is systematic and quite self consistent—that is, if we choose to ignore the premises. But Marx also predicted the inevitable working of historical forces towards a world communism, while urging the chosen to actively help the process. His critics point out that the pivotal role of Class-war in history has been only a fruitful assumption, not an axiom. Elsewhere, the Marxists seem to work into the facts to prove their points. For instances they ignore Rostorzoeff and Henri Pirenne in accounting for the decline of the Roman empire. What is so alluring in the Marxist version of history is obviously the Method, an impersonal, "objective" and phi-

T
O
Y
N
B
E
E

Which God was it who made them enemies ?

Homer

By a shy student

Just a Glimpse.....

losophical method. Since then, other interpretations have also been put forward, but none so successful or influential. Toynbee offers a spiritual version of the same story, making a mystico-psychological approach and putting the idea of creative humanity in the centre of his thought. His stupendous series of historical studies has been the subject of a bitter controversy, and the interest thus aroused has led us to reconsider his *Study of History*.

Toynbee is a mystic. That is flat. He bases his arguments on the spiritual essence of different mythologies and clearly accepts Bergson's picture of the mystic. He detects a purpose in historical evolution, which is untenable from the strictly scientific point of view. Indeed the very terms with which he erects the imposing edifice are stumbling-blocks to minds obsessed with the scientific notions. But let us analyse his "method" first.

The fabric of Toynbee's laws is so flexible that it is perhaps designed to absorb all manner of facts. This may be happy, but generalisations are always suspect. The unit of historical study is according to him no state with geographical and traditional definitions, but Civilisations. Now the term Civilisation means so much that an ambiguity is visible in Toynbee's idea of it. It may be the cultural essence of a local society, an approach that Oswald Spengler exploits so masterfully and so dogmatically. Or it may stand for the physical experiences and struggles of the community. Toynbee assimilates both the points of view, the product as well as the process, civilization as a result and as a growth. On the face of it, it is comprehensive, but Toynbee's illustrations prove that it is also confusing. He treats Roman and Greek history as part of the same pattern, affected by the same laws and silently omits the differences or explains them away.

Toynbee divides the human societies of

history into twenty-one civilisations, the other societies being ahistorical ("arrested" or "abortive" civilisations). In all those varied careers he traces a pattern, the pattern of growth, springtime and decay. The pattern is illustrated by the image of the moving wheel, which rotates in a cyclic manner and yet carries forward the vehicle along a straight line. Thus despite repetitive symptoms, a broader progressive pattern emerges through all of them. The life-history of the dead (Egyptian and Sumerian civilisations), the moribund (Sino and Indo) and the thriving civilisations (of the West) indicate that these have risen and fallen along a definite track. Today, Toynbee is more than sure that the culminating point so far has been the Christian higher religion and a yet further spiritualisation can be expected. Mr. Trevor-Roper calls Toynbee a fatalist and Toynbee indignantly denies the charge. We can see where the misunderstanding has its origins.

Toynbee calls the pattern "etherealisation." With this general pattern are comprised the fates of civilisations that follow other patterns of growth and decay. Growth is fostered by *Challenge and Response* and *Withdrawal and Return*. It is arrested by *Failure of Self-determination* of the *Creative minority* and the mechanisation of the social drill. This leads finally to disintegration attended by revolts of internal proletariat and attacks of external proletariat.

The analysis of growth remains the most interesting chapter of the story. The primitive society is faced by the challenge of adverse circumstances threatening extinction. The challenge is met by the creative part of the community and the society sees the light of civilisation. But if civilisation must grow, the challenges must never end, only they must

come from different quarters internal or external. The succession of challenges proves a stimulus and upon the ability of the society to respond triumphantly depends its fate. Toynbee derives the idea of the necessity of such a conflict from mythology. The perpetual rhythm of *Ying* and *Yang*, God's contract with Mephistopheles in Goethe's *Faust* are intuitions of the 'basic truth'. It is clear that Toynbee can hardly find a welcome in the circles of hard-boiled materialists.

When he comes down to facts however, his method——which cannot be applied by anybody but Toynbee himself——goes into strange capers. In parts the method is brilliant in comprehensive description. But otherwise he is vague, inadequate and impossibly question-begging. He is not quite interested in the values and arts of different societies so long as he can satisfactorily manipulate his "rhythms". His analysis makes a period of decay coincide with one of artistic splendour and a period of artistic sterility with the period of growth. Again disintegrations of civilisations seem to be separated from the period of background by thousands of years. His *Study of history* has nothing to say about the differences of civilisations. This is a caveat that must be entered. One suspects that his history may not be objective but a supremely subjective interpretation of historical data. Again, Toynbee has a progressive outlook, and hence despite his broad-mindedness he cannot unreservedly praise the pre-Christian values evolved in different societies. Further, the moral-religious idea of progress may flatter us, but it should not be too much encouraged.

His explanation of the decay of civilisations is still more puzzling. Failure of adequate response is the prime reason of downfall. Failure occurs when the creature minority loses its creative power but does not abdicate,

or as the bovine majority drifts farther and farther apart from the original ideas of the minority in the course of its mechanical mimesis. (Toynbee seems to hold, queerly like Marx, that the same creative group cannot remain in power in all phases of historical growth). Does it explain anything? Why should the minority lose its inspiration? Should we adopt the theory of biological decadence, which Toynbee himself so eloquently rejects.

Toynbee is hard put to prove his point, for most civilisations come to an end not owing to any inner contradictions, but owing to disastrous foreign invasions. Take the Assyrians—the dominant Military power that never lacked its power to strike a deadly blow. Why did they fail? It is the nemesis of Militarism, the idolisation of an ephemeral institution. Here then seems to be a very satisfactory reason. Yet ponder over it, and despite the descriptive brilliance, you will be assailed by doubt. When he comes to the Aztecs, Toynbee is again shifting his grounds. The Spaniards were not superior even though they possessed the better war-technique, on his own showing. Then why did Tenochtlán, the Aztec city fall? For it was already in a "Universal state" that preceded the fall. But it is funny how other universal states had successfully driven back foreign invaders

Civilisations, it appears, rise and fall, but in each case under widely differing circumstances. Then how can we suppose that Toynbee has explained anything? Even if we respect his preliminary discussion about the contemporaneity of Civilisations and ignore trying details we cannot see how the several points of view put under contribution can be formed into a system. The scheme of disintegration——Time of Trouble. Universal State, Schism in the Body social and Schism of the

Soul——may fit in with some cases. They are fine descriptive terms but not very illuminating.

There are points at which Toynbee's interpretation agrees with that offered by Marxism, but only in isolation. Toynbee denies that he has anything to do with Marx or Hegel. The idea of dialectics is a borrowing from the Bible and other mythologies. Toynbee agrees that Marx's description of the disintegration of societies is "Correct" but accuses him of Messianic folly. He is, however supported by R.H. Tawney in his *Religion and the Rise of Capitalism*, where he draws a parallel between Marx and Kelvin. A result of this has been his ambivalent attitude to the Soviet union, which he feels bound to condemn morally, but for which he predicts a role incongruous with the Condemnation. It is again strange to find Lenin dubbed as a Slav bent on Westernising his nation and Stalin as a reaction against him.

Trevor-Roper, the Regius professor of history in Oxford, accuses Toynbee of spinning mystical gibberish and wallowing in obscurantist mish-mash. Professor Geyl has 'frequently "exposed" the subjectivity of his treatment. Yet, despite my foregoing criticism, I am emphatically not with them. I remain one of Toynbee's devoted admirers and I have gone through his monumental volumes with the delight and appreciation of an initiate.

If books of popular science are to be relied upon, modern scientists find the causa-

lity-concept inadequate in microphysics. It is very probable that in human history too, a supra-scientific and flexible concept of causality should be attempted and Toynbee has all along been on this track. His analysis of the growth of the Hellenic civilisation makes a powerful impression. Creative humanity may be a force in shaping our ideas and outlook, as Whitehead's *Science and the modern world* demonstrates. Where he has a sure footing—as in his description of evolving war techniques——he becomes fascinating. His understanding of the perennial core of the Bible is profound. He lapses into platitudes when he talks of arts and related issues. But his moral fervour is unmistakable. Trevor-Roper's criticism that Toynbee sees a decline in Western Civilisation is a fact. But whereas Trevor-Roper's humanism makes this abhorrent, Toynbee patiently and exhaustively analyses the symptoms of disintegration. The chapters on the Schism within a dying society are not without penetration. And if Toynbee expects and advocates a religious awakening, he is doing nothing criminal. The West is also vulnerable. If an interpretation always has a preferential basis, Toynbee's version of human history may be inadequate, but it is nothing reprehensible.

Of course, the defect of mysticism, in spite of its fundamental validity, is that it is intensely personal and may lead to arbitrary assumptions, which can in no way be tested and proved as those of the fact-grinding, science-minded historians can.

need for

SOCIAL RESEARCH

Prof. Ashraf Ali
Department of Economics

Much have been discussed both in the official as well as non official levels as to the progress of India in the various field of her national life, since her independence in 1947. In spite of so much of detailed discussion in the matter, it cannot but be said that there is yet no serious social thinking in the country from any quarter. The exact type of thinking and research which alone can keep the state activity rolling, energising the people, and making them feel the urgency of national reconstruction and realise the respective role of the citizens towards building a really independent, self-sufficient and Socialistic, Democratic and Welfare State—is still lacking.

It can never be expected from our statesmen and politicians, who are awfully busy in various administrative a party matters, to have sufficient time at their disposal for any serious type of thinking, on the innumerable problems of the country. In most of the advanced democratic

countries of the world, the work of thinking, research, on the various national problems, have devolved upon such individuals and scholarly persons, who can claim to have specialised knowledge on the problem. Accordingly Expert Committees, groups or associations have been constituted dealing with one or the other national problem, who after much of serious thinking and research, offer valuable suggestions, and these have greatly benefitted the country and her people. It is now an admitted fact that in most of the European Countries many such societies, organization councils or groups, have served as the pivots in contributing towards the democratic set up of the state. In this connection we may mention the contribution of the Fabian society, the Political and Economic Planning Forum, Royal Institute of public administration etc. The ceaseless reaserch, detailed discussions, publications etc. of these institutions have gone a great length towards

building up of a strong democratic Framework for their states.

If statecraft has any relation with the realities of life, then it can be only built up on the solid foundation of facts, experiment and research. Symposia, Seminars conferences etc. are the basis in the task of National reconstruction and these alone can raise the political consciousness of the people and make them really vigilant, and preserve their rights and make them conscious about their responsibilities, so essential in establishing a democratic state and a popular Govt.

India is now definitely in a stage of transition. There is going to be a tremendous change in our social order ; but if we fail to keep the pace of progress based upon serious thinking, natural judgement and careful research, it will be no wonder if the changes in our social order cause greater harm to the country and her future generation rather than the expected benefit therefrom.

It must be, however, admitted that while our statesman and politician are drafting series of Five Years Plan and taking about all sorts of measures in getting the necessary resources, for the implementation of the development works, projects and schemes, none have yet considered the importance of social research. Excepting the Indian Statistical Institute, Indian Council of World Affairs, Institute of Public Administration and a few research centres organised by the Universities, it will not be wrong if we say that the necessity of social and Economic research in the task of National reconstruction have been greatly neglected, for which we have not been able to get the expected return in our National life, even after spending crores of rupees and wasting capital and men power for the implementation of our scheme of work in the various national development projects.

We can be really proud of our statesmen and politicians for their valuable speeches but we think that the country would have been benefitted by their speeches only when they express their mind after an extensive study of the various national problems and sufficient national culture, which is only possible through adequate thinking and specialised research. We often hear about the ideals of a welfare state, Socialistic State, Economically prospering state, sovereign Democratic Republic, so on and so forth. But have we ever thought of utilising the service of our scholars, real thinkers specialised groups, in finding out the feasible means towards the actual realisation of our aforesaid political ideals ? Have we ever realised the necessity of giving more importance to the task of mental preparation of the names ? Can any one deny the service of men like Sidney Beatrice Webb, Bernard Shaw, Graham Wallase, Tawney, Laski, and such other thinkers, towards raising the political consciousness of the people of their respective state and their contribution towards building up of a really Democratic State for the people ? We must never forget the Philosophical dictum that thought must precede action, or that thinking, feeling & volition all these three must go together for the successful realisation of one cherished goal of life.

Individual cult & personal influence can hardly lead any country to her desired goal of all round national progress. It is only possible through social thinking and research. The sooner we realise this and make provision for it, the quicker we take our country to the path of progress at the realisation of her political ideals. Social research institutes can be of any help to the country, when it is made free from bureaucratic paraphernalia and the likes. Research should be always carried in the national interest and not in the interest of any parts far less individual, however, powerful he may be.

Food problem

S. M. Saifullah
Third year Arts

“Population is the problem of our age,” writes Sir Julian Huxley. What makes population a problem is its relationship with food. Now, the total world population is 250 crores (in 1951). It continues to increase by about 2.5 crores every year on 68,000 people every day. Food production is not keeping pace with this growth of population. The Malthusian scare is once again appearing on the horizon. If humanity is to rid itself of this scare, of this food problem, it must limit its own size, remove all the roadblocks to efficient agriculture with one clear sweep, and employ sciences to devise new sources of abundant food (food from algas is still in the experimental stage). These things are in the region of possibility.

Coming down to India, it is the hungriest nation in the world. It is the land of both “hollow” and “hidden” hunger. The actual shortage of food has been recently accentuated by the rising demand for food as a

result of growing money incomes. Now, the food problem is : how to increase the supply of food to the increasing population and at the same time increase the nutritional level of our population. Again, the problem is ; how to increase the supply of food to balance it with the rising demand for it as a result of growing money incomes. Thus India’s food problem is a combination of two problems : the population problem and the problem of agriculture.

We should give topmost priority on food for, it is the switch of all other segments of our economy, an underdeveloped nation as we are.

India’s population was 357 millions in 1951. It is increasing at the rate of 1.5% per annum or, five millions per annum. Population will stand at 462 millions in 1971, 520 millions in 1981 and 600 millions in 2001. India is in the “early expanding” stage of the demo-

graphic cycle (as is explained by S. Chandrasekhar in his "Hungry people and empty lands"). When the enormous rate of increase in India's population is considered, the difficulty of the task of attaining self-sufficiency in food becomes at once clear.

To gauge the enormity of the food problem, we should relate population with cultivated land under foodcrops. After analysing the standards given by Mr. East and Mr. Dudley Stamp, we come to the conclusion that one acre of land in India can produce enough to feed one person adequately. The approach of Rao Bahadur Vishwanath was as follows: "one person would require 9.7 lbs of nitrogen as food and so a ton of nitrogen would feed 230 persons. That is, one cultivated acre of India would give enough food for one person." In India, the cultivated area in 1951 was only about 244 million acres; so that if all the 244 million acres were to grow food crops alone, then out of India's population of 357 million, only 244 million would be properly fed.

In 1947, the Govt. of India estimated the food deficit at 4 million tons. Now, India's population is growing at the rate of 5 millions a year and to feed this additional population India requires additional foodgrains to the tune of 7 lakh tons per year. This means, at the end of every decade, she requires an additional cumulative 7 million tons of foodgrains. She would require a cumulative quantity of 7 million tons of food grains per annum after 1968 and 14 million tons from 1978. Taking the constant price of 1958, this would require Rs. 980 crores worth of foreign exchange annually from 1978. We have so far spent Rs. 1,500 crores of valuable foreign exchange for importing foodgrains. The food problem is intimately connected with the recent foreign exchange crisis.

Taking into consideration the enormous growth of population and the proportional decrease of per capital cropped area, it may be said that the long-range food problem is an overall deficit. In our food economy deficit is the rule while surplus or adequacy may only be an exception, an accident, a whimsical bounty of Nature. To solve the food problem, we should presume our food economy as one of deficit fundamentally, employ long-term planning—and should not be taken in by the coquetry of a good monsoon year (as the present Govt. are) ceaseless intense effort is the need of the day.

To calculate food shortage, we can adopt the "caloric method" besides the "land per capital method." This caloric method has been employed by Sir John Magew, Dr. R. K. Mukerji and Dr. R. K. Das to assess the food shortage in India. In 1931, Dr. R. K. Mukerjee worked out the deficit in per capital caloric intake in India to be 500 calories. The Indian standard of food requirement was 2,800 calories per "man value" per day. The total 'man value' of India's population of 353 million was 239.19 million. The total requirement therefore of the Indian population amounted to 292 billion calories per annum. Food supply in 1931 was 60.1 million tons. Estimated on the basis of 100 calories per oz. per average Indian foodgrain, 60.1 million tons yielded 215.4 billion calories. India's total milk production gave an approximate caloric value of 34 billions. India's total fish supply yielded .7 billion calories. The amount of energy contributed annually by all sources accordingly was 250.1 billion calories as compared to our minimum need of 292 billion calories. The total caloric value of 250.1 billion calories gave a daily ration of 2,300 calories per man value as against the required standard of 2,800 calories.

The average caloric intake per capita in the western countries ranges from 3,000 to 3,400 calories. This analysis by Dr. R. K. Mukerji reveals the glaring food shortage in India.

Now, a diet to be well-balanced, must be composed of adequate amounts of protein, fat and carbohydrates. In India, the minimum protein requirement may be placed at 75 grammes a day of which a good number of grammes should be of animal protein, for, it is more assimilable than the vegetable protein. In India the protein intake falls short of the standard requirement and the intake of animal protein is also meagre, which is the result of religious inhibitions. Then, the minimum fat and carbohydrates requirements in India are (or, may be) 60 grammes and 500 grammes respectively. But the Indian diet does not conform to these standards. It is very ill-balanced. The bulk of the calories is derived from carbohydrates, from cereals and pulses.

We should also take note of another phenomenon. Due to excessive pressure on land, the cultivators have begun to grow high-yielding crops of but poor nutritional value (like barley and cheap millets) in the place of rice and wheat. The quality of the diet, therefore, has deteriorated. In this way, the inadequacy of calories and ill-balance are the two great defects of Indian dietary.

We have thus seen that India's food problem has both the quantitative & qualitative aspect.

The food position of India was affected by the partition of India, with the creation of Pakistan, India lost the surplus rice and wheat areas of the subcontinent. At the same time the wave of refugees that came in the wake of the partition also complicated the food situation.

The per acre yield in India is very low. Japan produces some $2\frac{1}{4}$ times as much rice and Canada $2\frac{1}{2}$ times as much wheat as India does. The solution of India's food problem lies in intensive farming and an efficient farming organisation, which will result in high per acre yield. Fragmented holdings a disorganised farming organisation, the absence of a basic economic policy with regard to agriculture (the Govt. is moving like a pendulum between agriculture & industry, not knowing with which to start first), the thoughtless destruction of organic manure, the absence of systematic preparation of green manure (Researches conducted by ICAR proved that in paddy green manure given the highest yield, ie, 31.77 mds. per acre as against fertilisers which give only 27.21 mds. per acre), paucity of chemical fertilisers and under-utilisation of the water resources—all these have held back agricultural progress.

Another aspect of food problem in India is the phenomenal rise in the prices of foodgrains in recent years (1957 & 1958). The Foodgrains Enquiry Committee that was set up to go into this question ascribes the rise to the following : (1) A general increase in demand resulting from the increase in investment expenditure ; (2) the change in the volume and pattern of food consumption of many sections of population, which resulted in scarcity of marketable surplus, especially of rice & wheat against inferior foods ; and (3) the increase in the propensity to stock assisted by credit supplied by commercial banks.

What stands in the way of smooth solution of food problem is the lack of a firm Government policy with regards to food and the presence of a complacent attitude in the Government circles. No doubt,

during the I—plan-period India achieved a certain amount of agricultural prosperity. The Govt. ascribed this prosperity to its 'wise' schemes of agriculture, while, in reality, it was the result of some good monsoon years. And the result of the Governments complacency ? The recent food crisis.

The Govt. has not yet formulated a clear-cut economic policy. It has adhered neither planning nor to laissez faire. It has not yet decided which between the two, agriculture & industry, should begin first. The recently introduced commune system in China (which fact distinguishes the Chinese Revolution from the Russian the former being a peasant's revolution and the latter proletariat's) points out the fact that in the underdeveloped and overpopulated countries of Asia, agriculture should begin first. India should right now define an economic policy in favour of agriculture and resort to planning with telescopic vision and mathematical clarity.

The food problem is not beyond solution. What drives us to optimism is the fact that even a slipshod agricultural policy during the First Five year plan yielded about 11.0 million tons of additional foodgrains and the second plan envisages to raise 10.0 million additional foodgrains.

There are two approaches to the solution of the problem : one short-term, the other long term. So far as the short-term approach is concerned, we should enter into a semi-permanent agreement with Burma for the import of rice and with U.S.A for wheat under P.L—480 Program. The recent innovation of state-trading in foodgrains is another good measure to keep down prices. The buffer stock operations, which is a corollary of this state trading, will carry over the surplus of a bumper year to a

clean year, thereby protecting both the producer and the consumer.

But production and not distribution is really the key to the solution of India's food crisis. First, we should see whether new land can be brought under cultivation. In India, we have 98 million acres of "cultivable wasteland", which are potentially a good source of additional foodgrains. In general, there are certain kinds of uncultivated land which, by suitable treatment, can be turned into smiling fields. These are : virgini land in unhealthy areas, alkaline or saline land, land subject to erosion and land infested with deep-rooted weeds, requiring reclamation by machines. The Govt. has already reclaimed much lands through the central and the state Tractor organisations. But no tangible steps have so far been taken to treat the wastelands by methods other than employing the tractor.

Irrigation facilities increase the per acre yield greatly. Fortunately, the Govt. of India has turned adequate attention to this direction. During the First plan, 7 million acres of land were brought under irrigation and the target of the second Plan is 12 million acres. But what is strange, only about 40% of the increased irrigational potential has been used by the cultivators. They are not prepared to pay the high irrigation charges and they don't appreciate the value of irrigation. The Govt. should charge irrigation rates on the basis of the "net benefits" and not on the "cost" principle. Rather, it should charge lower than that, for some years, to make the peasants get used to irrigation facilities. It should consider this loss of revenue as social overhead expenditure.

An increase in food production must presuppose an agrarian revolution. After

a long torpor, the congress and the Govt. have, of late, awakened to this need. The congress working committee decided on the 14th December '58 that all legislations in regard to land reforms programme including the controversial item of fixation of ceilings on landholdings should be completed by the end of December, 1959.

Then comes the question of credit. With the abolition of zamindari, the peasants lost one of the important sources of credit supply. No new agency has taken the place of the zamindars. This vacuum is to a degree responsible for decreased agricultural production.

The food problem has been accentuated by the cattle problem. "Our economy is burdened with 204 millions of cattle, as though the burden of feeding and taking care of 390 million people is not enough. In almost all other countries the cattle are an essential part of their total food resources and so the investment on the cattle by way of pasture land and fodder bears sufficient dividend by way of mutton, beef, pork etc. But our case is unique, for these cattle have to be maintained somehow (the fact they exist even miserably shows that same food is being consumed by them) at the expense of food required by man...cattle are reared in all countries for milk and meat and in our country for milk and muscle. We are getting relatively little milk and the muscle power is slowly going out of use. Therefore, even in a double and even a triple sense, our large cattle population is a useless burden. Therefore a drastic reduction in the number of our cattle should be one of the major objectives of our population policy.....There are only two ways out of the problem. We should either become meat-eaters or destroy the

unwanted cattle. The latter solution may shock only the pharisees among us. They can save their sympathy for the useless cattle and divert it to the human destitutes the hungry and destitute beggars !" (S. Chandra-sekhar)

If we want to increase food both quantitatively and qualitatively, we must cease to depend mainly on the cereals like rice and wheat and take to producing legumes, beans, pulses, peas and tubers. These would not only better the quality of food but would also make economic use of land. We should also resort to fruit farming, which requires less space and yields rich vitamins.

To ensure better quality in our diets, we should change some of our food habits. The dependence on rice in the East and South India should be reduced and a mixed diet of rice and wheat should be introduced.

Production alone cannot solve the food problem. Realising the limitation of production Sir Julian Huxley wrote : "Production is severely handicapped because it starts far behind scratch...nearly two-thirds of the world's people are under nourished production has to make good this huge deficiency as well as keeping up with the more quantitative increase in human numbers."

If India's population were more or less stationary, we could adequately feed our population by doubling our agricultural products employing scientific methods of farming. But India's population is very progressive, so that every effort to attain self-sufficiency is bound to end in failure. As a result of phenomenal increase in population, the point of self-sufficiency in food shifts farther and farther, like a mirage. If we want to tackle the food problem, we must go simultaneously with family planning and agricultural production.

Let us now examine a Ten-Year Plan presented recently by Mr. B.M. Birla, the industrialist. (1) The Plan envisages a central Organisation to take up the whole machinery of food production. This will be the end to the kaleidoscopic agencies and organisations which are at present working both at the centre & in the states pulling in different directions. (2) The Plan will cost Rs. 3,750 crores including Rs. 925 crores on organisation. The estimates for the implementation of the plan at the end of the tenth year will be Rs. 40 crores for irrigation, Rs. 80 crores for tractors, Rs. 160 crores for operation repair of tractors, Rs. 60 crores for oil, Rs. 200 crores for fertilisers and Rs. 30 crores for family planning. The capital cost for the ten year period will be Rs. 1,305 crores, composed of Rs. 150 crores for manufacture of tractors, Rs. 20 crores for repair & maintenance shops of tractors, Rs. 20 crores for investment on copper and rubber for tractors, Rs. 400 crores of investment in fertiliser factories, Rs. 400 crores for manufacture of fertiliser machinery, Rs. 100 crores for prospecting of oil, Rs. 500 crores for investment in irrigation projects and Rs. 25 crores for manufacture of pipes & pumps for irrigation. The foreign exchange requirement of the Plan is, roughly, Rs. 350 crores. (3) The result of the plan, the additional yield of agricultural crops will rise from 2.2 million tons in the second year to 33 million tons in the tenth year.

The part of the Plan that fascinates us most is the one that deals with the establishment of a central set-up to inject unity into organisation. We have so far not been able to solve the food problem not because we have no plan but because we have so many plans. The Community projects are multi-purpose institutions; what we want is that they should be directed solely towards agricultural production & family planning, instead of frittering their energies in hundred directions.

The central Govt. should take over the charge of food from the states, which have shown remarkable inefficiency in handling this charge. What the Govt. requires is determination & the will to action. It should no longer dilly-dally over the ideologies—over socialism & private property. It should do those things which the situation demands—which the solution of the food problem demands.

It is time for action. The point of self-sufficiency is moving farther & farther as a result of growth of population and the situation demands that we should put forth utmost energy right now on this honourable cause. Speed is the need of the hour. It will be unfortunate if we give indulgence to the Micawberian phrase: "Something will turn up..."

A STORY

The Traveller

Dyulok Behari Das
Third year Science

It was a stormy evening and the shop-keepers were busy in shutting up the doors and windows. The streets were clear, no man walked along. Had it been a lovely evening, the streets would have been crowded, ladies would have walked on their high-heels, gents would have walked with their red ties hovering, and the young men would have followed certain girls and helped them unwanted in shopping, and purchasing, the 'plymouth' drivers would have rebuked some rickshawala, the cart-drivers would have lashed the horses. But the stormy evening kept all at home.

Nevertheless, Ruby, a girl on her teens one of the beauties of the town, was peeping outside the street through the window of the upper-storey of their house. Her mind was gay but calm, thoughtful but steady. She was recollecting her past days ; how sweet they were, how did she feel when she was out

for a picnic with her mates, how she won applause from all when she sang a modern song in the prize distribution ceremony of their school, how she was rewarded for excellency in dance, how she felt when she started for Kashmir with her parents and little Baby, her sister. Thus the scrou of Panorama depicting her golden childhood unroked before her eyes gently while she was looking to the street unconsciously. Suddenly she came to her senses. The front side garden of their two-storeyed building with its plants nodding their heads in the storm, raised pity in her mind. If she could she would help these flowering plants to remain straight and smiling. The rose plant under her special care appeared tired in her mind. 'Ah how much trouble with the plant.' She murmured.

Suddenly, she saw a man, a young one, his garments hanging heavy with water on his shoulder his wet fringes falling down on his forehead, and drops of water trickling down

thence like those from the thatched eaves, his lips shivering in the cold, his feet walking swift and his lovely eyes looking hither and thither in vain for shelter. Ruby was at once taken by the frank face of this poor fellow, she wanted to pity him, and she was very happy when Ruby saw that the man was approaching to the gable-fronted room of their lower-storey. She came running to her mother's room, narrated the fellow without breathing twice and entreated her mother to see him. Her mother, who was lying at ease on her bed turning the leaves of a monthly magazine, looked vague at her, while Ruby clasped her hands and led her downstairs.

'You, my boy ! How dare you soaked in rain, eh ? Ah, the rain showers in cats and dogs. Don't you see ?' Ruby's mother said.

'Nay mother, he should first be helped. Let the boy.....Yoy Bene, Bene.....'

And the boy Bene, their servaht, came with his eyes rubbing. He was just having his Farty winks. He took the man to the bathroom, gave him proper dresses to put on and showed him the guest room,

Really this wretched fellow, breathed a long breath and turning his eyes to the bed he sat down. Soon the boy came, placed a cup of hot tea and some fruits before him, the light was switched on. He treated them properly and then lay down straight on the bed with a rug on his body. Soon he fell asleep.

Ruby, her mother and little Baby entered the room silently. They saw the fellow sleeping soundly under the dim light overhead. His face looked pale but beautiful, sad but piteous. His dense eye-brows, a fair forehead, a straight nose and the wide bosom proved that he came of a well-to-do family of high rank. Ruby's mother, a loving mother rather a pride of womanhood, looked pitifully at

his face for a moment, and then silently adjusted the curtain, saying 'Now we should not disturb him'. They left the room as they entered. At night he was called several times to sit for the supper ; but since he was soundly sleeping, Ruby's mother thought better not worry him.

Next morning, it was no more raining, the sky was clear and the sun is on his chariot. The frontside garden, the compound, nay, the whole earth looked fresh and new. To Ruby the sanctity of the morning earth appeared very pleasant. She looked through the window to the distant lee. A flock of ravens was flying in the distant sky and the voice of some animal indistinctly fell on her ears. She then came down the stairs dancing, her mother followed Ruby. She directly entered the guest room, raised the curtain and looked to the guest of the last evening—and to her astonishment she found that he was sweating and agitating in fever, his face was all blood-red.

In the fourth day at about midnight, he opened his eyes. He saw a table with some phials of medicine, and also Ruby sitting on his bed and looking to his eyes with hopeful countenance. The two pairs of eyes, each pair looking at the other, remained open for a long while until the guest clasped Ruby's hands and kissed them. Ruby fell on his bosom and said, 'Thank God that you are getting trimmed once again.'

'And thank God that I should be nursed by so lovely a heart.' The fellow whispered.

At this her cheeks turned crimson. She hid her face under her palms. The traveller looked at the green valley in front of the house, who knows whether he scams the valley or scales the heart of an unknown hostess.

Nex day he could walk usually and he had a long talk with the whole of the family.

He said that while returning from Darjeeling, on his way home, he had to cross a river by boat. At day-break with nearly ten persons he stood on the boat. It was small. There were patches of clouds scattered in the sky. But they did not care them thinking that they would soon reach the other bank safely. But fate had played otherwise on them. When they came to the middle of the river, rain came in torrents and strong wind followed immediately. Their vision was limited by the dense cloud gathering around them. They saw nothing. The boat began to tremble and move aimlessly. They cried but all in vain. The boat sank and they all tumbled into water. Everything was lost and the life was at risk. He could not tell what happened to him ; but when he opened his eyes, he saw some fishermen by him. He was fed by them. He was asked to rest there ; but he could not stay there any more. He began walking on his foot and he knew not how he came to the hands of Ruby, her mother and little Baby. He thanked them all.

Thus he stayed with this family for some days. Ruby's father, who was out in connection with his business, also arrived during these days and he was pleased to see his family to be kind even to an unknown traveller,. He thanked Ruby and said that kindness is a virtue by which the whole of the world can be won easily. Life on earth is real and it should be given its proper value through wise living. So long as we want to live on earth, we must have the feeling of love and sympathy in our hearts.

One day, the man left the family with sincere thanks to all. Ruby was very sad to part with him ; she was consoled by him, 'Darling Ruby' I met you in an auspicious moment of my life. I shall be always grateful to you. Don't be sad, I must leave for home.

After all I am a traveller. Try to forget me." But how could Ruby forget him ?

Time flows on. Four years have rolled over the head of Ruby. Still Ruby remembered that unfortunate fellow and prayed God for his welfare.

Now she is a graduate and she stopped her further education. While she was talking with Baby, one day, her mother came near and asked whether she liked to travel.

Ruby looked for a while to the blue sky. Then she murmured, "Ah, my mother ! But I am already a traveller. My boat sails on a storm-tossed river." Then she burst into sobbing.

Her mother looked at her with a sharp glance. Then she flung away the book, which was still in her hand. Slowly she patted on the back of Ruby.

The whole afternoon passed gloomily. Then the gloaming dusk gradually settled on the leaves of yonder Pine tree. Suddenly the whole sky is enveloped with darkness. A gust of wind blew in. Patches of cloud came riding on the sky. Then came down a heavy shower.

The silence of the room was broken suddenly by a gentle tapping on the door. The mother stood up from her seat and advanced towards the door. She unlatched the door. With astonishment trembling on her voice, she said heskily, "Ah, my boy ! My little traveller."

Ruby gave a sharp glance at the door. Here again, someone silhouetted against the dark valley. Meanwhile a flash of light drew the lincaments of the stranger. Then came a rumbling sound of the lighting in the sky.

Her heart became tumultuous like the emerald sky running riot at that moment.

Whenever any person in his speech or writing is making an attempt not merely to say something, but to say it in a beautiful and pleasing manner, he is engaged in literary enterprise. Or, in other words he is practising the art of letters. It is not always that a writer succeeds in making such a memorable utterance, that people begin to cherish it, and would not willingly let it die ; but when he has actually achieved it, he has produced literature as Matthew Arnold defined it in his *Essays on Criticism* ; is the record of "best that is known and thought in the world."

It is not always that a writer makes a serious and deliberate effort to produce literature. Much of the literature of the world has come down to us as the record of thoughts and experience of men and women endowed with quick sensibility and natural refinement, who enjoyed writing just for the sake of it. They took pleasure in expressing their ideas and emotions, describing certain situations, real or imaginary, and recalling things which occurred in their lives and which moulded their personalities. In fact, generally a literary artist is more concerned with interpreting himself rather than in revealing himself to the readers. A large number of such examples can be easily cited. None of the poems of Gerald Manley Hopkins were printed during his life-time. It was twenty years after his death, when his friend Robert Bridges brought out an edition of his poems in 1918 that the world realised what wealth of thought and expressions they contained. Thus a writer may be engaged in producing the finest specimens of literature without the least idea that his private thoughts and feeling may be shared in the future by a reader. Literature thus may be an instrument of self-discovery, or a mode of self-fulfilment.

There are, of course, a number of such fastidious writers, who write simply for their

own inner satisfaction without caring for the reader, but there is no denying the fact that a major portion of world literature takes into account a public which is to be entertained, instructed or persuaded. The foremost duty of a writer is to be understood, and for this purpose he must properly express himself. Literature thus can be defined as an art by which expression is achieved in language. It is a species of expression by means of language.

But literature is not merely expression which is merely one side of the business. Literature exists not only in expressing a thing, it equally exists in the receiving of the thing

What is

expressed. If a writer tells me of something he has experienced, his words, on his side, express his experiences ; but on many side as a reader, his words represent his experience. Thus it would be more appropriate to say that literature represents things so as to express them. A greater emphasis on expression or representation makes a tremendous difference in the writing as well as the evaluation of literature. If we regard literature as the expression of the author's mind or his mood or temperament, we are emphasising the subjective element in it, which leads to romanticism in which what the author felt is the important thing. If, on the other hand, we hold the opposite view of regard-

ing literature as a method of representing things to the reader, then, we are emphasising the objective element, which ultimately leads to realism in which the substance exhibited is the important thing. Both aspects—expression and representation—are true, but neither is the whole truth. In order to include both the aspects, we say that literature communicates certain things. Communication is the fundamental thing in literature. It would be no exaggeration to say : no communication, no literature. Though we are apt to speak as if the mere existence of a piece of language could constitute literary art, we must always remember that language is only the medium of the art. The art consists in the communication established between the author and the reader.

Communication is thus the essence of the matter. A writer whose words carry on coherent meaning to the reader might as well have not written at all. In fact until there has been established a certain reaction between the mind and mood of the writer and those of another person, it is wrong to say that a work of literature has been produced, because it is precisely in the quality of producing certain responses in the reader, and kindling in him the divine fire which inspired the writer, that the essence of literature lies. Explaining this Oscar Wilde has very aptly said, "The meaning of any beautifully created thing is as much in the soul of him who looks at it, as it was in his soul who wrought it. Nay, it is rather the beholder who lends to the beautiful thing its myraid meanings and makes it marvellous for us."

Expression, representation or communication being the essence of literature, it is defined as consisting of great books which, whatever their subject, are notable for literary form or expression. In this definition the emphasis is either on aesthetic worth alone, or aesthetic worth combined with general intellectual ex-

Li te ra tu re

B. R. Mullik

cellence. In the realms of poetry, drama, and fiction, the greatest works are selected on the basis of aesthetic excellence or the beauty of expression. Books dealing with other subjects as History, Biography, Natural Science, Religion, Politics, etc are considered as literature for their reputation or intellectual eminence combined with aesthetic worth in the form of style, composition and general force of presentation. This is a general definition of literature. When we say that a book is not literature, we generally mean that it has no aesthetic worth ; while when we call a book on history, politics, religion etc, as literature, we mean that it has got aesthetic value.

This definition excludes from literature scientific types of writing in which the writer uses language for a logical, purely intellectual exposition of matters of fact and generalisation from facts. It also excludes utilitarian types of writing in which the writer uses language for furthering his own or other peoples interests in the business of earning a living. According to this definition literature consists of these imaginative types of writings in which the writers have made use of all the resources of language and powers of words for the expression of various aspects of man's experience. It is appropriate to describe literature as imagination writing, because it is only through the faculty of imagination that a writer can have all sorts of experiences, and thus he is in harmony with the ever beating pulse of life.

Language, which is an important part of literature, can be regarded either as a medium of communication or as a medium which can, while communicating simultaneously, expand the significance of communications. The latter is the literary use of the language. The question arises whether the difference is one of kind or merely degree. Does not any use of language set going meanings beyond the imme-

diately literal meaning. In a sense, the difference would appear to be one of degree, though a large enough difference in degree becomes a difference in kind. It is largely a question of the writer's control over the potentialities of the medium. Casual impacts on individual sensibilities, which may be made possible only by the individual's unique state of mind, may achieve a literary effect on that individual. No writer can foresee that kind of random expansion of meaning, or the misunderstandings which often arise from the same cause. Even an occasional line in work not literary in nature at all, may, by a fortuitous juxtaposition of words, achieve a significance far removed from anything the author meant. But these exceptions only illuminate the fundamental rule, the artist always remains in control, and while he may not always be able to anticipate the effects of his work on different readers, he is organising his expression in order to produce an effect greater than the mere communication of the literal meaning. The difference, then, between the literary and the non-literary use of language, can be considered one of degree, resulting from a difference in the degree of control exercised by the writer.

The control may not be exercised by the writer with full awareness, but that it is exercised in some way becomes evident in every line of the work. Coleridge wrote *Kubla Khan* automatically in an opium daze, but he clearly exercised control over the progression of images. The nature of the control exercised by the artist is difficult to define, but the point is that, however he achieves this object, the artist does not allow the potentialities of his medium to manifest themselves aimlessly. The artist knows what he is doing, though he may not anticipate its effects ; he knows that he is exploiting these potentialities of language, which other writers release fitfully and by accident.

Here it is essential to differentiate between

two types of literature—*applied* literature and *pure* literature. The two terms can be properly explained by studying Darwin's *The Origin of Species*, and Keats' *Ode on a Grecian Urn*. *The Origin of Species* has certainly some literary merit in the form of expressive power, as Darwin has communicated certain information to the reader in an appropriate style. But in this case the expression is not so important as the information. Darwin expressed himself for the purpose of putting his readers in possession of certain body of information, and thus persuading them of the cogency of certain line of argument. Even if the expression were clumsy, the information nevertheless might be true and the argument reasonable. The literary quality of the book has served a certain specific purpose and there are two elements in the book—the merit of Darwin's purpose and the merit of expressive power, which are easily distinguishable. But these two elements cannot be distinguished in Keats' *Ode on a Grecian Urn*. It gives us no information which may be true or false and no argument which may or may not be cogent. In this case, that expression, satisfies us simply by existence as expression, and not as a means to an end. Here art does not take us beyond the domain of art. This is what is called *Pure* literature. In *applied* literature we have to ignore the purpose of the writer in order to appreciate its literary value as in the case of Darwin's *The Origin of Species* and Gibbon's *The Decline and Fall of the Roman Empire*. But in *Pure* literature we need not exclude the author's purpose, because here the writer had no purpose except that the expression should exist for the mere sake of existing itself. Ordinarily whenever we speak of literature, we refer to *Pure* literature.

So far it is clear that literature means communicable expression. Now the question arises—what does the writer communicate ? In

the case of *applied* literature, as in Darwin's *The Origin of Species*, it is evident what he wants to communicate. But in the case of Keats' *Ode on a Grecian Urn*, it is not so clear. We can call it experience or pure experience, because this experience which the writer communicates in *Pure* literature is wholly satisfactory by the mere fact of being experienced. The writer expresses his experience with no other purpose but to express it, and if he has achieved it, he has achieved literature. He has successfully communicated his experience, and the mere fact that it has been successfully communicated makes it literature.

Now as experience is the substance of literature, everything that can be experienced by man in life for the sake of experience becomes the subject matter of literature. Thus the scope of literature is illimitable ; and wherever there is life, there is the possibility of pure experience, and so of literature. This experience can be intellectual as well as emotional—the main criterion is that it must be satisfying in itself, and not cater for something beyond and outside it. In *applied* literature the experience of the author has to be excluded or transformed into something pleasant, in order to enjoy it ; in *Pure* literature experience is expressed as enjoyable merely by virtue of being expressed.

Literature thus communicates experience. In other words, the experience which lived in the author's mind must live again in the reader's mind. The writer has not merely to give to the reader what he has experienced or how the experience has been taken, but he must give to the reader his own experience, and transplant it from his own mind to the reader's. In other words, the experience, whole and entire, must be communicated to the reader. This is not easy to attain, as the writer's experience is his own—a part and parcel of his life. It is the very process of his own life, and by no possibi-

lity can it be shared by another person. But the writer can do so by the power of imagination. His experience may be actual or a sort of day-dreaming, but imagination can transform it into something, as whole to the reader. By means of his imagination the writer can continue the existence of his experience and communicate it to the reader as if he has recently plucked it out of the flux of life.

In order to achieve this the writer must arouse the same imagination in his reader, and control it in such a manner that the reader may also imitate that experience. This he achieves by means of words which should act as symbols of his experience so that it can be properly represented to the reader. The writer must translate his experience into such symbolic equivalence of language, that the symbol may be translated back again by the reader's imagination into a similar experience. It is here that the Skill

of the artist lies ; and his highest artistic power is called into play, because the medium of language at his disposal is limited while there is no limit to the possibility of imaginative experience. His language must not only express his experience but also represent the same experience to the reader. The writer has to rely on his reader's ability to respond to what his language can only suggest, and for this he must have the sense of language. In fact it is this sense of language which distinguishes a literary artist from his fellows.

Literature thus expresses, represents and communicates experience by means of language. It is the expression in language for its own sake, of experience for its own sake. It is beautiful when it achieves this aim. In it the experience of receiving the communication, and the experience communicated are indistinguishable,

Sachin Barua, winner of the 'Best Man' Cup in Annual Fine Arts' Competition

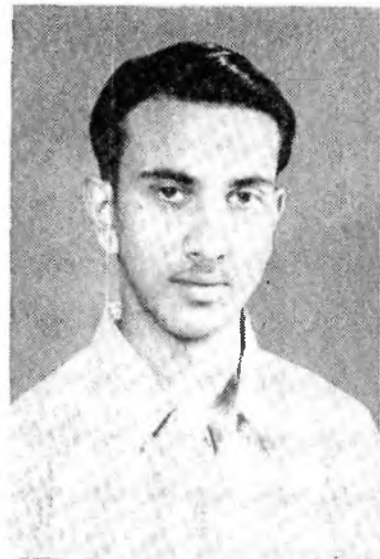
Miss Mayashree Borkataki, who won the 'Best Actress' Award in the last All Assam Inter-College Music Competition.

Md. Hasan Ali, Best Athlete of the year.

Miss Sone Barkakati, Best Lady Athlete of the year.

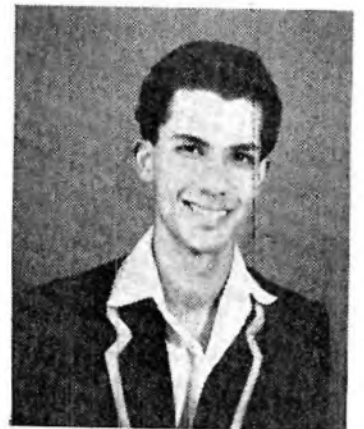
Pradip Barua, 'Best Actor' award winner in the 'One-Act Play Competition' of our College.

Jogada Bhuyan, who won the Boys' Singles Championship in the Annual Badminton Competition.

Miss Olee Bora, who annexed 'Triple Crown' in the Annual Badminton Championship.

College Championship for Lawn Tennis: Bhargav Chaudhury.

India has now emerged gradually and successfully from the 'Planned backwardness' in which she had been kept by interested foreign rules for a long period of about two centuries and has chosen the democratic system for the political structure, and it has been, done

the future

wisely. We are much indebted for this 'heritage' to the great thinkers like Gandhiji, Nehru and other national leaders of the country. In spite of her various internal difficulties and eventful crises abroad. India has kept to its basic form of government of the people, by the people and for the people and come out triumphant in the twelfth years of her independence.

of

indian democracy

The traditional glories of past achievements and industrial potentialities are not the only ardent forces behind the progress and prosperity of the country, the contributions rendered by the responsible form of Government in which India has been destined

Golap Rajkonwar

Third year Arts

and disciplined are worth reckoning as well. There is, under the democratic form of government, a minimum amount of individual freedom, whether of expression or of action, which is essential for the progress and prosperity of any society on individual. No society or individual, in fact, can rise to its zenith and give its best without that much

of freedom. Of course, such a freedom is always supposed to be limited by the good of society as a whole or other individuals right to enjoy the same. What the Prime Minister, Nehru has remarked is entirely true, that the very basis of democracy is the development of men's inner selves. However, the democratic progress is a bit slow but sure and lasting. We must not expect 'magic cures' in democracy. As for that the claims of magic cures by dictatorship or autocracy are illusory. We would commit the greatest mistake, if on account of the numerous difficult problems facing us, we think impetuously trying some other way. We might be enticed sometimes to do away with the open and straight way of democracy for the

showy but deceptive path of dictatorship or 'martial rule'. While we can always adapt and fashion the particular type of democratic way which suits our needs and temperaments, there is no doubt that in a democratic approach lies our progress and development.

Nowadays a great deal is said about the instability of democracy in Asia. However it may not be in a 'very happy state', but it has come to exist on the continent. World renowned diplomats and statesmen who participated in a symposium in New Delhi sometime in December, 1956 on the problems and prospects of democracy in Asia, had predicted the above statement. It is also a matter of great controversy whether there will remain democracy in India in near future. Many prominent leaders, diplomats and thinkers of the world are in a state of uneasiness to think over the problem of Indian democracy which according to their opinion is on the verge of being influenced by dictatorship. But our Prime Minister Nehru in a particular occasion has definitely ruled out any possibility of dictatorship or any other form of government being installed in India. Even if communism is to be viewed as a challenge to the present democratic government of India, "ideas must be fought with ideas." That ideas can be fought with armies is an old and exploded theory. Sri Nehru is sure of the stability of democracy in India, because she has a liberal constitution with the right of universal adult suffrage guaranteed to the people. The electorate can change the government they are displeased with the democratic process of casting their votes. Besides they have been disciplined in democratic methods by "fifty years of passive struggle for freedom." Free India has passed through two general elections and so the people have been by the time

fully trained in democratic methods. Moreover the country is progressing towards the goal of a socialistic pattern of society through the successful implementation of five year Plans. Sri Nehru, as a great optimist, has admitted that democracy in India is facing a "frightfully difficult task." The Indian democracy will stand in the country if it can serve for the social welfare and moral perfection of the people. They should be provided with ample opportunities to enjoy the fruits of democracy. That is the economic condition of the people is to be raised, the unemployment problem should be solved by job being provided for efficient and able-bodied persons.

The general impression that democracy in India has been success is amply confirmed by the detailed study conducted by the Election Commission. The commission in its report on the Second General Election has paid an eloquent tribute to the political parties and candidates and has highly praised the 'political maturity' displayed by the electorate even in many backward areas. The commission is of opinion that the increasing multiplication of distinction without difference which is a concomitant of unnecessary multiplication of political parties and of entry into the lists of independent candidates' is a great threat to our democracy.

The Indian democracy, the very basis of which is the development of men's initiative and enterprise has an 'inner content' which is a better way of life and systematic manner of thinking. The people of this country have economic freedom the absence of which will make political freedom a very limited one. The democratic process of the country, however has been successful in the all round progress of the individual in comparative freedom.

The Indian democracy is at present moment passing through one of the most crucial phases of its destiny. The future of India and of all that the country stands for would very much depend upon the ability with which we can see our own National Development Plans through. It is an awareness of this that has recently made wiser counsel in the United States champion so vigorously the cause of U.S. economic aid to India's Plans. Mr. Ellsworth Bunker, the U.S. Ambassador in India, has the other day made reference to India as 'the testing ground for democracy.' Another great personality John Sherman Cooper former U.S. Ambassador to India, has just made cogent appeal for U.S. underwriting of the Third Plan of India. He is of opinion that the people of India still have belief that economic progress can be achieved by 'democratic methods.' This is not true in many countries in Asia, and several have abandoned or shrunken democratic institutions. If this faith disappears in India as it did in China, whatever thousands of millions we might later spend could never restore it, and democracy will go.

"So soon as sacrifice becomes a duty and necessity to man, I see no limit to the horizon which opens before him. (Renem)" It is much more necessary for the people of India to be alive to the stakes involved and the sacrifices needed. For, winning political emancipation is, however hazardous, a

negative achievement. The measure of sacrifice required for the new positive task of winning national economic freedom and prosperity is bound to be decidedly larger. Moreover it is far more easy to rally a nation around the banner of political liberation than to mop up the willing energy and strength of the whole nation for building up of economy, the fruits of which can be harvested only at some distant date. "What is of utmost importance is the spirit of sacrifice, the willingness to give voluntarily in the present in order to have more in the future through our own efforts." It may be necessary in the Third Plan to place increased reliance on our internal resources, in the sense of physical resources. Labour, as a source of capital formation is now being recognised as a most ardent and potent vehicle of economic development. In order to utilize this source to maximum advantage we need a good measure of sacrifice and discipline and training. At the same time, the deteriorating food situation in the country should suffice to make the nation feel a sense of shame and to make a redoubled effort at securing freedom from food imports. There is nowadays a wrong feeling that mere technological changes would usher in the new era of plenty. But we must as well give right and proper emphasis on the need for an emotive background for the realization of our national economic goal in which lie the true test of Indian democracy.

Patriotism in Assamese Literature

Prof. Tarini Kanta Bhattacharya
Department of English

Patriotism has provided a lot of inspiration to writers in Assam, and of patriotic literature we have not a negligible volume. This patriotism has manifested itself in the love of the land and its people, its rivers and lakes, its birds and animals, its flowers and fruits, its tanks, temples and shrines, its arts and industry, its masonry works and historical relics, Even in the “Jogini Tantra” and the “Kalika Purana”—both original Sanskrit compositions of Assam—we find a glorification of the land and shrines of this country. In some of the Bihugeets of undetermined antiquity, also, incidentally, warm references are made to the rivers, fields, hills and beauty--spots of Assam. This love for the land is an independent love.

In the Vaisnavite literature of the 16th and 17th centuries different birth places of the

Saints or their forefathers come up for elaborate description ; but these donot possess much individuality. In the Badha-Kavyas of Rama Saraswati and his successors, a vast deal of topographical matter definitely went into the composition, but from the very nature of exaggeration involved in stories of adventure and heroic exploits much conventional matter also got mixed up, rendering the description almost mythical. To this class must belong also the description of ‘Agnigar” of Usha’s home-town Sonitpur.

In the great rebellion of 1857, and the consequent reprisals, the nation was moved to its depths. The result was the composition of some patriotic songs which however, remained suppressed, these require to be collected, if possible.

After Assam passed on into the hands of the British in 1826, there was political stability. But there started now a process of exploitation and dominance by outsiders. The Assamese language was replaced in the schools and courts by Bengali. In the offices of the State, in the commerce and industry, local people were relegated to an inferior position. This brought a new wave of patriotism, and men like Ananda Ram Dhekial Phukon took this problem up in their writings. In the seventies of the 19th century, the mother-tongue was re-instated. But most other problems remained where they were whilst other states were making rapid progress, Assam was not. The Assamese residents at Calcutta saw this more clearly. This discontent soon crystallised into one literary epoch, now known as the Jonaki age. Men like Lakshminath Bez Barua, Padmanath Gohain Barua, Hem Chandra Goswami, Raghunath Chaudhury and others began to write espousing Assam's cause. They drew attention to Assam's rich cultural and literary heritage and discouraged not only blinded imitation of the west but also toeing the other Indian outsiders. The main body of this literature is patriotic. In poems and plays, essays and dissertations, biographies and novels, they urged for a national awakening. They wanted Assam to march ahead equally with the other states of India. They extolled Assam's past—her art and literature. They held up before people the literary achievements of the Vaisnavite period—of Sankara, Madhava, Rama Saraswati and Bhattadeva. A certain amount of pride was felt. It was necessary. The outsiders, at least some of them, had carried on a vile propaganda that our literature was nothing. The native people also had fallen an easy victim to this. Hence Kamalakanta Bhattacharya, in an indignant mood calls Assam a wide crematorium, where we have forgotten our heroic and enlightened forefathers, Lakshminath Bez Barua was even

more jealous. The parasitical influence which Bengali books was spreading over Assamese literature drew his pointed attention. He took up his pen and wrote protifically and nearly created a reading public by his humour. A patriot par excellence, Bez Barua touched nearly all aspects of our national life. With a ruthless sarcasm, he went on exposing all our weaknesses and hypocrisies too. In this task of creating a reading public he was greatly re-inforced by compeers like Rajani Bardoloi and Padmanath Gohain Barua. Bez Barua even wrote a kind of national anthem for Assam—"O' mor aponar desa" (Oh my own country).

In the first decades of the present century, this national awakening spread down to the youths and in 1916, the first students' conference was held at Gauhati. This conference has produced several patriotic writers including Binanda Barua, Dimbeswar Neog and Atul Hazarika. Side by side with this, almost alone, the elder Ambikagiri Roy Chaudhury carried on his "Samrakshini Sabha" as a counterfoil—to the Congress that had sent deep roots about the twenties, but at whose hands, according to Ambikagiri, Assam's interests were not properly guaranteed. From the platform of the Congress Karmabir Nabin Bardoloi went on speaking very patriotic things. But Ambikagiri, though not less Indian, was more aggressively Assamese. Some of Ambikagiri's patriotic songs are deathless for their verve, fire and execution. Whilst Binanda Barua, Dimbeswar Neog, Atul Hazarika, Nalini Devi, and Sailadhar Rajkhowa went on writing ideally about Saraighat, Gargaon, Hadirachaki, Urvashi, Pashan Pratima, or Janambhumi. Ambikagiri dived deep into practical politics and wanted a guarantee for the present and the future. Jnananath Bora even once thought of going out of India, if the suppression and exploitation of Assam were not stopped. Some of their worst fears are not

yet dispelled. Ambikagiri is no narrow parochialist in any sense. He demands for Assam what he would demand for any other state—viz., equal opportunity. Padmadhar Chalihas patriotic poems have a lilt of their own. But patriotic songs of Mitradev Mahanta (Chira senehi mur bhasa Janani etc.) and Umesh Chaudhury (Asoma nirupoma Janani etc.) have a popularity that can be matched only by that of the Bargeets of the Vaisnavite reformers. In recent years some songs of Bhupen Hazarika alone seem to approach them.

Surjya Kumar Bhuyan was engaged in rescuing old Assamese manuscripts. He edited and published a large number of old chronicles of Assam. In his prefaces he drew people's attention to our rich historical heritage.

The movements for national liberation launched in 1921, 1930, and 1942 under the leadership of Gandhiji evoked patriotic fervour in abundant measure. Songs were composed to lead processions, rouse mass enthusiasm etc. and in these songs the concept of one Indian Union was emphasised. But most of these songs are not collected. These were years of repression and proscription. Battle songs were composed not only by young people. They were composed by senior men like karmabir Nabin Bardoloi (Deka gabharur dol etc) and artist—patriots like Jyoti Agarwalla. Had not cruel destiny cut Lakshmidhar Sarma prematurely, we would have certainly got more from him. But one fine paragraph from him

must always ring in our ears—"Asom marile amio marim" (If Assam dies, who lives.)"

In 1942, the naked British sword came out in open. Kushol Konwar, Kanaklata, and a host of other martyrs fell down. Prasannalal Chaudhury is very fiery when his imagination is stirred. He wants present action symbolic of impatient youth.

Immediately after independence some of our writers wrote about the traffic self sacrifice of our martyrs in the battle for independence. Kamalananda Bhattacherya who earlier wrote a few patriotic poems (Aie mati aie durbadol etc.) now wrote about the martyrs (Tilok Deka and others), and he brought to bear upon his his writings a captivating style.

Our contemporary writers also love their country. They are aware that they belong to the land of the Red River and the Blue Hill. But they are more complex and less pointed. Here and there, there is a reference either to the Kolong river, or the Brahmaputra or to Assam's Sky. But being caught up in the modern trends of English poetry, our youthful writers appear to have extreme pre-occupation with civilization in general. They cover a wider humanity in their writings. There is a great sympathy for suffering and denied humanity on all lands, not excluding our own. Intellectual in appeal this, literature is yet to gain girth and solidity. In vain possibly is Benudhar Sarma crying for a purity and conservatism in word and thought.

six
assamese poems
of six different poets
have been rendered into english
by prof. m. bora. the poets represent
here range from one of the oldest to one of the

bouquet

of

P O E M S

youngest living assamese poets. the editor sincerely
hopes that they will give the readers an impression of the
contemporary assamese poetry.

eternal chase for a kiss

Ambikagiri Roychowdhury

On that silvery night scattering dusts of gold
A tune of my melting music trickled down
Tearing asunder the veils of my heart,
When the thirst of my frenzied kiss
In my gaping mouth leaned on my lips
Only to touch the red lips of my queen,—

Then, blowing a stream of molten meteor
With a tremble in her pomegranate lips
My queen spread out her scarf dyed deep in blue ;

All the pigments of the sky washed out
Prismatic fancy of the universe swept away
All the horizons were drowned in a mesh of darkness.

Nothing was left on this earth and sky
We two were left alone, I and my queen
I rushed forward with my frenzied kiss
The queen steps back and eludes my grasp
Thus my burning lips pursued her
With a kiss for my queen to be treasured in her lips.

On my table there leans a painting
Done by Nicholas Roerich—the caption please ?
The caption is 'And we open the door'
The door of what ? of east or of west ?
Or the southern arch of Death ?
Or the tempting exit on the north
Towards salvation ?

I a poet,
Sitting for a moment on the road-side
In the twilight of my youth—
Weave the dream of a long journey
The journey of dismay with no end.

I hear the chatters in the resting room
But then, resting for what ?
Before the bolted door a jostling crowd
Where is the door flung open for me ?

The maddening rhythm of my life
I know, tosses and bounces my mind
I know, only way-out for me is to move on
But then, where the door opens after my journey ?

Shall I get the arch-way in the rhythm of my life ?
The lock of which shall open by itself
With an invitation of the youth ?

I have travell'd a long way
With the Incas of Peru in their coaches of gold and silver
In the vast prairies of youth in Mexico where death tastes
but sweet
I offered the oblations with the princes of beauty
In the rhythms of fair damsels.

The triumphal ceremony of the demons
Before the winged bulls. There too I joined.
In the hanging city of Babylon. On the threshold of the temple
of Innana
So many love-lorn ladies are there.
I received the flowers of love from the dancing princesses.
I began the story of so much laughter
With the young boys and girls
In the feastal ground of Crete that sprouts from the sea.
I have travell'd a long way.
But then where is the door that open'd.
All the doors are bolted for me.

The only door that opens is of the still painting
Lying among the heaps of books
A painting done by Nicholas Roerich.

and we open the door

Deva Kanta Baruah

darkness is better than light

Hem Barua

To leave our footprints on the sands of time
That is not our dream—a frenzied dream.
We are but stones of history
Some fossils alive.

Ah, my Sakuntala ! on your eye-lashes
Tremble the traces of Dushyanta's kisses.
The skeleton of Jarasandha lies in Korea.
The Asian sky is filled with swarms of vultures.
We are living on the edges of the age
Like the carrions of some ancient sailors.
O Kalidasa ! Who art thou, a poet of escape
The poet that becomes mad with cloud ?
On the altar of your poetry, the sacrifice of our life
Is but some nameless flowers (..Full many a flower
Is born to blush unseen. And waste its sweetness..)

The battles between the monarchs and the clattering
Sounds of steel. We are the flowers burnt
In the flames of Troy.
Our pyramids are Hiroshima and Nagasaki.
Ah, Sakuntala ! put out the tapers of the palace
With the flaming fingers of thy hand.
Let the dream of Dushyanta be broken into pieces.
Darkness is better than light.
On the path of life lies the bridge of Rameswaram.
Fear for what ?
With the first streaks of light in the dawn
Glow the flames of hope in the horizon
And in our eyes the sharpness of steel.

an | | in |
epic | | draft |

Navakanta Barua

So many fugitive dreams —thine, mine and of many others
Collect together on the path of my soul.
I just took the task of giving them shelter
I mean those helpless dreams.
Life is far more precious than poetry. You can't help.
I joined the funeral procession. But then who is dead ?
I know not. We only join.

Now my horizon widens.
I gave shelter far a moment
To those fugitive dreams of history.
The inn-parlour of my soul filled with their logic.
And with their cigarette-smokes.
I could recognise many of them.
They are all co-passengers of several births.

We came together with our desperate dreams
Of building houses on the bridge of life.
History did not give them shelter.
Time ordered : Retire to the forest,
Retire..Do not like to banish
After all, they are kith and kin..
The school is over after chanting the tables
They set out for their home—
Alas, where is the home ? I mean, the home ?

Those winged dreams
Come and make me mad.
I dare not call them untruth.
But to accept them as truth in life
You are to pay a heavy price ;
Too heavy—how can I accept ?
No space, there is no space, the boat is too tiny
Just that small space with the poles of birth and death.

Now I collect courage (my horizon widens)
On the edge of death I preach this sermon of life
: My friend, my neighbour
Your dream shall not get shelter anywhere in life
—In history.
A door lies opened to come and go.
Just rest for a while. Change your dress.
The dusts of logic, shake off on the floor—on my floor
My life also costs much—too much.
You can make the funeral procession a triumphal one
That is my assurance to you.
Your path is a simple one
But where it becomes thorny logical with the puzzles of talk
From there begins the path of my melody.

the snake

Mahendra Bora

It seems intolerably beautiful when the golden sunshine plays
Upon a brilliant snake, which is like a dream soft and serene.
Mysterious like the mists and luscious like a new-born babe
The pigment of its body is beyond the paints.
The breaking billows of life tremble on each curl of its golden
body

In an excitement of the broken trance.
Each limb, each sinew is enlivened with movement
Just like the nocturnal darkness dogging the heels of daylight
It rushes in a sprint at me.
Panting forth, an immense fatigue descends on my fleeing limbs
I grow tired as in a moment dipped in death.
I feel the wound of its rhythm in the firth of my life
And I feel its sweet caresses
Pure like death and franzied like a sea.
In the burning coils of it
I fear, I might be molten here and now.
A meaningless longing for life burns and glows
In the flames of love and death
Blazes my soul enchanted.

On the quivering curtain of the window-frame
The moon was rippling by. Suddenly I was lost in sleep.
From far-away through the casement you offered me
A bouquet of white flowers wild in hue
And a cupful grapes.
It was all in dream.

When I woke up, I saw your loosened tresses have
Flooded my face. On the ball of hairs in the cloud
Cushioned countless marigolds. And you were lain
By my side like a yellow butterfly on the flower.

your love

Nilmani Phukan

RANDOM HARVEST

PIRACY CHARGE AGAINST G.B.S.

A literary scandal is gathering around George Bernard Shaw. Did he "steal" the idea for his famous play "Pygmalion," now a million-dollar musical hit as "My Fair Lady," from the book of a 10-year-old child ?

"Yes, he did," claims James Bennett, a British writer. A spokesman for the publishing firm of Ward, Lock and Company, agreed that the playwright did use the work of the child-author.

This assertion is likely to have explosive reactions upon thousands of Shavians throughout the world. One of the world's leading authorities on Shaw, American Professor Dan Laurence, declared when he heard the news : "It is a very serious thing to suggest that Shaw stole the idea from a child of 10. I just don't believe it."

The child writer, according to Mr. Bennet, was Ethel Turner, who later became a famous Australian novelist. She published her story in 1897—16 years before Shaw wrote "Pygmalion."

Said Mr. Bennett : "It is perfectly obvious that Shaw pirated the idea from Ethel Turner's story. The similarities are too numerous for it to have been a coincidence. It is quite plain that he used the story as a basis."

MURDER ATTEMPT AT SCOTLAND YARD

For the first time in its history, the Scotland Yard is investigating a murder attempt of its own. It is said that somebody cut a rope holding a wooden lift from which a 30-year-old West Indian was painting windows 50 ft. above the ground.

Nearly 50 workmen and more than 70 detectives employed at the world's most famous police headquarters have been questioned. Nobody suspects the police. But the Yard wants to know if any workman has been seen acting suspiciously in the past two days.

The West Indian was painting the third-floor windows when he noticed the cut rope. He held on to a parallel rope and lowered his lift to the ground.

The would-be killer had made a mistake. He had not cut far enough through the rope for the painter's weight to snap it and plunge him to the ground. The painter's life had been saved by a thread a fraction of an inch wide.

He immediately reported the incident to his foreman. Within half an hour senior police chiefs were informed. The severed rope, more than 150 feet long, was examined in the Yard's laboratory. The rope was not frayed by rubbing against the brickwork. It was deliberately cut.

But by whom? And why? A theory was that "a workman who hates coloured men was responsible, that he leaned out of a window and cut the rope—just enough, he hoped, to send the painter crashing to his death."

THE WORLD'S BUSIEST AUTHORS

When one opens a book and reads on the page facing the title the list of books headed "By the same author" one is sometimes mildly surprised by the length and extent of some of the lists. What is an average output for an author? It is difficult to say, for individual writers vary considerably, although the emphasis has always been on sheer quantity. Some few writers own their fame and reputation to but a few works. T.S. Eliot, for example, while E. M. Forster, considered by many to be the greatest novelist as such writing in the English language today, has written remarkably few books, and shows a marked disinclination to add to his output. A new Forster novel, in fact is a *rara avis*.

But the prolific writers capture our fancy most. Dumas is usually credited with the greatest output in a life time of writing, 1,200 volumes in all, many of them, of course, produced by his corps of paid ghost-writers who turned

literature into a mere matter of producing the finished article off the assembly line. "Have you read my new novel yet?" Dumas asked his son one day when they happened to meet. "No", replied the son, "have you?" Lope de Vega is credited with nearly 1,800 plays, although some of them were but short dramatic pieces.

Many novelists have written well over the hundred mark, several women among them. Marjorie Bowen has produced more than 160, under her various feminine and masculine pen-names. Mrs Humphry Ward and Evelyn Everett-Green both did well over a hundred novels each, and Mrs Oliphant, now almost forgotten, produced 120. E. Phillips Oppenheim wrote nearly 200 novels, and the French writer Abel Hermant achieved the total of just over 100 novels, books of plays, stories and essays. Nat Goula wrote more than 100 of his once-popular racing yarns. Robert Hope Moncrieff put his signature to some 200 books, including stories for boys under the name of Ascott R. Hope. The Rev S. Baring Gould produced nearly 300 books, all of high standard and many of them embodying years of research. G. B. Burgin was another novelist who wrote over 90 books.

Sometimes the industry of authors is especially remarkable. Edgar Wallace was proverbially prolific and speedy in producing his books—not writing, for he dictated most of them into a dictaphone. He wrote no fewer than 150 novels, 14 plays and many thousands of articles and short stories. He wrote, on his own admission, six plays and 26 novels in the year 1927. H. G. Wells achieved a remarkable catalogue of nearly 180 titles including novels, volumes of short stories, serious instructional non-fiction, political and sociological works as well as many that defy ordinary cataloguing.

Arnold Bennett wrote 70 books in a com-

paratively shorter lifetime. Both Sir Walter Scott and Mrs Craik, author of "John Halifax Gentleman," had 60 titles to their credit. The indefatigable Voltaire had written 140 books before he died, and Balzac 85, but in the latter case the vast length of some of the works obviously represents an output much greater than that of the author of shorter books. Mention of these two writers, incidentally, calls to mind Andre Maurois' simple explanation of the quantity produced by so many writers. In "The Art of Living" he says: "Consider the fact that a writer who produced only two pages a day would at the end of a long life have equalled in quality though certainly not in quantity, the writings of Balzac or Voltaire." This, of course is true, but it does not even attempt to explain how most authors have kept up a high level of quality in their work. Anyone can sit down and keep writing away, but only rubbish would be produced in most cases.

In actual fact, a number of writers have set themselves fixed quantities of work for a certain time, or a fixed steady output per hour at all times. Conrad wrote a great deal of work at 350 words a day and W. W. Jacobs at 250 words a day, while more than one leading novelist turns out 3,000 words a day with ease—and keeps it up month after month. Eden Phillpotts, now over 80, and Bernard Shaw, over 90 keep writing after lifetimes of continuous effort in many different spheres. Phillpotts has done several score of worthwhile tales and plays, including his famous series of 30 novels of the Dartmoor country where he lives, and although Shaw's list of plays is measurable, on one has so far counted the immense output of articles, criticism, comment, satire, letters to the Press, pamphlets, lectures, speeches and public admonishments that flow from his aged but ever nimble brain. Trollope achieved quite a considerable output by turning out 250

words every 15 minutes—and timing himself by his watch as he did it. Most of his extremely profitable novels were written before breakfast whilst he was still working in the British Post Office.

Zane Grey was another highly prolific writer, turning out his exciting but patterned Westerns with factory precision and speed. Agatha Christie has turned out more than 50 of her world-famous thrillers. Booth Tarkington wrote a novel a year from 1899, when his first book was published, until his death—all of them in perfect copper-plate handwriting on bright orange-coloured paper. "Gyp" wrote well over 100 of her stylised French romances. Born before the Crimean War, she was still writing away in 1927.

But not all the prolific writers have been well-known. Lesser writers have turned out some quite considerable quantities of work, one sparetime, unpublicised author writing 30 novels between 1935 and 1938.

PICASSO'S CASTLE

Pablo Picasso became proprietor of a very grand and historic *chateau* near Aix-en-Provence, in the south of France. The Spanish Communist refugee painter of *Guernica*, took over the noble domain of the Marquis of Vauvenargues, of which the towers and walls date from the 1300's and which was formerly owned by Marshal Petain.

It is no secret that Picasso has become a multimillionaire as the leader of modern art. He is not the only modern painter to have invested a fortune in a castle in the sunny South, Bernard Buffet owns a castle at Arc and Andre Masson another at Tholonet.

Political wits have enjoyed emphasising the incongruity of this docile Communist and

portraitist of Stalin moving into a 36-room castle thanks to cash earned portraying the sufferings of the Spanish people. Artists are more sensitive to the aesthetic choice implied ; one of them remarked, "Picasso consents to decorate such modern horrors as the UNESCO palace in Paris, but he takes fine care not to live in them."

MOZART, CONSTABLE, JUST ESCAPIST, SAYS MAUGHAM

"All art is escapist," according to Somerset Maugham in the last book he says he will ever write.

The British author, now 84, comes to this conclusion about "Mozart's symphonies as well as Constable's landscapes."

Maugham sets forth his opinions in a series of essays published here under the title "Points of Views."

"Do we read Shakespeare's sonnets or the Odes of Keats for anything but the delight they give us ?" he asks. "Why should we ask more from the novelist than we ask of the poet, the composer, the painter ?"

Maugham also declares, "When he writes a story, the author, sometimes without any more intention than to make it readable, willy-nilly offers a criticism of life."

What the novelist writes "is the expression of his personality and the manifestation of his instincts, his emotions, his intuitions and his experience. He loads his dice, sometimes not knowing what he is up to, but sometimes knowing very well ; and then he uses such skill as he has to prevent the reader from finding him out."

FORTUNE IN PAINTINGS DUMPED IN LAGOON OFF TAHITI

On the island of Tahiti they did not have a very high opinion of the white man who was always painting.

They saw nothing very spectacular in the pictures and the man himself—Koke, they called him—did not strike the islanders as being a genius.

When Koke died, they did not even bother to help themselves to the many paintings he left behind.

They just crammed them into three crates, carried them into a lagoon by canoe and dumped them in the water.

Nobody knows the size of the fortune which was thrown away in this manner—but it must have run into many thousands of pounds.

For Koke was the man known to the rest of the world as Paul Gauguin, the Frenchman who set the beauty of Tahiti down on canvas and is now accepted as a master.

The man who unloaded the pictures into the lagoon is still alive.

Mr. Ralph Varady, English writer, met him when he visited Tahiti two years ago.

He tells the story in his book, "Many Lagoons," just published in London by Victor Gollancz.

Gauguin gave a painting to the man who was later to throw away so many of his works. He now looks back wistfully and wishes he had taken the painter's word for it when he said "some day it will bring you a lot of money."

"For, a long time. I kept the paintings hidden somewhere as my wife did not want it around the house," the Tahitian told Mr. Varady.

"One day, after Koke's death, I was about to tear it up, but an Englishman who was visiting saw it and offered me £ 10 for it."

He accepted the money but dismissed the Englishman as a fool for paying for "that horror, when I was glad to get rid of it."

THE FAVOURITE DISHES OF THE FAMOUS

“Whoever wants a third helping of crown of artichokes with pate fois gras ?” the chief of one of the famous epicurean restaurants on the Riviera asked in surprise. The answer was not long in coming : “That’s ex-King Farouk ! He always has three helpings when he visits us. It is his favourite dish ”

The Begum, the widow of the Aga Khan, often comes over from her villa Yakimour nearby to the same restaurant and orders a special dish of mush-rooms famous throughout the Cote d’Azur. She says she has never succeeded in preparing it quite as well-tasting at home.

Her deceased husband, the Aga Khan, was extremely fond of lobster with olives, caviar, salmon and asparagus tips in aspic. During the last few years of his life, however, he was ordered to keep a strict diet and had to forego these delicacies.

Whenever an order for a large helping of grousepie reaches the kitchen of the Carlton Hotel in Cannes, everyone knows at once that Ali Khan is about. The dish is prepared specially for him, and its recipe covers over two pages !

It is well known even beyond the boundaries of the United States that President Eisenhower often enjoys to do some cooking himself. It is all the more surprising to hear that his favourite dish is not some complicated concoction of delicacies but pure and simple—Frankfurters

The menus preferred by Queen Elizabeth are generally very simple too. She likes all kinds of vegetables, fruit salads and cold meat. Princess Margaret and Prince Philip are less easily satisfied. Margaret has a fondness for French cooking but often suppresses it in favour of the wheat-Joghurt’-diet of the German Dr.

Ritter of Cologne with which she became acquainted during a visit to Germany.

At a State banquet given by the Premier of North-Rhine-Westfalia for Queen Frederika of Greece, a certain pie was served. Hardly had the Queen tasted it, when she exclaimed : “Why, this is the favourite dish of my youth ” She said that she had often remembered it, but had forgotten the recipe. It was a ‘Jan-Wellem-Pie’, and will in future also be served in the Royal Palace in Athens.

Another favourite dish was discovered during a visit to Germany by Princess Soraya. In Bonn she was served with a plate of Rhine Salmon and champignons, cream of tunny, peas and artichokes. She never enjoyed anything more, she confessed.

The favourite dish of Emperor Haile Selassie is a specially prepared saddle of lamb with edible chestnuts, and he can eat astonishing quantities of this dish.

The Duke and Duchess of Windsor are known as gourmands, and one of their favourite dishes is the Windsor cake invented for the couple by a Swiss hotel keeper. Its main ingredients are biscuits and pine-apple cream.

Most of the filmstars are forced to hold a diet and are not able to let themselves go in the matter of food, but there are exceptions ! the ‘sex bomb’ Sophia Loren, says: “I owe my figure to spaghetti !”

Marlene Dietrich confesses that she can eat as much as she cares to, and is also very fond of cooking. Her favourite dish is a Hungarian gulash and her colleagues say you can’t even sniff at it—it is peppered to such an extent !

An American reporter recently asked Marilyn Monroe about her favourite dish. She replied : “Since I have been married, I only live on love !”

THE UNIVERSE AND ITS GALAXIES

Prof. Binoy Kumar Tamuli
Department of Mathematics

“TWO MEN STOOD LOOKING THROUGH THE BARS,
ONE SAW THE MUD, THE OTHER SAW THE STARS.”

—Anonymous

In the universe the stars are not just scattered about at random. They form in it more or less vast systems, called Galaxies. Millions of spiral nebulae visible in the telescope are such galaxies. It has been estimated that there are no less than about 100,000 million galaxies, spaced apart at an average distance of rather more than 1 million light years and each containing on the average about 100,000 million stars. The Russians have recently claimed that they have now discovered vast new galaxies where new stars are being born.

The Milky Way Galaxy, also called the Galactic System, of which our sun is just an ordinary member, is the galaxy formed by the vast assemblage of stars visible to us with and without the telescope and probably contains about 150,000 million stars. Modern research shows that it is perhaps not unlike many other galaxies. “It is apparently a giant system, yet it has some pretty close rivals”, astronomers have noted.

Since all the other galaxies are too far away, obviously their constituent stars are not visible to the naked eye. The nearby galaxies have however been resolved into stars by powerful telescopes. One of the nearest galaxies is the nebula in the constellation Andromeda and is about 1 million light years away. The famous 100-inch and 200-inch telescopes at Mount Wilson and Palomar observatories have successfully resolved it into stars.

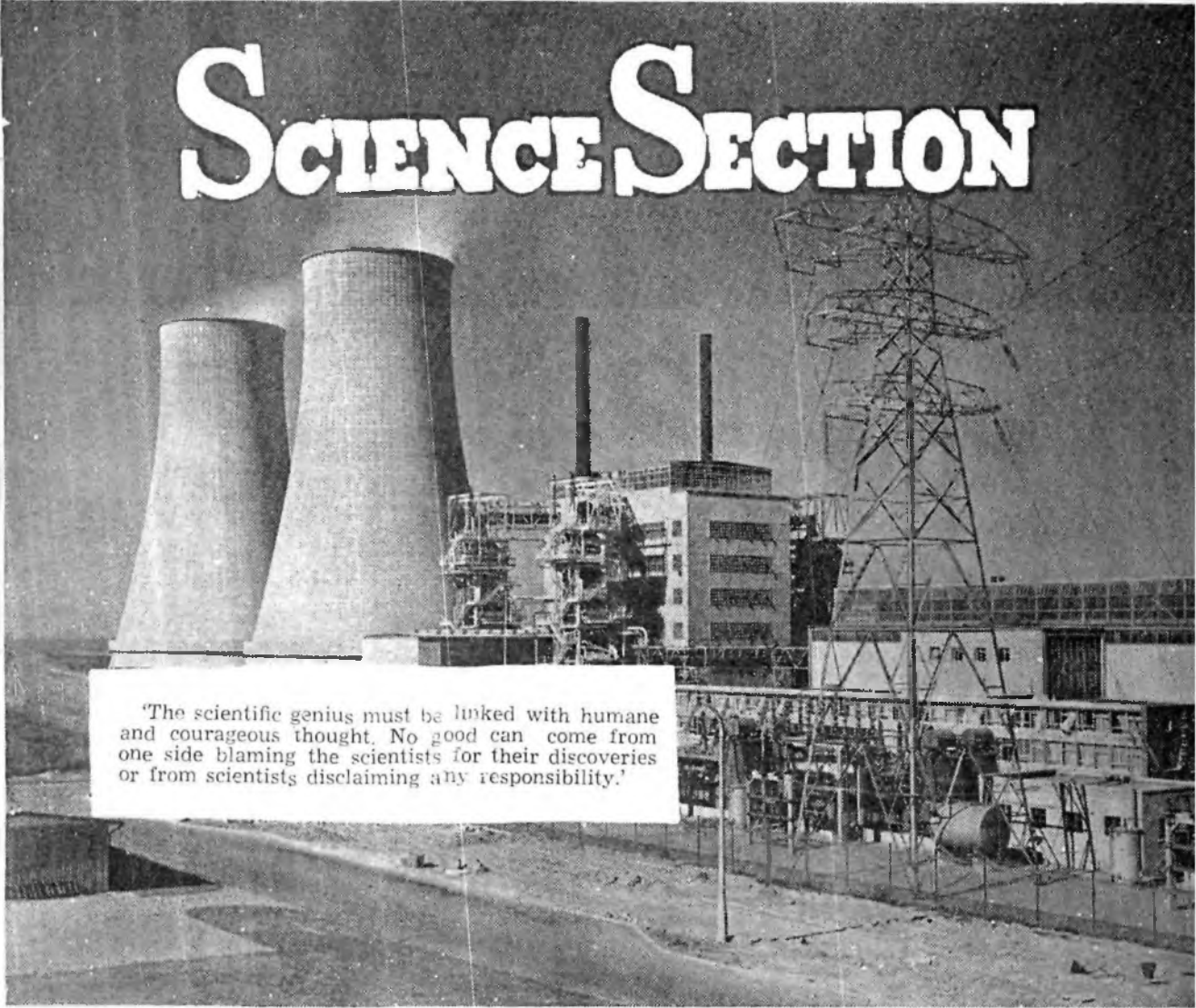
It has been suggested that all these galaxies have condensed out of an extremely thin gas pervading the whole of space.

The Milky Way Galaxy

Our own galaxy, the Milky Way Galaxy, is a highly flattened system and has been compared to an enormous disc or a huge cartwheel. The stars near the edge are so remote as to appear very faint to us and constitute the band of misty light known as the Milky Way. The diameter of the galaxy is of the order of 100,000 light years. The sun lies almost exactly in the central plane of the system and at a distance of about 30,000 light years from the galactic centre.

On calculation the total mass of the galaxy has been found to be about 200,000 million times the solar mass. And we know that

SCIENCE SECTION

'The scientific genius must be linked with humane and courageous thought. No good can come from one side blaming the scientists for their discoveries or from scientists disclaiming any responsibility.'

the mass of the sun is about 33000 times that of the earth. Our galaxy is undoubtedly massive !

Galactic Rotation

It is known that the stability of our planetary system as a unit depends on the orbital motion of the planets around the sun which acts as the centre of attraction. If any planet were suddenly stopped in its orbit, the gravitational attraction of the sun would simply cause it to fall into the sun.

Similarly, a stellar system cannot remain highly flattened without turning around an axis at a rapid rate, and the degree of flattening depends to a considerable extent on the rate of rotation.

It follows that our galaxy also must be in a state of rapid rotation. The sun which is about 30,000 light years away from the galactic centre, the centre of rotation, is whirled around at a terrific speed of approximately 150 miles per second (which obviously we on the earth also share !). And in spite of this tremendous speed the sun takes about 250 million years to complete one revolution around the galactic centre.

This period of one complete revolution of the sun has been accepted as a galactic or cosmic year. On the basis of modern research our earth is about 15 or 16 cosmic years old (3,500—4,000 million years) and the maximum possible age of our galaxy is about 50 cosmic years.

Galactic rotation around an axis perpendicular to the major plane has been detected in every spiral galaxy for which necessary measurements are possible.

Collision of Galaxies

The distance between stars in a galaxy are enormous as compared with the sizes

of the stars themselves. An interesting scale model, originally due to Sir John Herschel, will make the idea clear. In this model the sun is represented by a ball 2 feet in diameter. Then, "Mercury is a grain of mustard seed 164 feet away from the centre of the ball, Venus is a pea 284 feet away, the earth also a pea 430 feet away, Mars a large pin's head 654 feet away, the asteroids, tiny grains of sand and dust between 1000 and 1200 feet, Jupiter, a good-sized orange nearly a quarter of a mile away, Saturn a small orange at two-fifths of a mile, Uranus a small plum at three-quarters of a mile, Neptune a good-sized plum at a mile and a quarter, Pluto a small pea at three and a quarter miles, and our nearest star Centauri about 24,000 miles away." Just imagine that !

It is thus obvious that the possibility of any collision between any two nearest stars is very remote. For instance, according to Sir James Jeans' calculations, with the present structure of our galaxy the passage of any star close to our sun may be expected only once in 10^{17} years.

On the other hand, the distances between the galaxies are not so great compared with the dimensions of the galaxies proper. Consequently a collision between separate galaxies is not at all impossible. But of course owing to the extremely insignificant sizes of the stars as compared with the interstellar spaces one galaxy may pass through another with negligible consequences.

It has been discovered that the most powerful known radio emission comes from two distant colliding galaxies in the constellation of Cygnus. Other examples of encounters between galaxies are known but not so extreme as the Cygnus case.

The Expanding Universe

Analysis of the light coming from the remote galaxies seems to indicate that they are receding from us at speeds of hundreds and thousands of miles per second. The greater the distance the higher seems to be the apparent speed. Velocities as high as 38,000 miles per second, or $\frac{1}{3}$ th of the velocity of light, have already been noticed.

Some astronomers believe these apparent speeds are actual speeds of the galaxies with respect to us arising from an expansion of the entire system due to a kind of cosmic explosion that occurred some 2 or 3 billion years ago. This hypothesis of the expanding universe has what has been called the dignifying sanction of Einstein's General Theory of Relativity. But then it has been pointed out that the framework of the relativity theory can also support a non-expanding universe. Anyway, it has been admitted that the observations that are available today are not conclusive for or against the hypothesis.

Life in the Universe

If life is to exist somewhere in the universe certain requirements are to be fulfilled

first of all. Obviously there is to be a planet uniformly receiving adequate heat and light from its star. We know that only single stars in stable conditions may have such planets. Again, the planet must not be too big nor too small in order to retain a necessary suitable atmosphere. It should also be sufficiently old for life to be possible on it.

Now it has been estimated that only 20 per cent of the stars are single stars, and of these only about 10 per cent are sufficiently stable. It is also believed that not more than 10 per cent of the planets of a star are at suitable distances from it and not more than 1 per cent have suitable mass.

When everything is taken into consideration, it has been calculated that one star out of a million taken at random can possibly have a planet with life on it. As we have already mentioned the universe however contains about 100,000 million galaxies and each galaxy contains about 100,000 million stars. Consequently it is quite possible that life is scattered throughout the universe. For instance, who knows that highly intelligent beings are not observing us from the Andromeda galaxy? Who knows that they are not laughing at our earthly squabbles?

“Astronomy compels the soul to look upwards and leads us from one world to another.”—Plato.

The first step towards the conquest of the outer space was made on the 4th. Oct. 1957, by the Russian Scientists, launching an artificial earth satellites, namely the Sputnik No. 1, which was "hurtling unseen, hundreds of miles from the earth, a polished metal sphere, the size of a beachball". Passed over the world's continents, with a tremendous speed of 18000 m.p.h. which had the diameter of 58 C.M. and weighed 184. 3lbs. This was the first step towards the outerspace from which the scientists have collected various datas by receiving signals from it.

Only a month after this, a second satellite was also launched by the U.S.S.R. on November 3. This was sputnik no. 2. which had the weight of 5083 Kg. six times heavier than the sputnik No. 1. and had moved parallel to the earth at a speed of 8000 Metres per second. Besides this, a dog "Laika" by name was also sent with this single stage rocket, This made possible the study of biological effect in conditions of space travel, so that in near future human can also be sent to the outerspace.

The Americans have also launched "Explorer" or "Alpha 1958" at Cape Canaveral (Florida) on Feb. 1 at 3. 48 A.M (G.M.T). This crossed the equator at an angle of about 34° while moving round the earth. At its orbit it would rise to 17,000 miles above the earth, descending to 200 miles. This Alpha '58 was described as a "bullet shaped tube about 80 inches long, six inches wide, and weighing 30. 8 lbs including 12. 67 lbs of the final stage rocket and 10 lbs of radiotransmitters and instruments to measure outer and inner temperatures, cosmic rays, and the effect of meteoric dust on the outer-surface of the satellite."

In this way the American scientists have successfully launched altogether four satellites upto this time. After the launching of sputnik

no. 2. the Russians have again launched a third rocket which was much larger and visible by naked eyes. From this rocket also they have acquired some new informations.

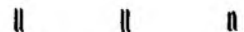
Moreover the weight of this Sputnik No. 3 was almost a ton and a half while the U. S. satellite explorer II was 31 lbs, vanguard was 3½ lbs and explorer IV was 38 lb. 48 Oz. The rocket carrying the explorer IV was a "Jupiter" and the weight of the instruments was 18. 6lbs.

In all other respects, explorer IV was a replica of the previous three explorers fired from Cape Canaveral. The instruments packed in explorer IV consist of four radiation counters-two geiger and two Scintillation and two radio beacons designed to transmit continuously to ground stations."

towards the conquest of outer space

Jiba Kanta Gogoi.
First year, Science.

The instruments in the third Soviet Sputnik have recorded intense cosmic radiation at heights in the area of the equator. "The number of cosmic particles there is so great that one might well wonder whether they shall not prove to the future astronauts. However, the spaceships of the future will be able to bypass the areas."

The standard of rocketry today is so high that "automatic flying laboratories, manned earth satellites and cosmic rocket ships should be regarded as distinctly realistic prospects. But there are many short-comings and problems to solve to have a cosmic light, Mainly there are two difficulties in the realization of these projects, The first is the protection of living organisms against certain radiations during long flights in cosmic space and the second is the problem of safe return". But in any way, scientists are determined to solve all problems for the conquest of cosmic space.

Before starting for outer space, man must think of these problems which are going in the discussion of the world's scientific circles about the possibility of man's flight in rockets, Now scientists have pronounced that "it is essential to examine elaborately the results of a number of abnormal factors on human organism during man's cosmic flight." These factors are "Over strain, dynamic zero gravity, cosmic radiation and radiation of sun." One of the other problem is the protection of the man against low barometric pressure and lack of oxygen in the upper layers of the atmosphere." At an altitude of 19 to 20 Kilometres man is threatened by a serious danger, his blood lymph and the other fluids of the organism can start boiling. "This barometric pressure and oxygen problem can be solved by putting the man in a nicely arranged cabin where there should be essential instruments including his "Special space suit". But there is another problem that

there will be carbon dioxide gas and humidity, due to the respiration of the man which may, in the long run, kill the man. Therefore some absorbing substance of carbon dioxide and humidity must be produced. Besides these, there are innumerable cares to be taken before sending a traveller towards the outerspace. The feeding of the future space traveller is also a problem. The scientists of Leningrad University's Botanical Institute state that "Microscopic water plants are likely to provide an ideal food for the future space traveller in outer space. Results of experiments at present being conducted in Leningrad, show that some forms of algae contain more vitamins than lemons and others can produce more fats than many varieties of oil bearing seeds."

The historic moment, when the Soviet space rocket was launched at 8 P.M. Moscow time (10.32p.m .I.S.T.) on January 2, it covered a distance of 14,500,000 Kilometers in the cosmos and travelled away from the earth almost 1,000,000, Kilometers. The later figure will increase at a tremendous space since the earth and the artificial planet are diverging far in the cosmos. On January 14, within a week, the first artificial planet attained its perihelion, the points of the orbit nearest to the sun (146, 400,000 Kilometers). At that time, it had its maximum speed exceeding 32 Kilometers a second. As the rocket approaches its maximum distance from the sun, the speed will decrease to an average of 27 Kilometers 750 meters a second and the farthest distance from sun at the apellion will be 197.2 million Kilometres and will return in early in September 1959.

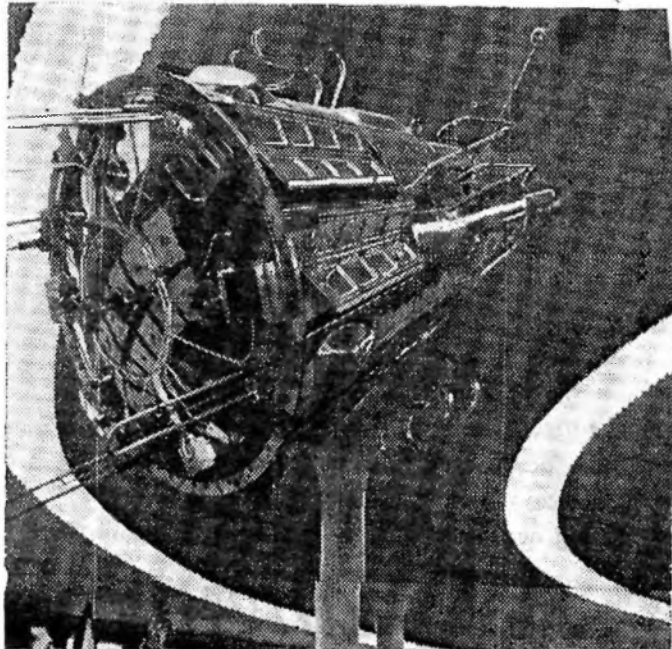
The period of the Soviet artificial planet's rotation around the sun will equal 450, terrestrial days and not 447 as formerly believed and it will return to its starting place and meet the earth after 125 revolutions around the sun.

This multistage cosmic rocket took 34

hours to attain the vicinity of the moon. The most appropriate distance between the moon and the rocket was 5,000—6,000 Kilometers and on or about 7-8-January and the artificial planet entered its own orbit around the sun and became the first artificial planet of the solar system.

The marvellous success of the first artificial planet has proved that the scientists have already overcome most of the difficulties and

it is obvious that in no time will they be able to send humans towards the outerspace. This is the starting of the conquest of the space and in future, there is no doubt that the scientists will be able to perform some epochmaking inventions for the benefit of the world. The cosmic flights made upto this time are only the preface of the task. Who knows tomorrow the moon will not be our place of excursion and the Mars will be a place of honeymoon ?

Above is a model of the third Soviet Sputnik

NATURE...

There was a king like Solomon
Not since the world began.
Yet solomon talked to a butterfly
As a man would talk to a man.

Hundreds of thousands of years ago, in this universal system, there were sun and similar stars but no earth. Approximately 2×10^7 years ago, one star suddenly happened to get near about the sun with a vigorous speed. The star was certainly bigger than the sun, accordingly its pulling force was also vigorous. By that immense force of attraction some gaseous portion of sun's body was scattered off and ultimately due to the sun's power of gravitation it began to move round the sun. After a long period of interval it was cooled, solidified and was broken up into pieces. Thus our mother planet and her sisters came into being. Since that good old time the earth and other planets have been moving round the sun in their respective orbits.

As the earth was getting cooler and cooler its upper surface was condensed and as a result of such condensing the surface became uneven—up and down. Thus formed the lofty hills and mountains and deep ocean floors. In successive periods occurred heavy rainfall which filled up the ditches and big ocean floors.

Roughly 1500 millions of years ago once the first animal of the earth appeared in that water. They were flabby minute creatures made of one cell only. They are known to us as Amoeba. These are visible under the microscope. In scientific term these animals are known as Protozoa. They have no definite shape. Locomotion of the animal is also very peculiar. By some protruding organs they proceed forward. They acquire their food materials through their entire body. For the sake of multiplication their bodies are simply divided into two respective halves. They are the progenitor of all the animals of the earth.

After vast eras these unicellular creatures in the process of evolution give rise to the multicellular animals. These are also flabby, jelly like living beings as Jelly fish, Sponge, Polyp etc quite curious to look at.

The creatures of that period were about to die due to the vigorous heat emitted by the sun as well as by the attack of waves. For the very reason their bodies were shaped and designed according to the environment. Some of them fixed themselves at the bottom of water i.e. that took the shape of watery grass. Another batch gradually became the so called fish. Their bodies were made of flesh and bones, fish appeared to facilitate their swimming in water. Again bodies of some creatures had no bones but were covered by some cartilagenous cap. Snails and crabs are such creatures. For thousands of years there was no land dwelling animal.

About 975 millions of years ago, primitive plants appeared on earth's surface. After a few more millions of years the amphibians made their appearance. They had lungs to breathe as well as feet to walk and thus were able to wan-

A Changing Canvas

Josobanta Bhattacharjee,
Third Year, Science

der both in land and water. They laid their eggs in water but lived on land. Frogs, Salamander are such amphibians.

Gradually many plants and animal life had been evolved. Some animals chose aquatic life, some chose land habits and some again preferred the intermediate life as reptiles. By the change of time some land dwelling animals turned to be gigantic in size. In Zoology these are termed as Dinosaurs. The gigantic animals of ancient age are no longer present today. They left only fossils of a few parts of their skeletal structures. By taking account of these bones and skeletons today's scientists have been able to reconstruct their shape and size. Among these gigantes the Brontosaurus was the largest. Even earth trembled with their mighty movements. At that time jungles were covered up by trees of lofty heights belonging to papaw and palm families. Brontosaurus used to take the delicate leaves from the top of the trees. There was another animal like Brontosaurus known as Diplodocus. But the neck and the tail of it was so slender that it claimed the topmost position. These two animals used to live in the damp or watery places and moved from place to place by floating on water. Weight of their body were so immense (38-45 tons) that they were not able even to move freely on land.

There was another big animal known as Triceratops. They possessed three sharply pointed horns on their head, their bodies were covered by thick skin and their necks were covered by pieces of wavy bones. Perhaps this defended the neck at the moment of attack.

The stegosaurus appeared to be very peculiar to look at. The whole body was covered by hard skin. There were two sets of bones at the tip of its tail there were long and sharp bony spears which were perhaps used as offensive weapons during dual.

Allosaurus was another big animal. Its body was slender and was provided with a large neck. They had two sets of sharply pointed teeth. It also possessed the dangerous palm in its hind legs. It could jump easily and was very cruel in habit. The gigantic Brontosaurus even was helpless before it.

Tyrannosaurus was much bigger than the Allosaurus and was more ferocious. It was the strongest animal of that period. Its body was covered by hard skin and there were rows of pointed bones on its back. The forelimb of the Tyrannosaurus and Allosaurus was too small so they had to balance their body on their tail. The gigantic Pterodactyle could fly. But they were not birds. They had wings made of thin skin just like the Bats. They also possessed two sets of sharp teeth and a long tail, like lizards. Teronodon was the largest among this race. But it had no tail. They used to hang from trees or from the peak of hills like Bats and could fish from water like water birds.

A peculiar animal was the Tracodon. Its head was blunt and its beak was like that of Ducks. It was gentle in nature and lived on grass only.

These gigantic animals gradually become extinct from the face of earth. According to the opinion of higher school of thought the atmosphere of earth at that period experienced a sudden change. Due to such disturbances the type of vegetation also changed and the change certainly affected those living beings. As a result due to want of food and favourable climatic conditions they died out very soon.

In the changed environment there appeared some new types of animals. They were supposed to be the offsprings of those of reptiles. They were warm blooded animals, so they were able to keep pace with the varied atmospheric conditions of earth. The age of reptiles began approximately 1300 millions

of years ago. From these reptiles evolved birds and mammals in two respective lines of evolution.

The mammals are quite different in nature from the reptiles. The reptiles lay eggs and the youngest come out from the eggs. The birds also lay eggs. But the mammals directly give birth to the young and supply food by special milk producing organs called mammary glands. The body of mammal is neither covered by scales nor by feathers but simply by hairs.

The duck-billed Platypus still lay eggs and hatch them but also have a hairy covering and nurse their young by feeding milk. They preserve certain features intermediate between mammals and reptiles. Again there are gigantic sized Whales the only mammals who live exclusively in water. Though they are air breathing and like other mammals give birth to their young alive yet they never lay eggs. The Ant-eaters and Armadillos are toothless mammals. The young Kangaroos are lured in their mother's pouch.

Lemur, Chimpanzee, Gorilla, Tarsius etc. are the distinctive members of the mammalian group. Among them man occupies the highest position. There are clear cut evidences of the chain of evolution from Protozoa to man the tool using, speech making, biped, social animal. Man possesses the basic generalised mammalian characters and specialised characters of his own.

From that dim dawn of prehistoric era all the animals of the world are growing from generation to generation in their respective lines. The history and also the common aspects of the world for all times speak that the whole animal world had already attained their maximum physique long ago and it is now decreasing. No one knows what will happen if any sudden radical change occurs in the atmospheric condition which is probable at any period. For the present let us rely on our nuclear physicist friends.

Radar is an electronic device in which radio waves are used to locate the exact position of an object in space, which may not be guessed by naked eyes due to the great distance involved, or to some natural obstacles.

The working principle of radar is exactly same as that of an echometer. In echometer sound waves are used to fix the position of an object, such as a cliff. If a hand clap is made at some distance away from a cliff, an echo will be heard. Now, by counting the number of seconds that elapse between the hand-clap and the hearing of the echo, we can tell the position of the cliff, that is, the distance between the cliff and the observer. In radar, very brief and very powerful electromagnetic pulses are sent out. Such pulses can be produced by specially designed thermionic valves, capable of producing ultra high-frequency oscillations. But such pulses are to be sent out at equal intervals. This is achieved by a suitable transformer which works for about a microsecond and there remains inactive for the relatively long time of 40,000 micro-seconds. Now, the problem is, how to measure

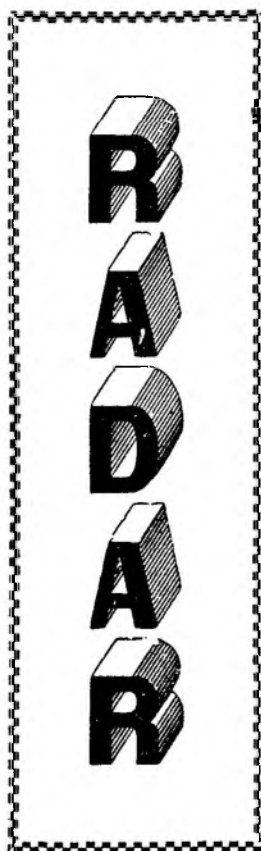
such extremely short intervals. This is however carried out with a cathode ray oscillograph, incorporated in a receiver designed to register the pulse echoes. The cathode ray oscillo-

graph consists of a cathode-ray tube which is provided with two pairs of plates employed to deflect the electron beam horizontally and vertically. In the cathode ray oscillograph, when applied in case of radar, the movement of the spot in the horizontal direction is required to be proportional to time. The arrangement used to achieve this is called a linear time base. If a time-base of the desired number of micro seconds is applied

to the horizontal deflecting plates while the pulse echoes, after passing through the radio receiver, are fed to the vertical deflecting plates, peculiar curves corresponding to echoes received are traced on the fluorescent wall of the tube and the position of the object that sent out the echoes can be accurately determined.

There are several types of radar, constructed so far, the basic principle of which is the same. 'Chain Home' system was the first radar to be introduced in 1935 for the detection and location of approaching aircraft bombers. In the transmitting station fixed horizontal aerials and reflectors suspended from 350 ft. masts were installed. The receiving aerial system, mounted on a wooden tower about 250 ft.

high and hundred yards away from the transmitting aerial was made up of two pairs of aerials fitted with radio-goniometers. The wave length used in this

Nileema Hazarika
Fourth year, Science

system was 10 metres. In 1939, 'Chain Home Law' System was designed in which transmitters, capable of ranges exceeding 100 miles operated on ultra-short waves of 1.5 metres. The aerial was of the order of few yards. They were mounted on a turn-table, rotated about a vertical axis at a slow speed. The same aerial was used both for reception and transmission.

All these systems however, suffered from a common major defect due to width of the radio-beam. As a result, instead of a real spot for a particular echo an extended patch was obtained. Due to this drawback, the position of a particular object could not be precisely determined. In 1939, under the leadership of Prof. Oliphant, a team of English Scientists solved the problem, successfully. Dr. J. T. Ramdall produced new radar magnetron valve capable of generating high power in antimetric wave lengths, by applying the resonant cavity magnetron.

A magnetron is nothing but a diode valve consisting of a filament and a cylindrical anode around it, to which a homogeneous magnetic field in a direction parallel to the cylinder axis is applied. In the actual design the anode was split into two valves which were connected in pull-push fashion. When a potential difference was applied to the split anodes, high energy oscillations were produced. But the output power of the valve was low. The power factor was however increased by adding resonant cavity to the split anode magnetron. A resonant cavity is a chamber, enclosed by highly conducting metallic plates and provided with suitable devices for admitting and removing electromagnetic energy. The anode is replaced by a thick-walled copper cylinder with radial

slots. When an electric field and a magnetic field are applied the electrons acquire a circumferential component of velocity. The electrons are grouped in bunches in the form of the spokes of a wheel. They sweep past the successive gaps at instances when the circumferential component of the electric field strength of the resonator vibration, is opposed to the direction of electron motion. Thus the energy is transferred to the resonator. The microwaves produced by the magnetron are transmitted by some rectangular or circular tubes, known as wave guides. For reception, a similar wave guide with a co-axial cable is used. The 'Ocee' and 'Loran' systems and 'oboe' system of radar have been constructed on the same principle, though designed in different forms.

Radar proves to be a milestone in the progress of modern science and technology. Though radar was first developed during second world war and was used for both defensive and offensive purposes, it has many peaceful uses. High flying planes and ships at sea can get detailed reports of mountains, ice-bergs, rivers lakes etc. on their way and avoid them with radar installations. For safe landing of air crafts, when approaching the air-field, radar signals are important. Rain drops may reflect suitable radar signals and enable meteorologists to forecast weather accurately. Similar pulses may also be used for prospecting buried metal or oil. Microwave radiations have been used to measure low temperatures and study super conductivity and dielectrics.

Thus radar promises much progress in physical science and world prosperity. It is hoped that, radar will be used in an extensive way for human comfort and safety in recent years.

test your brain

Bijoy Krishna Devsarma
Third Year Science

Problem 1. Two absolutely identical trains travelling at the same speed pass each other from opposite directions, one going West, the other East. Which of the two is heavier ?

Problem 2. What is the greatest and least number of Fridays in February ?

Problem 3. A hunter once went one morning for hunting. Going 5 miles East he saw a bear and he killed that. Temptation grew more. He sought one more-prey. But "man proposes, God disposes". He found nothing. So he went another 3 miles. This time he proceeded towards North. Going there he, to his great surprise, found that it was again 5 miles from the starting point. What was the colour of the bear he killed ?

Problem 4. A gentleman was very fond of books though he was not bookish. He bought complete 10 volumes of "Encyclopedia Britanica" and he arranged them all se-

rially in volume. Each volume contained 100 pages, pages beginning from the front cover to the last. There were altogether 1000 pages. But the gentleman was not very careful to see the books whether those were spoilt by any insects or not. One naughty insect began to tear the pages of those volumes and tore all the volumes serially beginning from the front page. How many pages were torn by that naughty insect ?

Peep at fallacy

$$\begin{aligned} 1. \quad 1 \text{ Re} &= 100 \text{ N.P.} \\ &= 10 \times 10 \text{ N.P.} \\ &\quad \begin{array}{r} 10 \quad 10 \\ \hline \times \quad \times \\ \hline 100 \quad 100 \\ \hline 1 \\ \hline 100 \\ \hline = 1 \text{ N.P.} \end{array} \text{ Rupee} \end{aligned}$$

Hence 1 rupee = 100 paise.

2. In the year 1956 Mr. 420, the manager of "Merry Making & Co. Ltd" advertised for a Supervisor. He was ready to offer any pay as the candidate demanded. But the candidate had to agree to have the payment annually. (and to work under the following conditions :

- (i) The candidate was to work 16 hours a day.
- (ii) He was allowed 15 days' casual leave and 29 days medical leave.)

Mr. Bohemian joined the post on 1st January, 1956. He discharged his duty all the year round. On 31st. December '56, he approached Mr. 420 for his pay. Mr.420 then rebuked him much and called him a worthless fellow. The manager said that Mr. Bohemian did nothing in the year. Because, the manager said,

"You, Mr. Bohemian, have availed 52 Sundays, & 52 Saturdays as half-holidays ; slept 8 hours a day ; worked 16 hours a day ; casual leave 15 days & medical leave 29 days ; is n't ?" Mr. Bohemian replied, "Yes, Sir."

The manager, then said, "So you will get nothing as you worked nothing."

The manager interpreted the fact as follows :—

List of non-working days—			
Sundays' holidays	= 52	holidays	
52 Saturdays' halfholidays	= 26	"	
sleeping 8 hours a day i.e. he will be absent for ($\frac{1}{3} \times 366$)			
	days	= 122	days.
He will work for 16 hours a day. i.e. he will not work for 8 hours a day. .. his			
non-working days	= 122	"	
Casual leave	= 15	"	
Medical leave	= 29	"	

Total = 366 days.

i.e. He will not work for 366 days for the whole year. Hence he will work nothing.

Mr. Bohemian had no other alternative and so he went back with frustration.

Answers.

Ans. to Problem No. 1 : The heavier of the two—the one pressing more against the track—is the train moving *contrary to the direction of the Earth's rotation*, that is, the Westbound train. Moving slower round the Earth's axis, it loses due to centrifugal effect, less of its weight than the East-bound express.

Ans to Problem No. 2 : The usual answer is that the greatest number is five—the least four. Without question, it is true that if in a leap-year February 1 falls on a Friday, the 29th will also be Friday, giving five Fridays altogether.

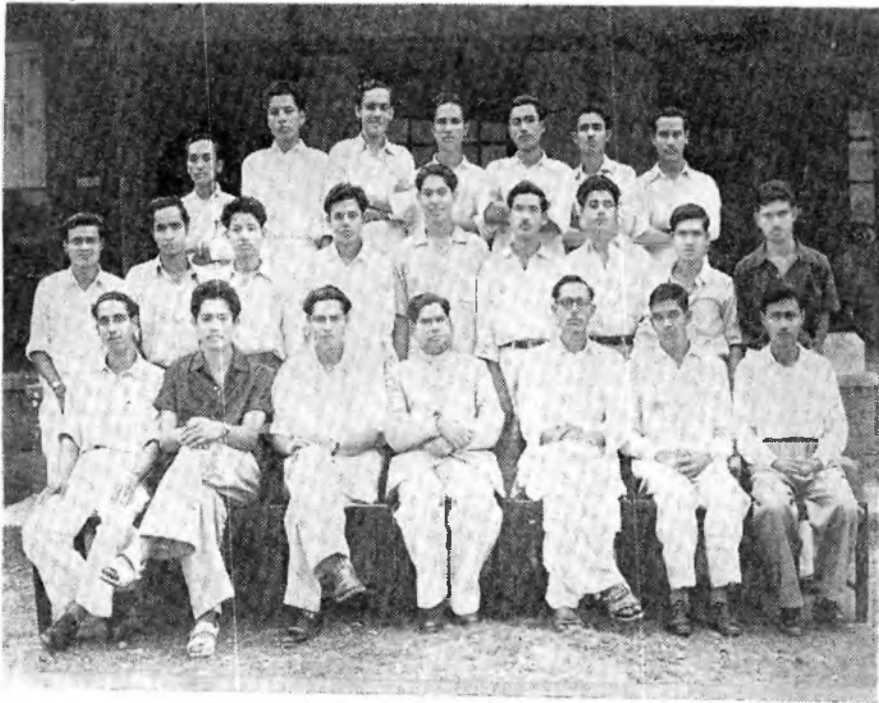
However, it is possible to reckon double the number of Fridays in the month of February alone. Imagine a ship plying between Siberia and Alaska and leaving the Asiatic shore regularly every Friday. Now, the skipper will count the number of Fridays in a leap-year February of which the 1st is a Friday as follows :

Since he crosses the date-line from west to east and does so on a Friday, he will reckon two Fridays every week, thus adding up to 10 Fridays in all. On the contrary, the skipper of ship leaving Alaska every Thursday and heading for Siberia will lose Friday in his reckoning, with the result that he won't have a single Friday in the whole month.

So the correct answer is that the greatest number of possible Fridays in February is 10 and the least—nil.

Ans to Problem No. 3 : The colour of the bear is White. The phenomenon given in the question is possible only in the polar region and the polar bear is White.

Ans to Problem No. 4 : All total 802 pages. The insect need not tear 99 pages of the 1st volume and 99 pages of the last volume too. The insect tore *the volumes serially, not the pages*. Hence (1000—99—99) i.e. 802 pages were torn by the insect.

A group of Cotton College Students participated in 1959-60 Social Service Camping Annual at Bako.

A batch of Cotton College Volunteers who served the thousands of afflicted persons in the North Kamrup flood.

WINNER OF THE 'BEST TEAM'
IN THE ALL ASSAM INTER COLLEGE MUSIC COMPETITION

Sitting : (from L to R) : Prof. U. Sarma (Prof. in-charge), Prof. R. K. Sarma (Vice-President), Principal H. Goswami (President), R. K. Patra (Music Secretary).
 Standing : First Row (L to R) : I. M. Bora, G. Agarwala, B. Chakravarti, M. Baruah, H. Deka, G. Barthakur.
 Standing : Second Row (L to R) : P. Das, E. Das, D. Das, B. Eorah, K. Seal, P. Joaddar
 Standing : Third Row (L to R) : K. B. Guhaneyogi, G. S. Massar, L. K. Shyam, D. B. Guhaneyogi.

'ONE OF THE MOST IMPORTANT DISCOVERIES OF OUR TIME'

On October 28th, 1958, the Swedish Academy of Sciences awarded the 1958 Nobel Prize in Physics to three Soviet Scientists — Pavel Cherenkov, Igor Tamm and Ilya Frank for the discovery and explanation of the 'Cherenkov effect'. Dr. Fredrick Sanger, a British Scientist, was awarded the Nobel Prize in Chemistry. Here is a thumb-nail life sketches of the award winning Scientists:

IN PHYSICS

NOBEL PRIZE WINNER PAVEL CHERENKOV

In 1934, a thirty-year old Soviet physicist, Pavel Cherenkov made an outstanding discovery while working on his M. Sc. thesis in the USSR Academy of Sciences, Institute of physics. The "Cherenkov Effect," as his discovery came to be known, differed greatly from known luminescence and proved later to be originated by electrons moving in matter with speed greater than that of light.

The complex of works in this field conducted by Professor Pavel Cherenkov, D.Sc. (Physics-Mathematical), Stalin Prize Winner, and Academicians Prof. Igor Tamm and Prof. Ilya Frank, who elaborated the theory of this phenomenon, has been awarded the Nobel Prize in science.

Pavel Cherenkov was born in 1904 in the family of a peasant of Voronezh Gubernia. As a schoolboy he displayed brilliant abilities in mathematics. After finishing school, the youth was recommended to the Voronezh State University, the Physico-Mathematical faculty,

from which he graduated in September, 1928, with the Diploma of Physics and Mathematics teacher.

Pavel Cherenkov has been working in science for three decades. His M.Sc. thesis, which he prepared under the supervision of the Late Academician S. Vavilov, then President of the USSR Academy of Sciences, dealt with the luminescence of solutions of uranyl salts subjected to gamma radiation. The research work was finished in 1935, and the next year Cherenkov received his Master of Science Degree. It was in the course of this work that he made his outstanding discovery which has become a landmark in 20th century physics.

When Cherenkov finished his postgraduate course he was retained to work at the USSR Academy of Sciences, Physical Institute where he now heads a department.

After receiving his degree, Cherenkov devoted several years to a detailed study of the newly discovered luminescence. During his work of those years he discovered several new and very important peculiarities of it, which

prepared the ground for the determination of its real nature. In particular, Cherenkov's experimental work resulted in the theoretical works of Igor Tamm and Ilya Frank who first explained the "Cherenkov Effect."

In 1946 Cherenkov, together with Vavilov, Frank and Tamm, received a Stalin Prize for his researches.

The "Cherenkov Effect" is of extreme interest to theoretical and experimental physics and has been widely discussed in the world scientific Press in the last two decades. His work also promoted research on the quantum theory of the "Cherenkov Effect" and other works.

Recently the Italian physicist E. Fermi put forward the theory of ionic deceleration of charged particles based on a generalization of the "Cherenkov Effect." In experimental physics the "Cherenkov Effect" has found application for the more precise determination of energies of super-fast charged particles and for creating detectors separating narrow energy intervals in the spectra of such particles. Works devoted to the application of the "Cherenkov Effect" for studying cosmic rays have also appeared.

Cherenkov's research work embraces not only this field. He took part in studying the luminescence of the nocturnal sky by the luminescence neutralization method, and in other works.

Here is an appraisal of Pavel Cherenkov's work by Academician D. Skobeltsyn :

"A basic feature of Cherenkov's research is his exceeding thoroughness in conducting experiments which ensures the trust-worthiness of his results. In spite of the great number of researches devoted to the "Cherenkov Effect" since his thesis was written, the data obtained

by him retain their importance to this day both from qualitative and quantitative points of view."

The prominent scientist devotes much time to public work too.

NOBEL PRIZE WINNER IGOR TAMM

Igor Tamm was born in 1895. In 1918 he graduated from Moscow University where he has been a lecturer from 1924 till 1941, and from 1954 to date. Since 1934 he has been working also at the Lebedev Institute of Physics. For his great contributions to Physics, Tamm was elected a Corresponding Member of the USSR Academy of Sciences in 1933, and a Member of Academy of Sciences in 1953. Tamm's contribution is especially great in the field of quantum mechanics and its application, in particular, to the theory of irradiation, the theory of cosmic rays and the inter-action of nuclear particles. He suggested the quantum theory of the dispersion of light in solids and developed the theory of the dispersion of light by electrons.

In 1934 he advanced and substantiated mathematically the quantitative theory of nuclear forces. The outline of this theory served as a model for the creation of the modern meson theory of nuclear forces.

An outstanding work of Igor Tamm is his elaboration jointly with Ilya Frank, Corresponding Member of the USSR Academy of Sciences, of the theory of irradiation of electrons travelling through matter at high speeds, the work for which, together with Pavel Cherenkov, he was awarded the Nobel Prize.

Among Tamm's later works it is necessary to note the suggestion elaborated by him jointly with Academician Andrei Sakharov to use an

electric charge in plasma placed in a magnetic field to obtain a controlled thermonuclear reaction.

At present Igor Tamm is working in the institute of physics of the USSR academy of Sciences.

NOBEL PRIZE WINNER ILYA FRANK

Ilya Frank was born in 1908. In 1930 he graduated from Moscow University and began working at the Institute of Physics in Leningrad. Since 1934 he has worked at the Institute of Physics of the USSR Academy of Sciences. He has also been a Professor of Moscow University since 1944. In 1946, for his works in the field of Physics, Ilya Frank was elected a Corresponding Member of the USSR Academy of Sciences. His works are devoted mainly to physical optics and nuclear physics. One of his main works is his explanation of the "Cherenkov-Vavilov Effect" and the elaboration of the theory of this phenomenon jointly with Academician Igor Tamm.

The "Cherenkov-Vavilov Effect" represents luminescence originating when charged particles travel through a medium at speeds higher than the speed of light in the same medium. The phenomenon was discovered by Pavel Cherenkov in 1934 and was first taken for the usual luminescence. Subsequently Cherenkov and Vavilov established experimentally that the luminescence was of a different nature. In 1937 the theory of this phenomenon was elaborated by Igor Tamm and Ilya Frank on the basis of classical electrodynamics. They established also that the luminescence possessed

directivity distinguishing it from ordinary light and representing an optical phenomenon accompanying super-light speeds. Subsequently, the results of these works found wide application in modern experimental technology.

Together with the Soviet scientist L. Groshev, Frank carried out fundamental research of certain phenomena in the field of quantum physics. He also carried out with his assistants a series of researches in problems of the physics of neutrons. For his outstanding work the Soviet Government awarded him the Order of Lenin and other orders and medals. At present Ilya Frank is working at the Institute of Physics of the USSR Academy of Sciences.

... IN CHEMISTRY

NOBEL PRIZE WINNER Dr. SANGER

Dr. Frederick Sanger, F.R.S., of Cambridge, was recently awarded this year's Nobel Prize for Chemistry by the Royal Swedish Academy of Science. The award was made for Dr. Sanger's research into proteins and insulin. Dr. Sanger was born in 1908 and educated at Bryanston School and St. Johns College, Cambridge. At Cambridge University Dr. Sanger carried out research in Biochemistry and was awarded the Beit Memorial Fellowship for Medical Research 1944-1951. In 1951 he won the Corday-Morgan Medal of the Chemical Society and in 1954 gained a Fellowship of King's College, Cambridge. Dr. Sanger has written many papers on the Chemistry of Insulin and has been on the staff of the Medical Research Council since 1951. He was made a Fellow of the Royal Society in 1954.

mainly light
 -sc nonen
 ,ytnenpaa
 -de aqilca-
 .vgoe

.I taltak
 -to laltak
 to field of
 aid with in
 to amoldo
 gmbnata
 ed him the
 -br mcaha-
 t the Insti-
 of Science

YRTSIM

SCIENCE HOLDS THREAT AS WELL AS PROMISE

2'1992 in
 in Swedish
 was made

The fortysixth session of the Indian Science Congress was held in Delhi from the 21st to the 28th January under the presidentship of Dr. A. Lakshmanaswami Mudaliar, Vice-Chancellor University of Madras. This is the third time that the Delhi University is the host to the Association in organising the Science Congress.

From a humble conference of Scientists in India in 1914, the Indian Science Congress has attained the status of an international assemblage of Scientists for over a decade now. The story of growth of Indian Science Congress Association which annually holds the Science Congress in January from very small beginning 46 years back to its present position as a premier Scientific Society is interesting. A couple of years before the first conference was held two British Chemists, Prof. P. S. Mcmahor and Prof. J. L. Simonsen had decided that it would be very useful to have the Scientists' meeting

MOMENTOUS CHOICE BEFORE MANKIND

2'1992 in
 in Swedish
 was made

annually in India where papers could be read and discussed, the proceedings being published in the form of an annual report. Accordingly a circular was issued to Scientists in India to know if they liked having an association which could arrange a scientific conference each year in the more populous towns in the country. The general response was encouraging and a group of 17 men of Science met in the premises of the then Royal Asiatic Society (now the Asaitic Society) on the 2nd november 1942 under the presidentship of Dr. H. H. Hayder, to work out how to implement the two British professors' scheme. A plan was chalked out and the First Indian Science Congress was held in 1914 under the presidentship of the Late Sir Ashutosh Mukherjee. Scientist attending the conference from all over the country totalled 105.

Even with the holding of the First Session

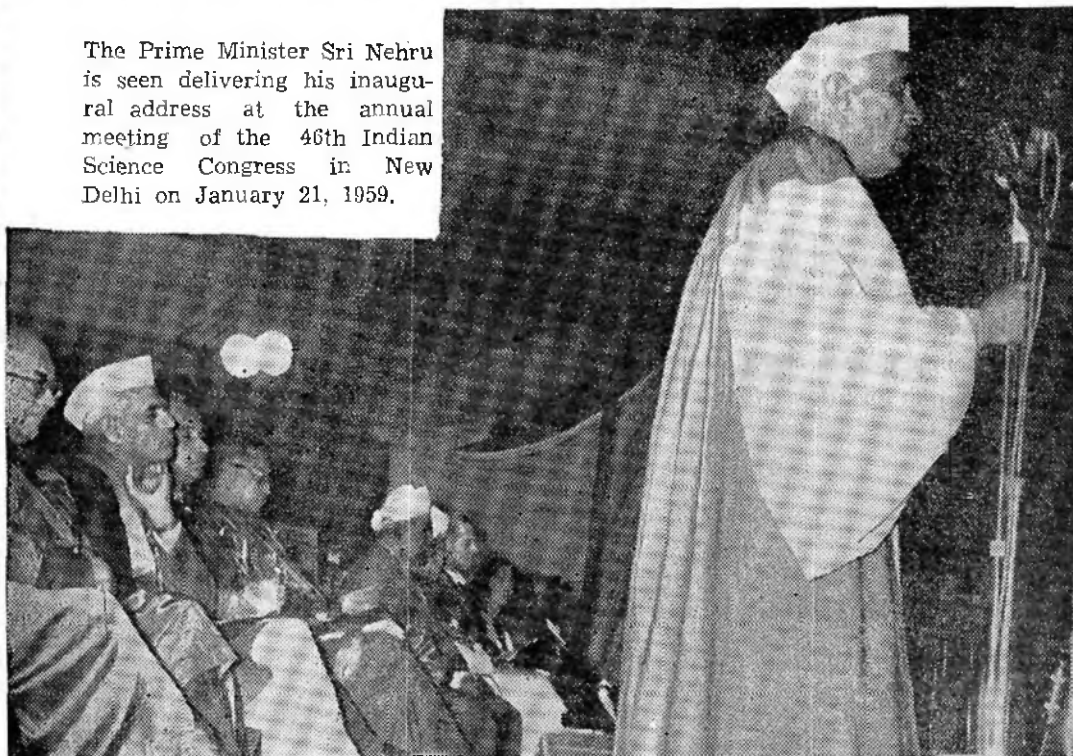
science congress blooms into a world conference

it was evident to the organisers that it aroused a tremendous interest in Scientific circles and chances of the conference attracting larger and larger attendance were bright. At every successive session the rise whether in attendance or in number of papers read was well marked indicating a continuous and impressive

FORTY SIXTH SESSION

The 46th Session of the Indian Science Congress was held in the grounds of Delhi University. As has become customary in the past few years the Prime Minister Sri Nehru inaugurated the session. Though he

The Prime Minister Sri Nehru is seen delivering his inaugural address at the annual meeting of the 46th Indian Science Congress in New Delhi on January 21, 1959.

growth of organisation. The Silver Jubilee Session of the Indian Science Congress which was held in Calcutta in 1938 forms a turning chapter in the history of its growth. It was at this Jubilee that the participation of Scientists from various countries abroad was initiated. Apart from the beneficial effects of such international contact on the development of Science in India which is self-revealing, it has a far-reaching influence in promoting a feeling of brotherhood among scientists.

has spoken on the same theme often before, it remains grave enough to bear reiteration—whether mankind, which has the power to choose, will prefer Science as creator or destroyer. He recalled Robert Oppenheimer's remembering, after seeing the test explosion of the first atom bomb, the words of Gita that spoke of the "splendour of a thousand suns blazing from the sky" and regretted that the splendour was used for destruction. Sri Nehru asked Scientist to look into the hearts of human beings and integrate their the

results of their research with aspiration of humanity.

Dr. Mudaliar, in his presidential address also referred to the modern world's inescapable dilemma in not being able to interpret ultimate purpose of Science. He spoke of the immense debt which medicine owes to Scientific discoveries during the last half century. In other branches of Science also the advance had been wonderful particularly during the world war 11 and after it. Dr. Mudaliar draw the attention of the congress to the powerful influence of Modern Physics, the miraculous drugs and instruments of phenomenal precision. Turning to the progress of science in India Dr. Mudaliar described how the whole environment had been changed since Independence. He remarked that talent was still being drawn away from Science by the attraction of other vocations. Finally

Dr. Mudaliar appealed for unrestricted and disinterested fundamental research, quoting J. J. Thomson's words : 'research in applied Science leads to reform ; research in pure Science leads to revolution.'

The attendance of foreign Scientists at this session was largest as compared with any other congress held in the past. The British Association for the Advancement of Science with which the Indian Science Congress has an arrangement of exchange of delegates at their respective meeting was represented by H. R. H. Prince Philip. While delegation from about twenty other Scientific academies abroad were also attended the session. Besides individual Scientists like the Head of the Department of Biochemistry, Uppasala University, Sweden, Prof. Arne Tiselius N. L. and the president of the National Research Council, Canada, Dr. E. W. R. Steacie F.R.S. were also distinguished visitor in this session.

COLLEGE week EVENTS

RESULTS OF THE ANNUAL FINE ARTS COMPETITION, 1959

Assamese Essay : অসমীয়া সাহিত্যত হাস্যৰস

1. Jyotipada Dev Choudhury,
2. Dipti Kanta Hazarika,
3. Pratap Chandra Bhagawati,
Nurul Amin Kabir.

English Essay : Modernity among the students 2nd Nirod Kr. Das.

Bengali Essay : আধুনিক বাংলা ছোট গল্প

1. Jharna Dutta,
2. Jasobanta Bhatta,
3. Tirthankar Bhatta,
Biswaranjan Banerjee.

Hindi Essay : হিন্দী সাহিত্যকী ব্যাঞ্জি

1. Harimilan Sahi,
2. Madanlal Agarwala,
3. Brij Mohan Agarwalla.

Assamese short Story

1. Saudul Islam, পুতলা নাচ
2. N. N. Tamuly, সাকী
3. Atul Sarma. চিম্বায়ণ্ট

Bengali short Story

1. Jharna Dutta, মিভা.
2. Pravas Nag, মৰিচীকা
3. Biren Acheryya. ছুৰাশাৰ চৰ

English short Story

- 2nd. Sachin Barua. Malignant Fate

Assamese Poetry

1. Bishnu Dutta, কমা প্ৰাৰ্থনা
2. Indra Prasad Hazarika, মৃত্যুঞ্জয়ী
3. Atul Sarma. নিবেদন : বোঁবলৰ : অশান্ত

Bengali Poetry

1. Jharna Dutta, স্মৃতিৰ অটলে
2. J. Bhatta. আকাশেৰ চীফ

English Poetry

- 3rd Sashi Ranjan Nath. My Invention

Assamese recitation

1. Sachin Barua,
2. Bani Chakravarty,
3. B. K. Dev.

Bengali recitation

1. Sabita Mitra,
2. Sachin Barua,
3. B. K. Dev.

English recitation

1. Sachin Barua,
2. Farida Hannan,
3. Akhil Deka.

Hindi recitation

1. Madanlal Agarwall,
2. Miss Indu Bala,
3. Miss Arunima Barua.

Sanskrit recitation

1. Miss Bani Chakravarty,
2. Miss A. Barua,
3. Miss S. Mitra.

Persian recitation

Md. Mahabat Alam.

Pencil Sketch

1. Purabi Dutta.

Water Colour

1. Manik Goswami,
2. Suravi Dutta.

Line Drawing

1. Manik Goswami.

Photography

1. Prafulla Kr. Das,
2. Ganesh Ch. Das,
3. Ananta Kr. Das.

Khayal : Spl.

B. D Bura Gohain

Bhajan

1. Ajit Chakravarty,
2. T. Roffique,
3. Mridula Baruah.

Bangeet

1. Rekha Choudhury,
2. Lalit Shyam,
3. Sonali Hazarika,
Prabhash Nag.

Bargeet

1. Rekha Choudhury,
2. Dwijesh Sarma.

Assamese Modern Song

1. T. Roffique,
2. L. K. Shyam,
3. Sonali Hazarika.

Bengali Modern Song

1. Prabhash Nag,
2. Lalit Kr. Shyam,
3. Anish Das.

Rabindra Sangeet

1. Mridula Barua,
2. Prabhash Nag,
3. Ajit Chakravarty.

Gajal

Spl. : T. Roffique.

Tribal Song

Spl. : L. K. Shyam.

Bihugeet

1. Naren Bhagawati,
2. Bijoy Sarma,
3. Hem Barua,
Miss Kushum Bardolai.

Bianam

1. Rekha Chowdhury,
2. Hemalata Deka,
3. Kushum Bardolai
4. Dwijesh Sarma.

Ainam

1. Naren Bhagawati,
2. Sonali Hazarika.
3. L. K. Shyam.

Flute : Spl

B.D. Bura Gohain.

Esraj

1. K. P. Seal,
2. Anita Kar.

Tabla

1. Khagen Bhuyan,
2. Labanya Goswami,
3. Bipul Kr. Bora.

Khol : Spl.

Tileswar Bania.

Embroidery

1. Miss Purabi Dutta,
2. Miss Surupa Das,
3. Khagendra Kr. Bhuyan.

Lace Work

1. Miss Surupa Das,
2. Miss Indu Bala.

Weaving : Spl.

Miss Surupa Das.

ONE ACT PLAY COMPETITION**Best Actor**

Pradip Barua in "Birds of a feather".

Best Play : স্মৃতিবী গেক্কেলী

Participants :

1. Biren Das,
2. Sachin Barua,
3. Devananda Das,
4. Prabin Das,
5. G. Barthakur,
6. Biren Datta,
7. Miss Bani Chakravarty,
8. Miss Hemalata Deka,
9. Miss Mayashree Barkotoky,

Director : Biren Das.**BEST COLLECTORS**

1. Umesh Chandra Barua,
2. Pramode Ch. Chakravarty,
3. Miss Surupa Das,
4. Biren Kr. Bishaya,
5. Prabhat Sarma,

6. Dulal Roy,
7. Arabindalal Pathak,
8. Muyodul Hoque,
9. Manoar Ali (Manu),
10. Abdul Muldt (Rana),
11. Mihir Kr. Senapati.

Best Man : SACHIN BAROOAH**RESULTS OF THE GYMNASIUM AND SWIMMING COMPETITION****BARBELL PLAYING**

1. P. Rajkonwar.
2. S. N. Sangma,
3. B. Das & Ashoke Das.

GROUND EXERCISE

1. K. Phookan,
2. B. Buragohain & M. Gogoi,
3. B. Das, & S. N. Sangma.

CHEST EXPANDING

1. Ashoke Das,
2. B. Das & K. Phookan,
3. S. N. Sangma, & M. Gogoi.

BOYS' SKIPPING

1. Amrit Das,
2. K. Ahmed,
3. L. Basumatari.

GIRLS' SKIPPING

1. S. Hazarika,
2. S. Barkakoty,
3. O. Bora.

WEIGHT LIFTING**'A' GROUP.**

1. P. Rajkonwar
2. Ashoke Das.
3. P. Sonowal

'B' GROUP.

1. S. N. Sangma
2. P. Das,

PARALLEL BAR

1. P. Das,
2. P. Rajkonwar,
3. B. Buragohain.

MUSCLE CONTROLLING

1. S. N. Sangma,
2. T. Mitra,
3. P. Rajkonwar.

ASANAS

1. A. Basumatari,
2. B. Buragohain,
3. H. Goswami.

BEST PHYSIQUE

S. N. Sangma (Mr. Cotton 1959).

BEST MAN—PABAN RAJKONWAR

Swimming

100 metres FREE STYLE

1. L. J. Singh
2. A. Choudhury
3. Ashoke Das

100 metres BACK STROKE

1. L. J. Singh
2. M. C. Pegu
3. R. Deka.

RESULTS OF THE ANNUAL GENERAL SPORTS

Boys' Events

20,000 metres race

1. Mohendra Borgohain,
2. Kutubuddin Ahmed,
3. Hasan Ali,
4. Pramode Kalita,
5. Amrit Das,
6. Sujit Gohain,

7. K. Basumatary,
8. Akhil Sarkar,
9. Rohini Kumar Sonowal,
10. Dandi Handique.

10,000 metres race

1. Kanak Das,
2. Amrit Das,
3. Promode Kalita,
4. Akhil Sarkar,
5. Nurul Kabir,
6. Arunuday Choudhury.

5,000 metres race

1. Md. Hasan Ali,
2. Mohendra Borgohain,
3. S. N. Sangma,
4. Matiur Rahman.

15,00 metres race

1. Hasan Ali,
2. Matiur Rahman,
3. Mohendra Borgohain.

400 metres race

1. Sujit Gohain,
2. Bimal Lahkar,
3. Hasan Ali.

800 metres race

1. Hasan Ali,
2. Kutubuddin Ahmed.,
3. Mohendra Borgohain.

200 metres race

1. Sujit Gohain,
2. Bimal Lahkar,
3. Habibur Rahman.

100 metres race

1. Ashotosh Ghoshal,
2. Bimal Lahkar,
3. Sujit Gohain.

200 metres hurdles

1. Jnyan Roy,
2. Chitta Borthakur,
3. Asotosh Ghoshal.

100 metres hurdles

1. Chitta Borthakur,
2. Asotosh Ghosal,
3. Sujit Gohain.

400 metres hurdles

1. Sujit Gohain,
2. Surya Kr. Boro,
3. Asotosh Ghosal.

Javelin throw

1. Pratap sonowal,
2. Madan Kakati,
3. J. Lalmachuana.

Discuss throw

1. Pratap sonowal,
2. Madan Kakati,
3. N. Hussain,

Hammer throw

1. Prafulla Dutta,
2. Madan Kakati,
3. Pratap sonowal.

Shot Put

1. Madan Kakati,
2. J. Lalmachuana,
3. Lasanga.

High jump

1. Madan Kakati,
2. Jnyan Roy,
3. Naren Dutta.

Running Broad jump

Jnyan Roy,

2. Chitta Borthakur,
3. Naren Dutta.

Hop step and jump

1. Naren Dutta,
2. K. Basumatari,
3. Chitta Borthakur.

Pole vault

1. N. Hussain,
2. Naren Dutta,
3. C. Sangma.

Slow cycling

1. Ajit chakravarty,
2. Hem Boruah,
3. Hatim Ali.

Girls' events**2 miles walking race**

1. Bani Chakravarty,
2. Chitra Choudhury,
3. Sone Borkakati,
4. Renuka Das,
5. S. Basumatari,
6. Winne Marak.

400 metres race

1. Sone Borkakati,
2. Farida Hannan,
3. Hemalata Deka.

200 metres race :

1. Hema Lata Deka,
2. Sone Borkakati,
3. Winne Marak.

100 metres race

1. Farida Hannan,
2. Hema Lata Deka,
3. Sone Borkakati.

80 metres hurdles race

1. Bani Chakravarty,
2. M. Sengupta,
3. Sone Iraloo.

Balance race

1. Jharna Chakravarty,
2. Amongla,
3. Farida Hannan.

Javelin throw

1. Amongla,
2. Sanoo Iraloo,
3. Sudhamati.

Discuss throw :

1. Amongla,
2. Sanoo Iraloo,
3. Sone Borkakati.

Shot put

1. Amongla,
2. Sanoo Iraloo,
3. Bani Chakravarty.

Arrow Shooting

1. Amongla,
2. Noorie,
3. Mingi.

Three Legged race

1. Hemalata Deka and Sone Borkakati,
2. Bani Chakravarty and Eliza Katakai,
3. Arunima Baruah and Kusum Bordoloi.

Running Broad Jump

1. Sone Borkakati,
2. Sanoo Iraloo,
3. Winne Marak.

Relay race for Boys

Winner : 1st year class.

Relay race for Girls

Winner : 1st year Class.

Relay race Mixed

Winner : 1st year Class.

Professor's Tug of War

Winner : Science Section.

Professor's race

1. D.N. Bezboruah,
2. B. Deka,
3. H. Sarma.

Volunteers race

1. Ranjit Gogoi,
2. Gunin Bordoloi,
3. Chandra Gogoi.

GO AS YOU LIKE

1. Jharna Chakravarty. (Khasi girl).
2. Hiron Bora. (Egg vendor).
3. Pradip Kr. Boruah (the Bhutia)

Menials race

1. Bandhuram,
2. Bali Mali,
3. Bikram Mali,
4. Karailal.

Champion for Boys : Md. Hasan Ali,
Champion for Girls : Miss Sone Borkakati.

**RESULTS OF THE ANNUAL DEBATING
AND EXTEMPORE-SPEECH
COMPETITION 1959.**

Debating Competition

1. Ghana Gogoi,
2. Jiten Barpujari,
3. K. P. Menan,
4. Niranjani Kanti Das,
Madan Agarwala.

Extempore-Speech Competition

1. Niranjani Kanti Das,
2. Girish Sarma,
3. Jiten Sarma.

-----college

-----union

-----society

Secretarial Reports

General Secretary

First of all I must offer my heartfelt thanks to the Cottonians for giving me the opportunity of serving them as the General Secretary for the year 1958-59.

Since its inception on the 29th November, 1958, the present Executive Committee sat for two times including the Budget Session and have just finished the first half of its term when I am writing this report. We have done a lot, but much more remains to be done in the latter half of the term.

Apart from a number of ordinary functions and meetings, I suppose our happiest days

were those in which we celebrated the Annual College week with increased participants and colourful programmes.

Vice-Chancellor Dr. S.K. Bhuyan and Inspector General of Police Sri S.M. Dutta, an ex-Cottonian, addressed the students in a meeting. We had the opportunities of attending lectures on Education and Planning by eminent educationists and economists organised by the Cotton College Teachers' Association. Besides, the English Literary Society of our College invited Dr. M. Ganguli of Gauhati University, who delivered a lecture on Shakespeare.

The necessity of College Badges for uniformity and unity, the need of a film projector of our own and the want of a separate Union Hall has been keenly felt by the students of our

College for the last few years. It is a matter of great rejoice that these three wants have been fulfilled. Now, College Badges are at our disposal and students may have it by bearing half of its cost price. After the summer vacation, for the first time the Cotton College Union Society is going to start regular film shows of educative value with its own projector. The construction of the Union Hall has been started early this year. I do hope with pride and joy that its completion will raise a bogey of hope in the minds of the Cottonians. We are also very happy that one more keenly felt necessity has been fulfilled with the introduction of Commercial Geography in I.A. and Education and Geology in degree courses of our College from this year.

But mention must be made of our long-felt needs yet to be fulfilled. These are described elsewhere by the various Secretaries. I like to simply draw the attention of the authorities concerned to the improvement of the New Field, the one and only football cum cricket field for two thousand students of our College with the old dilapidated pairlion, the extension of the Arts Building and to the proposed construction of three Boys' hostels around the New-field. Besides the need of a tap recorder for the Union, starting an "Wall Magazine" in our College, introduction of Identity Cards for the students and the construction of an well-equipped swimming pool frequently comes to our mind. Let us see what we can do in these directions. We will carry on the struggle for the fulfillment of our badly wanted needs till the last minute of our term in the Executive Committees. In these matters any suggestion from any student of our College will always be welcomed.

Prabhat Chandra Phukan.

Cultural Secretary

I take this opportunity to thank the cottonians for giving me the proud privilege of serving our 'Alma mater' as a member of the Executive Committee of the Cotton College Union Society. At the same time I sincerely apologise for various acts of omissions and commissions in holding the annual function of the cultural affairs section. The cultural affairs section thanks to the efforts of the students and the able guidance of the teachers. It must however, be admitted that owing to the stringency of funds we have not been as useful and active

as we would like to be. We strongly feel that our activities need expansion and acceleration. We want to hold dramatic performances, elocution tests, literary symposium and other cultural programmes as often as possible. We only hope and trust the cultural aspirations of the cottonians will be appreciated by the authorities and necessary funds will be made available for making these ends.

The importance of the cultural function can hardly be overstressed. So far this year's performances are concerned, one unwanted remark must I make, i.e.—the interest of the Cottonians towards the fine arts, competition is decreasing instead of having a steady increase. I would like to request the Cottonian friends as well as also to the future Cottonian, to look after this 'babe' of the union society, without whose co-operation and affection the 'babe' will be nipped in the bud. It would not be out of place if I express my expectation that the authority as well as the leading Cottonians should try to foster

upon the students interest towards this section of the union society.

So far the arts exhibition and the Cultural symposium are concerned, I am proud enough to declare, it is quite satisfactory. Our exhibition was inaugurated by the famous historian Sri Benudhar Sarma, the ex-president of the Assam Sahitya Sabha. Again in the cultural symposium, Mr. Justice Holiram Deka of the Assam Highcourt was the guest-in-chief. Prof. Dr. Prafulla Dutta Goswami of Gauhati university read out a script on 'Aspects of modern English novel' while Sri Homen Borgohain spoke on modern Assamese short-story. Profs. M. Bora and N. K. Barua also spoke on the subjects. Sri Divakar Goswami, Ex. D.P.I. Assam was the guest-in-chief in the fine arts competition while our beloved Principal Sri H. C. Goswami presided over both the competition and the cultural symposium.

Premadhar Sarma.

General Sports

The annual general sports of this year was completed with its all round success. A great number of competitors took part in each events of the sports. The standard of sports is also on the way of progress. This year, with the help of some sports-lovers I was able to introduce two new items in the boys' events, and they are the 20,000 metres race and 400 metres hurdles race, whose inclusions will ever be adding the now glories to the history of our college sports. And I hope, rather, this is my earnest request to

the future cottonian-athlelets, that they will try every year in future, to introduce more and more such new items.

This year, in the "FIFTH ALL ASSAM INTER COLLEGE SPORTS FESTIVAL", although our college team did not shine remarkably like the past years, yet it could earn glories to its best. The principal cause of this failure lay in the fact that all our athelets were prevented from a single practice. Because the period during which this festival was held, was the time for sitting in the examination hall and not for playing games and sports in the field. Moreover, due to this inconvenience of time, most of our good athelets had failed to avail the chance of participating in the sports festival. I do not say these words to express a lame excuse for our failure. Failure, we have accepted in happy spirit. But we feel the necessity of recording our resentment at the fixation of not-too-happy time for such competition where there participation is bound to recur and which might tend to involve a wastage of public money for nothing. That is why, I must draw the attention of the authority concerned (i.e. the Gauhati University sports Board), to these few defects on their part and to have this celebration of the sports festival during a period at which all the athelets are free from their college examination as well as from university examination, so that they can participate with their best forms and spirits, failing which the very idea of Inter-varsity sports might be frustrated. Next I like to draw the attention of the college authority to the fact that the present condition of the college ground is the worst of its kind; and I hope, the authority concerned will in immediate future adopt adequate measures for the improvement of the ground.

Moreover, due to the paucity of the fund many important things are being left undone. I hope, in the near future, the authority will allot a bigger amount to this section for its all-round improvement.

Lastly I offer my best wishes to the athletes so that they may shine up in their future life, and also to the athletic section for its all round success in the future.

Lakshinath Gogoi.

Boys' Common Room

I am thankful to the Editor, Cottonian for giving me the privilege of placing the report of my section in print before the Cottonians.

From the very day of my installation I have noticed that our Common Room is often engaged with other affairs, such as, examination, meetings etc. But I hope the crying need of our students will be soon fulfilled by the "New Union Hall" which is going to be build.

This year we are fortunate enough to possess a good number of table tennis players. We have got also good Carrom and chess players. I hope the Table tennis players will prove to be the best team in the next Inter College T. T. Competition. I offer my best wishes to them.

In my concluding lines I invite the students to take part in the ensuing annual College Championship.

Gunin Bordoloye

Girls' Common Room

First of all I thank the editor for giving me the opportunity of writing a column

of the annual report in the esteemed college magazine.

Though the present Common Room is quite satisfactory, yet looking at the growing pressure by the increase of girl students, it deserves extension to offer them full facilities.

At present two dailies and one weekly paper are there. But it is regrettable that the fund does not permit me to provide with more progressive and modern journals. It need not be pointed out that we feel the need of a monthly woman journal in the Common Room.

We are provided with several kinds of indoor games, besides I had the opportunity to bring some more new indoor games. As my tenure is not over I expect to provide with new table tennis board in near future.

This year the celebration of Saraswati Puja was performed in a peaceful manner for which I pay my heartiest thanks to those who helped me a lot.

Lastly I gratefully acknowledge the help and guidance offered by our incharge prof. Saroj Dutta.

Surupa Das

Debates and Symposia

At the very outset I thank the general students of Cotton College for giving me the chance to serve them as the secretary of this Section. The modern world to-day is governed more by the word than by the sword. It is but natural that good speakers and debaters have a powerful say on the affairs of the world. We live in a democratic country and in the democratic way of life the art of

debating has a very important place. So it is not necessary to explain the importance of debating and symposium in College life.

By the beginning of the session I had the opportunity to hold the "Gauhati Inter-College Debating Competition" and it was a very successful function. The Annual Debating and Extempore-Speech Competition was organised as usual along with the "College-Week Festival". This year a greater number of students participated in the competition.

But I cannot but mention that participation of the lady students was not very encouraging. Principal Hem Barua M.P. acted as the speaker and Principal Nilamani Singh of Imphal College, Prof. Mahendra Bora and Prof. Anandeswar Sarma acted as the judges in this Annual Competition which was held in the College Pandal. Our College team participated in the Gauhati Inter College Debating Competition and in both the All Assam Inter-College Debating Competition organised by the university sports-board and the Rotary Club of Gauhati. It is to be mentioned that our section gave full co-operation in the Symposium organised by Cotton College Teacher's Association. This year we have proposed to organise an Inter University Debate at Gauhati for the first time in our State and for this a preparatory Committee has been formed with the representatives of the local colleges of Gauhati. At last I offer my thanks to my Prof-in-charge Sri Dilip Kumar Barua whose advice and help have enabled me to make the different functions successful.

Pramode Chandra Chakravarty
Music

On the 11th January '59, we performed the

Annual Music Social as a part of the 'College Week'. To make it successful, we received sufficient help, both from our respected professors and loving Cottonians. So I offer my thanks to all and hope such co-operation in future.

It is for the sixth consecutive years we have won the title "BEST TEAM" in the All Assam Inter College Music Competition. Besides this honour, we have earned, this year, the honour of "BEST ACTRESS" and all three prizes in the "KHEYAL" Competition.

At the end of my report, I thank my Prof-in-charge U. Sarmah and the artists for their help to me and service to the College, though they had to face some difficulties on the eve of examinations.

Following are the results of the A.A.I.C.M.C. in which we have won the position :—

Kheyal :—

- 1st. Pranabesh Joaddar.
- 2nd. Dipti Bhusan Guhaneyogi.
- 3rd. Kanti Bhusan Guhaniyogi.

Bhajan :— 3rd. Mridula Baruah.

Bargeet :— 3rd Apurba Kr.Das.

Rabindra Sangeet :— 1st. Mridula Baruah.

Western Song :— 3rd. Ganold Stone Massar.

Spanish Gitar :— 1st. Ganold Stone Massar.

Esraj :— 1st. Kalipada Seal.

Dance (Bharat Natyam) 2nd. Nandita Baruah.

Modern Creative Dance :— 3rd. Nandita Baruah.

Satria Dance :— 3rd. Nandita Baruah.

One act play :—

2nd prize 'Sutiri Gandheli'

Written by—Prof. Mahendra Borah.

Ranjit Kumar Patra

Social Service

At the very outset of my annual report I beg to express gratitude to my dear Cottonians for giving me the kind privilege to serve them as their Social Service Secy. Again at the same time I am thankful to our editor Mr. Nagen Talukdar for giving me the privilege to submit a report about the working of the portfolio I hold as the Secy.

Just after taking over the charge of the portfolio we the Social Service Volunteers sold flags on Flag Day and collected a handsome amount. During our College Week our Volunteers had done a very good and meritorious services rendered ungrudgingly.

It is most gratifying to note that some of our Volunteers went up to do humanitarian services by donating blood on the 14th February 1959 to save the life of a patient lying in the Civil Hospital, Gauhati. But unfortunately the wretched patient could not be saved and we carried the dead body to the cremation ground.

During the tenure of my secretaryship I attempted to open a First Aid Class in our College but unfortunately I did not receive the requisite response from the Cottonians. So I had to drop this proposal. It is needless to say about the importance of opening such an institution from the humanitarian point of view and I hope we will meet success to such a noble cause in the future.

If fund allows we have a mind to go out for social service works in the rural areas after our annual examination is over.

I find this an opportunity through the columns of our College magazine to express my

greatfulness to my Prof. in charge K. M. Pathak for his help and able guidance to me in the discharge of my duties as the secretary and also to my colleagues for their kind co-operation.

Arabindalal Pathak

Minor Games

This year though we have not very good players in Badminton still the standard produced by the general players was higher than the previous year. This year the number of participants in the competition of all branches surpasses the previous records. We could not do well in the fifth A.A.I.C.S.F. The new comer Sri Jogada Bhuyan done well but Sri Jatin Bora fails miserably. With more

practice and concentration this with pleasure I must say that experts have opined that Sri Jogada Bhuyan has a bright future. In girls section Miss Oli Bora has done well, though she is to overcome her nervousness in critical stages. Though our volley-ball team is one of the strongest team still it is not a balanced one. Due to lack of practice the team is not well balanced and every body get easily nervous. In the last I.C.S.F. we lost to M.C. College in the semi-final. We beat them in the first game and in the second game they won. But in the last deciding game after leading (8-1) points we lost to them at final call (15-12). In this respect, we must praise the stamina of our Players. Once we have reputation to our credit in the Minor games section. We won for many successive years both Volley and Badminton trophies.

At last I pay my gratitude and thanks to my Cottonian friends who co-operate with

me. Lastly I thankfully acknowledge the help and guidance offered by our Prof-in-charge in running the game.

Ranjit Kumar Gogoi

Foot Ball

I have great pleasure in writing this secretarial report which is but a synopsis of my undertaking ; its success and failure in the tenure of my office. But before presenting the report I offer my warm and sincerest gratitude to those who helped me in succeeding this privilege.

Foot-ball is not a mere amusement of life in the true sense of the term, but it has a far reaching benign effect which helps in improving our physical and mental faculties and bringing the world into close contact as well. Football is one of the games which has been attracting a great deal of notice and popularity among the youngsters recently.

Our college team established a fine tradition in this field since its inception ; but owing to manifold handicaps unfortunately, last year our College team could not command respect in the "All Assam Inter College Football Tourney", held at Dibrugarh. The first handicap to our football athletes is the lack of opportunity of proper practice. The standard and even the technique of field football has advanced so much that the need for coaching to our young aspirants has been increasingly felt. Under coaching, with an expert handling the teaching process in a scientific and progressive way, individuals become skilled, talented and expert performer according to their ability and interest in a particular position. It stands to

our discredit that coach has never been invited to impart instruction to our athletes. I, therefore, draw the attention of the authority concerned to look into the matter without any procrastination and thereby produce some outstanding sportsmen in future.

The second defect is being the deteriorating condition of the play ground. I am very much surprised to note that the authority concerned has taken no step for the permanent improvement of the play ground inspite of the repeated request of the previous secretaries.

I feel proud to note that our College team participated in the Gauhati Inter Institutions League and won the team championship last year. During the past for so many years our College has had the privilege of producing a number of outstanding football players. Among the present outstanding players mention may be made of Sri Akhil Deka, who represented the Gauhati varsity team as a Vice-Captain. Besides him, Sri Binod Baruah and A. Ghosal represented the said team. Another promising player Chawjit Gohain represented state team and other teams in a series of all India Major Tourney. Our all round athlete Sri Devananda Das was awarded Football Blue this year. I wish them all bright future in this field. I am highly obliged to football in-charge Prof. D. Gogoi and Prof. A. Rahman for their valuable advice and able guidance.

Last but not the least let us make our best effort to regain our lost reputation and I wish the football team defend our title in the coming Inter College Football Tourney by playing good football and not under the mental strain of defending the reputation.

Dwijendra Ch. Rabha

Cricket

At the very beginning of my annual report let me extend my hearty thanks to my cotto-

nian friends for giving me the proud privilege of serving you as the cricket Secy.

The Inter Class Cricket Cup Competition come to a successful end and the third year class annexed the Cup. During the college week a festival cricket match between the winner of the Inter Class Cricket Competition

and the Professors' team was arranged which was very interesting and contesting too.

It is a glory on the part of our college that five cottonians represented the Gauhati University Team for the Inter University Cricket Competition. They were, A.Mech (Capt) P. Bhatta, G.Das, R.P.

Baruah and R.C. Das. The above mentioned players also served as sheet anchor for the Gauhati District Team. Our college team exhibited a good performance in the Inter College Cricket Competition though it could not annex the championship.

I am thankful to my Professor-in-charge Sri C. D. Gogoi for his kind guidance in discharging my duties.

Lastly, I conclude my report offering thanks to my friends who exanded their co-operation to me.

Biren Kumar Bishaya

Tennis

1959 has proved itself to be of success for Cotton College Tennis Section and it has undoubtedly taken another stride towards betterment. For the first time in the history of Cotton College, Tennis coaching has been introduced by All Assam Lawn Tennis Association. Six students of our College were under coach of Taj Mohammed, the former

coach of Naresh Kumar the present India No. 2. Effecting from the current year he will train our Tennis players for two months every year. This year our Tennis Team was sent to All Assam Lawn Tennis Championship and in singles Cotton No. 1, Bhargav Chowdhury reached upto quarterfinal. Here it must be mentioned that it was for the first time that our team was sent outside Gauhati to compete in in such competition.

This year our College is having a gravel court, which we hope will be ready for play by the middle of the year. By 1960 the construction of one Lawn and two Gravel court is reasonably expected.

Competition in the College have been increased as this year there will be two Handicapped tournaments one in singles and one in doubles. This year in Zamman Cup (All Assam Open Championship) which is sponsored by Cotton College, teams from outside Gauhati entered.

Although this has been achieved, there is still a scope for uplifting the standard and condition of this popular game and I sincerely hope that in future the standard of Cotton College Tennis will reach its zenith.

This year annual fund has been increased a little by the College authority and hope this will continue in the years to come. My heartiest thanks to the authority.

Last but not the least I would like to take the opportunity to thank my friends and colleagues who gave me valuable help and guidance during the tenure of my office.

Sikandar A. M. Rahman

Rowing, Swimming & Gymnasium

This year the gymnasium show and competitions were more interesting than any other

year. A large number of students took part in the different events and the competitions were very keenly contested. As a result of the competitions Mr. Paban Rajkonwar was declared Best Man and Mr. S.N. Sangma was judged Best Physique (Mr. Cotton 1959). Among the distinguished guest who graced the occasion were Shri Bishnu Ghose and Shri Sasanka Ghose two of the Pioneering Physical culturists of India, who gave the students demonstrations on weight lifting.

Our students were looking forward to the Vth A.A.I.C.-S.F., where our gymnasium section had distinguished themselves as the Best Team for the past two years. But unfortunately the gymnasium show had been excluded this time.

I like to bring to the notice of the authorities concerned to the fact that if our boys are to progress in physical culture the club should be well-equipped with all necessary instruments. Moreover the Gymnasium Theatre of our College is small in comparison with the increasing number of students coming for regular exercise. Therefore I appeal to the authorities concerned to extend the hall and to provide with new instruments.

May I also say that our College should have a well-managed swimming pool. As far as rowing is concerned there are no boats for rowing and no rowing Competition are held. The secretary's title smacks rather historical than actual. I also appeal to the authorities concerned to provide the students with boats, so that the rowing competitions could be held annually, and to have a properly managed swimming pool.

Kamal Chandra Phookan

Hockey

It gives me immense pleasure to give the account of that Cotton College can form a very good and massive Hockey Team, out of nearly 18,00 youngmen with sound physiques and clear mind if only a little attention is diverted to it. Each and every Cottonian should remember that this game is recognised as a National game of India in which India secured the first position in the domain of Sports and pastime. So I earnestly request all the Cottonians to compile together to form a good Hockey Team by which we can earn the fame of world reputation,

This year under the guidance of Prof. S. Bharali and under the able captainship of C. Sanghming thanga our College entered into the Gauhati Hockey League. But due to College examinations some of our good players could not play. And that was why we could not retain the last glory of won the game. Three players from our College were also selected for Assam state team. This proves that our players were most efficient and active in the game of Hockey..

The amount of money sanctioned by the authority to this section is very less in compared to amount allotted in the other section. In other words only Rs. 800/- is allotted to this Hockey Section. So we had to confine this game within our College jurisdiction. I earnestly request the authority concerned to allot higher amount to this section next year.

I wish for the further improvement of the College Hockey Team in the sphere of sporting activities.

Pranab Kumar Das

Asst. Union Secretary

The opportunity which is given to me by the Editor is the first record in the annals of "Cottonian" for an assistant Union Secretary.

The portfolio of myself implies to assist the Union Secretary and to do any task of the Union Society in case of his absence. So long we have been in this responsibility I feel that the Secretary is vigorous enough to be present all throughout his tenure; my level best to help and my humble self tried him in any and every function. Being but a catalytic agent I must endorse every word of his report and I must assert that every word is true.

Japendra Nath Narzaree

Auditor

I have been pressed by the Editor once or twice for submitting an annual report. But

no way is left to me than to be thankful to the Editor for his generosity.

It must be mentioned here that for some years, Auditor's portfolio is playing the part of a dead soldier in a drama. His presence is required but then his function is just relishing tea when the drama is over. This position is lamentable in a society, where constitution should be properly respected. I strongly feel that due checking and auditing of accounts is required in a democratic society, because it often tends to transgress the original budget on the pretext of emergency requirements. My suggestion is that before the installation ceremony of a new Union society, full financial accounts of the retiring Union Society should be placed before the Cottonians. This will help in fostering a sense of participation among the general students and a sense of restraint among the secretaries of different branches. I hope the existing Union Society shall place all example in this direction.

Manik Chandra Gogoi.

Editorial

STUDENTS, VIRTUE AND VIRUS

The Youth of this country can scarcely be blamed of what is commonly known as virtue does not have must of an appeal to it. The course of the life of young man is determined not so much by class room lectures or the advice they receive from elders as by the requirements of a successful career in a competitive market, where virtues are generally at a discount. After all characters cannot be built in total insolation from the influence of environmental conditions.

If absence of virtues is particularly conspicuous in the educated classes, that is because individualism is more pronounced in its behaviour. The vast gap which exists on the social plane and the chasm between intellectual professions and the common man's pursuits in this country, tend to make the educated class aggressively individualistic. The social and economic stratification makes it difficult for one to realize collective content of social entity and progress.

Moreover, we should not overlook that one's stability or efficiency is judged by one's adaptability to current social trends. In a social set-up, which is largely governed by the 'individualistic philosophy' personal aggrandisement is bound to be the dominant motive of man. Young people who may be imbued with large doses of idealism during their student career, would find themselves lagging far behind if they are not able to make a virtue of necessity.

The present generation is at the cross-roads of civilisation. Psychologically it is yet to reach even the transition from feudal concepts to those of industrial civilisation. Individualism needs to be informed here by enlightened self-interest which is basically different from self-aggrandisement. Unless, therefore, there is a change in the basic approach to social progress nothing is likely to be achieved by exhorting fresh graduates to consider virtue as its own reward.

THE MALADY AND THE CURE

Let us avoid the beaten track strewn with pious pebbles of philosophy and instead let us walk down the path of commonsense and first-hand experience to the centre of the problem which students community in general has to face in India--the problem of maladjustment among the students. There is little doubt that this is a sort of festering sore in our body academic which threatens to sap its vitality and to cause it wither away. The cure of its ailment is essential for its restoration to normal health, which presupposes a correct diagnosis.

It is fantastic to suggest that the younger generation has been polluted by a virus which they acquired in their pre-natal stage, which had been uninfluenced by environment either in their homes or in the community or in the universities. The malaise so far has not yielded to any treatment principally because its origin has not been correctly assessed.

Usually the student community alone is single-out to carry all the responsibilities for the lack of equilibrium in society. But it is illogical to isolate the problem of student indiscipline from that of the elders or from the general social milieu.

Elders must also be held responsible for the many aberrations in our academic life. Against the background of so many scandals in our national enterprises, it is idle to imagine that they shall have no chain-reactions in the academic life. Again the schemes of educational reform which have been hitherto formulated suffer from the basic deficiency that they do not take into account the influence of environments at all. It is rather matter of gratification that no attempt has been made to execute the reforms suggested by such schemes. They would have complicated the problem for they have left the root cause untouched. Our universities must develop an *ethos* a personality, a character to which they have not claim at the moment. At present there is a well grounded change against the universities that they are the happy hunting ground of party-politicians and wire-poolers. It is essential that they part company with politics which are rampant today in their portals in different disguises.

The best way to remedy the malaise is to provide suitable academic facilities for students. Besides the academic life has to be freed from the cankers prevailing in the larger sphere of society. Discipline among students is but the projection of culture. Culture cannot develop in isolation or on the outward plane. The supreme need of the hour is that a sense of idealism should sweep the entire society. There must be downright condemnation of the slackening attitude towards character on the part of the elders. There must be extolling of the right virtues of individuals irrespective of their social stratum or rank. At this moment, any emasculation of culture and pussillarity of mind must not be identified with discipline *per excellence*. The entire problem is a problem of right spirit. No amount of mechanical approach will land us at our cherished place.

THE PARADOX

In the words of President Eisenhower the launching of of Russian space rocket represents 'a great stride forward, in man's advance into the infinite reaches of space.' The

striking success will stimulate further talk and action--upon the making of space stations and space ships and cause enthusiasts to look forward eagerly to the day when there may be men in the moon.

But every time there is a spectacular achievements in this new field of science, there is also a corresponding fear in the hearts of the people that all this tremendous power might be harnessed to military purposes. More and more powerful missiles are being made, more and more powerful nuclear and thermo-nuclear weapons too. The nations are constantly haunted by the fear of sudden secret and devastating attack by an enemy. Scientific advances which should benefit all mankind are made to serve as the handmaids of war-loops. Without the alimination of this fact, science cannot act as the greatest tool of man to conquer nature. We are already in the era of a possible 'push-button' war and the only real deterrent appears to be the mutual fear that nuclear weapons are not monopoly of the either side, the common knowledge that such a dare-devil war will give a back spin in the men's progress so much so that he shall guide himself again in the neolithie age. That scientific co-operation is possible has been proved by the achievements of the International Geo-physical year. Untill such co-operation becomes common in all fields of scientific endeavour among all nations, fear and uncertainty will continue to haunt us. Sooner it is realized that this massive development of man's power over nature has thrown man in a position where he is to reconsider his relationship with fellow members of the Species, better will be the prospect for him. Man has released the giant imprisoned in atom. He can no longer remain in the cocoons of national boundaries. In the wake of the gun-power, man came out of his faudal cocoon in response to industrialism. Now is the time when he is to look back to history and to learn that he is to evaluate a new social philosophy based on internationalism and cosmopolitan outlook, in consonance with the new age of atomic science.

IN AND ABOUT THE COLLEGE

The session 1958-59 records a long list of new appointments in the teaching staff-- Profs. D. N. Bezbarua and B. K. Barua in the Department of English, Profs. Miss B. Majumder and H. K. Sarma in the Department of Assamese, Profs. Dr. N. N. Acharyya and K. K. Saharia in the Department of History, Prof. H. N. Das in the Department of Economics, Prof. S. K. Sarma in the Department of Physics, Profs. A. Sarma and S. Dev in the Department of Chemistry, Prof. J. Sarma Barua in the Department of Statistics, Prof. Mrs. L. Das in the Department of Education and Prof. T. Barthakur in the Department of Commercial Geography. We welcome all of them and expect that the Cottonian will be benefitted immensely from their scholarship and able guidance for years to come. It is gratifying to note that the authorities have open four new departments viz., Education, Commercial Geography, Hindi and Geology. While the editor is sitting before the desk to write this note, two professors have been already appointed in the said departments and three or four more appointments are going to be made within a few days.

This session also records the departure of two members of the teaching staff.— Prof. P. Goswami of the Department of Chemistry has been appointed as A.D.P.I., We wish him all success in his new post. Prof A. K. Barooah of the Department of History has left for England during this session. We express our sincerest goodwill in his further study.

But the greatest change of the session is the appointment of Prof. H. C. Goswami as the Principal of our college. We extend our warm congratulation to him. We expect that during his tenure the face of the Cotton College will be changed. If it is not out of place, may we point out very humbly that the college compound is lying totally neglected for some years. The premier college of Assam far from being a sight to see become an eye-sore for the onlookers. Recently in a local daily a note has been published that at night it becomes the rendezvous of the riff-raffs, besides the panwallahs encroaching the compound permanently. Such criticisms in the press are bound to hurt whoever is a Cottonian. We hope that this year we would be able to plant some hedge-rows during the Vana-Mahotsava week. Our social service volunteers would be happy to offer their service for this. Will it be too much to expect a favourable response from our new Principal ?

This session also witnessed a grand performance of Bernard Shaw's brilliant play 'Doctors' Dilemma' staged by the Cotton College English Literary Society. Another play 'Mina Bazar' by Girish Chowdhury was staged by the Cotton College Assamese Literary Society. It is a matter of joy that in both the plays several professors were also in the cast along with the students. It must be said that in recent years, students have felt an increasing contact with their teachers, which is well-nigh impossible in an expanding college, like ours. In the good old days, no doubt there were brilliant luminaries in the teaching staff. But then Olympiads were for gods not for the common clays to peep at. But in recent times our professors, though they may not be so tall in stature like their predecessors, yet they mix up with the students, encourage them to develop their different facets of personality. This marked change is felt by the students so much so that it is not a vain boast to say that never before Cotton College produced students of so many different dimensions. Here, it must be observed that looking at the expansion of the collage, the fund for extra-curricular activities is not so adequate. Even in the case of the 'Cottonian', the amount under this head in the budget has always proved to be a snag. Taste of the readers is fast changing and it entails new expenditures for the 'Cottonian'. We appeal to the authorities concerned to allot more money to meet the demand of the readers' taste.

UNIVERSITY RESULTS OF THE 'COTTONIANS' 1959.

This year our students secured first class honours in statistics— (1) Binay Bhusan Purkayastha (2) Sambhunath Goswami, Mathematics— (1) Gunindra Chandra Sarma (2) Torun Chandra Baruah (3) Ama' Chandra Sarma (4) Anath Chandra Das. Zoology— (1) Tarini Charan Deka. And Budha Prasad Chetia, Birendra Chandra Bardoloi, Ranjit Kumar Roy and Prabin Kumar Das secured distinction. Out of 210 in the

B. Sc. examination 106 (Honours 54, Distinction 4 and simple pass 48) come out successful from our college and percentage of pass is above 50%.

Madanlal Bezbarua, Pradip Chandra Mahanta, and Umesh Chandra Goswami secured the 1st, 4th, and 6th places and Dharendra nath Buragohain, Deepak Chandra Das and Debi Charan Bora secured 1st, 3rd and 7th places respectively in the I.A. and I. Sc. examination. It is also noteworthy that in the I. Sc. examination out of 425 appeared from our college 308 (116 in 1st division, 158 in 2nd division, 34 in 3rd division) come out successful and in the I. A. examination also 115 (17 in 1st division, 48 in 2nd division, 50 in 3rd division) and come out successful out of 194. The percentage of pass being 70% and 60% in the I. Sc. and I. A. examination respectively. The result of the B.A. examination is not yet out.

BUT THE SCENT OF THE ROSE WILL HANG ROUND IT

Professor R. R. Thomas (1890-1959)

The death of Professor R. R. Thomas on 9th February, 1959, at the age of 69 removes a major figure of elder educationists of Assam and almost marks the end of an epoch. He was a fine flower of scholarship that blossomed in Assam in the second and last half of British Rule, and made no small contribution for the advancement of learning in our State.

Rowland Roy Thomas was born on September 2, 1890, at the village Sohlap in the Shella Confederacy. Young Thomas began his early academical career at the St. Paul's School at Calcutta. In 1904, he came to Shillong and got himself admitted into the Shillong Government H. E. School from where he passed his Matriculation in the first division and secured a competitive scholarship. Then he went to Calcutta again. He passed his I. A. in the first division and B.A. with Honours in Philosophy, standing first in the University of Calcutta from Scottish Churches College. He also secured four gold medals, one merit scholarship of Rs. 40/- p.m., and one Tribal scholarship of Rs. 40/- p.m., on the results of his B. A. examination. He passed his M.A. in Philosophy, standing first class second. Immediately after, he was appointed a Professor of Philosophy in the Scottish Churches College. He worked with ability there. In 1916, he joined the Assam Educational Service and was appointed a Professor of Philosophy in the Murarichand College, Sylhet. After two years in 1918, Professor Thomas was transferred to the Cotton College where he was to establish almost a new tradition of devotion to duty and love for students. During his long term as Professor, Cotton College pupils did excellent result in Philosophy year after year. Some of these ex-pupils of Prof. Thomas are occupying exalted positions in the public life of this state today. He wrote a book "Deductive and Inductive Logic" which was prescribed as a text book, by the Calcutta University for Intermediate Students. He became a P.R.S. by writing a thesis on some aspect of knowledge. The ambition of Assamese scholarship for pure learning began to run high.

After officiated as the Secretary of the Assam Public Service Commission Prof. Thomas reverted to the Cotton College and became its Principal at a very difficult time. Those were times of great upheaval in which students were caught. In 1946, he retired from Government Service. But in 1947, his services were requisitioned by the Maharaja of Manipur to start the D.M. College at Imphal of which he became the founder-Principal. He was also the founder-President of the All Assam Aided College Teachers' Association.

For sometime before his death Prof. Thomas was keeping indifferent health, and the premature death of his dear daughter Mrs. Hamilton who pre-deceased him by a few months, hastened his own end. Professor Thomas was a very successful leader. He made his lectures lively. He aimed at making his pupils develop their own resources rather than take to cramming. He loved his students whom he helped with advice and guidance even outside the class room. In his presence one was at once aware of a superior intellect and personality. He was an original thinker and the wonder is that was rarely abstruse.

In the annals of the Cotton College the memory of Prof. R.R. Thomas will always be written in letters of gold. May his soul rest in peace.

Prof. Bhabananda Dutta (1919-1959)

We mourn the loss of another great soul. The sudden demise of Bhabananda Dutta cast a gloom in the hearts of his eret while colleagues and pupils as well as the students in general, many of whom knew him intimately.

He was brilliant in all aspects of life. As a student in 1940, he graduated from the Cotton College with a first class honours in Philosophy and in 1944, he obtained his master degree in Philosophy with a first class from the University of Calcutta. He entered into the teaching staff of the Cotton College in 1946, prior to his departure to England for a further study in Child Psychology. He remained in U.K. and the continent for one and a half years. But he was about to be declared *persona non grata* for his political activities in Europe, as a result of he had to come back home before finishing his study. He served the Cotton College from 1949 to 1950 ; and then he joined the teaching staff of the Gauhati University. As a professor, he made his students feel the depth of his scholarship and erudition. His students never go to library for consulting his paper. What he says is the last word in his paper.

In literature, he has left an indelible mark as a votary of modern literature. He was one of the pioneer spirits in this *fin de sicle*. He started contributing a series of polemical articles in the pages of now-defunct "Jayanti", and in the intervals of such articles he penned some new poems. Those poems, no compiler of representative assamese poetry can afford to omit. In the articles, he disseminated his profound knowledge of literature in three different languages viz., Assamese, Bengali and English. He was the first writer who has written any

fundamental philosophical discourse in Assamese. Only a few days before his death, a brochure 'Philosophy and India' was published, where he deals with the philosophical problems involved in contemporary politics. It seems on the eve of his death, Titan in him was roused up. How much we wish, if this giant in him was awakened earlier, if Death would have given him a few more years !

In his friends' circle, Prof. Dutta would be remembered for his massive memory. He used to say that even if all the copies of Tagore's 'Sanchayita' is burnt, one copy of it will survive in his tongue. Macaulay used to say in the same manner that he could quote at pleasure the whole of 'Paradise Lost'.

His was a taste seldom to be found in a professor of philosophy. In the popular imagination, a philosopher is equated with shabby dress and dislevelled hairs. But here was a philosopher, who was extremely handsome to the tips of his fingers. There was poetry in his grey flannel suit and a light blue comforter around his neck. He was a brilliant conversationalist. No one can erase from his memory the gentle but frank and firm but artistic expressions of Bhabananda. Yet, he would brush aside heavy philosophy for listening a Rabindra-Sangeet if there is someone who can give him a song. He would mutter one song, when the sky is slate-coloured, he would murmur another when there is soft pattering of the rain. He was sensitive to nature in an unusual degree. This is what made him a life-artist.

He knew no compromise in life. Perhaps he did not compromise even in his death. At this moment, our sympathy goes to his charming wife and two little sons. We have no words to console them. But this much we can say that their nearest one will remain in the memory of those who love literature, those who espouse a cause and those who move in the realm of thought.

Mahabat Alam

Death has snatched away another cottonian. On 24th July 1959 Mahabat Alam, a student of 2nd year Arts passed way. We mourn the loss. He had just crossed the teens and before he could blossom with his youthful vigour, he has been swept away. We remember this amiable student-friend of ours. No one imagined that he would go so soon from the midst of his friend circle. We deeply feel his absence and convey our heartfelt condolence to his near and dear ones.

Personal

The editor is grateful to those members of the staff as well as those students who in various ways helped him in bringing out this number. He takes leave of the gentle readers with the hope that he will be excused for all faults of omission and commission.

EDITORIAL BOARD

Prof.-in-Charge : Prof. Dharendra Nath Bezbarua
Prof. Mahendra Bora

Editor : Nagen Talukdar

Asst. Editor : Manik Chandra Gogoi

Printed at the Tribune Press, Gauhati.